

संस्कृतकोशः

त्रिकांडशेष, मेदिनी, हारावली, एकाक्षरी,
हैं

कोशचतुष्टय

काशिनाथवासुदेवरवां डेकर

याणी

लोककल्याणार्थ

शुद्धकरून

स्वतःचाचंद्रप्रकाश

छापवान्यांत

छापिलें.

मुंबई.

मितीआषाढशुद्ध ७

शके १७८८

सन १८६६

स्वर्गवर्गः

(११)

श्रीगणेशायनमः॥ ॥अथत्रिकांडशेषकोशःप्रारभ्यते॥ ॥जयं
तिसंतःकुशलं प्रजानां नमो मुनींद्राय सराः स्मृताः स्थ॥ स्तुता सिवा
देवि दयस्व मातर्विधेहि विघ्नाधिपमंगलानि॥१॥ अलौकिकत्वाद
मरः स्वकोशेनयानिनामानि सगुल्लिलेख॥ विलोक्य तैरप्यधुना प्रचा
रमयं प्रयत्नः पुरुषोत्तमस्य॥२॥ वर्गक्रमस्तथानामलिंगयोस्तूपदेश
ता॥ परिभाषादिकं सर्वमत्राप्यमरकोशवत्॥३॥ स्वर्लोको देवलोकः स्या
दवरोहः फलोदयः॥ मंदरः सौरभः शक्रभवनं रवंदिवं नभः॥४॥ स्वाहा
भुजस्तवकुलाः पूजिताश्च चिरायुषः॥ शौभानिलिपाद्यष्टदः स्वर्गिण
श्च नभःसदृशः॥५॥ क्रनामात्वदिति देवमाता स्योदथ पूर्वजाः॥ पितरश्च
द्रगोलस्थान्यस्तशस्त्राः स्वधाभुजः॥६॥ क्वच्य बाला दैत्यस्ते च दैत्यास्तु प्र
घसाः खराः॥ क्रतुद्विषश्चष्टिमुषो दैत्यमाता दितिर्दनुः॥७॥ बुद्धो कनिष्ठ
गमहामुनिधर्मचक्ररागाग्निविशरणाः खसमो दशार्हः॥ तापी गुणा
करमहासुरवज्रिणश्चमैत्री वलासमजितारिसमंतभद्राः॥८॥ महाबो
धिधर्मधातुः श्वेतकेतुर्जिनः खजित्॥ त्रिमूर्तिर्दशभूमीशः पंचज्ञानो
बहुक्षमः॥९॥ संबुद्धः करुणो कूर्चः सर्वदर्शी महाबलः॥ विश्वबोधो धर्म
कायः संगुप्तोऽहंस्तु निश्चितः॥१०॥ व्योमाभो ह्यादशारव्यश्च वीतरागः सु
भाषितः॥ सर्वार्थसिद्धस्तु महाश्रमणः कुलिशासनः॥११॥ गोपेशश्चो
थास्य यशोधरेयो बाहुलः स्तुतः॥ देवदत्तोऽनुजोथस्युः श्रावकाः शिष्यसं
ज्ञिनः॥१२॥ प्रत्येकबुद्धाः खड्गास्त्यः सुदांताश्चैकचारिणः॥ स्वयं सुबोधमा
रीची त्रिमुरवा कञ्जकालिका॥१३॥ विकटावज्ज्वाराही गौरीषो त्रिर
थाचसा॥ लोकनाथस्तु लोको शः सरोजी गुणासागरः॥१४॥ ॥

स्वर्लोकादिदशस्वर्गस्य

स्वाहाभुगादिनवदेवानां ५ क्रनामादित्रीणि अदित्याः ४ पूर्वजादिपंचपितृणां ६ क्वच्य
बालेत्येकं पितृभेदस्य दैत्यादिपंच दैत्यमातादित्रीणि ७ बुद्धादिसप्तविंशत् ८ ११०
सर्वार्थसिद्धादिचत्वारिंशाव्यमुनेः ११ यशो धरेयादिद्देशाव्यसुतस्य एकं शाक्यभा
तुः शिष्याणामेकं १२ मारीचादिसप्तमायादेव्याः १३ लोकनाथादि चत्वारि बुद्धे भेद
स्य १४

लोकेश्वरः कृपाद्वैतः स्रधावर्षाहलाहलः॥सुरवावतीश्वरः कन्यारामोऽसि
ताम्रशेरवरः॥१५॥चिंतामणिः पद्मपाणिर्बहुसूयः खसर्पणः॥अनीचद
शकिरंडव्यूहः पोतलकप्रियः॥१६॥जटाधरोमहावीर्यो वज्रसूर्योऽवलौ
कितः॥तारामहाश्रीरंकारास्वाहाश्रीश्चमनोरमा॥१७॥तारिणीचजया
ऽनंताशिवालो केशवरात्मा॥रघूदूरवासिनीभद्रावेश्यानीलसरस्वती१८
शंखिनीचमहातारावसुधाराधनंददा॥त्रिलोचनालोचनीस्यान्मणि
भद्रस्तज्जंभलः॥१९॥पूर्वयक्षोजलेंद्रोऽथ मंजुश्रीर्जानदर्पणः॥मंजुभद्रो
मंजुघोषः कुमारोष्ठारचक्रवान्॥२०॥स्थिरचक्रो वज्रधरः प्रज्ञाकायश्च
वादिराट्॥नीलोत्पलीमहाराजोनीलः शार्दूलवाहनः॥२१॥धियांपतिः
पूर्वजिनः स्वदीप्तं दीविभूषणः॥बालघ्नतः पंचवीरः सिंहक्रेलिः शिरवाधरः
॥२२॥वागेश्वरोऽथ हेरं बोहेरुकश्चक्रसंवरः॥देवो वज्रकपाली च निशं
भीशशिशेरवरः॥२३॥वज्रटीकोऽथ मैत्रेयो युवराजो जितश्च सैः॥चीव
रीश्चमणो भिक्षुर्वल्यश्चैत्रोऽथ चेलुकः॥२४॥आमणोरः प्रव्रजितो महापा
सकगोमिनो॥अथ हंसरथो ब्रह्मा विरिंचोऽथ वाः सनत्॥२५॥कंजः
प्राणश्च वेदीशवेदगर्भपुराणगाः॥अज्जो विश्वरेताश्च कमलः प्रपि
तामहः॥२६॥नाभिजन्मा शतधूतिर्ब्राह्मीतु ब्रह्मकन्यका॥वाग्देवी-
शारदाशक्लामहाश्वेतासरस्वती॥२७॥अथ हरिशतविंदुश्रीकरश्री
वराहाजितपरपुरुषश्चागर्भपाट्टिंहनंताः॥नरकजिहृतधामा के
शवोजन्मकीलः क्रतुपुरुषनृसिंहश्च नृजन्मश्च देवाः॥२८॥कोकः
पुराणपुरुषेनलिनेशयश्च यासुर्नरायणा पुनर्वसुर्विश्वरूपाः॥अश्रीनि
वासधरणीधरवागनेकशृंगाश्च वृष्णिारुपशत्रुदशावताराः॥२९॥

लोकेश्वराद्यै कोनविंशतिस्तस्यैव १५५१६ तारादीन्येकाविंशतिः १७१८ मणिभद्रादि
चत्वारि पूर्वयक्षस्य १९ मंजुश्रीत्यादि पंचविंशतिः पूर्वजिनस्य २० २१ २२ हेरं वाद्य
श्रीवज्रटीकस्य २३ मैत्रेयादित्रीणि भाविबुद्धस्य चीवर्यादि पंचबुद्धभिक्षु
कस्य चेलुकादि पंचभिक्षुशिष्यस्य २४ हंसरथादिसप्तदशब्रह्मणः २५
२६ ब्राह्म्यादिसप्तसरस्वत्याः २७ हर्यादीनि षट्षष्टिर्विष्णोः २८ २९ ३०

स्वर्गवर्गः

(३)

सोमगर्भादिदेवादिबराहस्वर्णविंदवः॥ गदाग्रजोमुंजकेशीसदायी
गीसनातनः॥३०॥ रंतिदेवशिवकीर्तनोन्निपात्सोमसिंधुरपिराहुमूर्द्ध
भित्॥ कालनेमियवनारिपांडवाभीलसिंधुदृषकृष्णकेशिनः॥३१॥ हे
मशंरवःशतावर्त्तीमनुसात्वतवारिशाः॥ वर्धमानःशतानंदोजगन्नाथः
मुयासुनः॥३२॥ पूतनाधेनुकारिष्टकेशिचाणूरसूदनः॥ भूकश्यपस्त्व
स्यपिताहुंदुक्षित्यदितिःप्रसूः॥३३॥ स्यंदनस्तशतानंदःसारथिश्चास्यदा
रुकः॥ तुरंगाःशैव्यसूग्रीवमेघपुष्पबलाहकाः॥३४॥ ध्वजोमुंजगहामं
त्रीपवनव्याधिरुद्धवैः॥ शैनेयस्तशिनेर्नसायुयुधानश्चसात्यकिः॥३५॥
बलभद्रस्तहालःस्यात्सोनंदोहलतालभृत्॥ संवर्त्तकोगुप्तचरोरुक्मिदा
र्येककुंडलः॥३६॥ यधुप्रियोथप्रद्युम्नोजराभीरुश्शमांतकः॥ प्रसूनास
मपंचेषुःकंजनोमधुसारथिः॥३७॥ रागरज्जुःकलाकेलिमधुदापरवीप
वः॥ इकंतुर्मकरांकःसंकल्पभवोगजश्चरूपास्त्रारणरणकोरतिरम
णःसंसारगुरुर्मनोजन्या॥३८॥ कौर्त्तिश्चास्यप्रियारागलताकेलिकला
वृती॥ सेःकेनतीर्त्तस्यबाणामोहनोन्मादनैस्तथा॥३९॥ संतापनःशोष
णश्चनिश्चेष्टाकरणोऽपिच॥ स्फुतोऽनिरुद्धःस्याद्विश्वकेतुःप्रीतितृषःस्ते
तः॥४०॥ श्रीचलक्ष्मीचलासामारमाजलधिजेंदिरा॥ मणिःस्यमंतको
हस्तेविष्णुरुरसिकोस्तभः॥४१॥ तार्क्ष्यःशिलोकाःकामायुररुणावरज
श्चिरात्॥ पक्षिसिंहउन्नतीशोवज्रतुंडःस्तथाहरः॥४२॥ स्वर्णपक्षस्त
गुरवस्तःशाल्वालीभुजगोशिनः॥ शंभुर्भगालीकपिशंजनश्चहीरःकद
मुर्भरुरेहिहाणो॥ पुरारिपंचातनभैरवाट्टहासप्रहासाश्चरवकुंतलश्च ४३
३०॥३१॥३२॥ हेविष्णोऽपितुःएकविष्णोःमातुः३३॥ रथस्यैकसारथेरैकशैव्यादिचत्वा
भिरथतुरगाणांपृथगेकैकस्य ३४॥ ध्वजस्यैकपवनव्याध्यादिहेमंभिणःशैनेया
दिचत्वारिसात्यकैः ३५॥ बलभद्रादिदशबलदेवस्य ३६॥ प्रद्युम्नाद्येकविंशतिः
रामदेवस्य ३७॥ ३८॥ रागलतादिचत्वारिरतेःमोहनादिपंचकामबाणानां
पृथगेकैकस्यएकैकं ३९॥ अनिरुद्धादित्रीणिकामसुतस्य ४०॥
विष्णोर्हस्तमणेरैकंउरोमणेरैकं ४१॥ तार्क्ष्योदिचतुर्दश ४२॥ ४३॥ ४४ ॥

कंठेकालजयंतगुत्थगुरवोजोद्विगगोपालकोपिंगाक्षःकठमदरैवत
जटादंकाव्ययाकटकृत॥चंद्रापीडमहानदौचशमिरोहःशैलधन्वाज
टाचीरोऽथर्वणानंदिवर्धनगुडाकेशोग्रकालंजराः॥४४॥मिहिराणोजग
द्योनिष्टंकरीकोऽब्जवाहनः॥कृकरोवरहृदश्चक्रप्रसादोद्भुतश्वनः॥४५॥
उःस्थाणुःशिपिविष्टश्चमःकीलोधर्मवाहनः॥विरूपविषमत्र्यक्षःसंध्या
नाडीचृपंचनः॥४६॥एकपाद्भोतिकोभृद्रोऽर्धरेतःपांशुकचंदनाः॥अस्थि
मालीशिवेश्वरवद्गंगस्तस्करवंधुर्णः॥४७॥अर्जागवोजगावैश्वरूपो
भृंगीरिदित्वसौ॥भृंगरीदःशलोभृंगीनाडीदेहोस्थिविग्रहो॥४८॥महा
कालोमहार्भाभोमहाकायोदृषाणर्कः॥ह्यस्थस्तनंदीशालंकायनस्तो
डवतालिकः॥४९॥स्यान्नदिकेशवरोऽथार्याहिंडीशिरवरवासिनी॥शक्तिः
सिंहरथागोलासिनीबालीदृषद्वती॥५०॥सोःकृष्णापिंगलालंबाशैलेयी
गणनायिका॥बारालिकैकानंशाचशिवदूतीयमस्वसा॥५१॥कोदृवी
बाधवीकैटभीकैटभायादवीकर्बुरीचेश्वरीचेश्वरा॥आमरीदक्षक-
न्याचबर्हिध्वजीनंदपुत्रीचमारीचकालंजरी॥५२॥गोतमीतामसीष
ष्ठीजयंतीशूलधृक्सेती॥सिंहस्तस्यामनस्तालःसरव्योचविजयाज
यो॥५३॥वज्रतुंडःकरिमुखःपृथ्विशृंगोगणायणी॥त्रिधातुरेकदंतश्च
द्विदेहोमूषिकाचनः॥५४॥विग्रहारीकुमारस्तस्वामीद्वादशलोचनः॥
बालचर्यःसिद्धसेनःकृकवाकुध्वजश्चसः॥५५॥देवराजस्तलःकोशी
कोसन्महाबाहुदतेयदाल्मीवराणोद्विभित्॥वज्रपाणिर्महेंद्रःसु
रग्रामणीर्यामनेमिर्घृषानाकनाथोहरिः॥५६॥ ॥५७॥ ॥

शंभादिचतुःषष्टिःशिवस्य ४४।४५।४६शिवरवद्गंगश्चैकं ४७द्वेशिवधनुषः दृ
षादिद्वेशिवरूपमस्य भृंगरीटादीनिषट्भृंगिणः ४८महाकालादीनिचत्वारि नंदा
दिचत्वारि ४९शिवद्वारस्थस्य आर्यादीनि सप्तत्रिंशत् पार्वत्याः ५०।५१।५२।५३
पार्वतीसिंहस्यैकं पार्वतीसरव्योः पृथक् द्वेविजयादीनि ५४वज्रतुंडादीनि
नवगणेशस्य ५५कुमारादीनिषट्कार्तिकेयस्य ५६देवरादीनिषट्त्रिंशतिरिंद्र-

स्वर्गवर्गः

(५)

प्राचीनबर्हिःखदिरःकपिलाभोवरक्तुः॥प्राचीपतिस्तपःस्तंकःपुलो
मारिश्चमाहिरः॥५७॥पूतनाषोदप्रियात्वस्यचारुधाराशतावरी॥शेषी
सुतादेवसेनोमातलिस्तहयंकषः॥५८॥उच्चैःश्रवाःश्वेतहयोवृषण्मौ
मरावती॥वृषभासासुरपुरीषेनमैद्वं वृषण्वस्तु॥५९॥नंदनकंदसारंसा
मिश्रकावेणमित्यपि॥हस्तिमल्लश्चतुर्दंतोभद्रेणुर्मदांवरः॥६०॥श्वेत
होपःसुदामाथवज्रोऽस्त्रीगिरिकटकः॥वज्राशनिभिर्भुभिर्द्वेजंभारिश्चि
दशायुधम्॥६१॥शतधारंशतारंचात्रोत्थंभिदिरमंबुंजम्॥मार्जारकर्णी
चामुंडाकर्णमोदिश्चचर्चिको॥६२॥विद्याधरःकामरूपीस्वेचरस्थिरयोव
वनेः॥स्पर्शानंदारतिमदाप्सरसःसुमदात्मजोः॥६३॥देवोद्याननिवेभ्रा
जंमिश्रकैसिधकारणम्॥चैत्ररथंचनासिकेयुजोदस्योगदागदौ॥६४॥शु
षाघासिसधयौचतिर्जुहवाणर्धिरतुषग्रहाशिराः॥छागवाहनसृदा
कुबर्हिषःस्वर्णसप्तधृतमंत्रदीधितिः॥६५॥पर्वरीकहसनीमणिपीथाः
सप्तजिह्वसमिधावसितार्चिः॥नाचिकेतभुजिभारतविश्वप्साःशुचिःप
चिसमंतभुजौचौ॥६६॥वडवाग्नौतुसलिलेधनःस्याद्वडवामुरवम्॥का
कध्वजोवाणिजश्चस्कंधाग्निस्तृणकाष्ठधृक्॥६७॥छागणस्तकरीषा
ग्निस्तृणाग्निःस्यात्तुवत्सेलः॥तुषानलःकुंकूलःस्योन्मुर्गोद्याग्निःकुंकुटे
॥६८॥संकिलोदहनेल्लोकास्यादंगारेकोकिलाज्जलौ॥धूममंभमरुद्धाह
रवतमालशित्विध्वजाः॥६९॥अग्निवाहस्तरीःस्वाहात्वग्नायीदहनप्रियो
जीवितेशोमयःशीर्णपादश्चमहिषध्वजः॥७०॥मंदोस्यकांताधूमोर्णोचि
स्य॥५७॥५८॥चारुधरादित्रीणिद्रुस्त्रियाः एकंकन्यायाः सारथेरकं॥५९॥उच्चैःश्रवसा
दित्रीण्यश्वस्य अमरावत्यादीत्रीणिपुर्याः वृषण्वस्वादित्वारिवनस्य॥६०॥हस्तिम
ल्लादिषट्गजस्य॥६१॥वज्रादिहादश॥६२॥मार्जारकर्ण्योदित्वारिचामुंडायाः॥६३॥वि
द्याधरादित्वारि स्पर्शानंददिचत्वार्यप्सरसः॥६४॥वैभ्राजेतिचत्वारिदेवोद्याना
नामेकैकं नासिख्यादित्वारिस्वर्वेद्ययोः॥६५॥शुषादिपंचविंशतिरग्नेः॥६६॥६७॥व
डवाग्न्याद्यष्टौ॥६८॥छागणादिद्वेकरीषाग्नेः॥तृणाग्न्यादिद्वे तुषालग्न्यादिद्वे अग्नि
कुंकुरादित्रीण्यग्निकणायाः॥६९॥अंगारादित्रीणिधूमादिसप्त॥७०॥स्वाहादित्री

त्रगुप्तस्तलेखकः॥भृत्यौचंडमहाचंडौकालीचतुर्विचारभूः॥७१॥पंजि
 कात्वग्रसंधोनीनृचक्षास्तरवसात्मजः॥कीलालपाःपलाशीचक्षपादो
 नरविघ्णः॥७२॥संध्याबलोरात्रिमहोहनूषःशमनीषदः॥पलाशोवि
 सुरःशंकुःकापिशोयस्तपिंडकः॥७३॥पिशोचोमेघनादस्तवरुणोवःप
 रंजयः॥दैत्यदेवेश्ववातस्तनभःप्राणोजगद्धलः॥७४॥भोगिकांतुःकंपल
 क्ष्मापश्चधारावनिश्चसः॥रवश्वासाक्षिपुण्यूर्ध्वलिध्वजःसरयुरंकैतिः॥७५
 वातुलोवातगुल्मःस्याच्चरवायुर्निदाघजः॥झझोनिलःप्रादृषिजोवासं
 तोमलयानिलः॥७६॥श्रीदधनकेलिमनुरादृश्वेतोदररत्नगर्भनिधि-
 नाथाः॥कुतनुकुहेच्छावसवःपिशाचकीसत्यसंगरुस्त्रिशिरः॥७७॥अ
 स्त्रीपद्मोमहापद्मःशंखोमकरकच्छपो॥मुकुंदकुंदनीलोश्चर्चास्फ
 निर्धयोनव॥७८॥सुतोस्यमायुराजःस्यात्तथावर्णकविर्निधौ॥आसं
 गिनीचवातालीस्याद्वात्यावातमंडली॥७९ ॥इतिस्वर्गवर्गः॥ ॥
 कुनाभिःस्याद्विहायस्तरवंमरुतोघवर्त्मच॥अक्षरैचाथपाथोदःखत
 मालोगदांबरः॥८०॥मदयितुर्वायुदारुव्योमधूमोनभोगजः॥गाडवः
 कंधरोवातरथोवारिमस्त्रियासू॥८१॥करकास्याद्दनुककोबीजोद
 कमिराचरसू॥मेघास्थिवर्षणंतुस्याद्दोघृतंचपरामृतसू॥८२॥सौदा
 म्नीत्वशनिर्विद्यदणुभावाचिरद्युतिः॥८३॥तिथिप्रणीर्दर्शविपन्निशा
 मणिस्त्रिनेत्रचूडामणिरत्रिनेत्रभूः॥सुधागमोद्वैमृगपिप्पुपक्षजोद-
 शाश्वसिप्रप्रहणोमिचंदिराः॥८४॥छायामृगधरोराजामाःपरिज्ञाबलक्षगुः
 प्यग्निस्त्रियःजीवितेशादिपंचयमस्य७१एकंयमपत्याःएकंयमलेखस्य यमभृ
 त्ययोःप्रत्येकंद्वैविचारभुवएकं७२पंजिकादिद्वेनृचक्षादित्रयोदशयमदूतस्य७३
 कापिशोयादित्रीणिपिशाचस्य७४मेघनादादिपंचवरुणस्य वातादीनित्रयोदश
 वायोः७५७६वातुलादिद्वेवातगुल्मस्य निदाघवायोरेकं७७श्रीदादिद्वादशकु
 बेरस्य७८पद्मादिनवप्रत्येकमेकैकंनिधीनां७९मायुराजादित्रीणिकुबेरसूतोः
 आसंगिन्यादिचत्वारिवातभ्रमे८०कुनाभ्यादिषडाकाशस्य पाथोदाद्येकदशमे
 घस्य८१८२करकादिसप्त८३सौदाग्यादिषट्त्रिव्युतः८३तिथिप्रण्यादिचतुस्त्रिंश
 चदस्य८४

दिग्दर्शः

(७)

द्विजवाक्षायणीतुंगीरोहिणीयज्वनांपतिः॥उदुपःपर्वधिःकूदुर्जयंत
स्तपसोहरिः॥८६॥तारापीडःखचमसोविकसःसिंधुनंदनः॥चंद्रिका
चंद्रशालोस्यान्नीहारःखनिशाजलम्॥८७॥शीतंतुशीतलंपत्रहिमं
तुहिमदुर्दिनम्॥कुज्जटिर्धूममहिषारतांघ्रीचकुहेलिका॥८८॥धूमि
काचनभोरेणैरथागस्त्याग्निमारुती॥सत्याग्निर्वारुणिर्विध्यकूटोवा
तापिसूदनः॥८९॥दीप्ताग्निरोर्वशेयश्चसमुद्रचुलकोस्येतु॥प्रियाको
षीतकीलोपामुद्रारयाचविदर्भजो॥९०॥प्राक्फाल्गुनेयस्ततथ्यानु-
जःपारुष्यगोरथो॥दिदिविर्द्वादशकरश्चक्षाःस्तरगुरुर्गुरुः॥९१॥शुक्रो
भःशतपर्वशोमघाभूर्धृगुरास्फुजित्॥षोडशौर्विर्नवार्चिस्तमंगलः
खोल्युकःकुजः॥९२॥बुधोहेमाराजपुत्रएकदेहःप्रहर्षणः॥स्यात्पंचा
र्चिःश्रविष्ठाजःश्यामांगैकांगरोधनो॥९३॥शनैश्चरोनीलवा सामंद्य
यात्मजःशनिः॥राहुस्तग्रहकल्लोलोभ्रपिशाचोप्यथाहिकः॥९४॥के
तुर्ज्येतीरथस्तस्याद्गहाधारोऽध्वश्चसः॥तत्क्षेणंसूर्यमुक्तादिग्बुधे
रंगारिणीस्मृता॥९५॥आसन्नास्तमयाधीरैरुच्यतेचोपधूपिता॥स
नीतिर्ध्रुवमातास्यान्यातादक्षस्यमारिषी॥९६॥छायापथोदेवपथः
सोमधारानभःसरित्॥दिनप्रणीस्त्वयधिषोभानेमिरवरव्रतः॥९७
॥गमस्तिहस्तोऽशुधरःखरांशुर्भारविर्भगः॥वेदादयःप्रतिदिवा
भानुःपीतुस्तमोपहः॥९८॥दिनमणिहरिहेलिब्रह्मभाकोषभासू

८६ चंद्रिकादिदेनीहारादिदे ८७ शीतादिदे पत्रहिमादिदे हिमदुर्दिनस्य
कुज्जट्यादिषट् कुहेलिकायाः ८८ अगस्त्यादिनव ८९ कोशीतक्यादित्री
ण्यगस्तिपत्याः ९० प्राक्फाल्गुनेयादिनववृहस्पतेः ९१ शुक्रादिसप्तन
वार्चिरादिचत्वारिमंगलस्य ९२ बुधादिदश ९३ शनैश्चरादिपंच राक्षा
दित्रीणि अहिकादिदेहेतोः ९४ ज्योतीरथादित्रीणि ध्रुवस्य सूर्यत्यक्तादिश
एकं ९५ निकटसूर्यास्तदिश एकं ध्रुवमातुः एकं दक्षमातुः ९६ छा
यापथादिचत्वारिदेवपथस्य ९७ दिनमण्याद्यष्टत्रिंशद्भवंः ९७ १८

दरधिरवगपतंगेनाद्रयः सप्तसप्तिः॥ मिहरमणिरपीथाः कालक
 त्यपाणिः स्वमणिररुणभूरावंशमानंशमाली॥ ९९॥ छायास्यात्त
 पतीमंदजननीभूमयीवरी॥ संज्ञातुयमकालिंदीरेवंतमनुदस्त्रसूः
 ॥ १००॥ वसरेणुर्महावीर्या स्वतिः सूर्यास्तवर्चला॥ स्वरेणुर्धर्मवी
 त्वाष्टीप्रियेचैतेविवस्वर्तः॥ १०१॥ अश्विनोरमणोः नूरुर्जटायुस्त्वरुणा
 त्मजैः॥ ॥ इति दिग्वर्गः॥ ॥ कालस्त्वपष्टुर्जहकोभसंतोभसदित्य
 पि॥ ३॥ पीथः पीयुस्तिथ्यश्चाथ वास्त्रोव्युष्टांशकेदिनम्॥ उषाप्रभातंगो
 सर्गः सायोत्सवोविकालकै॥ ३॥ रात्रीरक्षोजननोशत्वरीचक्रमेदिनी
 घोरा॥ श्यामायाम्यादोषातुंगीभौतीशताक्षीच॥ ४॥ वास्तवोषानि-
 शारव्याचवासतेयीतमानिशौ॥ यस्यामत्तानिशिश्वानैः श्वनिशंश्व
 निशोचसा॥ ५॥ निःसंपातोर्धर्मरात्रः स्यात्सर्वावसर इत्यपि॥ उच्चंद्रा
 पररात्रौहौदर्शोमामावसीचसा॥ ६॥ भूतः कृष्णचतुर्दश्यापौर्णम्यां
 धर्मवासरे॥ शक्रोत्सवो ध्वजोत्थानंशरदीघूतपूर्णिमा॥ ७॥ कोजा
 ग्नः शरत्पर्वः कौमुदीचामरस्त्रियाम्॥ यक्षरात्रिस्तदीपावल्याचैत्रा
 वल्यामधूत्सवः॥ ८॥ स्रवसंतः काममहोवासंतीकर्दमीस्त्रियो॥ आ
 मस्तमासोवर्षाशौवत्सरस्त्युगांशकः॥ ९॥ ऋतुवृत्तिर्मासमानः
 स्यात्कालग्रंथिरुर्वर्तः॥ कालप्रभातंशरदोषावृषातुजलार्णवै॥ १०॥

९९ छायादिपंचशनिमातुः संज्ञादिचतुर्दशयममातुः १०० अश्विना
 दित्रीण्यरुणस्य जटाय्यादिहेकालाद्यष्ट २ वास्त्रादिचत्वारिंदिनस्य
 उषादिहेप्रभातस्य गोसर्गादित्रीणि विकालस्य १०३ रात्र्यादिसप्तदश
 ४१ श्वनिशादिहे ५ निःसंपातादित्रीण्यर्धरात्रस्य उच्चंद्रादिहे ५ पररा
 त्रस्य दर्शादित्रीणि ६ एकंकृष्णचतुर्दश्याः पौर्णम्यादिहे शक्रोत्सवा
 वादिहे शारद्यादिपंचकोजागरायाः ७ यक्षरात्र्यादिहे दीपावल्याः
 चैत्रावल्यादिषट् ८ श्यामादित्रीणि मासस्य वत्सरादिषड्वर्षस्य ९ का
 लप्रभातादिहे शरहतोः माघादिहे वर्षर्तः॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥

धीवर्गः

(९)

कौमुदः कार्ति कोमासः फाल्गुनालस्त फाल्गुनेः॥ ज्येष्ठा मूलीये मिच्छं
ति मासमाषाढपूर्वजम्॥ ११॥ कृतं सत्ययुगं त्रेता ग्नायीद्वापरयज्ञियौ
॥ कलिर्झर्झरकः कर्मयुगं पापं तु पातकम्॥ १२॥ शल्यं तूस्तच कल्कोऽथ
भद्रं मल्लं शिवं तथा॥ शंशुभं चाव्ययेथौत्मा जीवः पुरुषमुद्भूतौ॥ १३॥ अंत
र्यामीश्वरश्चांतः करणं तु मनोनिगुः॥ ॥ इति कालवर्गः॥ ॥ बु
द्धिः पंडाविदार्चोर्वाविचारे तर्कनिर्णयो॥ १४॥ गुंजा चर्चिथैसिद्धांतो
त्तरपक्षसमाधयः॥ कृतांतः पूर्वपक्षस्तु चोद्यंगीर्भणितिर्गिरौ॥ १५॥
वाचां छंदस्तनिगमैः सा स्मृत्स्थं स्वरपत्तनम्॥ ब्रह्माक्षरं स्यादंका
रः प्रश्नद्विती प्रहेलिको॥ १६॥ संज्ञाधिवचनं सद्यः कृतं लक्षणनामनी
॥ व्यपदेशः प्रसिद्धिस्तदंकारो धेनवस्तवैः॥ १७॥ शब्दाभिलाषौ त्व-
भिधाऽभिधानं वाचको ध्वनिः॥ हासः कुहरितं चार्थमन्मनोगद्गद
ध्वनौ॥ १८॥ तूरंतु तूर्यं स्यात्ताज्यमानास्तु पटहादयः॥ करर्धिः क
रताली स्यात्स्वनिनाला तु काहलौ॥ १९॥ मडुको मर्दनो मेद्वोदक्कावि
जयमर्दलैः॥ द्रुगडः प्रतिपत्तैर्यडमरुः सूत्रं कोणकः॥ २०॥ नाली
घटी यामनाली दंडदक्कायमेरुका॥ यामघोषो धेता म्नी स्यान्मा
नरं ध्राविका लिका॥ २१॥ भवरुत्येतपदहो मृत्क-

कौमुदादिद्वौ कार्तिकस्य फाल्गुनादिद्वौ फाल्गुनस्य ज्येष्ठस्यैकं ११ कृतादिद्वे त्रे
तादिदे द्वापरादिदे कल्पादित्रीणि प्रापादिपंच १२ भद्रादिपंचशुभस्य आत्मादि
षट् १३ अंतःकरणादित्रीणि मनसः बुद्ध्यादिचत्वारि विचारादिपंच १४ सिद्धांता
दिचत्वारि पूर्वपक्षादिदे प्रश्नस्य गीरादिचत्वारि वचसः १५ छंदसादिद्वौ निग
मस्य मासादित्रीणि ब्रह्माक्षरादिदे अंकारस्य द्वौ प्रहेलिकायाः १६ संज्ञादिषट्
नाम्नः प्रसिद्धादिदे नवादिद्वेस्तवस्य १७ शब्दाद्यष्टध्वनेः मन्मनादिदे गद्गदध्व
नेः १८ तूरादिदे ताडितपटहादेः करर्ध्यादिदे करताल्याः ध्वनिनालादिदे
काहलायाः १९ मडुकादित्रीणि मृदंगस्य दक्कादिदे बिजयदक्कायाः द्रुगडादिदे
उमर्वादिदे २० नाल्यादिषट् दंडदक्कायाः ताम्नीत्यादित्रीणि मानरं घ्रायाः २१

भंगुरकेश्वसः॥रणतूर्यंतुसंग्रामपटहोभयडिंडिमः॥२२॥भक्ततूर्यं
 नृपाभोरंमल्लतूर्यंमहस्वनैः॥सुखवाद्यंवक्रनौलंवेणोविबरना
 लिको॥२३॥वारवाणिःप्रणोतास्याःकथकैकनदौसमौ॥सर्ववेशील
 यारंभःस्यात्तालावचरोनटः॥२४॥लयपुत्रीनटीनटःखड्गधारादिन
 र्तकौ॥पूचकःकेलकेश्वाथभंडश्चाटुबटुःसमौ॥२५॥गायनेगाथकैः
 स्त्रीणांहल्लीषंसहनर्तनौ॥२६॥वात्सल्यशांतौतुरसौशृंगारःकोशिकैः
 स्मृतः॥२७॥संभोगौविप्रलंभश्चतद्वेदौवर्णिकामसी॥मसिर्नाय्याम
 नंतुस्याव्यामोवज्ञातुपांसनौ॥२८॥उमरुस्तचमत्कारैःप्रोटिस्तकि
 यदेहिको॥स्वेदःप्रस्त्रवणंस्विप्रोट्टयोव्रीडोनटाधिकौ॥२९॥भायः
 क्रोधोनिःशमस्तशोकैर्वीर्यंशटीरैता॥छलंमिषंचवैदग्धीभंगिश्च
 मनिमीलिकौ॥३०॥स्याच्चिंताचिंतयोद्वाहनंरणरणंचतत्॥
 परिहासःकेलिसुरवैःकेलिदेवननर्मणौ॥३१॥रामोद्देदस्तपुलक
 स्त्वक्पुष्पंचत्वंगकुरैः॥स्वदोषगूहनंस्त्रक्षोरगसंगोतुग्धुतो
 ॥३२॥कायकारःसयच्चित्तेपापमाधायशंसनं॥कौकृत्यंविप्रतीसारो

भवरुद्रादित्रीणिप्रेतपटहस्यरणतूर्यादित्रीणि २२ भक्ततूर्यादिद्वे.
 मल्लतूर्यादिद्वे सुखवाद्यादिद्वे वेणवादिद्वे २३ वंशीचादकस्यैकं कथ
 कादिद्वे सर्ववैश्यादिचत्वारि नटस्य २४ लयपुत्र्यादित्रीणि नट्याः पूचका
 दिद्वे नर्तकभेदस्य भांडादिद्वे २५ गायनादिद्वे हल्लीषादिद्वे स्त्रीसहभर्तनस्य
 वात्सल्यादिद्वे रसभेदयोः पृथगेकैकस्य शृंगारादिद्वे २६ संभोगादिद्वे शृंगारभे
 दयोरैकैकं वर्णिकादित्रीणि मस्याः व्यामनादिद्वे अवज्ञादिद्वे २७ उमर्वादि
 द्वे चमत्कारस्य प्रोट्ट्यादिद्वे स्वेदादित्रीणि व्रीडादिद्वे लज्जायाः २८ भामादि
 द्वे क्रोधस्य निःशमादिद्वे शोकस्य वीर्यादिद्वे छलादिद्वे वैदग्ध्यादित्रीणि
 भंग्याः २९ चिंतादिद्वे उद्वाहनादिद्वे विवाहस्य परिहासादिद्वे केल्या
 दित्रीणि ३० रामोद्देदादिचत्वारि पुलकस्य स्वदोषगूहनादिद्वे रागा
 दित्रीणि गृध्रतायाः ३१

पातालभोगिनरकवर्गो.

(११)

बिंबाधातुविहेठनम् ॥ ३२ ॥ दुःखं लोको भवश्चैव संसारः कष्टकार
कैः ॥ निर्वाणमस्तु को मोक्षः शीतीभावः शमो मृतम् ॥ ३३ ॥ ॥
इति नात्यवर्गः ॥ ॥ अधोऽयं स्यात्पाताले विरोकंश्च भ्रेम-
स्त्रियौ ॥ तमसंतु निशाचर्मनीलपंकजो बलम् ॥ ३४ ॥ दिनांतको-
वियद्गतिः खलु गृध्रो धनागभृत् ॥ दुंदुःस्त्री स्यादलूता जगरो वृथह
लाहलः ॥ ३५ ॥ ब्रह्मसर्पो श्वलो लाचद्विमुखः साहिरहीरणिः ॥ राजौ हि
रलगर्दस्तकालसर्पो महाविषैः ॥ ३६ ॥ भ्रांडपुष्पस्तु भुजगो भवेत्को
कुटिकंदलः ॥ गोनासगोनसौ हालाहलं हालाहलं विषम् ॥ ३७ ॥ अथा
अक्षोद्विरसनः समकोलश्च भेकभुक् ॥ कुंभीनसो मंडलीचगरलं
जंगमं विषम् ॥ ३८ ॥ अनंतो वासुकिः पद्मो महापद्मो पितक्षकैः ॥ क
कोटैः कुलिकैः शंखैश्चैत्यैः नागनायकाः ॥ ३९ ॥ पुरीभोगवती चैषां
भोगिन्यो नागकन्यकाः ॥ ॥ इति पातालभोगिवर्गः ॥ ॥
अकंदुःखमधे चैवं द्रीत्वलक्ष्मीः कालकर्णिकौ ॥ ४० ॥ ॥ ॥
इति नरकवर्गः ॥ ॥ ॥ पाथो धिसिंधुमकरालयवारिराशीगं
गाधरेंदुजनकास्तिमितमिर्माली ॥ वार्धिर्मितद्रुतिमिकोपमहाश
याश्च क्लीबंच शैलशिविरंधरणीप्लवश्च ॥ ४१ ॥ पुमान्कचंगलो वांकः

सपापकथनस्यैकं कौकृत्यादिद्वे कुलत्वस्य बिंबाधादिद्वे ३२ दुःखलोकादिचत्वारि
संसारस्य निर्वाणादिषट्कोक्षस्य ३३ अधसादिद्वे पातालस्य विरोकादिद्वे च
भ्रस्य तमसाद्यष्टांधकारस्य ३४ नागभृदादिद्वे उलूतादिद्वे जगरस्य हला-
हलादित्रीणि ब्रह्मसर्पस्य ३५ द्विमुखत्वादित्रीणि अलगर्थादित्रीणि काल-
सर्पस्य ३६ भ्रांडपुष्पादिद्वे हालाहलादित्रीणि विषस्य ३७ अक्षोद्विरस-
नस्य ३८ जंगलविषस्यैकं ३८ अनंताद्यष्टनागराजानां पृथगेकैकस्य एकै-
कं ३९ नागपूर्याएकं भोगिन्यादिद्वे नागकन्यानां अकादित्रीणि दुःखस्य
चैत्यादित्रीणि अलक्ष्याः ४० पाथो ध्याद्येकविंशतिः सप्तद्वयः ४१

कूलं कषपरांशवौ ॥ तरंतोदारदः पेरुर्मही प्राचीरम द्वयोः ॥ ४३ ॥ न
 दीनश्चाथ कमलं नीरं नाराः स्त्रिया मिरा ॥ कंदं कंजलमस्थाय मग
 धेयां भसां भ्रमः ॥ ४३ ॥ तानूरो वायुगुल्मश्च कण लाभः कलंकुर
 ॥ पुरोदिः पत्रझंकारे वदालः कूलहंडकः ॥ ४४ ॥ चुलुको घनजंब
 लेंदलाद्ये पंककर्वटैः ॥ तरणो भेल केवारि रथो नौ स्तरिकः पूर्वैः ॥
 ४५ ॥ होड स्तरां धुर्वहै नं वहित्रं वा र्वटैः पुमान् ॥ पादारकः स्यात्पो
 लिंदैः पत्रबाले तुलाधटैः ॥ ४६ ॥ समुद्रकफटिं डीरजल हासा स्तूपे
 नकैः ॥ कैवर्ते जालिकम्बोरो कुपिनी स्यादथ पूर्वः ॥ ४७ ॥ पलवः पं
 जराखेटैः करंडी तुजलेशयः ॥ आत्माशी शंबरो मूको निमेषो व
 ल्कवानपि ॥ ४८ ॥ मीने वदालः पाठी नो मेत्स्य राजस्तरौ हितः ॥ भा
 लां कैश्चाथ कुलिशं कटं काष्ठी लै इत्यपि ॥ ४९ ॥ फलकी स्याच्चित्रफ
 लो राजग्रीवो मदारमदः ॥ कवयी ककच पृष्ठी कंकचो रोजलव्यधै
 ॥ ५० ॥ शफरः श्वेत कोलः स्यात्स्वशेटस्तरवले शयः ॥ इल्लिशो वारि
 कर्पूरगांगेय शफराधिपाः ॥ ५१ ॥ जलतालोप्यथ च लसूर्णिमाचं
 द्रचंचलौ ॥ जलवृश्चिक इंचाके गंगा देयोगलाभिलैः ॥ ५२ ॥ शा
 लः शकुलगंडैः स्यादंधाहिः कुचिको द्वयोः ॥ ब्राह्मी तु पंकगडको

४३ कमलादिसप्तजलस्य अस्थायदिद्वेभगाथस्य अंभसां भ्रमादि ४३ ४४
 चुलुकादिद्वेघनजंबालस्य दलाद्यादिद्वे पंककर्वटस्य तरणादिद्वेभेलकस्य
 वारिरथादिचत्वारिनौकायाः ४५ होडादित्रीणि वहित्रादिद्वे पादारकादिद्वे पत्रबा
 लादिद्वे ४६ समुद्रकफादिचत्वारिसमुद्रफेनस्य कैवर्तादिचत्वारि पूवादित्रीणि पंज
 राखेटस्य ४७ करंज्यादिपंचजलेशयस्य अनिमेषादित्रीणि मत्स्यस्य ४८ वदालिद्वे
 मत्स्यराजादित्रीणि रोहितस्य कुलिशादिद्वे ४९ फलस्यादिद्वे राजग्रीवादिद्वे मत्स्य
 भेदस्य कवय्यादिद्वे कंकचोदादिद्वे मत्स्यविशेषस्य ५० शफरादिद्वे स्वेटकादिद्वे स्व
 लेशयस्य इल्लिशादिपंच ५१ जलसूर्णिमादिद्वे मत्स्यभेदस्य जलवृश्चिकादिद्वे इं
 चाकस्य गंगादेयादिद्वे ५२ शालादिद्वे अंधाद्यादिद्वे ब्राह्म्यादिद्वे पंकगंडस्य

वारिवर्गः

(१३७)

लघुगर्गस्त्रिकंठकैः ॥ ५३ ॥ तिर्यग्यानः कुलीरः स्यान्मुखवास्त्रोहरि
लोचनः ॥ बहिः कूटीचरैः पोता धानंतु स्याज्जलांडकैम् ॥ ५४ ॥ जलरू
पस्कमकरोमरोलिरसिदंष्ट्रकः ॥ मीनरैस्तंतुनागस्कनक्रवाडच
हारकैः ॥ ५५ ॥ नक्रस्कवार्भटस्यादंबुकिरादौबुकंठकैः ॥ जलभूक
रमायादशषाशनहृदग्रहोः ॥ ५६ ॥ जलकूर्मस्त्वंबुकीशोवसाद्यः
शिशुकेश्वसः ॥ उद्रस्कजलमार्जारजलारवुनकुलप्लवः ॥ ५७ ॥
मृत्किराधुधुरीवारिकृमिस्कजलमक्षिकौ ॥ ५८ ॥ पटालकाजलो
कांबुसर्पिणोवेणिवेधिनी ॥ व्यंगस्कनंदकोभेकोगूढवर्चाः कृतान-
लयः ॥ ५९ ॥ रेकोजिह्वोथपंचांगगुप्तेकोडांघ्रिकच्छुपौ ॥ ५९ ॥ गडुःकिं
चुलुकैः ॥ यांधुर्विकिरश्चूडकश्चसः ॥ चुंदाचुंटीचचूडौथांधूपः कर्क
रांधुकैः ॥ ६० ॥ पल्वलं दीर्घिकावापीयष्टिका मीनगोधिकौ ॥ अब
घट्टावटौतुल्यौतल्लंघिल्लंतलंचतत् ॥ ६१ ॥ द्विजप्रपालवालंस्यात्के
दारुः पांशुमर्दनैः ॥ नदीनिर्झरिणीरोधोचक्रासागरगामिनी ॥ ६२
॥ तलोदाचांपिलासिंधुर्भृषिकुल्यावहाचसौ ॥ अध्वगागांधिनी
गंगाहैमवत्कग्रशेरवरा ॥ ६३ ॥

लघुगर्गादिद्वेत्रिकंठकस्य ५३ तिर्यग्यानादिपंचकुलीरस्य पोताधाना
दिद्वेजलांडकस्य ५४ जलरूपादिपंचमकरस्य तंतुनागादित्रीणिद्या
हस्य ५५ नक्रादिचत्वारिजलभूकरादिचत्वारि ५६ जलकूर्मादिचत्वा
रिशिशुमारस्य उद्रादिपंच ५७ मृत्किरादिद्वेधुधुर्याः वारिकृम्यादिद्वे
पटालकादिचत्वारिजलोकायाः ५८ व्यंगादिसप्तभेकस्य पंचांगगुप्ता
दित्रीणिकच्छपस्य ५९ गडवादिद्वेकिंचुलुकस्य अध्रादिषट्कूपस्य अं
धूपपादिद्वे ६० पल्वलादिपंचवाय्याः अबघट्टादिद्वेगर्तस्य तल्लादि-
पंचालवालस्य ६१ केदारादिद्वेक्षेत्रस्य नद्यादिनव ६२ अध्वगादिस
प्तगंगायाः ६३

धर्मद्वीपसिद्धसिंधुस्तापीतुयमुनायमी॥ रेवातुपूर्वगंगास्यान्
 मुरलातुमुरंदला॥ ६४॥ स्यादर्धगंगाकावेरीवासिष्ठीगोतमीसमे
 ॥अथगोदावरीगोलोकुवलयंत्यलंकुर्वेम्॥ ६५॥ कैरवंगंधसोमस्या
 लंदोटश्चनिशाहसः॥ श्रीकरं कृष्णकंदचरेक्तोत्पलमलिप्रियं॥ ६६॥
 लक्ष्मीगृहंकुमुच्चैथशालकःपंकसूरणैः॥ प्रश्नीतुकुम्भिकावारिसु-
 लीपण्यैरवमूलिका॥ ६७॥ स्याद्धारिचत्वारोऽंभुतालःसलिलकुंत-
 लः॥ शैवलोहठपर्णीस्त्रीकावारंवारिचामरम्॥ ६८॥ पद्मेकवारं पं-
 केजंबिसनाभिस्तपस्विनी॥ पुटकिन्येवमेवान्याःकुंदिन्यम्लानिनी
 गुरवाः॥ ६९॥ विसंतुतंतुलबिसंशृंगाटोवारिकुल्लकैः॥ १७०॥ ॥९॥
 इतिवारिवर्गः॥ ॥इतित्रिकांडशेषःप्रथमःकांडःसमाप्तः॥ ॥
 भूर्भूतधात्रीगिरिकर्णिकाधिद्वीपासमुद्रांबरमेखलाकूः॥ क्षमा
 द्विकीलाचजगद्ब्रह्माचपुंसिस्थितौमध्यमलोकमर्त्यौ॥ १॥ महाकां-
 तागंधवतीरत्नगर्भाचमेदिनी॥ रवैस्तनीभारतारव्यंतुवर्षहेमवतं
 विदुः॥ २॥ भारतेनरभूःकिंरूपंहरिवर्षतेतः॥ भद्राश्वमुत्तरकुल-
 हिरण्यमयमिलार्हतं॥ ३॥ केतुमालेममूनिस्फुर्भुवोवर्षाणिबैनव॥ जंभु
 वृक्षैकुशैर्कोचशैशालैर्लिपुर्कैरैः॥ ४॥ द्वीपाःसप्ताथसप्तैवसमुद्रा

ताप्यादित्रीणियमुनायाः रेवादिद्वे मुरलादि द्वे नदीभेदस्य ६४ अर्धगंगा
 दिद्वेकावेर्याः वासिष्ठ्यादिद्वे गोमत्याः गोदावर्यादिद्वे कुवलादित्रीण्युत्प-
 लस्य ६५ कैरवादि पद् कुमुदस्य रक्तोत्पलादिचत्वारि ६६ शालकादि-
 द्वे पृथ्यादिषट् कुम्भिकायाः ६७ अंभुतालादिचत्वारि शैवालस्य ६८ प-
 द्यादित्रीणि विसनाभ्यादित्रीणि पुटकिन्याः कुंदिन्यादि द्वे पुटकिनीभेद-
 योः पृथगेकैकस्य ६९ विसादित्रीणि शृंगाटकादीनि द्वे १७० इति वा-
 रिवर्गः षोडशपृथिव्याः १ द्वे हिमवतवंडस्य २ नवभुवो नववर्षाणां ३
 सप्तसप्तद्वीपानां ४ सप्तसमुद्राणां ५

भूमिवर्गः

(१५)

अपिकीर्तिताः॥ लवणेक्षेक्षुरौसोर्पिर्दधिदुग्धजलैतकाः॥ ५॥ ऊपरं
तूषवानूषोत्रेक्षावर्तस्तपोवदेः॥ कुरुक्षेत्रं प्रयागंच हिमाद्रिविंध्यमं
तरा॥ ६॥ मध्यदेशोथपुंड्राः स्फूर्वरेंद्रीगौडनीवृतिः॥ प्रभासः सोमतीर्थं
स्यादंतर्वेदीकुशस्थली॥ ७॥ प्रागज्योतिषः कामरूपेतीरभुक्तिस्तु निच्छ
विः॥ विदेहोश्चाथकाश्चिरेकीराः स्फुः शास्त्रशिल्पिनैः॥ ८॥ तुरुक्काः ख
शयपूस्काः बाल्हीकाश्चत्रिगर्तकाः॥ दाशेरकोमरुभुवौमालवीः स्फुर
वंतयः॥ ९॥ दाहलाश्चेदयश्चैद्याः कारुषास्तृहदुहोः॥ यदवस्तदशा
र्हाः स्युः सात्वताः कुकुराश्चते॥ १०॥ ओड्राउत्कलनामानौमगधाः कीकटाम
ताः॥ वेल्लकूलंतामलिसंतामलिसीतमालिको॥ ११॥ एकचक्रं हरि
गृहं शंभुपुर्यथैवर्तनिः॥ पूर्वदेशोथसाकेतमयोध्योत्तरकोशलो॥ १२
॥ कुशस्थलं कान्यकुब्जं नागाकं हस्तिनापुरं॥ गजाकं हस्तिनंचा
थश्चावन्तीधर्मपत्तनम्॥ १३॥ कुरुक्षेत्रं विनशेनं कौशांबीवत्सपत्तने
म्॥ प्राजापत्यः प्रयागः स्यात् द्वारकावनमालिनी॥ १४॥ द्वारवत्यधि
नगरीविदेहमिथिलेसमौ॥ मथुरातुमथूपैष्वजित्वरीतुतपस्थली॥
१५॥ वाराणसीतीर्थरौज्जीविशालोज्जयिनीसमौ॥ चंपातुमालिनीपु
ष्पाः पुरं पाटलिपुत्रकम्॥ १६॥ देशकोरोवाणपुरं कोटीवर्षमुपावनम्॥

श्रीण्यूषरस्य द्वेब्रह्मावर्तस्य मध्यदेशस्यैकं ६ श्रीणिगौडदेशस्य द्वेप्रभा
सस्य द्वेऽतर्वेद्याः ७ द्वेकामरूपस्य श्रीणितीरभुक्तेः श्रीणिकाश्चिरेस्य ८
नवदेशभेदानामेकैकं ९ श्रीणिचेदिदेशस्य द्वेकारूपस्य चत्वारिदशार्हस्य
१० द्वेओड्रास्य द्वेमगधस्य चत्वारितामलिसस्य ११ शंभुपुर्यास्त्रीणि द्वे
पूर्वदेशस्य श्रीण्ययोध्यायाः १२ द्वेकान्यकुब्जस्य चत्वारिहस्तिनापुर
स्य द्वेधर्मपुर्याः १३ द्वेकुरुक्षेत्रस्य द्वेकौशांब्याः द्वेप्रयागस्य चत्वारिद्वा
रकायाः १४ द्वेमिथिलाराजधान्याः द्वेमथुरायाः चत्वारिकाश्याः १५ द्वे
उज्जयिन्याः श्रीणिकर्णपुर्याः द्वेपाटलिपुत्रस्य १६ पंचशोणितपुरस्य

स्याच्छोणितपुरं चोद्ययोजनं मार्गधेनुकैम् ॥ १७ ॥ किमिशैलस्तब-
 लीकः शक्रमूर्धाथैसंचरः ॥ धरणाः पिंडिलः सेतुः पंथास्तखुल्लमोव
 हः ॥ १८ ॥ वाटः पथश्च मार्गश्चैरवपुरं नूर्ध्वगं पुरम् ॥ हरिश्चन्द्रपुरं शोभो
 मुद्रंगः प्रतिमार्गकः ॥ १९ ॥ बंगान्नगोनिर्मुटस्तपण्याजीवकचंगले ॥
 पुंसिहृदकयारोहोजन्यग्राममुखंचतत् ॥ २० ॥ ॥ इतिभूमिवर्गः ॥
 ॥ ॥ स्यादभिस्यंदिरमणशारवानगरमित्यपि ॥ शासनंधर्मकीलैः
 स्यान्मकुतिः शूद्रशासनम् ॥ २१ ॥ पट्टोलिकाकूतकीलोपांशकूलैर्नक
 स्यचित् ॥ पट्टिर्यवैः स्यादंगुष्ठैरनैर्द्वादशभिर्भवेत् ॥ २२ ॥ वितस्तिः स्याद
 तोद्वाभ्यां हस्तः स्यात्तच्चतुष्टयम् ॥ दंडो धन्वंतरंतस्य सहस्रद्वितयेन तु
 ॥ २३ ॥ क्रोशस्ताभ्यां तु गव्यूतिस्तद्वयं योजनं मतम् ॥ चतुरष्टशतं ग्रा
 मांतर्द्रोणैर्मुखकर्वटौ ॥ २४ ॥ गर्भागारापवरकैवास्तस्याद्रुहपोतकैः
 ॥ ओको गृहं पिटंचालौ वडभीचंद्रशालिका ॥ २५ ॥ कूटागारं चोद्यकपि
 शीर्षं रवोदकशीर्षकं ॥ क्रमशीर्षं चोद्यखवरकुटीनापितशालिको ॥ २६
 ॥ कुलायिकापक्षिशालाकारावेभ्यश्च बाधंगकैः ॥ कायमानंतृणाकुटी
 र्भेदं निभृतंगृहं ॥ २७ ॥ कुट्टं कोद्वातपिठराइंद्रकोषस्तमंचकैः ॥
 वासागारं भोगगृहं कन्यापल्यादनिष्ठुटैः ॥ २८ ॥ शिवस्थवृषमंडप्यां

त्रीणिवलीकस्य चत्वारिसेतोः पट्टमार्गस्य १८ नूर्ध्वगपुरस्यैकं द्वेशीभपु
 रस्य चत्वारिप्रतिमार्गस्य १९ त्रीणिपण्याजीवस्य चत्वारिहृदस्य २०
 द्वेशारवानगरस्य द्वैराजशासनस्य द्वेशूद्रशासनस्य २१ द्वैव्यवरथाप
 त्रस्य अनामपट्टोलिकायाएकं अंगुष्ठस्यैकं वितस्तेरेकं २२ हस्तस्यै
 कं द्वैहस्तचतुष्टयस्य क्रोशस्यैकं २३ गव्यूतेरेकं योजनस्यैकं ग्राममे
 द्योरेकैकं २४ द्वैगर्भगृहस्य द्वैवास्तनः द्वैगृहस्य द्वैचालस्य त्रीणि
 वडभ्याः २५ त्रीणिकपिशीर्षस्य द्वैनापितगृहस्य २६ द्वैपक्षिशालायाः
 द्वैकारागृहस्य द्वैवणल्लनगृहस्य निभृतगृहस्यैकं २७ गृहभेदस्य त्री
 णि द्वैमंचस्य पंचासगृहस्य २८

शैलवर्गः

(१७)

बुधैर्गोपुटिकं स्मृतं ॥ वातायनं गृहाक्षः स्याद्बधूदशायनं तथा ॥ २९ ॥
 उपशल्योपकंठे द्वे कपादो द्वारकं टकः ॥ कवादश्चारं कंथावादः प्रा
 कार इत्यपि ॥ ३० ॥ ॥ इति पुरवर्गः ॥ ॥ शैलस्थावरधातु
 भृद्भरकुकीलोचंगकः सानुमानजीमूतः पृथुशेखरश्च कटकीदंती
 नगोनिर्झरी ॥ कुट्टारोऽथ हिमालयोनगपतिर्मेनाधबोमागुरुकै
 लासोगणपर्वतश्चरजतप्रस्थः कुबेराचलः ॥ ३१ ॥ हिरण्यनाभ
 मैनाकस्रनाभो हिमवत्कृतः ॥ शैलाग्रेशिखरं भृंगदंतः प्राकृभारद
 त्यपि ॥ ३२ ॥ पूर्वादिर्दिनमूर्द्धस्यादस्तादिश्चरमाचलः ॥ चंदनादिस्त
 मलयैः कौंचः क्रौंचश्च माल्यवान् ॥ ३३ ॥ महेंद्रो मलयैः सत्यैः शक्ति
 मार्गैर्गंधमादनैः ॥ विंध्यश्च पारियावश्च सप्तैते च कुलाचलाः ॥ ३४ ॥
 अश्यापचारुकः काठः पारदीदश्च मृन्मरुतः ॥ यर्षणालः शिलापुत्रो
 गृहाश्चागृहकच्छपैः ॥ ३५ ॥ गौरिकंतुवनालक्तं रक्तधातुगवेरु
 कम् ॥ प्रत्यश्चागिरिमृच्चोयशिलाधातुः सितोपलः ॥ ३६ ॥ मक्रो-
 लोचर्णलेखवाचकदिनीककूरवटीखटी ॥ ३७ ॥ ॥ इति शैलवर्गः
 ॥ ॥ वार्सवनेतलंतलंकगुहिनंसमजंत्रसं ॥ लीलोद्यानं देवनै
 स्याद्दिंजोलीपंक्तिरावली ॥ ३८ ॥ वृक्षः कारस्करोगच्छः पलाशीवि
 ष्टरः स्थिरैः ॥ चैत्यो देवतरुर्देवावासे करिभकुंजैरौ ॥ ३९ ॥ लाया

एकं शिववृषंगृहस्य त्रीणि गवाक्षस्य २९ देशमांतस्य चत्वारि कपाद
 स्य द्वे प्रावरणस्य ३० चतुर्दश शैलस्य चत्वारि हिमालयस्य चत्वा
 रि कैलासस्य ३१ त्रीणि मैनाकस्य पंच शिखरस्य ३२ द्वे उदयादेः
 द्वे अस्तादेः द्वे मलयस्य त्रीणि माल्यवतः ३३ सप्त कुलाचलानामेकैकं
 ३४ षडाश्वानः द्वे शिलापुत्रस्य द्वे शिलापट्टस्य ३५ षड् गौरिकस्य त्री
 णि शिलाधातोः ३६ चत्वारि खटिकायाः ३७ सप्तवनस्य द्वे लीलोद्या
 नस्य त्रीणि पंक्तैः ३८ षट् वृक्षस्य पंच चैत्यस्य ३९

तरुस्थिरछायोवेंदाकाकरुहास्मृतौ ॥ वनस्पतिर्निर्मुदैः स्यात्कुल्लो
 निद्रविकस्वराः ॥ ३९ ॥ स्मितोन्मुद्रौ किलिंजस्तूक्ष्मं दार्वथपल्लवः
 ॥ विसलंकिसलैचाथोत्कलिकांगारिते समैः ॥ ४० ॥ गुच्छोगुच्छः क्षो
 पैः स्याच्चमरीमंजरंनना ॥ मंजिश्चकंदकेपत्रसूचिद्वनरवबंकिलाः
 ॥ ४१ ॥ पिप्पलावादरंगः स्याच्चैत्यदुः केशवालयेः ॥ यक्षोदुंबरकं
 त्वस्य फलेथगृहनाशनः ॥ ४२ ॥ देवदृक्षोदलेगंधिः सप्तपर्णः शि-
 रोरुजा ॥ दंतहर्षणजंबीरोक्तकौंबुप्रसादने ॥ ४३ ॥ वरुणत्वश्म-
 रीघ्नोऽथैध्वगभोग्योमधुदुमः ॥ कपिचूतोऽस्नातकोऽस्य फलेपशुहरी
 तकी ॥ ४४ ॥ पिकबंध्युस्तचूतः स्यात्स्त्रीप्रियः षट्पदातिथिः ॥ मधु
 दूतोवसंतदुर्महाकालोरुकालकौ ॥ ४५ ॥ शोभांजनस्तस्त्रीचिन्न
 हारीविद्रधिनाशनः ॥ प्रभांजनोऽथप्राचीनपनसांगोहरीतकी
 ॥ ४६ ॥ महाकपित्थोबिल्वर्ध्वकोलिर्गृध्रनरवीस्मृता ॥ स्यात्सिच्छल
 दलास्वादुफलोऽथोनागरंगके ॥ ४७ ॥ चक्राधिवासीनारंगः किमी
 रत्वकैस्तगंधकः ॥ स्याद्वर्मणः पिछिलत्वकधवस्तमधुरत्वचः ॥
 ४८ ॥ पिशाचदुः पीतफलेः शाकोदः कर्कशच्छदैः ॥ अर्शोहितस्तर
 क्षोघ्नोभल्लातक्यैथशाल्मली ॥ ४९ ॥ दुरारोहोऽस्मृतापिंडीतगरः क

द्वेछायातरोः द्वेवेंदायाः द्वेभगुष्यवृक्षस्य पंचकुलस्य ३९ द्वेसूक्ष्मदा
 रोः त्रीणिपल्लवस्य द्वेउत्कलिक्रयाः ४० त्रीणिगुच्छस्य त्रीणिमंजर्याः
 चत्वारिकंदकस्य ४१ पंचपिप्पलस्य तंत्फलस्यैकं पंचसप्तपर्णस्य ४२
 चत्वारिजंबीरस्य ४३ द्वेवरुणस्य चत्वार्यस्नातकस्य द्वेतत्पुष्पस्य ४४
 षडाम्रस्य द्वेमहाकालस्य ४५ चत्वारिशोभांजनस्य चत्वारिबिल्व-
 स्य ४६ चत्वारिबदर्याः सप्तनागरंगस्य ४७ चत्वारिधवस्य ४८ द्वे
 शाकोदस्य त्रीणिभल्लातक्याः द्वेशाल्मल्याः ४९ द्वेपिंडीतगरस्य-

वनौषधिबर्गः

(१९)

फवर्थनैः॥ काकचिंचातुलाबीजैरुदिरोवालपत्रकः॥ ५०॥ यूप-
दुःकुष्ठहृत्चोथकरंजोद्युतपूर्णकैः॥ रसायनफलापथाशक्रसु-
ष्टासुधोद्भवैः॥ ५१॥ सरलोद्युपवृक्षैः स्यात्शोणकोन्यंकुसूकहैः
॥ चंपकोत्पस्तसुरजफलः स्यात्पनसश्चसैः॥ ५२॥ डहुः क्षद्रांबुप-
नसौमिचुलोरक्तमंजरः॥ निंबोर्कपादपैः पुण्यगंधस्तकुसुमाधिरा-
ट्॥ ५३॥ चंपकोचरलव्यश्चैवकुलः सिंहकेशरः॥ शीधुगंधोथैकं
कैलिर्नटः कांताघ्नितोहदः॥ ५४॥ अशोकैः पिंडपुष्पस्तदादिमः फ-
लशाडवः॥ दाडिंबः पर्वरुट्चस्यात्वाह्मलः शक्रवल्लभुः॥ ५५॥ पिं-
डीरोथस्तपर्णभुनागारव्योनागकेशरः॥ स्यात्पुष्परोचनश्चापिचू-
र्णतस्य हरिद्रवः॥ ५६॥ निशिपुष्पातुशोफालीकुरजः पांडुरद्रुमैः
॥ लताशंकुतरुः सालोनीषाधाराकदंबकैः॥ ५७॥ कदंबकेशरी हरि-
द्रोशिंशपागुरुपत्रिकौ॥ पटोलस्याद्राजफलं तस्यमूलेतुरम्यकर्म॥
५८॥ सूत्रपुष्पस्तकार्पासैर्जीर्णपर्णैकदंबकर्म॥ ग्रहसंतानियूथी
स्याद्दमनः पुष्पचामरैः॥ ५९॥ मालतीपुष्पकलिकोसोमनस्यायनी-
विदुः॥ कुंदस्याद्वोरटैः पुंसिग्रेष्ठातुनवमालिकौ॥ रक्तपिंडस्ताष्ट्र-
पुष्पस्यादम्लानः कुरंतकः॥ ६०॥ कंदलुशिलींघ्रपुष्पैश्चैव भ्रात्रि-
पुरमल्लिकौ प्रोक्ता॥ एरंडहस्तिकर्णौ प्राचीनामलकवारिब-

हेकोकचिंचाः चत्वारिरुदिरस्य ५० हेकरंजस्य चत्वारिहरीतक्याः ५१ हे
सरलस्य हे शोणकस्य श्रीणिपनसस्य ५२ हे लकुचस्य चत्वारिनिंबस्य
चत्वारिचंपकस्य ५३ श्रीणिबकुलस्य चत्वार्यशोकस्य ५४ अष्टदाडिम-
स्य ५५ पंचनागकेशरस्य तच्चूर्णस्यैकं ५६ हे शोफाल्याः हे कुरजस्य हे
सालस्य हे धाराकदंबस्य ५७ हे हरिद्रायाः हे शिंशपायाः हे पटोलस्य
तन्मूलस्यैकं ५८ हे कार्पासस्य हे कदंबस्य हे यूथ्याः हे दमनस्य ५९ माल-
तीकलिकाया एकं हे कुंदस्य हे नवमालिकायाः हे ओडुपुष्पस्य हे कुरं-
टकस्य ६० हे शिलींघ्रपुष्पस्य हे त्रिपुरमल्लिकायाः

दरेहै॥६१॥ वृहत्यारलिधुस्तूरोकैदली तायतच्छदा॥६२॥ स्यात्त
 तुविग्रहामंजिफलावारणबल्लभो॥ वातिंगणस्तवार्ताकुर्वार्ता
 कःशाकविंदवुः॥६३॥ क्लीबेवंगंचवार्ताकीस्यान्महाष्टहतीत्यपि
 ॥ कुष्ठगदाकयैमूलं तस्य पुष्करमूलकम्॥६४॥ वंकसेनःस्त्वग
 स्तिद्रुःशुकनासोमुनिद्रुमः॥ अनलिःकुनलीपुत्रंजीवस्तुश्लोप
 दापहः॥६५॥ छत्रकोमल्लिपत्रंस्यात्कुञ्जकोवारिकंदकैः॥ वास्तू
 कष्टकूदेशीयैःशाकवीरोघनामलः॥६६॥ शोथजिह्वरहाकाल-
 शाकोप्यथमहोषधी॥ महीविषघ्नीचक्रांगीमत्स्याक्षीहिलमोचि
 का॥६७॥ जलब्रह्मीचशालिंचेपत्तूरोलोहमारकैः॥ केचुकंपेचुली
 पेचुर्नाडीचोविश्वरोचनैः॥६८॥ केशराजोनागमारःवपरुभंगसो
 दरेः॥ कनिषण्णंचुचुःपुंसिछत्रपत्रंतमालकम्॥६९॥ स्थलपद्मे
 मथोदेवपत्नीमध्वालुकंविदुः॥ फलपुच्छोवरंडालुःस्याद्रंगेष्टालुकं
 तुयत्॥७०॥ श्रीमस्तकःस्वस्तिकैःस्याद्राहृच्छिष्टोरसोनकैः॥ कू
 ष्मांडस्तघृणावासस्तिमिषोग्रास्यकर्कटी॥७१॥ बालुकीकर्कटी
 वीरुर्मूलारोमशाचसौ॥ स्याच्चेलालश्चित्रफलःसरवाशोराजते
 मिषः॥७२॥ लतापनसनाटाम्नोसेदुस्तूर्ध्वसितस्तयः॥ पवारुःकार
 बेल्लोसौगोडुंबागजचिर्भटैः॥७३॥ मृत्युबीजस्तवंशैःस्यात्केतकःक्रक

देहरंडस्य द्वेप्राचीनामलकस्य ६१ द्वेधूस्तूरस्य पंचकदल्याः ६२ सप्तवा
 र्ताकोः ६३ द्वेकुष्ठस्य पुष्करमूलस्यैकं ६४ षडगस्तिद्रोः द्वेपुत्रंजीवस्य
 ६५ द्वेक्षत्रायाः द्वेकुञ्जकस्य द्वेवास्तूकस्य त्रीणिपुनर्नवायाः ६६ द्वेका
 लशाकस्य पंचकदुरोहिण्याः त्रीणिजलब्रह्म्याः ६७ त्रीणिशालिंचायाः
 पंचपेचुकस्य ६८ चत्वारिकेशराजस्य द्वेकनिषण्डस्य त्रीणिस्थलपद्मस्य
 ६९ द्वेमध्वालुः द्वेवरंडालोः त्रीणिलंगेष्टालोः ७० द्वेरसोतस्य चत्वारि
 कूष्मांडस्य ७१ पंचकर्कट्याः सप्तसरवाशस्य ७२ पंचकारबेल्लस्य द्वेगो
 डुंबायाः ७३ द्वेवंशस्य द्वेकेतकस्य द्वेबहुमूलस्य ७४

सिंहादिवर्गः

(३१)

चछदैः॥ दृक्कटो बहुमूलैः स्यात्करिरेवेणु कर्करैः॥ ७४॥ काशोश्व-
वालः काकेक्षर्वनहासश्च जंतुलो॥ गुडदारुर्मधुतृणं स्यादिक्ररसि
पत्रकैः॥ ७५॥ खानोदको नारिकेलः करकांभाः शिरःफलैः॥ स्तरं-
जनोगोपदलो राजतालश्छटाफलः॥ ७६॥ करमट्टस्तंतुसारोगु
वाकोकोट इत्यपि॥ रामपूगस्तकामीनो मुनिपूगः स्तरैर्वटैः॥ ७७॥
॥ पूगवोटस्तहिंतालैः क्रीबंकिरिटितत्फलसु॥ घनामयः स्यात्तृ-
र्जुरौ द्वौ तु काचिमंजरी॥ ७८॥ तरो देवकुलोद्भूते दूर्वा तु हरितालि-
का॥ ७९॥ ॥ इति वनौषधि वर्गः॥ ॥ ॥ सिंहः कंठीरवो भी-
मविक्रान्तः करिमाचलः॥ पंचशिरवश्च शैलादः पारीद्रः श्वेतपिंगलः
॥ ८०॥ मरुत्यवश्च नादोस्य चुक्कारः क्षेडितंचतवो॥ उत्पादकस्तशर-
भः शार्दूलोऽष्टापदश्च सैः॥ ८१॥ अथ हिंस्त्रपशव्याडः श्वापदः शि-
विरित्यपि॥ बाधीनसस्ते कचरोगणोत्साहश्च गंडकैः॥ ८२॥ हिंसा-
रुः श्वापदो व्याघ्रो महिषस्तंजस्वलः॥ दंशभीरुर्जरंतश्च नालि-
को यमवाहनैः॥ ८३॥ अथ सूकरे वनाहिरदंतायुधचक्रवृजदीर्घ-
रदाः॥ सूचीरोमा बहुस्तरावनि कस्थूलनासिको भूक्षित्वा॥ ८४॥ ए-
णः कुरंगमोरिशयः साहस्यश्चारुलोचनः॥ गोलांगुलैकपिथास्यद-
धिशोणनगाटनाः॥ ८५॥ किरिश्चैहूरवस्तस्यात्भृगालोघोररासनः

हे करीरस्य ७४ पंचकाशस्य चतुर्लक्षोः ७५ चत्वारि नारिकेलस्य पू-
गवृक्षस्याष्टौ ७६ चत्वारि रामपूगस्य ७७ हे हिंतालस्य तत्फलस्यैकं
हे खर्जूरस्य देवकुलोद्भूतद्रोदौ ७८ हे दूर्वायाः ७९ नवसिंहस्य ८० हे
सिंहनादस्य चत्वारि शरभस्य ८१ चत्वारि हिंस्त्रपशोः चत्वारि गंडक-
स्य ८२ शीणि व्याघ्रस्य षट् महिषस्य ८३ दशभूकरस्य ८४ पंचकुरं-
गस्य पंचवानरस्य ८५ षट्भृगालस्य पंचभृगालिकायाः ८६

लोपाकोमृतमत्तश्च वनश्वीथसृगालिका ॥८६॥ लोमालिकादीप्त
जिह्वाकिरिवरुल्कासुरवीचसौ ॥ विडालः कुंदमोनक्तंचारीदीप्ता
क्षजाहकौ ॥८७॥ शशकस्तवनारवुः स्यात्तरवट्टाशीपूतिशारिजौ ॥
गवयस्तगवालूकैः एडकः शिशुवात्सकः ॥८८॥ वनछागोऽथगंधो
तुरवट्टाशोवनवासनैः ॥ उंदुरुस्तदुमोरं प्रबभूवैदानातुमूषिकौ ॥८९॥
स्याच्चिकोवेश्वनकुलः पुं वृषो गंधमूषिकैः ॥ स्याद्देदारः ककचपात
ककलाशस्तृणांजनः ॥९०॥ प्रतिसूयोष्यं जनस्तचित्रकोलोहलाह
लैः ॥ कारस्करादिकाकर्णजलोकोस्थादथोवटिः ॥९१॥ उपदि कोदे
हिकास्योदष्टपादस्तकिंतनुः ॥ प्रसादकुकुटोद्विह्लोकंठोगृहकपो
तकः ॥९२॥ पारावतोथेशकारव्योदिवांधोवक्रनासिकः ॥ हरिनेत्रो
दिवासीतो नखाशीपीयूषघर्षो ॥९३॥ काकभीरुर्नक्तचारी कंणाटी
नस्तखंजनः ॥ काकछदिः खंजरवेलस्तातनोमुनिपुत्रकः ॥९४॥
भद्रनामारतनिधिः काष्ठकुट्टः शतछंदैः ॥ दीर्घपादस्तकंकः स्याद्ग
लेगंडस्तमर्कदः ॥९५॥ चातकेबभ्रुवापीहघनतोलत्रिशंकवः ॥ व
र्षप्रियोथमेधावीचिरिः कीरः पलाशनेः ॥९६॥ कुकुटस्तविष्टत्ता-
क्षोरात्रियेदीकलाविकः ॥ उषाकलोथेतास्त्राक्षः काकपुष्टः कुडूमु
खः ॥९७॥ मधुकंठोघोषधितुः कामतालः सुतर्दनः ॥ काकोरतज्व
रः सूत्रीश्रावकोगूढमैथुनः ॥९८॥ कारवः परमृत्युश्चलुंटाको

पंचविडालस्य ८७ द्वेशशस्य द्वेखट्टाश्याः द्वेगवयस्य त्रीण्येडकस्य ८८
त्रीणिरवट्टाशस्य त्रीण्युंदुरोः द्वेमूषिकायाः ८९ चत्वारिह्लुह्लुंदर्याः पंच
ककलाशस्य ९० त्रीणिपत्न्याः द्वेकर्णजलौकसः द्वेउपपादिकायाः ९१
द्वेअष्टपादः चत्वारिपारावतस्य ९२ दशोलूकस्य ९३ अष्टखंजनस्य
९४ चत्वारिकाष्ठकुट्टस्य द्वेकंकस्य द्वेगलेगंडपक्षिणः ९५ षट्चात-
कस्य चत्वारिकीरस्य ९६ पंचकुकुटस्य सप्तकोकिलस्य ९७ सप्तद-
शकाकस्य ९८

सिंहादिवर्गः

(२३)

मोदुलिर्द्विकः॥शक्रजःसत्यवाक्काणोऽपकृष्णोनगरीवकः॥१९॥तं
द्विश्वनाडाजंघोथगृधःस्यादूरदर्शिनी॥शितिकंठस्तदात्यूहःकाक
महुःकचादुरः॥१००॥चिरंभणस्तुचिल्लःस्यात्स्वप्नांतिःकंठनीडकैः
सूक्तामदनशलाकाचित्राक्षीशारिकाचचंडाचौ॥शकुनज्ञातुज्येष्ठा
गृहोलिकाट्टनीमूली॥१॥दीर्घजंघोनिशेतःस्याद्भुकोटःशल्क
वायसुः॥२॥कंकेरुद्वारवलिभुक्कशिरवीचंद्रविहंगमिः॥बकेरुका
बलाकोस्यात्कुररोमत्स्यनाशनेः॥३॥द्वंद्वचारीचक्रवाकैःसारस
स्तकलांकुरः॥गोमर्दश्चित्रपक्षस्तुतित्तिरिःस्यात्कपिंजलः॥४॥ल
घुमांसोमयूरस्तुचंद्रकीचित्रमेखलः॥प्रचलाकीसितापांगशिरवा
चलगलव्रताः॥५॥मार्जारैर्कश्चाथतिलमयूरःस्याद्भुंठकैः॥मत्स्या
शनोमीनरंकोनासाच्छिन्नीतुपूर्णिकौ॥६॥पिपीलिकातुहोरोस्या
द्यमकीटस्तुयुर्थुरैः॥स्यान्मर्कटस्तशलकैश्चाशाबंधैः॥स्यजाल
कैः॥७॥फालखेलागुरुयोधीभारतीव्योमनासिकौ॥चंचिमूचि-
स्तुक्तगृहःपीतलुंडोथसर्षपी॥८॥हापुत्रिकारवंजनिकातुलि-
कास्कोटिकेसमौ॥करोटव्याधनछोःस्यात्तरुक्कूणिस्तवाग्गदेः॥९॥
वर्तिकाबिष्णुलिङ्गीस्यात्लावकोलघुजंगलैः॥सरःकाकस्तहंसः
स्याज्जालपात्पुरुदंशकैः॥१०॥गोभंडीरःपंककीरःकोयष्टिर्ज

१९ द्वेगृधस्य चत्वारिदात्यूहस्य १०० चत्वारिचिल्लस्य पंचशारिका
याः पंचगृहगोधायाः १ अष्टवकस्य २ द्वेबलाकायाः द्वेकुररस्य
३ द्वेचक्रवाकस्य त्रीणिसारसस्य चत्वारितित्तिरेः ४ मयूरस्याष्टौ
५ द्वेतिलमयूरस्य द्वेमीनरंकस्य द्वेपूर्णिकायाः ६ द्वेपिपीलिका
याः द्वेयुर्थुरस्य द्वेशलकस्य तज्जालस्यैकं ७ चत्वारिभारत्याः त्री-
णिकारंडवस्य पंचहापुत्रिकायाः ८ द्वेधनेछोः द्वेवाग्गदस्य ९ द्वे
वर्तिकायाः द्वेलावकस्य चत्वारिहंसस्य १० द्वेजलकुक्कुभस्य

लकुकुर्भः॥ जीवजीवोविषंमृत्युर्जीवजीवोऽथमृक्षिका॥११॥ मा
 चिकाभंमरालीचदंशःस्याद्रंमरालिका॥ भंकारीचर्मचट्यांतुज
 तुनीगृहमाचिको॥१२॥ विषसृककाभंगरोलो वरोलस्तृणषट्प
 दः॥ वरटीतुवरालीस्याद्वाह्येण्यथतमोमणिः॥१३॥ ध्वांतोन्मेषे
 श्वरवद्योतो ज्योतिर्बज्जिनिमेवरुक्ते॥ भ्रमरश्चंचरीकः स्याद्रोलंबो
 मधुसूदनः॥१४॥ इंदिरःपुष्पकीटो मधुद्रो मधुकेशटः॥ रेणुवा
 सोऽथमशकोघोषोरणरणश्चर्मैः॥१५॥ पक्षीतुनाडीचरणः स्या
 चंचुभृदनेकजः॥ स्फुरगोत्पतवारंकंकठाग्नियोमचारिणः॥
 १६॥ युगलद्वंद्वयुग्मानियुगंयमलयामले॥ ॥ इतिसिंह
 वर्गः॥ ॥ स्त्रीवधूर्योषितारामामंडयंती वधूजनैः॥ कन्य
 कालकनंदोसाभूषिताधर्मकारिणी॥१७॥ स्वस्वेदाचाथतरुणी
 दिक्करीधनिकाचसौ॥ मरुंडोच्चललाटास्योत्सश्चाशुर्नरमानिनी
 ॥१८॥ स्नुषावधूटीमधुरनिस्वनाहंसगद्गदो॥ क्रोधनाभामिनीच
 डीदारुस्त्रीशालभंजिको॥१९॥ विरक्तादुर्भगासप्तपुत्रसूः सत
 वस्करो॥ पतिव्रतैकपत्नीस्याद्विधवाजालिकामता॥२०॥ विश्वस्तो
 बांछिनीतुस्यालंजिकाकलत्तलिको॥ वेश्याभूलावारवाणिर्गर्भ
 राप्यथकुट्टिनी॥२१॥ इज्यास्याद्रततालीचघटदासीगणेरुको

श्रीणिजीवजीवस्य श्रीणिमृक्षिकायाः ११ श्रीणिदंशस्य श्रीणिचर्मचट्याः
 १२ चत्वारिभंगरोलस्य श्रीणिवरट्याः पंचस्वद्योतस्य १३ नवभ्रमर
 स्य १४ श्रीणिमशकस्य १५ पक्षिणोष्ट १६ षट्पुगस्य षट्स्थियः द्वेक
 न्यायाः अदूषितायाः १७ श्रीणितरुण्याः द्वेउच्चललाटायाः द्वेसश्चा
 शोः १८ द्वेस्नुषायाः द्वेमधुरस्वनायाः श्रीणिक्रोधनायाः द्वेदारुस्थियः
 १९ द्वेदुर्भगायाः द्वेसप्तपुत्रायाः द्वेपतिव्रतायाः श्रीणिविधवायाः २०
 श्रीणिबांछिनीयाः चत्वारिवेश्यायाः पंचकुट्टिन्याः २१ द्वेस्लानांग्याः

मलिष्ठासरजाः पाण्मातुर द्वे मातुरौ समौ ॥ २२ ॥ समदुर्दुहितौ पुत्रौ द्वि-
तीयः कुलधारकैः ॥ पिता जनयिता वसौ शिशुकः क्षीणकंठकः ॥ २३ ॥
बालो मुष्टिं धर्यश्चाथ श्यालिका केलिकुंचिकौ ॥ नागरो देवरैः श्यालो
वारकीरोथे साश्रुधीः ॥ २४ ॥ श्वश्रू र्वृद्धः शतानी कोजरं तस्या दथांश-
कः ॥ संगंधज्ञातिदायादौ मातुलो मातृ केशदेः ॥ २५ ॥ भर्ता भर्तृ नर्म
कीलः प्राणनाथः स्रुवोत्सवः ॥ हृदयेशो रतगुरुर्जारः पापपतिः
समौ ॥ २६ ॥ कुमारभृत्या स्याद्बालतंत्रंगभिण्यवेक्षणौ ॥ गर्भाष्टमो
देवमासो नाभिनालामलो मृता ॥ २७ ॥ आधानिकं पुंसवनं सीमं
तौ न्नयनंचतत् ॥ खल्लीढः खलितेः कल्लो बधिरः खोरखंजकौ ॥
२८ ॥ दोग्गदुर्वाहुकुंठेः स्यादोषधंतुभिषग्जितम् ॥ त्वक्पुष्पिकाकि-
ला संस्यात् श्लोपदपादगंडिरैः ॥ २९ ॥ योन्यर्शः कंदसंज्ञस्यात्कि-
णः शक्कंत्रणोपि च ॥ अजीर्णो वायुगंडो तर्जमिश्रपलताशयौ ॥ ३० ॥
॥ पापरो गोरक्तवटीमसूर्यथेतमो व्रणः ॥ वल्मीको थातिसारो न्नगंधिः
स्याद्बुदरामयौ ॥ ३१ ॥ कुरंडं वृद्धौ सिंघाणशेठौ स्कंदनरेचनौ ॥ गर्भेण्डो
नाभिगुडकौ भिमंथोलोचनामयौ ॥ ३२ ॥ युवगंडो वगंडः स्यात्पित्तमायु-
पलंकरः ॥ श्लेष्मावलाशोभो मांसंतुजरूथे मथशोणितम् ॥ ३३ ॥ पल

द्वे द्वे मातुरस्य २२ द्वे दुहितुः त्रीणि पुत्रस्य त्रीणि पितुः चत्वारि बालस्य २३
द्वे श्यालिकायाः द्वे देवरस्य द्वे श्यालस्य द्वे श्वश्रूः २४ त्रीणि वृद्धस्य चत्वा-
रिज्ञातेः द्वे मातुलस्य २५ सप्तभर्तुः द्वे जारस्य २६ त्रीणि गर्भिणी चर्यायाः
द्वे गर्भाष्टमस्य द्वे नाभिनालायाः २७ त्रीणि संस्काराणामेकैकं द्वे खल्ली-
ढस्य द्वे बधिरस्य द्वे खंजस्य २८ द्वे बाहुकुंठस्य द्वे ओषधस्य द्वे किलास-
स्य द्वे श्लोपदस्य २९ चत्वारि योन्यर्शस्य चत्वार्यजीर्णस्य ३० त्रीणि वसंत-
व्रणस्य द्वे वल्मीकस्य त्रीणि थातिसारस्य ३१ त्रीणि कुरंडस्य द्वे रेचनस्य
द्वे नाभिगुडस्य द्वे नेत्रामयस्य ३२ द्वे अवगंडस्य त्रीणि पित्तस्य द्वे श्लेष्म-
णः द्वे मांसस्य द्वे रक्तस्य ३३

क्षारोथेमस्तिष्कोमस्तुलंगोप्यथस्नसा॥ वस्नसाथोऽधरमधुक्लीबे
 वक्त्रासवोऽपुमान्॥ ३४॥ जिह्वामलंतुकुलुकं पिपिकोदंतजेमुले
 ॥ पिंडोस्त्रियांकुलंक्षेत्रंशरीरंस्कंदपंजरो॥ ३५॥ शस्तं वपुःपुद्गलंस्या
 दांगंमंगंतुकोमलं॥ पायुस्तनुह्रदोमार्गउच्चारस्तपुरीषणैः॥ ३६॥
 भगंगुल्यं वरांगंचकलत्रंजन्मवर्त्मच॥ स्मरागारंरतिगृहमधोधस्था
 दिहाव्यये॥ ३७॥ नासंधिरधरोवाच्यदेशश्चस्मरकूपकः॥ संसा
 रमार्गश्चरति कुहरं प्रकृतिःस्त्रियाम्॥ ३८॥ पुष्यापत्यपथोचैथ-
 नितंबःस्यात्कटीरकः॥ लिंगंतुलांगलंशेफःसाधनंमदनांकुशः
 ॥ ३९॥ स्मरस्तंभश्चकंदर्पमुसलोध्वजइत्यपि॥ स्त्रियांनागलता
 चांडकोषस्तफलकोषकैः॥ ४०॥ नाभिर्द्वयोस्तंदकूपीतुंदस्तंदि
 करःपुमान्॥ अधोमर्मशकृद्द्वारमुकशक्विचजाघनी॥ ४१॥ भुजा
 बाहाचवाहौस्यात्कुलिहस्तोभुजादलैः॥ कुचौवक्षोरुहौप्रोक्तौह
 स्तपुच्छंतुकल्पम्॥ ४२॥ नखःपुनर्भूवःकामांकुशःस्यात्करकट
 कः॥ करेदुःकरश्चूकश्चपुच्छद्व्यंगुलिमोदनम्॥ ४३॥ स्यात्काकलंकं
 ठमणिर्नसानस्याचनासिका॥ गंधनालीचनासिक्यंवाग्दलंदं
 तवासि॥ ४४॥ दंतःखरुर्वक्त्रखुरोजंभोहातुर्द्विजस्तथा॥
 राजदंतास्तचत्वारोदशानामांपुरस्थिताः॥ ४५॥ गोधिप्राप्तौ

द्वैमस्तिकस्य द्वैवस्नसायाः द्वैअधरमधुनः ३४ द्वैजिह्वामलस्य दंत
 मलस्यैकं त्रीणिशरीरस्य ३५ शस्तवपुषणकं कोमलांगस्यैकं त्रीणि
 पायोः द्वैविष्टायाः ३६ सप्तदशभगस्य ३७ ३८ द्वैनितंबस्य नव
 लिंगस्य ३९ द्वैअंडकोषस्य ४० चत्वारिनाभ्याः ४१ त्रीणिभुजायाः
 त्रीणिभुजादलस्य द्वैस्तनस्य द्वैहस्तपुच्छस्य ४२ षट्सुखानां द्वै-
 अंगुलिमोदनस्य ४३ द्वैकंठमणोः पंचनासिकायाः द्वैओष्ठस्य ४४
 षट्दंतानां त्रीणिभालस्य त्रीणिनेत्रस्य ४५

मनुष्यवर्गः

(३७)

महाशंखेदेवदीपस्तलोचनं॥अंबकैचाथनेत्रांबुबाष्पोनालेतैम-
स्त्रियाम्॥कटाक्षकाक्षौकाकुस्तजिह्वास्यात्प्रतिजिह्विका॥४६॥
स्रधाश्रवाचकर्णस्तथौतःक्लृबेधनिग्रहः॥स्याच्छब्दाधिष्ठानमथक-
बरः केशगर्भकः॥४७॥कबरीकूटकश्चाथकोटिरःस्याज्जरासटी
॥करारोदोंगुलीटःस्यात्ताटंकःकर्णदर्पणैः॥४८॥अंदुकःपादकट-
कौभिषेकःस्नानमित्यपि॥पटच्चरंजीर्णवस्त्रंसिचयप्रोथशाटक्नोः
॥४९॥पटवापःपटमयंदूष्यं वस्त्रगृहस्थलौ॥खरग्रहःखरगृहकुं-
बातुस्थूलशाटकः॥५०॥चोलोदुकःशिरोवेष्टेविरिगिन्यवगुंठिका॥
पाठीयचनिकोसूर्यरक्तसंज्ञेतुकुंकुमं॥५१॥जागुडंदीपनंघ-
स्त्रंसौरभंधुसृणंचेतत्॥स्याद्रंगमातृकालाक्षौगंधकाष्ठंतुजोंग-
कौ॥५२॥कपिचंचलतैलारव्यःसिल्होथसरलद्रवः॥दधिक्षीर-
घृताक्ःस्यात्धूनकोवन्हिवलभैः॥५३॥शालवेष्टःसर्जमणिः
कस्तूरीगंधचेलिका॥मृदाक्श्चाथसंचारीधूपोगंधपिशाचिकौ
॥५४॥वेणुसारस्तकर्पूरश्चंद्रमस्यहिमाक्षयः॥वेधकोमालय-
स्तस्याक्षीरवंडारोहिणश्चसैः॥५५॥विछित्तिस्तकषायःस्यात्स-
मालंभनैमित्यपि॥ललाटिकाशंखचरीविष्टरःपीठैमस्त्रियां॥
५६॥निषद्यारवट्टिकासंदीचातुरस्तमसूरकः॥प्रतियलस्त

त्रीणिनेत्रांबुनः द्वेकटाक्षस्य चत्वारिजिह्वायाः ४६ चत्वारिकर्णयोः च-
त्वारिकवर्याः ४७ त्रीणिजटायाः द्वेअंगुलीयकस्य द्वेताटंकस्य ४८
द्वेपादकटकस्य द्वेस्नानस्य द्वेजीर्णवस्त्रस्य त्रीणिशाटकस्य ४९
पंचवस्त्रगृहस्य द्वेखरगृहस्य द्वेस्तगृहनावृतेः ५० द्वेशिरोवेष्टस्य
चत्वारितिरस्करिण्याः सप्तकुंकुमस्य ५१ द्वेलाक्षायाः द्वेअगरुकाष्ठ-
स्य ५२ त्रीणिसिल्हस्य चत्वारिसरलद्रवस्य द्वेधूनकस्य ५३ द्वेसाल-
वेष्टस्य त्रीणिकस्तूर्याः त्रीणिधूपस्य ५४ पंचकर्पूरस्य त्रीणिश्रीरवंड-
स्य त्रीणिकाषायस्य द्वेललाटिकायाः द्वेपीठस्य ५५ त्रीणिखट्वायाः

रचनो कटकोलः पतद्गुहः॥ ५७॥ पूगपीठैश्च दीपस्तस्मेहाशः क
ज्जलध्वजः॥ दशोधनोगृहमणिर्दोषातिलकै इत्यपि॥ ५८॥ शिखा
तरुदीपवृक्षेज्योत्स्नावृक्षोऽथलोचकः॥ कज्जलेस्यादिरिपकेकुंदु
कश्चोदनागुडः॥ ५९॥ निश्चुक्कणंदंतशाणंपिष्टातो धूलिगुच्छकैः
॥ १६०॥ ॥ इति मनुष्यवर्गः॥ ॥ वंश्यः कुल्यश्च बीज्यः स्याद्ब्रह्म
चारी बटुः समौ॥ स्याद्बटुकरणं तूपनयनं गृहमेधिनि॥ ६१॥ ज्येष्ठा
श्रमीगृहीवानप्रस्थो वैश्वानसोऽग्रहेः॥ वृक्षजस्त्वनमो विप्रो वृष्ण
ज्येष्ठः कठो द्विजः॥ ६२॥ मैत्रः पुनरुक्तजन्मो स्यादथ ब्राह्मणायनः
॥ शूद्रसंतानजो विप्रः श्रौत्रं श्रोत्रियतां विदुः॥ ६३॥ स्यादक्षरसुरवः
कालाक्षरिकः शिक्षिताक्षरः॥ काव्यस्य कर्तो भविनीगुणनीशील
नं स्मृतौ॥ ६४॥ क्रियाकारो न वृक्षात्रैः कार्पटिकः सममवित्तो॥ पार्ष
त्यरिषदोगोष्ठीराजसूयो नृपाध्वरः॥ ६५॥ क्रतूत्तमैश्चाथ चांद्राय
णमिंदुव्रतं स्मृतम्॥ हवनी होमकुंडस्यान्महावीरो मरुवानलैः
॥ ६६॥ होमधूमस्तनिगणो होमभस्म तु बैष्टुमं॥ आर्यकं पिंडपा
त्रादिपितृकार्यमथो हविः॥ ६७॥ होत्रं हविष्यं सान्नाय्यं पाठको धर्म
भाणकैः॥ सभ्यास्तु प्राश्निको देवद्रोणीया आदिवौ कसाम्॥ ६८॥

द्वे उपवर्हणस्य द्वे रचनायाः त्रीणि पतद्गुहस्य ५७ षट् दीपस्य ५८ त्रीणि
दीपवृक्षस्य द्वे कज्जलस्य त्रीणि कुंदुकस्य ५९ द्वे दंतशाणस्य द्वे पट
वासस्य ६० त्रीणि वंश्यस्य द्वे ब्रह्मचारिणः द्वे उपनयनस्य ६१ त्रीणि गृ
हिणः त्रीणि वानप्रस्थस्य अष्टविप्रस्य ६२ शूद्रकुलोत्पन्नविप्रस्यैकं
द्वे श्रौत्रस्य ६३ चत्वारि शिक्षिताक्षरस्य त्रीणि पाटनिश्चयस्य ६४ द्वे न
वृक्षात्रस्य द्वे कार्पटिकस्य त्रीणि परिषदस्य त्रीणि राजसूयस्य ६५
द्वे चांद्रायणस्य द्वे होमकुंडस्य द्वे मरुवाग्नेः ६६ द्वे होमधूमस्य होमभ
स्मनो द्वे पितृकार्यस्यैकं चत्वारि हविषः ६७ द्वे पाठकस्य द्वे सभ्यानां
देवयात्राया एकं ६८

ब्रह्मवर्गः

(१९)

इष्टापूर्तैर्देकोक्त्या यागरवातादिकर्मयत् ॥ यज्ञद्रव्यं तु पात्रीयै प्रा
 घुणस्त्वतिथिर्द्वयोः ॥ ६९ ॥ कौशलीकुशलप्रभैः समीचीवंदनामतौ ॥
 उपोषणं तूपवासौ रोगाद्यैर्लघनंचतत् ॥ ७० ॥ ह्यंतरेऽयंतरेभुक्तमा
 हुः षष्ठा लु कालकम् ॥ राहुं सिद्धे मथोचारु ब्रतामासोपवासिनी ॥
 ७१ ॥ स्याज्जायत्री तु सावित्री त्रैस्मारण्यं तु पाठभैः ॥ पवित्रं यज्ञोपवी
 तं ब्रह्मसूत्रं द्विजायनी ॥ ७२ ॥ कृष्णकङ्कटिका कक्षाधटी कौपीनमित्य
 पि ॥ त्रैडालव्रतिकः सर्वाभिसंधी लघ्नतापसैः ॥ ७३ ॥ कमंडलुश्चैत्य
 मुरवौ जोटिं तास्तमहाव्रती ॥ उरस्कटः पंचवटो बालयज्ञोपवीतकं
 ॥ ७४ ॥ भालेति स्त्रोभस्मरेरवास्त्रिपुंड्रकं मथर्षयः ॥ शापास्त्राः सत्य
 वचसो व्यासाद्यास्तमहर्षयः ॥ ७५ ॥ परमर्षयस्त्रभेलाद्या देवर्ष
 यः कणादयः ॥ ब्रह्मर्षयो वसिष्ठाद्याः सश्रुताद्याः श्रुतर्षयः ॥ ७६
 ॥ ऋतर्पणादयो राजर्षयः कांडर्षयैः स्वामी ॥ जैमिन्याद्या नारदस्तु
 कपिवक्त्रो विधातृभैः ॥ ७७ ॥ देवब्रह्मा देवलैश्च दुर्वासास्तु कुशा
 र्णिणैः ॥ प्राचेतसस्तु बाल्मीकिः कविज्येष्ठः कुशीबशः ॥ ७८ ॥ अपि च
 ल्मीक बाल्मीकौ कृतकोटिस्तु काश्यपैः ॥ कृष्णा द्वे पायनो वेदव्यासः स्या
 त्सत्यभारतः ॥ ७९ ॥ पाराशरिः सात्यवतो माठरो बादरायणः ॥ व
 सिष्ठोऽरुंधतीनाथो विश्वामित्रस्तु गाधिजैः ॥ ८० ॥ गौतमस्तु
 शतानंदैः कणादः काश्यपः समौ ॥ धन्वंतरिर्दिवोदासैः काशि
 यागरवातादिकर्मण एकं द्वैयज्ञद्रव्यस्य द्वैअतिथेः ६९ द्वैकुशलप्रभस्य
 द्वैवंदनायाः द्वैउपवासस्य रोगोपवासस्यैकं ७० त्रीणि ह्यंतरयंतरभुक्त
 स्य द्वैमासोपवासिन्याः ७१ द्वैगायत्र्याः द्वैवेदपाठभुवः चत्वारि यज्ञोप
 वीतस्य ७२ पंचकौपीनस्य त्रीणि लघ्नतपस्विनः ७३ द्वैकमंडलोः पंचो
 रस्कटस्य ७४ भस्मलेखत्रयस्यैकं त्रीणि कृषीणां ७५ ७६ त्रीणि
 नारदस्य ७७ द्वैदेवलस्य द्वैदुर्वाससः षट् बाल्मीकेः ७८ द्वैकाश्यप
 स्य सप्तव्यासस्य ७९ द्वैवसिष्ठस्य द्वैविश्वामित्रस्य ८० द्वैगौतमस्य द्वै
 कणादस्य अष्टधन्वंतर्यादीनां प्रत्येकं द्वयंद्वयं ८१

(३०)

ब्रह्मवर्गः

राजःसूधोद्भवैः॥८१॥पालकारव्यागणवतीकरेणुरुचिरास्तैः॥
विष्णुगुप्तस्तकौडिन्यश्वाणक्योद्रोमिणोश्चुलः॥८२॥वात्स्यायनोमं
दनागःपक्षिलस्वामिनावर्षि॥उपवर्षोहलभृतिःकृतकोरिरया-
चित्तैः॥८३॥पाणिनिस्ताहिकेदाक्षीपुत्रःशालंकिपाणिनौ॥शा-
णोत्तरीयोथेव्याडिर्विध्यस्थोनंदिनीस्ततः॥८४॥मेधावीचाथमेधा
जित्कात्यःकात्यायनश्चसः॥पुनर्वस्तुर्वररुचिर्गोर्नर्दीयःपतंजलिः
॥८५॥चूर्णिकृद्वाप्यकारेश्वहरिर्भृर्तृहरिःस्मृतैः॥रघुकारःका-
लिदासोमेधारुद्रश्चकोटिजित्॥८६॥भारतिःशतपुष्पःस्याद्रव-
भृतिस्तविस्मृतः॥भूगर्भोप्यथयःप्रातःस्मर्यतेरुभकास्यया॥८७
॥स्वस्वगृहीतनामास्यात्यैडिन्यंभैक्षजीविको॥पाषंडकौलिकौ
खंजनरतंयतिमैथुनैः॥८८॥अभावादंगनात्यागस्तरगब्रह्मचर्यं
कं॥सुरखंडाहुलहुलीनागवीदस्तटांकरः॥८९॥खटकस्त्र्यक्षरं
श्चाथदारकर्मकरग्रहः॥वाधुक्यंचविवाहस्यात्कुहलिःपूगपुष्पि-
को॥९०॥नांदीकौतोरणस्तंभोसुरतंत्वभिभानितं॥धर्षितंसंप्रयो-
गोनारतंचाब्रह्मचर्यकं॥९१॥उपसृष्टंत्रिभद्रंचक्रीडारत्नंमहासू-
खं॥इतिब्रह्मवर्गः॥॥द्विजलिंगीनृपःक्षत्रःक्षत्रियोथप्रजे-
श्वरः॥राजाधिपौमंडलेशएकजन्माभयापहं॥९२॥स्कंधावारःस्या

नवचाणक्यस्य ८२ चत्वार्युपवर्षस्य ८३ षट्पाणिनेः चत्वारिच्य-
डेः ८४ पंचकात्यायनस्य चत्वारिपतंजलेः ८५ द्वैभर्तृहरेः चत्वारि-
कालिदासस्य ८६ द्वैभारवेः त्रीणिभवभूतेः प्रातस्मर्यस्यैकं ८७
द्वैभैक्षजीविकायाः द्वेपाषंडस्य द्वेयतिगोप्यरतेः ८८ अभावात्स्त्री-
त्यागस्यैकं द्वेसुरखंडायाः चत्वारिनागवीदस्य ८९ चत्वारिविवाह-
स्य द्वेविवाहपुष्पादेः ९० द्वैमंगलस्तंभस्य दशसुरतस्य ९१ चत्वारि-
क्षत्रियस्य त्रीणिराजः त्रीणिमंडलेशस्य ९२ द्वैसेनायाः

क्षत्रियवर्गः

(३१७)

कटकैः शिविरं तु बलस्थितिः ॥ आदिराजः पृथुर्वैष्णवैः काकुत्स्थस्तु
 पुरंजयः ॥ १३ ॥ यौवनाश्वस्तु मांधातौरवद्वंगस्तु दिलीपराट् ॥ रा
 मोदाशरथिः कौशल्याजनिर्देशकंठजित् ॥ १४ ॥ मैथिलीजानकी
 सीता वैदेही भूमिजोन्वसा ॥ रामपुत्रौ कुशौ लवौ वेकयोक्त्या कुशी
 लवौ ॥ १५ ॥ सौमित्रिलक्ष्मणो मेघनादजिह्वाथरावणः ॥ राक्षसेन्द्रो
 दशसुरबालं केशोधनदातुजः ॥ १६ ॥ मंदोदरीशः पौलस्त्यो मेघनाद
 स्तु शक्रजित् ॥ हनूमान् हनुमानां जनयो योगचरानिलो ॥ १७ ॥ हि
 डिं बारमणो रामदूतश्चैवार्जुनध्वजः ॥ ऐंद्रिस्तवालीवाल्लिखस्तु ग्री
 वोरविन्दनैः ॥ १८ ॥ ऐलः पुरुरवावोधिरुर्वशीचल्लभश्चसः ॥ यया
 तिर्नाहुषिः शाकुंतलो भरतः स्मृतः ॥ १९ ॥ दौष्यंतिः सर्वदमनोऽर्जु
 नो बाहुसहस्रभृत् ॥ हेहूयः कार्तवीर्यश्च पुण्यलोकस्तवाहुकः ॥
 २० ॥ नलोऽश्विनैषधश्च महाभीष्मस्तु शांतनुः ॥ पतीपोऽस्य प्रिया
 काली दासेयी च शोभते ॥ २१ ॥ विवित्रवीर्यचिचोगदसूर्यो जनगं
 धिका ॥ व्यासमातासत्यवर्तगंगां योगां दिनीस्तुतः ॥ २२ ॥ देवप्रतः शां
 तनवोगां गोंगा गायनिश्चसः ॥ श्रीधः कौणपदंतश्चस्वेच्छासृत्युः पु
 रावक्तः ॥ २३ ॥ धृतराष्ट्रस्तं विकेयः पांडुर्माद्रोपृथापतिः ॥ दुर्योधन
 स्तु कुरुराद्रांधारेयः स्रयोधने ॥ २४ ॥ धर्मपुत्रोऽजसीदः स्यात्कर्णो
 नुजयुधिष्ठिरौ ॥ अजातशत्रुः कंकोथीभीमसेनः कटघ्नणः ॥ २५ ॥ वी
 ररेणुर्नागबलो गुणकारी वृकोदरः ॥ बककीचककिर्मरिजरा
 द्वेसेनास्थानस्य श्रीणिपृथोः द्वेकाकुत्स्थस्य १३ द्वेमांधातुः द्वेदिलीप-
 स्य चत्वारिरामस्य १४ पंचसीतायाः द्वेरामपुत्रयोरेकैकं ऐकोत्तयेकं १५ श्री
 णिलक्ष्मणस्य सप्तशरवणस्य १६ द्वेमेघनादस्य अष्टहनूमतः १७ श्रीणि
 बालैः द्वेसुग्रीवस्य १८ चत्वारिपुस्तुरवसः द्वेययातेः चत्वारिभरतस्य
 १९ चत्वारिकार्तवीर्यस्य पंचमलस्य २० श्रीणि शांतनोः अष्टमत्यव-
 त्याः १ दशभीष्मस्य २ ३ द्वेधृतराष्ट्रस्य श्रीणि पांडोः चत्वारि स्रयोधन
 स्य ४ षड्युधिष्ठिरस्य एकादशभीमसेनस्य ५ ६

संयहिडिंबजित् ॥६॥ पार्यःकिरीटीगांडीवीगुडाकेशो वृहन्नलः ॥
 अर्जुनःफाल्गुनोजिष्णुर्विजयश्चधनंजयः ॥७॥ सव्यसाचीसुभद्र
 शःशब्दमेदीकपिध्वजः ॥ वार्वघ्नश्चापिबीभत्सैर्द्रौपदीपांडुरार्मि-
 ला ॥८॥ पांचालीपार्वतीकृष्णावेदिजानित्ययौवना ॥ याज्ञसेन्य
 र्यराधेयोवसुधेणोर्कनंदनः ॥९॥ यदोत्कचांतकःकर्णश्चंपेशःसू-
 तपुत्रकः ॥ द्रोणस्तगुरुराचार्योऽश्वत्थामातुकूपीसुतः ॥१०॥ द्रोणा
 यनोथराजर्षिर्जनमेजयसंज्ञकः ॥ पारीक्षितोप्यथजरकारुण्या
 वरोमेतः ॥११॥ प्रियास्यमनसादेवीजरत्कारैरथेतयोः ॥ आस्तीर्क
 मातातनयोविरोचनस्तोबलिः ॥१२॥ बाणोविंध्यावलीपुत्रेस्ता
 द्रोषुवोप्यहिश्चसः ॥ द्रुपदोपस्तश्चेद्यश्चेदिरादृशिशपालकः ॥
 १३॥ बार्हद्रथिर्जरासंधैःकंसःस्यादुग्रसेनजः ॥ कर्णस्तोमूलदे-
 वोमूलभद्रःकलांकुरः ॥१४॥ मंत्रीप्रेथिहरोमात्योह्यःस्थितोवेत्र-
 धारकः ॥ दौसाधिकोवर्तरूकोगर्वादोदंडवामिनिः ॥१५॥ सहपां
 शकिलःस्नेहीवयस्योप्यथवार्तिकः ॥ वार्तायनःप्रवृत्तज्ञोमौडूर्तो
 दैवलेखकः ॥१६॥ चित्तोक्तिःपुष्पशकटीदेवप्रभ्रुपश्रुतिः ॥ लेख-
 कोमसिपण्यःस्याहोरकःकिरिर्कोपिसः ॥१७॥ मासीधानीमसि-
 माणिमेलान्धुर्वर्णकूपिको ॥ मसीजलंतुमेलस्यात्परांजन-
 मसिर्दयोः ॥१८॥ लेखनीवर्णतूलीस्याल्लेखोवाचिकहारकः

षोडशार्जुनस्य ७ अष्टद्रौपद्याः ८ सप्तकर्णस्य ९ त्रीणि द्रोणस्य त्री-
 ण्यश्वत्थामस्य १० त्रीणिजनमेजयस्य द्वेजरत्कारोः ११ द्वेत्प्रियायाः
 तत्पुत्रस्यैकंदेवलेः १२ द्वेबाणस्य त्रीणि वृत्रस्य चत्वारिशिशुपालस्य
 १३ द्वेजरासंधस्य षट्कंसस्य १४ त्रीण्यमात्यस्य षट्हास्थितस्य १५ त्री-
 णिवयस्यस्य त्रीणिप्रवृत्तिज्ञस्य द्वेगणकस्य १६ चत्वार्यकाशवाण्याः
 चत्वारिलेखकस्य १७ चत्वारिमसिधान्याः द्वेमसीजलस्य द्वेकजलस्य
 १८ द्वेकमलस्य चत्वारिलेखस्य

क्षत्रियवर्गः

(३३)

वर्णदूतः स्वस्तिमुरवः कचैलं तन्निबोधनम् ॥ १९ ॥ लेख्यस्थानं ग्रं
थकूटं मुद्राप्रत्ययकारिणी ॥ यातुर्गंतुश्च पथिको हरिः पथिकसं
न्ततिः ॥ २० ॥ संदेशः प्राभृतं कौशे ल्युक्तो च स्तूपदानको जनांतिकं
त्वप्रकाशो लुंडी स्यान्वायसारिणी ॥ २१ ॥ लांबूलदो बाग्गुलिकेः स-
वाह कौंगमर्दकैः ॥ चामरं रोमगुत्संच केशरं चा बचूलकौ ॥ २२ ॥ कुठे
रुमंथरुः प्रोतोत्सादनं वस्त्रकुट्टिमं ॥ छत्रं पुटोदजे राजभृंगं कनक
दंडकौ ॥ २३ ॥ हस्तीमहामृगः पीलुः सिंधुरो दीर्घमारुतः ॥ राजीवोज
लकांक्षश्च निर्झरः करदीकथ ॥ २४ ॥ विलोमजिह्वांतः स्वेदपिंडपा
दलतालकाः ॥ वरांगः पुष्करीशूर्प कर्णसाम्भजपेचिलौ ॥ २५ ॥
करिणी वासितोगंभीरवैद्यं कुशदुर्धरः ॥ चालक व्याल कौराजवा
त्यो विजयकुंजरैः ॥ २६ ॥ ईशादंतो महादंतैः कर्णास्फाले झलझ
लौ ॥ मदप्रयोगो व्यस्तारैर्विक्रस्त करिशावकैः ॥ २७ ॥ आरक्षः कुंभ
संधिः स्यात्संदानोऽष्टौ वतो धरुः ॥ नासापूर्वस्थूलहस्तदंतमूलकरी
रिको ॥ २८ ॥ शंखकटोदंतमध्यप्रवेष्टः पृष्ठतल्पनौ ॥ आयस्कारः प्र
जंघाग्रैः प्रोहश्चरणपर्वणि ॥ २९ ॥ ननागात्रावरैर्नीलीकर्णाराक
र्णवेधनी ॥ आलानं शंकुरक्षोभः प्रारब्धिर्गजबंधिनी ॥ ३० ॥

पचीनिबंधनस्यैकं १९ हे लेख्यस्थानस्य हे मुद्रायाः त्रीणि पथिकस्य हे
पथिकसंघस्य २० त्रीणि संदेशस्य हे उक्तोचस्य हे अप्रकाशस्य हे न्या
यसारिण्याः २१ हे लांबूलदस्य हे अंगमर्दकस्य चत्वारि चामरस्य
२२ हे चामरवातस्य चत्वारि छत्रस्य द्वे स्पर्णदंड छत्रस्य २३ द्वाविंशति
हस्तिनः २४ २५ हे करिण्याः चत्वार्यं कुशाचेतुः हे विजयगजस्य २६
हे गजदंतस्य हे कर्णास्फालस्य हे मदप्रयोगस्य हे करिशावकस्य
२७ हे कुंभसंधेः संदानस्यैकं नासापूर्वस्थैकं हे दंतमूलस्य २८ त्री
णि दंतमध्यस्य हे पृष्ठतल्पनस्य हे प्रजंघाग्रस्य हे चरणपर्वणः २९
हे गात्रावरयोरेकैकं पंचकर्णवेधिन्याः त्रीणि गजबंधनस्तंभस्य ३०

पारीतुभ्रंखलाहिंजीरोऽस्त्रीस्यादंकुशश्चसः॥पित्तज्वरः पाकलो
 स्यकूटपूर्वस्त्रिदोषजः॥३१॥अश्वकिल्कीहरिकान्तःशालिहोत्रश्च
 मुद्गभुक्॥भीषुचश्चामरीहेवीराजस्कंधोमरुद्वयः॥३२॥वातायनश्चै
 कयाकोयस्तपंचांगपुषितः॥सपंचभद्रःसूर्याश्वेवातादहरितोसमौ
 ॥३३॥यायावरोश्वमेधीयःपारसीकःपरादनः॥आवट्टजैश्चोत्कृष्ट
 सिंधुवारोहोत्तमः॥३४॥वाताश्वजात्याऽजानेर्योवेशरोश्वतरःखरैः
 ॥भीषुसकोहदावत्तोरोचमानोगलोद्वयः॥३५॥ऊर्ध्वस्थितिःपुरुषि
 कंठिकांतिस्तपलायितः॥पुलासन्नाहप्रखरौकवियंकविकोच्यते॥
 ३६॥ग्रीवायंदाघर्यरोस्याद्रश्मिःप्रवयणंचतत्॥प्रतोदोऽथखुरोर्वि
 खःपुटोऽलुंठनवेहने॥३७॥बलादंतालिकापत्ययनैर्पराणमस्यतु॥
 वंकाग्रभागःस्यादश्ववारोवल्लभपालकैः॥३८॥नंदियोषोर्जुनरथो
 नीतियोषस्तगायतेः॥वंकुरंधोरणयानमात्रेचक्रंत्वरिस्थृतम्॥३९
 लघ्वीत्वाष्टीरथीकालबलनंत्वंकवर्मणी॥मेढोमेढोहस्तिपकैजंघा
 त्राणंतुमंखुणं॥४०॥स्थान्नायकायेसरिकौगासीरंदपैऊषणि॥श
 क्त्वायुधमुद्धातुःस्थावरंतुधलुर्गुणि॥४१॥शरावापोधलुस्त्रीस्या
 दणतात्रिणतापिच॥अध्यस्तप्रतिकायःसाज्जीवास्याभारवंगुणैः४२

त्रीणिभ्रंखलायाः त्रीणिअंकुशस्य द्वेहस्तिपालकस्य ३१ द्वादशाश्वस्य ३२
 त्रीणिपंचभद्रस्य द्वेसूर्याश्वस्य ३३ द्वेअश्वमेधीयस्य त्रीणिपारसीकाश्व
 स्य द्वेसिंधुदेशाश्वस्य द्वेकुलाश्वश्वस्य ३४ त्रीण्यश्वतरस्य द्वेअश्वहृदाव
 तस्य अश्वगलावर्तस्यैकं ३५ ऊर्ध्वावर्तस्यैकं द्वेअश्वगतेः त्रीणिसन्नाहस्य
 द्वेकविकायाः ३६ द्वेग्रीवायंदायाः त्रीणिप्रतोदस्य त्रीणिखुरस्य द्वेअलुंठनस्य
 ३७ त्रीणिबलायाः द्वेपत्याणस्य द्वेअश्वपालस्य ३८ अर्जुनरथस्यैकं वृ
 हस्पतिरथस्यैकं द्वेयानमात्रस्य द्वेचक्रस्य ३९ त्रीणिलघुरथस्य त्री
 णिवर्मणः त्रीणिहस्तिपस्य द्वेजंघात्राणस्य ४० द्वेनायकस्य त्रीणिदपै
 स्य त्रीणिशस्त्रस्य सप्तधनुषः ४१ षट्धनुर्गुणस्य ४२

क्षत्रियवर्गः

(३५)

शस्त्राभ्यासश्च खुरलीबाणस्यादस्त्रकंटकः॥स्थूलक्षोडोविपाठ
श्चचित्रपुंरवः शरःसरः॥४३॥ पत्रवाहोविकर्षोऽथतीरंविज्जलशा
यको॥लोहनालस्तनाराचःप्रसरःकांडगोचरः॥४४॥ ऋषिःखड्ग
स्तरवारिःशस्त्रोभद्रात्मजश्चसः॥धाराविषोविशसनोऽन्युद्धरवड्गः
कटीतलः॥४५॥ स्यादङ्गनञ्चक्रफलैर्पशुःपरशुरित्यपि॥दीर्घायुधः
शलःकुंतःशल्यःशंकुर्विषांकुरः॥४६॥ श्रीलोख्मीसीसकलरत्नाः
प्रातर्गैयास्तुतिग्रन्थः॥सोगावलीचंदिपाठोवस्तुकीदस्तुयाचि-
तः॥४७॥ वातकेतुःक्षितिकणःस्यात्पांशुर्मोदिनीद्रवः॥संभारःसर्व
पूर्णत्वपताकाव्योममंजरं॥४८॥ कदलीकंदलीचीनैर्मक्षवातस्त
मल्लभूः॥भीरुस्तभेलोहरिणाहृदयःस्यात्पलकटः॥४९॥ विद्रवस्त
शृगालीस्यादाघातस्तवधस्थली॥कदनमारणमंथैःसौप्तिकंरा
त्रिमरणं॥५०॥ निपातोभूमिलाभश्चमृत्योरथथमारकः॥मरणो
मारिरुत्यातःशवस्तुक्षितिर्वर्धनः॥५१॥ पंचावस्थःकटःस्थागःश्म
शानंतुशतानकं॥रुद्राक्षोदाहसरःसंस्त्रियासक्रियौसमे॥५२
चिताकाष्ठमरीचैत्यंचिताचूडकमिष्यते॥चित्तैचाथांतशय्यायां
खड्गिर्वोरुदेइत्यपि॥५३॥ उपग्रहस्तग्राहःस्याद्वंदीकरमरीत्य
पि॥२५४॥ ॥ इतिक्षत्रियवर्गः॥ ॥ ॥ ॥ ॥

देशस्त्राभ्यासस्य नवबाणस्य ४३ त्रीणिसायकस्य चत्वारिनाराच-
स्य ४४ सतरखड्गस्य द्वेऽनुद्धरखड्गस्य ४५ द्वेचक्रफलस्य द्वेपरशोः ष
ट्कुंतस्य ४६ द्वेस्थूलस्य त्रीणिस्तुतिग्रन्थस्य द्वेस्तुतिग्रन्थस्य द्वेयाचक
स्य ४७ चत्वारिपांशोः द्वेसंभारस्य पंचपताकायाः ४८ द्वेमल्लभूवः च
त्वारिभीरोः ४९ द्वेअपयानस्य द्वेवधस्थल्याः त्रीणिमारणस्य द्वेरात्रि
मारणस्य ५० त्रीणिमृत्योः चत्वारिमारकस्य पंचशवस्य ५१ चत्वारि
श्मशानस्य द्वेसंस्कारस्य ५२ पंचचितायाः त्रीणिशवरथस्य ५३
चत्वारिबंद्याः ५४

तृष्णाधनपिशाचीस्याद्दार्धुर्ध्वं धान्यवर्धनी॥ प्रामीत्यमृणमर्थो
नां प्रयोगः स्यात्कलांबिको॥ ५५॥ ऋणमुक्तिर्विगणनं क्षेत्रे वारदं
मुच्यते॥ हलिर्दृष्टं हृल्लेमुद्रो हुरिनामावनाखुकः॥ ५६॥ वासंतेश्वा
थमसुरोमसूरो ब्रीहिकोचनः॥ सर्षपः स्यात्सरिषपः कदुस्नेहाच
तंतुभः॥ ५७॥ प्रवेदः शितभूकः स्याद्गोधूमोऽल्लंछभोजनैः॥ ताम्रवृ
क्षः कुलत्थः स्यान्निःस्नेहश्चंडिकातसी॥ ५८॥ मूर्खः पुरीषमोमाषो
राजमाषस्तवर्धनैः॥ कुलफालः शूर्पवातेन स्त्रीति तउचालनी॥
५९॥ कंडं नुदूखलं प्रस्थः पालिः सूदः प्रचेलुकैः॥ कुसूलो ब्रीह्यागा
रः स्यात्कुंदुरग्निष्ठ उच्यते॥ ६०॥ आलिंजरो नानंदो स्त्रीमृत्नाभांड
कमुष्टिको॥ वारासनं वाः सदनं कृणनो हंडिकास्ततः॥ ६१॥ कलसी
गर्गरीतुल्या स्याच्छरावस्तुमार्तिकः॥ शालाजिरः पार्थिवश्चमृत्का
श्यमथलोहिका॥ ६२॥ खरसोदः खरपात्रं शिंघाणं काचभाजनं॥
काष्ठलोहीतुवातर्दिर्जीरको दीप्यकैः स्मृतः॥ ६३॥ कटभंगस्तुंठी
स्यात्कांजिकंतुतुषोदकं॥ गृहाम्लंसिद्धसलिलं रक्षोघ्नं धातुना
शनम्॥ ६४॥ गृहिणीमधुरीहिं गुभूलत्तत्सूपधूपनं॥ घर्षणी हे
मरागिण्यो हरिद्रापीतवालुको॥ ६५॥ गंडोलं स्याद्गुडः स्वादुः पि

देतृष्णायाः देवार्धुर्ध्वस्य देऋणस्य अर्थप्रयोगस्यैकं ५५ देऋणमुक्तेः दे
क्षेत्रस्य देष्टृहृल्लस्य चत्वारिमुद्रस्य ५६ चत्वारिमसुरस्य चत्वारि
सर्षपस्य ५७ देयषस्य देगोधूमस्य देकुलत्थस्य श्रीण्यतस्याः ५८
ब्रीणिमाषस्य देराजमाषस्य देशूर्पवातस्य देचालन्याः ५९ देउदूरव
लस्य चत्वारिपाल्याः देकुसूलस्य देकंदोः ६० देष्टृहज्जलाधारस्य
देभांडभेदस्य देजलाधारस्य देहंडिकासुतस्य ६१ देकलस्याः पंच
आरावस्य ब्रीणिलोहपात्रस्य ६२ देकाचपात्रस्य देकाष्ठलोत्याः दे
तीरकस्य ६३ देशकट्याः अष्टकांजिकस्य ६४ ब्रीणिहिं गुनः चत्वा
रहरिद्रायाः ६५ ब्रीणिगुडस्य देशकर्करायाः

वैश्यवर्गः

(३७)

व्यटागुडशर्करा॥ महाभवेतातुमधुजोप्रयस्तस्यात्ससंस्कृतो॥ ६६
॥ चिपिटोधान्यचमसैश्चित्रापूपश्चरुव्रणैः॥ आलिंपनातर्पणौदी
पनंमंडोदकैचतत्॥ ६७॥ वटकःपिष्टपूरैःस्याद्वतोपायनवायन
ने॥ प्रहेणकंचाथपोलीपूषालीचर्पटीचुसा॥ ६८॥ सक्तुश्रूर्णकैआ
पूष्योभक्तकूरःप्रसादनैः॥ मंडोज्येष्ठांबुरवादिक्कालाजोःपारीतुदो
हनी॥ ६९॥ निपानंरुग्नीगुवीतुंबानिलिपारोहिणीचुसा॥ गव्यश्रेष्ठं
पुंसवनंस्याद्दोहापनयःपुमान्॥ ७०॥ अवदोहःपयःक्षीरप्राग्रादं
चाघनंदधि॥ कंदरंतुदधिस्नेहोजग्धिर्मोजनभक्षणे॥ ७१॥ देहया
त्राविषणनंभुक्तंमत्स्यवसानवर्त॥ कल्पवर्तःप्रातनाशःप्रातर्भो-
जनमित्यपि॥ ७२॥ अगद्वानृणांकरोगंधमैथुनःशकूरिर्दृषः॥ क
कुहान्पुंगवश्चाथकंठालाजालगोणिको॥ ७३॥ दोग्धाशक्तु
रिर्वत्सैस्तेषामाटीकनैःकृष्णः॥ गवादिकंजीवधनंपालिक्रीबालग
भिर्णी॥ ७४॥ करकंगोमयच्छत्रेगोप्रधिःशुक्लगोमयं॥ करीषम्भु
गणोहंभारेभणंचेगवांधनो॥ ७५॥ नैचिकंगोःशिरोदेशोचंदनी
यातुरोचनो॥ मंथानमंथतक्काटोःस्नेहदुग्धःकंठकाशनः॥ ७६॥ लं
बोष्ठाध्वगवासंतकुलनाशमरुद्विपाः॥ भोलिर्बहुकरोबक्रयीवो
मेषस्तरोपशः॥ ७७॥ संस्फालदुग्धुभेडाश्चमेषीस्याज्जालकिन्य

हेसितायाः हेतैलसंस्कृतस्य ६६ हेचिपिटस्य हेपूपविशेषस्य हेतु-
प्तेः हेमंडोदकस्य ६७ हेवटकस्य श्रीणिवायनस्य श्रीणिपोल्याः ६८ हे
सक्तोः चत्वारिभक्तस्य हेमंडस्य हेलाजानांसप्तदोहन्याः ६९ चत्वारिग
व्यस्य ७० श्रीणिदुग्धस्य एकंअघनदध्नः हेदधिस्नेहस्य सप्तर्भोजनस्य
७१ श्रीणिप्रातर्भोजनस्य ७२ सप्तदृषस्य हेकंठालायाः ७३ श्रीणिव-
त्सस्य वत्सगतेरेकं गवादिधनस्यैकं हेबालगभिर्ण्याः ७४ हेगोमयच्छ-
त्रस्य हेशुक्लगोमयस्य हेकरीषस्य हेगोध्वनेः ७५ गोःशिरोदेशस्यैकं हे
रोचनायाः श्रीणिमंथानस्य दशोष्टस्य ७६ पंचमेषस्य ७७ श्रीणिमेषाः

(३८)

वैश्यवर्गः

विः॥ वर्करस्तलंबकर्णश्चागोवस्तःशिवाप्रियः॥ ७८॥ अत्यायुर्ल
 युकायश्चमेनादःपर्णभोजनः॥ परिक्रमसहोबुक्को देवानांप्रिय
 इत्यपि॥ ७९॥ छागीसंजाचुलं पास्याच्छकु कर्णस्तगर्दभः॥ स्मर-
 स्मर्यश्चिरं मेहीग्राम्याश्वोरेणुरूपितः॥ ८०॥ पशुश्चरिः शुद्धजंघोर
 त्त्रचारुशिलामणिः॥ स्वाध्यायीपत्तनवणिग्घेडाबुक्कोश्वधिक्रयो॥
 ८१॥ सर्वमूल्यं घृतबीजं हिरण्यं च कपर्दके॥ वराटकः पणारिथिः स्या
 द्राक्षरः स्फाटिकोपलः॥ ८२॥ शालिपिष्टं धौतशिलं गत्व कंश्चसुसा
 रवत्॥ अभ्यासारस्त्विंद्रनीलौ वैदूर्यं बालवायजं॥ ८३॥ बालसूर्य
 मथोरक्तकंदलो विद्रुमश्च सः॥ लतामणिः प्रवालः स्याद्राजपटो
 विराटजः॥ ८४॥ कुरुविलुः पद्मरागोदधीच्यस्थितु हीरकं॥ स्वर्णं
 लोहवरंचाग्निबीजं चापेयमित्यपि॥ ८५॥ रूप्येभ्वेतं रंगबीजं मि
 दुकांते मणीचकं॥ ताम्रकंतुलोहितायस्सूर्याहंसुनिपित्तलं॥ ८६
 ॥ कंसेतुकांस्थकंसास्थिताम्राधर्ममथमौक्तिकं॥ रसोपलं शुक्ति
 बीजं सिंदूरं रक्तवालकं॥ ८७॥ पारदः सिद्धधातुस्याद्दूरबीजं च
 सूतकं॥ रंगं सुरेभं मृदंगं कुसुं भंग्राप्यकुंकुमं॥ ८८॥ हरिताले-
 तुकबुरंगोदंतो नटसंज्ञकः॥ दारदंतुहिं गुलः स्याद्विगुलं रक्त
 पारदं॥ ८९॥ रसगंधोगंधरसोगंधारं मसि वर्द्धनं॥ क्षारंतु स्याद्य

द्वादशल्लगस्य ७८ ७९ त्रीणि छाग्याः अष्टगर्दभस्य ८० त्रीणिरत्नस्य
 द्वेपत्तनवणिजः द्वेअश्वविक्रयिणः ८१ षट्कपर्दकस्य चत्वारिस्फाटि-
 कस्य ८२ द्वेइंद्रनीलस्य त्रीणि वैदूर्यस्य ८३ चत्वारिविद्रुमस्य द्वेविराटज
 स्य ८४ द्वेपद्मरागस्य द्वेहीरकस्य चत्वारिस्वर्णस्य ८५ त्रीणिरूप्यस्य
 द्वेचंद्रवर्णरूप्यस्य चत्वारिताम्रस्य ८६ चत्वारिकांस्यस्य त्रीणिमौक्ति
 कस्य द्वेसिंदूरस्य ८७ चत्वारिपारदस्य त्रीणिरंगस्य द्वेकुसुंभस्य ८८
 द्वेहरितालस्य द्वेगोदंतस्य चत्वारिहिंगुलोः ८९ चत्वारिरसगंधस्य
 चत्वारिवक्षारस्य ९०

वक्षारोयवभूकश्चरेचकैः॥९०॥ शिलाजितुशिलाव्याधिस्तृफलात्रि
फलोपिच॥ ॥ इति वैश्यवर्गः॥ ॥ शूद्रः स्यात्पादजोदासौ
ग्रामकूटोमहत्तरैः॥ मालिकः पुष्पलावः स्यात्कुम्भकारस्तृप्त
रः॥२९॥ दंडभृत्यलगंडुस्तृप्ताजीवीचलेपकैः॥ कायस्थे कूटक
त्यंजीकरौ चित्रकरे कृणुः॥९२॥ चर्मरुः कुरटः पादुकल्लादस्त
गौजिकः॥ नाडिंधमः स्वर्णकरो वात्सीपुत्रस्तृप्तापितः॥९३॥ चंडि
लोनरवकुट्टेश्वरजकः कर्मकीलकैः॥ कन्यापालः पालवर्णिदेव
रस्त्वमलद्विजैः॥९४॥ अजाजीवस्तृप्ताबालो निष्कश्चांडालैरुच्यते
॥ कुकुरे दीर्घस्तरतचांतदरसनालिहः॥९५॥ रतत्रणोग्राममृगस्त
थेद्रमहकासुकः॥ कपिलो वक्रपुच्छश्च शयालुररतत्रपैः॥९६॥ शु
न्याशुन्यं शुनीरं स्याच्चौरः शंकितवर्णकः॥ स्यात्कुम्भिलश्च प्रचुरपु
रुषोथकुजंभिरः॥९७॥ स्फुरंगाहिवधश्चौरैर्वेदीकालस्तृप्ताचलः
॥ प्रसत्थचौरश्चिल्लाभः स्त्रीचोरो रतहिंडकैः॥९८॥ काव्यचौ
रश्चंद्ररेणुः कुड्यछेद्यं तुरगानिकम्॥ संधिः स्फुरंगौतद्रेदाः श्री
वत्सगोमुरवाद्यः॥९९॥ कपालनालिकातर्कुस्तर्कुशानस्त
सामकैः॥ वर्तनीतर्कुपीठस्यात्पिंजनं तूलकार्मुकम्॥३००॥

हेशिलाजतुनः द्वे त्रिफलायाः त्रीणि शूद्रस्य द्वेमहत्तरस्य द्वेमालि
कस्य त्रीणि कुम्भकारस्य ९१ त्रीणि लेपकस्य त्रीणि कायस्थस्य द्वे चि
त्रकारस्य ९२ त्रीणि चर्मकारस्य चत्वारि स्वर्णकारस्य चत्वारि ना
पितस्य ९३ द्वे रजकस्य द्वे कन्यापालस्य द्वे देवलस्य ९४ द्वे अजाजी
वस्य द्वे चांडालस्य एकादश कुकुरस्य ९५ ९६ त्रीणि शनीसंघ-
स्य चत्वारि चौरस्य त्रीणि वधचौरस्य ९७ चत्वारि प्रसत्थचौरस्य
द्वे स्त्रीचौरस्य ९८ द्वे काव्यचौरस्य द्वे संधेः द्वे संधिभेदयोरेकैकं
९९ द्वे तर्काः द्वे तर्कुशाणस्य द्वे तर्कुपीठ्याः द्वे तूलधनुः ३००

(४०)

श्रुद्गः

तूलः पिचुः पिचुतूलं पिंजिकातूलनासिको॥ तंत्रकाष्ठंतुरी-
स्त्रीस्यात्तुग्रीवाहासेंद्रतूलकै॥ १॥ पन्नंधीपादुकाप्राणीहिता
पदरथीत्यपि॥ कावारीजंगमुकुटीभ्रमैकुट्यथरवर्परः॥ २॥
वारित्रामूर्धरबोलश्चसैवपत्रपिशाचिको॥ वासीतुतक्षणीन-
स्त्रीककचः पत्रदारकः॥ ३॥ मद्यंत्वरिष्टंमैरेयंकत्तोयंकापि-
शायनं॥ माध्वीचमधुमाध्वीकंकपिशीकाचमालिका॥ ४॥
वीरादेत्याप्रसन्नान्चमाधवीगंधमादनी॥ गोडीचवाल्कली
मध्यासचयक्षरसौनैरि॥ ५॥ नलिनीनारिकेयस्यसूरातालस्य
तालती॥ स्मरासुबोसुरवसुरैपारिस्यात्पानभाजनम्॥ ६॥ शं
डापानंमदस्थानंद्यूतकृत्कृष्णाकोहलैः॥ देवसभ्यस्तसभि-
कोलग्नकस्तृणमत्तृणः॥ ७॥ चुंचुरीतिंतिडीघूतेपंचालीशारि
श्वरवलो॥ अष्टकांगंनयत्पीठीनयस्तजतुपुत्रकः॥ ८॥ ॥
इतिश्रुद्गवर्गः॥ ॥ इतित्रिकांडशेषेद्वितीयकांडः समाप्तिमग
मत्॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

त्रीणितूलस्य द्वेपिंजिकायाः हेतुर्याः द्वेइंद्रतूलस्य १ चत्वारिपादु-
कायाः त्रीणितृणादिल्लवस्य चत्वारिचलत्रायाः २ द्वेतक्षण्याः
द्वेककचस्य ३ पंचदशमद्यस्य ४ द्वेगौड्याः द्वेषुष्यमद्यस्य ५ ना-
रिकेरसूरायाएकं त्रीणितालसूरायाः द्वेपानभाजनस्य ६ द्वेमद-
स्थानस्य द्वेद्यूतरुतः द्वेदेवसभ्यस्य त्रीणिलग्नकस्य ७ त्रीणिघूत-
स्य द्वेशारिश्वरवलायाः द्वेनयत्पीठ्याः द्वेनयस्य ३०८

श्रीगणेशायनमः॥ क्षेमं करोरिष्टतातिः स्यान्मंद्रं करशं करौ॥
 आमुष्यायणविज्ञातौपुत्रान्नादः कुटीचकैः॥१॥ स्थपुटं विषमं
 संचारजीर्णशरणार्थकः॥ अभिपन्नः शरणार्थी पांडुपृष्ठस्त्वल-
 क्षणः॥२॥ उद्गदोद्गमरोत्तालमाविष्टः प्रेतवाहितः॥ प्रंबोलितस्त-
 रलितस्तृषितस्तर्षितः सत्तृट्॥ ३॥ ऊर्ध्वस्थोर्ध्वदमौतुल्योग्रा-
 म्योग्रामेयकः स्मृतः॥ पराचीनप्रतीपस्यात्समीचीनंसमंजसम्
 ॥४॥ स्वस्थानस्थः परान्देषियः सगोष्ठश्च उच्यते॥ दातातुदारुमु-
 चिरः स्याद्विदग्धस्तनागरः॥५॥ षिड्गोच्यलीकः षट्प्रज्ञः कामक-
 लिर्विदूषकः॥ पीठकेलिः पीठमर्दोभवि लम्बिदुरोविदः॥६॥ प्र-
 घटाविच्छास्त्रगंडोमेधावीमेधिरैः समौ॥ युक्तं परिमितेभीमंला-
 भीतेप्रश्लथः श्लथः॥७॥ शिथिलोवोदार्द्रः स्याच्चिरस्थोनाय-
 कः स्मृतः॥ स्यादायः शूलिकंतीक्ष्णकर्माशौचोहनं कृतिः॥८॥ कु-
 सृत्याविभूवान्वेषिपार्श्वकः संधिजीवकः॥ वाक्याभिधायीपुरुषः
 पृष्ठमांसादुच्यते॥९॥ भार्यादः स्वस्त्रियोदाताऽन्नार्थं दूषक-
 पांसनौ॥ धृष्णुर्धृष्णाग्धृग्धृष्टोदशेरः सप्तघातकः॥१०॥

चत्वारिक्षेमंकरस्य द्वेविज्ञातस्य द्वौपुत्रान्नादस्य १ विषमसंचारजी-
 विनः एकं त्रीणिशरणार्थिनः द्वेअलक्षणस्य २ त्रीण्युद्गतस्य द्वेप्रे-
 तवाहितस्य द्वेतरलितस्य त्रीणितृषितस्य ३ द्वेऊर्ध्वस्थस्य द्वे
 ग्राम्यस्य द्वेप्रतीपस्य द्वेसमीचीनस्य ४ गोष्ठस्यैकं त्रीणिदातुः द्वे
 विदग्धस्य द्वाविड्गस्य ६ द्वेशास्त्रगंडस्य द्वेमेधाविनः द्वेयुक्तस्य
 द्वेभीमस्य द्वेशिथिलस्य ७ द्वेआर्द्रस्य द्वेनायकस्य द्वेतीक्ष्णकर्म-
 णः द्वेअनहंकृतेः ८ संधिजीवनस्यैकं वाक्याभिधायिनएकं ९
 अन्नार्थंस्वस्त्रीदातुरेकं द्वेदूषकस्य चत्वारिधृष्टस्य द्वेसप्तघा-
 तस्य १०

देशकः शासिताशास्तो शिकुरव्यवसायवान् ॥ चकितः शंकितो भी-
तः प्रतियत्नः प्रयत्नवान् ॥ ११ ॥ आधार्मिको धार्मिकः स्यात्प्रसूतां
तरितो समौ ॥ रूपणो दृढमुष्टिः स्याद्देवयुर्धार्मिकः सकृत् ॥ १२ ॥ म-
न आपो मनोज्ञः स्यात्चक्षुष्यः प्रियदर्शनः ॥ लखंडं भद्रकं न्युखं
लडहं चारुबंधुरः ॥ १३ ॥ भट्टारो भगवान्पूज्यः शक्तिप्रतिबलौ स-
मौ ॥ पटुः पादविको धूर्तः स्थगो स्तीक्ष्णस्तराजयः ॥ १४ ॥ संबन्धी गुण-
वान्संयुष्मिन्नयुर्मित्रवत्सलः ॥ धर्मार्थकाममोक्षेषु लोकतत्त्वार्थ-
योरपि ॥ १५ ॥ षट्सु प्रज्ञास्ति यस्योच्चैः षट्सु प्रज्ञा इति सः स्मृतः ॥ म-
ध्यस्थस्तानि सृष्टेः स्याद्भग्नपृष्ठस्तसंमुखः ॥ १६ ॥ स्यात्कथं कथि-
कः प्रष्टो विचक्षुर्विमनाः स्मृतः ॥ प्रतारितो व्यसितः स्यात्प्रोथस्तु प्र-
थितो मतः ॥ १७ ॥ माशब्दिकः प्रतिषेद्धो जडमातृमुखो समौ ॥ प्री-
णपुराणं भिन्नं तु व्यवच्छिन्नं विशेषितं ॥ १८ ॥ विना कृतं विरहितं
त्यक्ते निर्व्यूढौ च्यते ॥ तिक्तः कषायः कुरभिः कक्कबदो निर्वहो दृढः
॥ १९ ॥ निःसंधिश्च निवातश्च समूहं शोधितं समौ ॥ स्यादागंतुक-
माहार्यं सेमं पंक्तिमपाकिमे ॥ २० ॥ कोमलं पेलवं पोपेल्वधमापस-
दभ्रवो ॥ रोमांचितो हृष्टो रोमो अजानेयास्तु निर्भयो ॥ २१ ॥ अन्यासा-

त्रीणि शासितुः द्वे अव्यवसायिनः त्रीणि भीतस्य द्वे प्रयत्नवतः ११ द्वे
अधार्मिकस्य द्वे भंतरितस्य द्वे रूपणस्य त्रीणि धार्मिकस्य १२ न च
प्रियदर्शनस्य १३ द्वे भट्टारस्य द्वे प्रतिबलस्य चत्वारि धूर्तस्य द्वे ती-
क्ष्णस्य १४ त्रीणि संबन्धिनः द्वे मित्रवत्सलस्य धर्मादिषु प्रज्ञावतः
१५ द्वे मध्यस्थस्य द्वे संमुखस्य १६ द्वे प्रष्टुः द्वे विमनसः द्वे प्रतारितस्य
द्वे प्रथितस्य १७ द्वे प्रतिषेद्धुः द्वे जडस्य द्वे पुराणस्य पंच विरहितस्य
१८ द्वे त्यक्तस्य त्रीणि स्रगंधैः पंच हृदस्य १९ द्वे शोधितस्य द्वे आ-
गंतुकस्य द्वे पंक्तिमस्य २० द्वे कोमलस्य चत्वारि पापिष्ठस्य द्वे रोमां-
चितस्य त्रीणि निर्भयस्य २१

संकीर्णवर्गः

(४३)

धारणत्वावेशिकं प्रातिष्ठितं च तत् ॥ भिन्नकः क्षपणोऽही को बौद्धो
वैनायिकः स्मृतः ॥ २२ ॥ ओर्ध्वश्चेतसिकः शैवः कोल आन्वयिकः
स्मृतः ॥ पांचार्थिकः पाश्र्वपतश्चिद्रूपः स्फूर्तिमान्मतेः ॥ २३ ॥ प्राज्ञाउद
घादितज्ञास्याल्लुप्तं यशं वशं यवैः ॥ गौरवितास्त्वार्यमिश्रोश्चाध्या
स्तत्रभवन्मुरवाः ॥ २४ ॥ स्याद्देवानां प्रियः क्षेपे हतको बंधुदग्धवत् ॥
अणुः कर्नायानल्पिष्ठः पिंडितुंगुणितं हितम् ॥ २५ ॥ रवद्वत्सूतोऽ
विनीतः स्यान्मरालमसृणो समैः ॥ प्रांजलः प्रगुणोजित्यः प्राणाय्यः
साध्वनिर्दितः ॥ २६ ॥ त्वत्त्वद्भिन्नं चान्यतरं देपपुलमपपुचैः ॥ करं वि
तंचरवचितं रुषितं गुणुं डितं ॥ २७ ॥ सपात्रसमितोऽन्यत्रभोजना
न्मिलितो नर्यः ॥ ॥ इति विशेष्यनिघ्नवर्गः ॥ ॥ विधि
विधानं कर्मास्त्रीक्रियाकृत्याविधाकृतिः ॥ व्याप्यं तु साधनं कर्म
युताज्येतु संगतम् ॥ २८ ॥ अंगारितं पलाशकलिकोद्वग्म
ने स्मृतं ॥ जलयंत्रगृहं धीरैः समुद्रगृहमुच्यते ॥ २९ ॥ जलहंतु
विदुः स्वल्पे समालीकुसुमाकरैः ॥ स्तनाभोगस्त्वनभरैः प्राश्नाग
स्तसंपदि ॥ ३० ॥ आलिंगनं त्वंगपालिः श्लिषारवद्विस्त्वसद्रहः ॥
स्यादंधोनेंद्रकसंधिः सहभोजनमित्यपि ॥ ३१ ॥ धार्मिकाणां-

श्रीणि साधारणस्य पंचबौद्धस्य २२ द्वेशैवस्य द्वे कोलस्य चत्वारिणा
श्रुपतस्य २३ द्वे प्रज्ञायाः श्रीणि शंभयोः द्वे गौरवितस्य श्लाघ्यस्थे
कं २४ क्षेपोक्तेरेकं द्वे बंधुदग्धस्य श्रीण्यणोः श्रीणि गुणितस्य २५ द्वे
अविनीतस्य द्वे मसृणस्य श्रीणि जित्यस्य श्रीणि साधोः २६ चत्वारि
भिन्नस्य द्वे अपपुलस्य चत्वारि रवचितस्य २७ पात्रसमितस्यैकं ष
ट्कर्मणः द्वे साधनस्य संगतस्यैकं २८ पलाशकलिकोद्वगस्यैकं
द्वे जलयंत्रगृहस्य २९ स्वल्पजलयंत्रस्यैकं द्वे कुसुमाकरस्य द्वे
स्तनभस्य द्वे स्तसंपदः ३० श्रीण्यालिंगनस्य द्वे असद्रहस्य द्वे अंध
सः द्वे सहभोजनस्य ३१

तुसंभूयभोजनेगणचक्रकै॥ क्रीडाक्रीडकयोर्दोस्थःसेवायां
 सेवकेचसौ॥३२॥ दानंदायोथैर्दुर्जातं दुःसमंचासमंजसौ॥ कलं
 जौतौविषाल्मेणहतौयौमृगपक्षिणौ॥३३॥ छेदोक्तिर्वक्रभणि
 तौगोमुखंतूपलेपनं॥ वार्धायनासंयत्पूर्णपात्रंपूर्णालकंचत
 तौ॥३४॥ बुद्धद्रव्यंस्तोपिकंस्थोत्सवंद्रव्यंचवस्तुचौ॥ लेशस्तूप
 पदंगंधोनुबंधेषत्करावपि॥३५॥ छेदःखंडोस्त्रियोगाल्लैःशप
 नंशमनंशमैः॥ व्रष्टस्तुधूलिकेदारःस्मावीतिर्भक्षणंचसौ॥३६॥
 ॥मैत्रेयिकामित्रयुद्धं पर्यैकस्त्ववसायिको॥ अथहेतुरुपादा
 नंप्रत्ययाःसहकारिणः॥३७॥ अनुमात्वनुमानंस्याद्याप्यलिंगं
 चसाधनौ॥ प्रत्यक्षोपाक्षमध्यक्षंधंधंधांध्यमपाटवौ॥३८॥ बो
 धोबोधिःसमंतात्तुज्ञानंस्यात्समुदागमः॥ ऋषिःशास्त्रकृदाचा
 र्यःशास्त्रंतुस्मृतिरागमौ॥३९॥ सारव्यंसमीक्षंस्यादिव्यदोहदंतू
 पयान्वितौ॥ कारिणोरूपमिच्छंतिकर्णास्फालेझलज्झलौ॥४०॥
 रामेणरावणवधोसामायणमथोज्ञयः॥ वस्त्रग्रंथिश्चनीवी
 स्योद्गणितंरतिकूजितौ॥४१॥ श्वभ्रोवपातोहृल्लेखस्तर्कधीर्णो
 तुशीलितं॥ एकीयाएकपक्षाःस्युःसहायाःसहभाविनः॥४२॥ कुली

धार्मिकसहभोजनस्यैकं क्रीडाक्रीडकसेवासेवकानामेकं ३२ द्वेदानस्य
 त्रीण्यसमंजसः कलंजस्यैकं ३३ द्वेवक्रभणितस्य द्वेलेपनस्य द्वे
 वार्धायनास्य ३४ द्वेबुद्धद्रव्यस्य त्रीणिद्रव्यस्य पंचलेशस्य ३५
 द्वेखंडस्य द्वेगालेः द्वेशमनस्य द्वेक्षेत्रस्य त्रीणिभक्षणस्य ३६ द्वे
 मित्रयुद्धस्य द्वेपर्यैकस्य द्वेहेतोः द्वेसहकारिणो ३७ द्वेअनुमान
 स्य त्रीणिव्याप्यस्य त्रीणिप्रत्यक्षस्य त्रीणिधंधायाः ३८ द्वेबोध
 स्य समंताज्ज्ञानस्यैकं त्रीणिऋषेः त्रीणिशास्त्रस्य ३९ द्वेसारव्य
 स्य द्वेउपयान्वितस्य गजकर्णास्फालस्यैकं ४० रामायणस्यैकं त्री
 णिनिव्याः द्वेरतिकूजितस्य ४१ द्वेगर्तस्य द्वेतर्कस्य द्वेशीलितस्य चत्वार
 रिसहायानां ४२

संकीर्णवर्गः

(४५)

रात्स्येगविज्ञानपदाराष्ट्रनिवासिनैः॥प्रत्यक्षीव्यक्तदृष्टैर्यश्चाथकर्त
नतर्कुदे॥४३॥चिरकालंदीर्घरात्रेमामिक्षामस्तवाजिनै॥तदात्वं
प्रसुरवराजमल्लउत्सिक्तउद्धतैः॥४४॥द्वैधंविवादेआरंभआदरा
उंचरार्थकैः॥रभसोगमकारित्वं कौमुदीकार्ति कोत्सवै॥४५॥आ
वेशाटोपसंरंभाः प्रियायौकचदुचादुनी॥प्रतिरूपं प्रतिच्छंदैः
संवेशनरतिक्रियै॥४६॥अभ्यासः स्तुरलीयोग्यानिर्वर्णनैर्निभाल
नै॥शालिनीकरणंन्यग्भावर्णगंधनसूचनै॥४७॥भावः पदार्थो ध
र्मः स्यात्सत्त्वं तत्त्वं च वस्तुचै॥संदर्भस्तु प्रबंधः स्योद्धृतो ह्यविंशद
क्षरी ॥४८॥सर्वबंधो महाकाव्यं महारूपकनाटके॥अथवाअय
भेदाः स्फुटैः पुरवंडकथाकथा॥४९॥आख्यायिकापरिकथा कला
पकविशेषकौ॥संदानमनिरुद्धचै प्रकीर्णगुत्सकादिचै॥५०॥
सर्गोवर्गपरिच्छेदो ह्युताध्यायकसंग्रहाः॥उच्छ्वासः परिवर्तश्चै
पटलः कांडमस्त्रियां॥५१॥स्थानं प्रकरणं पर्वान्हिकंचग्रंथसंघर्षः
५२॥प्रज्ञप्तिः परिभाषाशैली संकेत समयकाराश्चै॥प्रतिवाणिप्र
तिवचनं ससुदाचारास्त्वभिप्रायौ॥५३॥अप्रतिरूपकथास्यात्सं
गणिकाछोरणं परित्यागः॥स्यादु ह्यर्थनमंतर्हसस्त्रिषु पिंडमा
हारैः॥५४॥अवसर्गः प्राकाम्यं स्वाच्छं घातुमननमित्यपिचै॥आक

हेकर्कटशिरोः हेराट् निवासिनां हेसाक्षिणः हेतर्कुटस्य ४३ हेचिरकालस्यत्री
ण्यामिक्षायाः हेतदात्वस्य त्रीण्युद्धतस्य ४४ हेविवादस्य त्रीण्यारंभस्य हेर
भसस्य हेकार्ति कोत्सवस्य ४५ त्रीणिसंरंभस्य हेप्रियवाचः हेप्रतिच्छंदस्य हे
रतिक्रियायां ४६ त्रीणिशारुआभ्यासस्य हेदर्शनस्य हेन्यग्भावनस्य हेसूचन
स्य ४७ पटवस्तुनः हेसंदर्भस्य हेग्रंथस्य ४८ हेमहाकाव्यस्य हेनाटकस्य पंचवाङ्म
यभेदानामैकैकं ४९ हेतिलकस्य हेदाह्नः हेचायरस्य ५० नवकथापरिच्छेदानामैकै
कं पटुग्रंथसंधीनामैकैकं ५१ ५२ पंचसंकेतस्य हेप्रतिवचनस्य हेअभिप्रायस्य
५३ अप्रतिरूपकथायाएकं हेपरित्यागस्य हेअंतर्हसस्य हेआहारस्य ५४ त्रीणि
प्रकाम्यस्य

(४६)

संकीर्णवर्गः

त्यक्तुक्तंठाचिंताकर्मण्यथास्यानं॥५५॥आक्षेपोत्याकारैः स्वा
ध्यायःस्यान्निरंतराभ्यासैः॥हर्षस्वनः किलकिलौसदृशस्पंदनं
तुनिस्पंदैः॥५६॥अवसानंतुविरामो मध्यमथोमंडलंचक्रं॥स्यो
दारंभः प्रस्तावना तदासुरवमपिज्ञेयम्॥५७॥ ॥ ॥
इतिसंकीर्णवर्गः॥ ॥ ॥ ५८॥ ॥ ५९॥ ॥ ६०॥

अथनानार्थः

स्वरकाद्यादिकाद्यंतक्रमान्नानार्थसंग्रहम्॥विहायामरकोशो
क्तमकार्षीत्युरुपोत्तमः॥५८॥शक्रार्कपर्णयोश्चार्कोऽभीक
स्त्वभयकामिनोः॥रूपकांतिकयोश्चांकोऽलिमुक्तौभेककोकि
लौ॥५९॥अतिक्रान्तिकदंतुल्लिर्नात्योक्तौचाग्रजांतिका॥अनी
कोत्तीरणेसेन्येगौर्यामातरिचांबिका॥६०॥स्यादशमतकमुद्धा
नेमल्लिकाच्छदनेपिच॥आन्हिकंदिननिर्वर्त्यतत्कीर्बनित्यकर्मणि
॥६१॥स्यादाच्छुरितकं हासविशेषेचनरवक्षते॥उदकंएष्यत्का
लीयफलेमदनकंदके॥६२॥स्त्रियामुत्कलिकाहेलोकंठासलि
लुवीचिषु॥कोशांगेकौशिकोविश्वामित्रेगौर्यांचकौशिकी॥६३॥
॥रुणात्वेचहिमान्यांचगौरीकाल्योश्चकालिका॥वर्षोपलेस्त्रीक
रकाकरंकेकरकोस्त्रियां॥६४॥कुसुंभेदादिमेपक्षिभेदेचकरकः
पुमान्॥करमध्यांगुलौचास्यात्कर्णिकाथद्रुमांतरे॥६५॥द्विकेधृष्टे
चकाकःस्यात्कौतुकंमंगलेच्छयोः॥भोग्येप्यथस्यात्कुलकंश्लोकैका
र्थपतालयोः॥६६॥कुलकौनाककाकैंदूकआत्माचसुरवंचकं॥पेचक
स्त्रीजितौकाकरुकोकोलेयकःशनिः॥६७॥कुलीनेचाथकनकं
धुस्वरेनागकेसरे॥चंपकेकिंशुकंहेम्लिक्लृषकौफालकर्षकौ॥६८॥
गोमांचेक्षद्रशत्रौचद्रुमांगेकंदकोस्त्रियां॥राजधान्यांनितंबेदेवत
येकंदकोस्त्रियां॥६९॥वेणोनाकामुकंचापेगुणवृक्षेपिकूपकः

त्रीणिचिंताकर्मणः त्रीणिआक्षेपस्य ५५ हेसाध्यायस्य हेहर्षस्वनस्य हेनिःसं
दनस्य ५६ त्रीण्यवसानस्य हेचक्रस्य त्रीणिप्रस्तावनायाः

नानार्थः

(४७)

कल्कोविसीतकेतैलादिशेषेचाऽथकंचुकः॥ ७०॥ निर्मोकेचोल
केबारबाणेऽथकुशिकोसुनो॥ शालेकिष्कुःप्रकोष्ठेपिव्याख्याश्लोके
पिकारिका॥ ७१॥ रवगेयमेछद्यविपेकंकःसूच्यांचकुर्चिका॥ क
मुकोभद्रमुस्तोपिकोकश्चकंकःकंपिच॥ ७२॥ पुनर्नवाकारवेल्लवणा
शेषुकठिलकः॥ कृकवाकुर्मयूरपिवंशेदैत्येचकीचकः॥ नीचे
पिष्कल्लकोमूर्द्धाणोनाकोचरवोलकः॥ चौरोंदुरुचरवनकौगो
लकौमणिजारजौ॥ ७३॥ रवगेलनेचगौरकुःसंख्याभेदेपिगंडुकः
॥ शृंग्यांचग्रामयुद्धेचग्राममहुरिकास्त्रिया॥ ७४॥ गांधिकोलेख
केपिस्याहुत्तकश्चेकनिघ्नयोः॥ वेश्यायूथोश्चगणिकाचपकंसर
केपिच॥ ७५॥ ग्रंथिकोपार्थदेवज्ञोग्रंथिपर्णेचनहयोः॥ कंठालंकार
खद्योतविद्यत्तचिलिमीलिका॥ ७६॥ चारकोभोजकेबंधेनाद
कांगेपिचुलिका॥ चित्रकंचित्रकेकूबंध्याघैरंडोचचित्रको॥ ७७
गृहासक्तपक्षिमृगेल्लेकोनागरिकेत्रिषु॥ कंबोजलकरकःस्यान्ना
रिकेलफलेपिच॥ ७८॥ जैवात्कःकशेचंदेदीर्घायुषिचसत्रिषु॥
जालिकावस्त्रभित्कूटकूत्तैवर्तेचजालिको॥ ७९॥ जंघायामदि-
भित्तौचखनित्रेग्रावदारणे॥ कपित्थेचास्त्रियां टंकुष्टुदुकाव-
ल्पशोणको॥ ८०॥ तिलकंचित्रकेक्रीमिनातरौतिलकालके॥ गृह
दारौतंडकोस्त्रीसमासप्रायवाचिच॥ ८१॥ तुरुकःसिल्हकेदेशे
प्राण्यंगेत्रितयेत्रिकं॥ कूपांगेस्त्रीतित्तशाकःखदिरेवरुणाद्रुमे
॥ ८२॥ दैत्येनाकर्णधारेचतारकंहशिभेनना॥ द्विकोकाकचक्रवाको
पृथ्याकुंदेदलाटकः॥ ८३॥ नरकोनिरयेदैत्येनौवाहेस्थान्निया
मकः॥ सभ्येगुरौचतवफूलिकानवरजस्यपि॥ ८४॥ नालीको
पद्मनाराचौद्वेपिपेदकोस्त्रियां॥ सोभाग्येपिपताकास्यात्पं
कोस्त्रीकृदमांसोः॥ ८५॥ पंचालिकावस्त्रकृतपुत्रिकागीत
भेदयोः॥ मणिदोषेशिलाभेदेपुलकोलोमहर्षणो॥ ८६॥ पर्य
स्यामपिपत्यंकःप्रियकोमृगनीपयोः॥ पुष्पकंकंकणेपि-

स्यात्पराकोप्रतरवद्वयोः॥८८॥ चामरेग्रंथभेदेचविस्तारेपि प्र-
 कीर्णकं॥ सितलुत्राब्जयोपुंडरीकं पुंसीतुदिगजे॥८९॥ व्याघ्रे
 चकोशकारेचपाकौपचनशाचकौ॥ पुष्कलकोगंधमृगेकीलके
 क्षपणेपिच॥९०॥ कपर्दरज्जुराजीवबीजकोशेवराटकः॥ वृंदार
 कौस्तरश्रेष्ठोगिरिमेघौबलाहकौ॥९१॥ पिंजेनासिकताकणभू-
 षाकन्याचबालिका॥ शिवमल्यांबकःकंदेराज्ञिभट्टारकःस्त-
 रे॥९२॥ भूमिकारचनायांचमूर्त्यंतरपरिग्रहे॥ मध्कोवल्लिभे
 देचबर्हिचंद्रेचमेचकः॥९३॥ हारभेदेमाणचकोवालेकुपुरुषे
 चतौ॥ मयूरकोऽपामार्गेचहंसभेदेपिमल्लिकः॥९४॥ घृतकंव
 स्त्रभेदेचयोतुकेसंशयेपिच॥ यमकंसंयमेशब्दालंकारेयमजेत्रि-
 षु॥९५॥ याज्ञिकोयाजकेदर्भेविलेरोकरुचौपुमान्॥ राकादृष्ट-
 रजःकन्याकच्छपूर्णंदुपूर्णमा॥९६॥ नीलवस्त्रेक्षितारायांलोचको
 निर्मितोत्रिषु॥ नगरीशारवयोर्लंकाकरिण्यामपिबंधकी॥९७॥
 गुरावनाथेगरुडेजिनेविघ्नेविनायकः॥ वृषांकोशिवभल्लातो
 वंचकोधूर्तफेरवौ॥९८॥ वेदहंकोवाणिजकेवैश्यायामपिशूद्रजे
 ॥ वैलक्ष्याकार्ययोःक्रीवंच्यलीकंत्रिषुनागरे॥९९॥ बाल्हीकंवा-
 ल्हीकंधीरहिंनुनोनाश्वदेशयोः॥ विपाकःपरिणामेपितिलकोपि
 विशेषकः॥१००॥ शंकुःकीलकसंख्यास्त्रजलजंतुषुदृश्यते॥ शिशुकः
 शिशुमारेपिशूकंग्रंथिशिरीषयोः॥१०१॥ क्लीबेरावणपात्रेनावचा
 पिशतपर्विका॥ शल्कश्रूर्णेपिशूकस्तस्यादनुकोशशृंगयोः
 ॥१०२॥ शिलाटकोविलेपेदृशल्कोयोतुकदानयोः॥ श्वाविदृक्षौच
 शल्लक्यौमणौखड्गेचसस्यकः॥१०३॥ शीघ्रौचशीघ्रुपानेचसर-
 कोरुयथजन्मनि॥ सूतकंपारदेप्यस्त्रीसूचकोखलुकुकुरौ॥
 ॥१०४॥ युग्मेसंघाटिकाकुट्टिन्यांचगद्येपिहारकः॥ वाद्यभेदेहु-
 डुकुःस्याद्वात्यूहेचमदोत्कटे॥१०५॥ ॥इति कांताः॥ ॥
 इंदुलेखागुड्यांचपूःस्तरवस्वर्नभश्चरवं॥ गोमुखंलेपनं-

वाद्यभांडेसर्पेपिदुर्मुखः॥६॥विशिरवंस्यान्निश्वलेपिन्युरवःसा
 म्निमनोरमे॥नरंवशक्तोकररुहेकूर्मेपंचनरवोगजे॥७॥भादोप्र
 धानेप्रमुखवंवैशारवोमंथमासयोः॥कांडेनाविशिरवारण्यावि
 शारवोभगुहेपुमान्॥८॥लेखोदेवेपिपंतोस्त्रीशिक्षाचूडाग्र-
 योरपि॥शारवावेदविभागेपिसरवामित्रसहाययोः॥९॥सुमुख
 स्तार्क्ष्यपुत्रे॥॥इतिरवांताः॥॥चापवर्गस्यागमोक्षयोः
 शरीरोपायप्रधानेष्टगंपुंभूमिनीवृति॥१०॥संबोधनेऽगाययस्या
 दयोगोविधुरेपिच॥शफथेप्यभिषंगःस्यादनंगःखेस्मरेपुमान्॥
 ॥११॥पूर्णत्वयत्नावाभोगावायोगोव्यापृतावपि॥जंगमेंगितयो
 रिंगोनात्यईहासृगोवृके॥१२॥फलंयूगस्यचोद्देगमुत्सर्गो न्या
 यदानयोः॥सामान्यपुपरागस्तुप्रस्तार्केदोश्चदुर्नये॥१३॥हस्त
 च्छेदेतुसस्यानांकटभंगोनृपात्यये॥कथाप्रसंगोवातूलेवि
 षवैद्येपिवाच्यवत्॥१४॥देशेकलिंगोधूम्याटेकलिंगंकोटने
 फले॥त्रिषुदक्षेविदग्धेचरवडौनिस्त्रिंशगंडकौ॥१५॥स्वर्गेवज्रे
 चरश्मोचबलीवर्देचगौःपुमान्॥स्त्रीषाणरोहिणीवृदिग्वाभू
 मिषफ्रभूमिच॥१६॥वैधव्येनृपनाशेचछत्रभंगःप्रकीर्तितः
 ॥अश्वगंधापितुरगीतुंगोपुन्नागसौच्छ्रयो॥१७॥दीर्घाध्वगः
 स्यादुष्टेपिनिषंगःसंगतूणयोः॥नागःश्रेष्ठेभसर्पेषुक्लृपंसीस
 करंगयोः॥१८॥वृक्षेस्यात्पुंसिपुन्नागःपतंगःशलभेरवौ॥का
 कोदुंबरिकायांस्त्रीफलान्निषुनिरर्थके॥१९॥पालनेभ्यवहा
 रेचनिर्वेशेपण्ययोषिता॥भोगःसरवेधनेचाहेःशरीरफण-
 योरपि॥२०॥भगवैराग्ययोनीच्छाज्ञानेश्वर्येषुचेष्टते॥तरं
 गभेदयोभंगोभंगासस्येशणाव्यये॥२१॥एकदेशांशयोर्भा
 गोभंगोधूम्याटकेपिच॥भुजंगोभुजगेषिङ्गेजामदग्न्यतदौ
 भृगू॥२२॥सृगोऽन्विष्टोचमार्गस्तुमासान्वेषणवर्त्मकः॥यो
 गश्चारेपूर्वलाभेसूत्रेविश्रब्धघातिनि॥२३॥उपायेसंगतौध्यानौ

बधसन्नाहयुक्तिषु॥ नृत्येरणेरखलेरागेरंगः क्रीबेवपुण्यपि॥
 २४॥ रागः केशादिकेरक्तेमात्सर्यलोहितादिषु॥ चक्रैरथांगं
 कोकेनरक्तांगोमंगलेपिच॥ २५॥ व्यक्तेसारव्योदितेलिंगस्था
 नौशेफसिलक्षणे॥ पुंस्त्वादौचवरांगंतुगुडत्वचिगजेपुमान्
 ॥ २६॥ बल्युश्चागोपिवेगस्कमहाकालफलेपिच॥ जलोत्सेपे
 समुत्सर्गेशृंगमुत्कर्षचिन्हयोः॥ २७॥ शार्ङ्गधनुर्विष्णुधनुः सं
 भोगोरतभोगयोः॥ ॥ इति गांताः॥ ॥ ओघः स्यात्
 हुतनृत्येचकाचिद्यौकांचनोदुरु॥ २८॥ निदायौस्वेदतापोच
 प्रतियोरोषयातयोः॥ परिघोयोगभेदेपिमघोवारिदमुस्त
 योः॥ २९॥ महार्यस्कमहामूल्येपुंसिलावकपक्षिणि॥ पुं-
 क्रायांस्त्रीलघुः क्रीवंशीघ्रेरुष्णागुरुण्यपि॥ ३०॥ ॥ इति
 घांताः॥ ॥ प्रतिमापूजयोरर्चाकौचः पक्ष्यद्विभेदयोः
 ॥ कूर्चमस्त्रीभ्रुवोर्मध्येश्चाश्रुकैतवयोरपि॥ ३१॥ इभ्यांस्त्री-
 गुरुपुत्रेनाकेशैश्चक्रव्रणेकचः॥ देशभेदेपिकांचीस्याद
 थस्थासकतर्कयोः॥ ३२॥ त्रिचकार्याचचर्चास्यात्त्वक्-
 स्त्रीचर्मगुडत्वचोः॥ वामनेपामरेनीचो नमुचिर्दितिजस्म
 रे॥ ३३॥ मरीचिर्बुनिभेदेपिचौरचन्हीमलिस्तुचो॥ ककूले
 पिचवारीचोमोचाशात्मलिरंभयोः॥ ३४॥ कुकुरैरतनारी
 चः शीत्कारेवरयोभिताम्॥ केतुग्रहेतुविकर्चावीचिः सुरव
 तरंगयोः॥ ३५॥ स्वल्पेपिसारिकायांचवचाग्रीष्मानलौशह
 ची॥ सूचीनृत्यप्रभेदेचव्यधनीशिखयोरपि॥ ३६॥ ॥
 इति चांताः॥ ॥ गाराहीचीरिका कच्छाकच्छोऽनू
 पेदुमांतरे॥ पिच्छास्त्रीभक्त्येदेपिलांगूलेपिच्छमस्त्रियां॥
 ३७॥ ॥ इति छांताः॥ ॥ पमधन्वंतरीचाआ
 वडजः स्वर्गमीनयोः॥ निचुलेयंबुजोऽजस्तग्रसविष्णुस्म
 रेवपि॥ ३८॥ स्यादंगजः स्मरेकेशोपुत्रैरक्तेनपुंसकम्॥

उत्साहकार्तिका पूजो कंबोजो देशशंखयोः॥३९॥ नखेकरंजेक
रजः कुजो न्युजो दुमांतरे॥ रवोत्तराग्रहे गंजा गुंजे पटहकृष्ण
ले॥४०॥ जयन्यजोऽनुजे शूद्रे जलजं शंखपद्मयोः॥ चिन्हशेफः
पताकासरवद्गंगोपि ध्वजो स्त्रियां॥४१॥ नीरजं कमले कुष्ठे पिं-
जा हिंसा हरिद्रयोः॥ भरद्वाजो गुरोः पुत्रे व्याघ्रादारव्ये च पक्षिणि
॥४२॥ बुधैः रव्या तो भरद्वाजो द्रोणाचार्ये मुनावपि॥ भृंगराजः रव
गोषधो लंघने मुनिभेषजं॥४३॥ अगस्त्ये च हरीतक्या रुजा स्या
द्रोगभंगयोः॥ गुल्मेपि वनजो बीजं रेतस्ते त्वार्थं हेतुषु॥४४॥ व्या
जशाख्ये पदेशे च स्वेदरक्तात्मजाः स्वजाः॥ निसर्गसहजः पुंसि स
होत्थे वाच्यलिंगकः॥४५॥ सन्नद्धसंभृतौ सज्जो हिमजा पार्वती
शची॥ इति जांताः॥ अज्ञस्त्रिषु जडे मूर्खे कृ
तज्ञः कुकुरेपि च॥४६॥ संज्ञा सूर्यप्रिया यां च सर्वज्ञः शंकरे जिने
॥ इति जांताः॥ अरिष्टं स्रुतिकागारे तर्केपि च पु
मांस्त्वयं॥४७॥ काके निंबे च लशुने गर्ते कूपे रवले वटः॥ अत्यर्थ-
क्षोमयोरदुः कृता विष्टं प्रियेत्रिषु॥४८॥ केशदः शोणके विष्णो
रुपीटमुदरे जले॥ पुंश्चले कुंडकीटः स्याज्जारा च ब्राह्मणी सु
ते॥४९॥ सपथे च क्रियाकारे किलिंजशरयोः कटः॥ कौटिः सं
ख्यापि कर्दो वाद्यभांडकुविप्रयोः॥५०॥ कुलीरे कर्कटो राशौ
कृष्टिः कर्पे बुधे पुमान्॥ अप्रियेऽपि कटुः कुंभे कुटो नाभयने द
योः॥५१॥ सराचा स्त्री की कटस्तनिः स्वे देशे मितपचे॥ रवेदः
सिंघाणके हाने गृष्टिः धेनौ षष्ठीभिदोः॥५२॥ सूकरे पुंसि घृष्टिः
स्यात्सर्द्धा घर्षणयो स्त्रियां॥ घोंटा तु बंदरे पूगे देहां शेवर्णे ने
चटुः॥५३॥ निःश्वासो दशनोच्छिष्टं भुं बंदं तच्छिदैपि च॥ परि
माणमुदोर्दिष्टिर्दिष्टः कालोपदिष्टयोः॥५४॥ धारादो चातक
हयौ कपादेपि च निष्कटः॥ कोदरे प्यथ पटुः स्यात्फलके नृपशा
सने॥५५॥ प्रत्यारव्या ते प्रेषिते च प्रतिशिष्टं त्रिलिंगकं॥ पर्व

हीलक्षरक्षेत्रपूगादेश्वनवेफले॥५६॥ वदीत्रिषुगुणेषुसिन्धुग्री
 धेचकपर्दके॥ वर्वह्योब्रीहिभिद्वेष्योनदोभरतकामुकौ॥५७॥
 मोरदंगोर्नवेक्षारेऽकोटपुष्पेक्षमूलयोः॥ म्लिष्टंम्लानेकुचच
 नेमर्कटीशूकशिब्यपि॥५८॥ लाटौशुकेचदेशेचप्लुष्टं कल्पेभि
 षूषिते॥ पथिवास्तुनिवादःस्याद्विकृतंविस्तृतं हृत्॥५९॥ व
 केराटःकदाक्षेचस्त्रीणांस्तननरवक्षते॥ भद्रप्रेरवणयोर्विष्टिर्व
 णादौकामिगायनौ॥६०॥ विदोऽद्रौलवणेषिद्धेभूषिकेरवदिरेपि
 च॥ प्रांचलोहेश्रुतिकृतःप्रायश्चित्तभुजंगयोः॥६१॥ स्फुटिःस्फो
 टेचकर्कट्यात्हृष्टःप्रतिहतेपिच॥ ॥इतिठांताः॥ ॥
 वैश्याद्विजन्मजंबष्ठःपाठायूथिकयोःस्त्रियोः॥६२॥ काष्ठाकाले
 पि कोष्ठस्तुस्वकीयेष्वथसूधनौ॥ ग्रीवादेशेपि कंठःस्यात्कुष्ठं
 रोगोषधीभिदोः॥६३॥ दात्यूहेकालकंठस्याच्छिन्नवज्रनयोरपि॥
 ज्येष्ठोमासिचवृद्धेचज्येष्ठाचगृहगोधिका॥६४॥ भ्रमल्लोण्यां
 दंतशठानाजंबीरकपिस्थयोः॥ प्रकोष्ठौबाहुगोहांसौवरिष्ठंम
 रिचेपिच॥६५॥ ताम्रेचारुतरेचाथमध्यस्थरवलयोःशोठः॥ शो
 ठोऽलसेचमूर्खेचसूत्रकंठोद्विजन्मनि॥६६॥ कपोतविहगे-
 पिस्थात्सृश्यांचप्रसभंहठः॥ ॥इतिठांताः॥ ॥ प्रा-
 ण्यंगकोशयोरुंढं कूष्मांडौफलभिद्रणौ॥६७॥ कुंडंरवातोरव
 योर्जारजेनाकुंडीकमंडलौ॥ सिंहोक्तौस्त्रीविषेक्ष्वेडःपशो-
 क्रोडोननोरसि॥६८॥ रवंडोऽस्त्रीशकलेनेक्षविकारमणिदो
 षयोः॥ गंडःकपालेपितकेश्चैष्ठगंडकयोःपुमान्॥६९॥ चंडो
 षधिःखरश्चंडोदंडौसैन्यार्कपार्श्वगौ॥ व्यथाकृपाचपीडेदेपां
 डुःकुंतीपतौसिते॥७०॥ पिंडःसांदेगृहांशेंगेपंडःपंडेमतौस्त्रि
 याम्॥ स्तंबेशस्तेप्रकांडौस्त्रीवरंडोवदनामये॥७१॥ समू
 हेचांतरावेद्यामंडःस्यात्सारपिच्छयोः॥ एरंडेमस्तुनिक्लीबेमा
 तंडौखगदंष्ट्रिणौ॥७२॥ राहौदैत्यांतरेमुंडोमूर्ध्निस्त्रीमुंडितेभि

पु॥ रंदास्याद्विधवोषधोर्वितंदाशकभियपि॥ ७३॥ शिरवंदो
 तुशिखावहोशंदाकरिकरःकरा॥ ॥ इतिदांताः
 आषाढो व्रतिनांदंडे मासेमलयपर्वते॥ ७४॥ विचेष्टबालिगो-
 मूढोरादास्यादीसिदेशयोः॥ पंडकंचुकिनौषंढोसमूढःपुंजि
 तेनवे॥ ७५॥ शुग्नेनुपपुतेयेषवाच्यलिगोउदीर्यते॥ ॥
 इतिदांताः॥ ॥ अरुणोभास्करेनूरोमंजिष्ठाऽतिविषाःरु
 णा॥ ७६॥ त्रिधारुक्तेव्याकुलेऽथसूक्ष्मेव्रीत्यंतरेप्यणुः॥ कील
 प्राच्यात्रिसीमास्तदाणिवदणिर्दयोः॥ ७७॥ अमीक्ष्यं
 तुभृशेनिस्सेस्यादिंद्राणींद्रयोषिति॥ स्त्रोबंधोसिंधुवारेचचक्ष
 दर्शनमीक्षणं॥ ७८॥ उन्मूलनेषुदूरणमुष्णंदक्षेपिनाऽत
 पे॥ स्यात्सादनगीतनृत्यभेदेकायस्थकर्मणि॥ ७९॥ करणंपुं
 सिसंकीर्णेकल्याणंकांचनशतभे॥ कृष्णोवर्णंहरौव्यासेकृ
 ष्णामरिचलोहयोः॥ ८०॥ पिप्पलीद्रौपदीकृष्णाहस्तसूत्रेपि-
 कंकणं॥ श्रुतिराधेययोःकर्णःपिप्पल्यांजीरकैकणा॥ ८१
 ॥ कोणोऽथोवाद्येलगुडेवधेहेतौचकारणं॥ ग्रहणंस्वीकृ
 तौहस्तेगुणःस्याद्रज्जुसूदयोः॥ ८२॥ अंगुष्ठानामिकोन्माने-
 गोकर्णोऽहोमृगेपिच॥ नासिकाऽप्रातयोर्घ्राणंचूर्णंगंधयु
 तावपि॥ ८३॥ वेतांशेबहुचादौचब्रध्नेपादेपिचाऽस्त्रियाम्॥
 चरणश्रीर्णपणोस्तरवर्जूरपितुमंदयोः॥ ८४॥ जेतरींद्रेर्जने
 जिष्णुर्द्रोणिःकठिनपूगयोः॥ तरुणःकुञ्जपुष्पपिभाणोर
 क्षितरक्षयोः॥ ८५॥ दुर्बणोरजतेपिस्यात्तद्रोणोऽलिःकच्छ
 पीडुणी॥ द्युमणोतरणिःपुंसिकुमारीनैकयोःस्त्रियों॥ ८६
 ॥ काष्ठागारंबुवाहिन्यांशैलसंधौचयोषिति॥ द्रोणीनस्त्री
 मानभेदेद्रोणःकाकेरूपीपतौ॥ ८७॥ दक्षिणादिशिदाने
 चदक्षिणःसरलेपिच॥ असतीस्याद्दुर्षणीचधर्षणानिकृ
 तौरते॥ ८८॥ बुद्धगंत्रेनाडिकायांधारण्यथचमज्जने॥ निर्वा

पंनिर्वृत्तौ मोक्षे प्रयणोऽस्त्रगृहं शयोः ॥ ८९ ॥ बोलैवाते बले प्रा
 णः पूर्णेषु भूम्नि चासुषु ॥ पर्णं पक्षे च पत्रे च प्रोक्षणं सेचने वृ
 धे ॥ ९० ॥ ग्रंथे कार्ष्ण्यं पर्णे च स्त्रीपुराणमनवे त्रिषु ॥ पाणिः पादे
 ब्रूहृष्टे वाणी व्यूतिश्च भारती ॥ ९१ ॥ मंत्रारव्य वेदे विप्रोद्ये क्लीबं
 नात्राह्मणो द्विजे ॥ लिंगाग्रेऽलंजरे मौक्तिकादौ स्त्रीषु स यो र्म-
 णिः ॥ ९२ ॥ अजागलस्तने चापि मसृणो मृद्वक कर्कशौ ॥ निश्वाशु
 पुरुषो द्वंशौ मत्कुणा वथरो हिणी ॥ ९३ ॥ नक्षत्रे रोहितायां च र
 णः कृणनयुद्धयोः ॥ लक्ष्मणा सारसी दाशरथिः श्रीमांश्च ल
 क्ष्मणः ॥ ९४ ॥ छागेऽपि लंबकर्णः स्याद्द्वेणुर्वंशो नृपो तरे ॥ वाणा
 श्लिष्टां शरे वाणे वृष्टिार्या दवमेषयोः ॥ ९५ ॥ कर्णे श्रुतौ च श्रव
 णं शरणं मारणेऽपि च ॥ श्रेणिः पंक्तौ सेकपात्रे न क्लीबं कारुसंह
 तौ ॥ ९६ ॥ कषे माषचतुर्के च शाणः शोणो न देऽरुणो ॥ पक्षे श्रा
 णं यवाग्वां स्त्रीश्चैव पर्णं गणिकारिका ॥ ९७ ॥ पत्रं च श्रमणाभि
 क्षुस्यासुंदीर्या च दृश्यते ॥ सूचर्णं मानभेदेऽपि स्थूणा श्रुमचि
 दारुच ॥ ९८ ॥ स्थाणू शंकुशिबो विष्णू सूषेणः करे मर्दकैः ॥ क
 पि वैद्ये चाथत्तौ हरणं यौतकेऽपि च ॥ ९९ ॥ इति पां
 ताः ॥ ॥ मोक्षः सुधायज्ञशेषोऽयाचितं वारिचा मृतं ॥ अ
 मृता तु गुडच्या स्याद्दूरीतक्या मलक्यपि ॥ २० ॥ शेषे विष्णाव
 नंतो नासुडचोदूर्वयोस्त्रियां ॥ क्लीबं खेत्रिषु न वधा वश्मंतं मरणेऽ
 श्रुभे ॥ १ ॥ बुल्यां च पूर्णिमा भेदेऽनुमतिः संमता वपि ॥ स्वरूपे तं
 विनाशे ना नर्या शेषेऽतिके त्रिषु ॥ २ ॥ गते शातेऽप्यवसितमर्षता
 वश्वकुलितौ ॥ अर्बती कुंभदास्यां चाथादितं प्रार्थितं हते ॥ ३ ॥
 क्षिप्तादिभेदयो रस्तः स्यात्तज्जेषपि चाक्षतं ॥ रुषावसत्येऽप्य
 नृतमाकृतिर्जातिरूपयोः ॥ ४ ॥ आसौ लब्धहितौ देव्ये भावि
 कालेऽपि चायतिः ॥ आचितः शाकदो न्येष्येऽप्यवर्तश्चित्तनेऽपि
 च ॥ ५ ॥ आयस्तस्तेजितेक्षितेऽथारव्या तं तिडिभाषिते ॥ अंशे

तदा त्वेचापात आहतं गुणिते हते ॥ ६ ॥ मृषोक्ते चाथ दग्धे स्याद्दु-
 षितं स्थितवत्यपि ॥ अवसानार्ते चोपरक्त उदितं प्रोक्त उद्भूतं ॥
 ७ ॥ स्याद्दुस्तूरे पिचोर्नक्तः क्षिते मृष्टे पिचोर्दुतं ॥ उत्तमं शक्रमांसे
 पि वन्धुत्या तेषु पाहितः ॥ ८ ॥ उदास्थितश्चरे द्वास्थे स्याद्दृतिः स्मृ-
 तिरक्षयोः ॥ अतमुच्छशिले सत्ये एता वागत कर्बुरौ ॥ ९ ॥ ऐरावतो
 नागरंगे पथकांतिर्द्युतीच्छयोः ॥ किरातो म्लेच्छभूनिंबोकांस्तुक्त-
 प्रियरस्ययोः ॥ १० ॥ केतुग्रहांत्यातचिह्ने कलितं विदितात्मयोः ॥
 कपोतः पक्षिमात्रे पिगुप्तं रक्षितगूढयोः ॥ ११ ॥ गतिर्यात्रादिशो-
 पाया शंढः सूर्यश्च गोपतिः ॥ गृहीसत्रागृहपतिर्गीतं शब्दित-
 गानयोः ॥ १२ ॥ गर्जितं स्तनितेनेभेग्रस्तं वाग्भेदभुक्तयोः ॥ चर्मण्व-
 त्यौ नदीरंभे जातं व्यक्तौ घजन्यस्तु ॥ १३ ॥ सूर्यावर्तेऽपि जामाता-
 नावाते पिष्टफेजगत् ॥ जातिश्चंदसिमालत्यांचुल्यांजातीफले-
 कुले ॥ १४ ॥ व्याप्तविस्तृतवाद्येषु तततिक्तं सगंध्यपि ॥ चापे तृण-
 ले तृणतातातः पित्रनुकंपयोः ॥ १५ ॥ दुर्गतिर्नरकेनैः स्ये दुर्जा-
 तं व्यसने पिच ॥ दिवाभीत उल्लेके स्यात्कुभिले कुमुदाकरे ॥ १६ ॥
 विसृष्टेरक्षिते दत्तं दुतं शीघ्रविलीनयोः ॥ दशने शैलशृंगे च दं-
 तः स्यादौषधौ स्त्रिया ॥ १७ ॥ दितीरवंडनदैत्यांबेधुतिस्तद्योक्त-
 तावपि ॥ राशौ च धातुर्निर्वाणेऽस्थितत्वे च निर्वृतिः ॥ १८ ॥ अस्वा-
 ध्याये कुरूपे च प्रत्यक्तौ स्त्री निराहूय ॥ जंघांस्त्रीना नदीकांतः
 सिंधुवारे जलाऽब्धिषु ॥ १९ ॥ निमित्तं एतन्मन्त्रागतु देवादेशपर्वसु
 ॥ प्रसृतः कुक्षिते पाणौ जंघायां स्त्रीर्गोत्रेषु ॥ २० ॥ प्रकृतिर्गुण-
 साम्ये स्यात्स्वभावामात्ययोरपि ॥ प्रतीकारे प्रतिकृतिः प्रतिबिंबे
 ऽथ पद्धतिः ॥ २१ ॥ पंक्तौ मार्गेऽपि पूतं तु पवित्रे बहुलीकृते ॥ श्रेणि-
 र्दशचपंक्तिः स्यात्प्रसूतिर्जन्मतोकयोः ॥ २२ ॥ प्रतिपत्तिश्चित्प्रवृ-
 त्तिः प्राप्तिः प्रागल्भ्यगौरवे ॥ पारावती गोपगीतिरुबलीफलयो-
 रपि ॥ २३ ॥ पलितं कर्दमेऽपि स्याद्द्विधौ भूपे प्रजापतिः ॥ शक्तेनि

वारणेत्सो पर्यासंस्थाद्यथेप्सिते ॥२४॥ प्रेतोमृते प्राणिभेदे पित्स
 न्या तेच्छुपक्षिणोः ॥ क्लीबं विंदो पृषन्नेणे पृषतो व्यनयोर्नरि ॥२५॥
 ॥ रवातादौ पूरिते पूते पातो भ्रंशं चरक्षिते ॥ प्रेषिते पि प्रतिक्षिप्तं
 प्रतीतः सादरे पि च ॥२६॥ पुतः स्वरे चाभियुक्त हेतो च प्रार्थितो
 समौ ॥ द्विष्टे पि च प्रतिहतः पिंडितं गुणिते घने ॥२७॥ प्राप्ते ज्ञाते प
 रिगतं प्रपातो भृगुनिर्झरो ॥ लोकाय ते कच्छ पेच पंचगुप्तः स्मृ
 तो बुधैः ॥२८॥ लब्धे समंजसे प्राप्तं पंक्तिर्गौरवपाकयोः ॥ पारि
 जातो देवतरो मंदारे पारिजातके ॥२९॥ वृत्तिवार्त्ता प्रवाहेषु प्रवृ
 त्तिरथ घोढके ॥ पाने च पीतिः सिक्ते तु प्रोक्षितं निहते पि च ॥३०॥
 ॥ रामानुजे नाट्यशास्त्रे दोष्य तो भारतो न दे ॥ जिने पूज्ये च भगवा
 न्भोगवान्नाट्यनागयोः ॥३१॥ सेवाविभागयोर्भक्तिर्भवान्यु
 षात्सदर्थयोः ॥ पक्षिण्यां चाविष्टौ च भारती भारते पुनः ॥३२॥
 जंबुद्वीपेष्वासकृतौ भृतिर्भरणमूल्ययोः ॥ कुड्यभेदनयोर्भित्ति
 र्भास्वंतौ सूर्यभास्वरो ॥३३॥ पृथिवीजननी गावो ब्रह्माण्याद्याश्च
 मातरः ॥ मूर्धाभिषिक्तोऽमात्ये पि सुक्तो निर्दृतमोचितौ ॥३४॥ मू
 र्ते स्थात्रिषु मूर्च्छाले कठिने मूर्तिमत्यपि ॥ मतिरिद्धाऽप्यथयतिः
 पाठछेदे मुनौ पुमान् ॥३५॥ न्याययोजनयोर्युक्तिः पाश्यब्ध्या द
 सांपती ॥ रेवती हलिपल्यां भेस्परपल्यां च रेवतिः ॥३६॥ रिक्तं व
 ने पिरीतिस्तु लोहकिट्टादौ योः ॥ रोहितमृजुशक्रास्त्रैरक्तेनामृ
 गमीनयोः ॥३७॥ शैलपाभे चैवर्णालो शंकरे पि च रेवतः ॥ स्वर्णाभ्य
 क्ते पि रसितं कस्तूरयोर्लता ॥३८॥ वर्तुलाधीतयोर्दत्तं वार्त्तं
 कुशलनीरुजोः ॥ वासे पि वसतिर्दृक्षमात्रे पि च वनस्पतिः ॥३९॥ व
 र्त्तने विवृतौ घृत्तिर्वर्त्तिर्दीपदशास्वपि ॥ लाभसंबंधयोर्ध्यासिर्वि
 श्वस्ताविधया पि च ॥४०॥ लं देविनाशो विच्छित्तिर्विगतौ वीतनिष्प्र
 भौ ॥ असाराश्चैव यो वीतिं वीतमंकुशकर्मणि ॥४१॥ अभ्युद्यते
 विकसिते चेष्टिते च विजृम्भितं ॥ विहृतौ रोगिबीभत्सौ वित्तरथा

तेधर्मेपिच॥४२॥ ददेपि व्यायतंश्रुक्तिर्मुक्तास्फोटाश्चलक्ष्मणोः॥अ
स्त्रभेदेपिशक्तिःस्याद्भ्रान्तिःस्यान्मंगलेशमे॥४३॥ वेतसेपिचशीतो
ना शक्तं पूताम्लनिष्ठुरम्॥ शिति भूजेऽसिते कृष्णे श्रीमंतौति
लकेश्वरो॥४४॥ ब्रह्मशक्तौ शतधृती वार्तायां श्रवणे श्रुतिः॥ दुर्ब
ले निशिते स्यातां शितशाता यथोच्यते॥४५॥ सरस्वती सरिद्रोश्च
सूतो बंदिनि पारदे॥ स्मृतिः स्याद्दुर्मशास्त्रेपि प्रवाहेपि च संसृ
तिः॥४६॥ रणोसभायां समितिस्तिमितौ क्लिन्ननिश्चलो॥ स्थप
तिः कंचुकीकारु भेदेगीष्पतिजागृकत॥४७॥ संबंधेपि च संवि
त्तिर्मर्यादायामपि स्थितिः॥ सीतालांगल रेखास्याद्योमंगंगाच
जानकी॥४८॥ सूनृतं कुशले सत्ये सुदोहागोश्च सुव्रता॥ शर्करा
पिसिताथोर्ध्वे सत्प्रतिज्ञेपि च स्थितः॥४९॥ सती कात्यायनी सा
ध्याः संघातो नरके च ये॥ हरीतकी हैमवती गौरी शङ्कुवचा व
पि॥५०॥ स्त्री हरिद्विचित्रेण नादूर्वापि हरितामता॥ ॥ इति
तांताः॥ ॥ अतिथिः कुशपुत्रेपि हरीतक्यापि चाव्यथा॥५१॥
अपेक्षाऽऽलंबनं चास्था स्यादर्थो विषयेपि च॥ भटेपुंस्य प्रतिरथं
यात्रामंगलसाम्निच॥५२॥ उन्माथः कूटयंत्रेपि कुथः कंबलब
र्हिषोः॥ काशेक्षुते चक्षुर्ग्रंथो द्वात्रिंशदक्षरी॥५३॥ धनं च ग्रं
थनाचापि तीर्थं तूपाययोगयोः॥ कट्यं शघोणयोः प्रोद्योवीथी
पंक्तौ गृहांशके॥५४॥ यानप्रस्थो मधूकेपि स्यात्तृतीयेपि चाश्रमे
॥ काको ल्याऽऽमलकी ब्राह्मी वयस्था तम्णे त्रिषु॥५५॥ सूर्यमंथा
नयोर्मथः सांतरेप्यथ मन्मथः॥ कपिः॥५६॥ मदेवेपि रथः पौरु
षदेहयोः॥५६॥ पुंसि स्त्रियां च चतुर्थेऽप्येजवचयोः क्रमात्॥
सिद्धार्थः सर्षपे हृदे संस्थास्थितिर्विनाशयोः॥५७॥ संस्थास
मासि क्रतुषु वरूथो निजराष्ट्रकः॥ सिक्तो भक्तपुलाके नाम
धूळिष्टेन पुंसकं॥५८॥ ॥ इति यांताः॥ ॥ अ
ष्टा पदं शारिफले सुवर्णे स्त्री पशौ पुमान्॥ वामनेभ्यां स्त्रियां ह्री

(५८)

नानार्थः

बंकेयूरेनांगदः कपो॥ ५९॥ अर्बुदोरुजिसंख्यायामामोदो गं
धहर्षयोः॥ रहस्येस्यादुपनिषत्समीपेसदनेपिच॥ ६०॥ कंदो
स्त्रीभूरणोमूलेराजलिंगविषाणयोः॥ स्त्रीकुकुत्कटुकंदस्तु
गवेररसोनयोः॥ ६१॥ स्त्रीगंभार्योक्तीबमञ्जेदिङ्गागेकुमुदः क
पो॥ पुष्पेक्तीबंभ्रमो कुंदः क्षोदोरजसिपेषणे॥ ६२॥ शिवजूदेव
रादेपिकपदीथामयेगदः॥ विष्णोभ्रातरिचास्त्रेस्त्रीपलाशोग
रुतिच्छदः॥ ६३॥ देशेजनेजनपदोनिषादोभ्वपचस्वरौ॥ वा
क्येशब्देऽप्रदेशेपिपदंपादस्तनद्वयोः॥ ६४॥ मूलेप्रत्यंतशैले
चप्रसादस्त्वतुरोधने॥ स्वच्छेकाव्यगुणेचाथप्रतिपत्तिथिसं-
विदोः॥ ६५॥ विमुद्ज्ञाताचविंदुः स्यान्मंदोस्वैरशनेश्वरौ॥ हस्ति
भेदश्चाथमदः स्यात्कस्तूरीमदानयोः॥ ६६॥ गर्वेशक्रेथमाकं
द्यामलक्यानाः स्रपादपे॥ मर्यादाधारणासीम्नोर्महानादो
गजेपिच॥ ६७॥ मेनादास्तत्रयश्छागमार्जारकशिरवंडिनः॥ वि
शदः पांडरेव्यक्तेशारदोजलदेपिच॥ ६८॥ स्त्रियांचशारदोतो
यपिपलीसप्तपर्णयोः॥ संबित्संकेतकेपिस्थात्समर्यादोतिके
स्थिरे॥ ६९॥ व्यंजनेसूपकारेचसूदः सूपवदिष्यति॥ घर्मस्वेद
नयोःस्वेदः संपल्लुक्ष्यांसमुच्चये॥ ७०॥ ॥ इतिदांताः॥
॥ ॥ खंडेनासमभागेऽधमवधिःसीमकालयोः॥ आ
विन्दुं प्रहतंवक्रमानहंवाद्यबद्धयोः॥ ७१॥ अलंकारोपिचा
कद्वः प्रत्याशाप्याधिरुच्यते॥ कुटुंबव्यापृतेधर्मचिंतायांचवि
शेषणे॥ ७२॥ उपरुग्रगंधेतुव्रचाक्षेत्रयमानिके॥ उ
पलब्धिमतिप्राप्तिरुद्धिः संपदिचौषधे॥ ७३॥ गंहौशिरः शू
न्यकायेकबंधः क्लीबमंबुनि॥ गोधातलेनिहाकायांगंधो
गर्वेबलेपिच॥ ७४॥ दोग्धागोपेकबौवत्सेदुग्धंक्षीरेप्रपूरि
ते॥ दिग्धालिसेविषाक्तेचदुर्विधोरवलुदुर्गतौ॥ ७५॥ रोधो-
निरोधेनाशेचबुद्धोज्ञातेजिनेंबुधे॥ निषेधबुद्धयोर्बाधोरो-

हिणोयकचौ बुधः॥७६॥दैत्यचैत्रवसंतेषुद्रुमभेदेचनामधुः॥
 मिद्धं चित्ताभिसंक्षेपेनिद्रायांचाथमागधी॥७७॥पिप्पल्यांयू-
 धिकायां नालग्नेमगधजेभिषु॥लशुनेऽतिविषायांचशंल्ल्यामपि
 महोषधं॥७८॥सीतायोजनगंधास्यात्कस्तूरी व्याससूरपि॥वि-
 धिर्ब्रह्मणिकालंचप्रकारे वेधनेविधा॥७९॥पृक्कामहिलाचवधू-
 विश्वस्तोनुद्रुतश्चविश्रब्धः॥विश्रब्धंवातार्थंशुद्धंभिषुपूतकेवे-
 लयोः॥८०॥श्रान्दंनिवापेश्रद्धालौभिषुसाधुर्धनित्यपि॥स्कंधः
 संघेपिस्मिद्धस्तनित्यनिष्पंदनादिषु॥८१॥संधिःपुमान्स्करंगा-
 यांभेदेसंघदृनेभगे॥इतिधांताः॥कुलेख्या-
 तेचाभिजनःस्यादध्वाकालवर्त्मनोः॥८२॥इतिवृत्तेऽवदानंस्या-
 त्कर्मखंडनयोरपि॥अग्रजन्माऽग्रजेविप्रेस्यादन्नंभक्तभुक्तयोः
 ॥८३॥विनीतेविप्रभेदेचानूत्तानोऽर्थाविवाद्यपि॥अंतावसार्या-
 चांडालेमुनिभेदेचनापिते॥८४॥अश्वकुत्सितयोरर्वावज्जेविद्य-
 तिचाशनिः॥वर्णमात्रेविसर्गेचाभिनिष्ठानोयहैहये॥८५॥पार्थ-
 दुमेमयूरेनाअर्जुनस्त्रिषुपांडरे॥अर्जुनीगव्युषायांचभृंगंरुश्चि-
 कयोरली॥८६॥आत्मा मनोप्या कलनंविबंधपरिसंख्ययोः॥
 आवेशनंशिल्पगेहेभूतावेशोऽथगेंदुके॥८७॥विशेषेचोपधा-
 नंस्याद्वचुल्यामुद्धानमुद्गमे॥अगंभीरेपिचोत्तानःशराभ्यासेष्यु-
 पासनं॥८८॥स्यात्कात्यायन्यर्थवृद्धागौर्योर्वररुचौनरि॥शि-
 शिषाम्नातकाश्वत्थगर्दभांडे कपीतनः॥८९॥चीरेपिकौपीनम-
 श्वेषुन्नागेमिचकेसरी॥कुलीनत्वेचगुत्थेचकौलीनमथकंचु-
 की॥९०॥स्थापत्येवर्मितेसर्पेकूँसौच्छेदेचकल्पनं॥कामिनौल्ले-
 णचक्रौचकृतिनौयोग्यपंडितौ॥९१॥कांचनंतुहैमिनागकेस-
 रेकांचनीनिशा॥धातुचादरतेकांस्यकारेकारंधमीनरि॥९२॥
 चर्चिकाचिल्लदयितेरसकामिन्योप्रकीर्त्यते॥विषदिग्धपशो-
 र्मांसेगृज्जनंनारसोनके॥९३॥गहनंगह्वरेदुःखेवनेथांबुदमु

स्तयाः॥ घनः पुंसि घनं वाद्यं चर्म स्यात्फलकत्वचोः॥ ९४॥ ची
 नो वस्त्रग्रीहिभेदे चिह्नं लक्ष्यपताकयोः॥ चक्रिणो विष्णुभुजग
 कुलालग्रामयाजिनः॥ ९५॥ कं पें नाचलनं कं पेचलनी वस्त्रघर्घ
 श॥ भूर्जे फलकपाणौ च चर्म्यथा लंबुके पुमान्॥ ९६॥ निंबे पि छु
 र्दनं वांते जवनो देशवेगिनोः॥ बुद्धेजिनो जित्वरेचजीवनं वर्त
 नां भसोः॥ ९७॥ शूरे दातरि च त्यागी प्रतिशोच्यो तपस्विनो॥ त
 पनो नरके भानो विरलेऽत्येकशैतनुः॥ ९८॥ क्रीडादौ देवनं ना
 स्ते हि जन्मादन्तविप्रयोः॥ दानं गजमदेत्यागे खंडने रक्षणे पि च॥
 ९९॥ दर्शनं वर्णमुकुरचक्षुःशास्त्रोपलब्धिषु॥ स्त्रीदीर्घकोष्ठादु
 र्नामाऽशंसिद्यस्त्वं बले धने॥ १००॥ धन्वामरो धन्वचापेधावनं ग
 तिशौचयोः॥ निर्भर्त्सनं रवलीकारालक्तयोरथ नंदनं॥ १०१॥ देवो
 याने सुते पुंसि नग्नौ क्षपणबन्दिनौ॥ श्रुतौ दृष्ट्यां निशमनं स्वगं
 गापिनलिन्यथ॥ १०२॥ ग्रंथि प्रस्तावयोः पर्वविषुवत्प्रभृतिष्वपि॥ प्र
 तिमानं प्रतिच्छायागजगंतांतरालयोः॥ १०३॥ पाकस्थाने कुलाल
 स्य चाते च पवनः पुमान्॥ हरीतकीराक्षसी च पूतनाऽथ वदाल
 लके॥ १०४॥ पाठीनो गुगुलुद्रौ चरक्षो वृक्षौ पलाशिनौ॥ फाल्गु
 नो मासि पार्थे च स्त्रीविदग्धा च वाणिनी॥ १०५॥ वर्धमानः प्रभभे
 दशरावैरंडविष्णुषु॥ सेनानदी च वाहिन्यो छेदे वृद्धौ च वर्धनं
 ॥ १०६॥ भुवनं विष्टपेतो येभिन्नं दीर्घं विशोषिते॥ जन्माश्रयश्च भ
 वनं भाजनं पात्रयोग्ययोः॥ १०७॥ भृतिकं च नयोर्भर्त्स्यमलिनं
 भूषितेऽसिते॥ मानं प्रमाणे तौ ल्ये च मीनो राश्यं तरे झवे॥ १०८॥
 मदनाः सिक्थधुस्तूरतरुभेदमनोभवाः॥ मुनिर्वाचं यमे बुद्धे
 छंदश्च पाचमालिनी॥ १०९॥ मातुला नीतुसंगायां मातृभ्रातृ
 स्त्रियामपि॥ राशौ युग्मे च मिथुनं विष्वक्लीमधुसूदनौ॥ ११०॥
 यापनं स्यान्निरसने कालक्षेपे च वर्त्तने॥ चतुःक्रोश्यां च योगे
 च योजनं स्यात्तुवाहने॥ १११॥ गतौ च यानं योनिस्तत्पतिस्था

नेभगेपिच॥रसनंतुध्वनौस्वादेरसजारास्नयोःस्त्रियां॥१२॥यक्षे
चंद्रेचराजास्यात्तरक्तःकामीचरागिणौ॥गोपित्तेरोचनाकूटशा
त्मलोरोचनःपुमान्॥१३॥निशाहरिद्वारजनीछंदेभूर्जेचलेरचने
॥राशीनामुदयोलग्नसक्तलज्जितयोस्त्रिषु॥१४॥योषिजिह्वा
चललनालक्षणं नामचिन्हयोः॥रित्तेवितानमुल्लोचविलग्नं
मध्यलग्नयोः॥१५॥दैवानिष्टफलेसक्तौव्यसननिष्फलोयमे॥स्व
तंत्रताचव्युत्थानं वामनोविष्णुदिग्गजौ॥१६॥रवर्वश्राथःफले
शुक्लेवानस्यूतेकदेगतौ॥घृषपर्वशिचेदैत्येचेष्टनमुकुदेगतौ
॥१७॥वेशकारेपिविषयीकामिनिह्नावमिंद्रिये॥घृक्षादनीस्या
हंदायांस्त्रियांकुठारकेपुमान्॥१८॥समालब्धेविभक्तेचविच्छिन्न
वाच्यलिंगकं॥लब्धेज्ञातेस्थितेविन्नंबेदनाज्ञानपीडयोः॥१९॥
वर्तनीतर्कुपीठेपिस्त्रियांवर्तनवर्त्यनोः॥वनश्वाजंबुकेयाधे
विपन्नोऽहोविपद्रुतौ॥२०॥दैवशंसिनिमित्तेचशकुनंपुंसिपक्षि
णि॥चूडावान्कुटुश्चापिशिखीभृंगारिणौत्विमौ॥२१॥क्रमु
कश्चसुवेशश्चपार्थद्वोःश्वेतवाहनः॥मयूरेभीष्मशत्रौचशि-
खंड्यथविहेठनं॥२२॥विहिंसायांविडंबेचयमेनाशमनंबधे
श्येनःशकुपक्षिभेदेशकुनिःसौबलेरचगे॥२३॥धान्यभेदेपुमा
नृषट्टिहायग्नःकुंजरेपिच॥नासाधोसज्जनंकृतौसाधनंमि
दुमैदयोः॥२४॥समानोदेहवायोचसंस्थानंमृत्करूपयोः॥सं-
तानःसंततौदेववृक्षेचापत्यगोत्रयोः॥२५॥कृतोस्नानेचसवनं
मरणेपिसमापनं॥स्यंदनंस्वपणेनातुरथेतिनिशपादपे॥२६॥
॥सुप्तज्ञानेचशयनेस्वप्नोऽथस्पर्शदानयोः॥स्पर्शनंस्पर्शिनो
वातःसूनंपुष्पेफलेपिच॥२७॥सेवनंसीवनोपास्त्योःशाश्वता
जौसदातनौ॥पुत्रैरवौचसूनुःस्यात्प्रातर्यपिकनीयसि॥२८॥
सीमावादेस्थितौक्षेत्रेस्वामीभर्तरिषण्मुखे॥धूमवंशम्बराम
र्त्याःसूपर्वाणःप्रकीर्तिताः॥२९॥हनुर्हृद्विलासिन्यांकपोला

वयवेपिच॥ ॥ इतिनांताः॥ ॥ सजलेमहिषेऽनूपो
 ऽवलेपः संगगर्वयोः॥ ३०॥ आक्षेपो भर्त्सनाकृत्योराकल्यो वै
 शकल्यने॥ तृणभिदुल्लिख्युलुपंचंद्रेनारुह्युडपः पूवे॥ ३१॥ क-
 ल्पः शास्त्रे विधौ न्याये संवर्त्तब्रह्मणो दिने॥ धौन्ये कुशेष्टमांशहः
 कुतपः श्रद्धागकंबले॥ ३२॥ गुणवृक्षेपि कूपो विदुसायं स्त्रीकुण-
 पः शवे॥ जिह्वापः शतनिमार्जारे त्रपुसी स करंगयोः॥ ३३॥ पादुका
 यां स्त्रियां वृक्षे पादपीठे च पादपः॥ पिंडपुष्पो जवाशोको पुष्पकु-
 सुम आर्तवे॥ ३४॥ ग्रंथावृत्तौ पशोश्च शब्दे स्वभावे नाटकादिषु॥ रूप-
 माकारसौंदर्यमानकेष्वपि दृश्यते॥ ३५॥ शररोपणयोरोपो लेपो
 लेपनजेमने॥ विटपः पल्लवे स्तंबे छिद्रे मेदो विलंबपा॥ ३६॥ आक्रो-
 शो शपथे शापः स्वापः शयननिद्रयोः॥ ॥ इति पांताः॥ ॥
 त्रिषु स्यात्कुत्सितेरेफोरवर्णे तु पुमानयं॥ ३७॥ इति पांताः
 ॥ ॥ गजे ग्रीवाविलेकं बुः कलंबः शरनालयोः॥ वृंदे कदंबो
 नीपेना कदंबो शरपक्षिणो॥ ३८॥ पूहविषु वयोर्द्विबः प्रलयो
 दैत्यशारवयोः॥ द्विबंबि बफले रूपे संखस्तुमुसलानने॥ ३९॥ क-
 ल्याणवति वज्रे च हरेर्बोमहिषेऽपिच॥ ॥ इति बांताः
 ॥ ॥ स्वर्णारंभाव वृष्टं भौवाणी छंदोप्यनुष्टुभौ॥ ४०॥ आ-
 रंभ उद्यमे दर्पे कामे ब्रह्मणि चात्मभूः॥ ऋषभौ श्रेष्ठरुषभौ कर-
 भौऽधः करोष्टयोः॥ ४१॥ कुंभो वारस्त्रियाः कांतरे रक्षोराशिप्रभेद-
 योः॥ बीणाप्रसेवे कुकुभो नगभेदेऽर्जुनद्रुमे॥ ४२॥ गर्दभः शु-
 क्लुकुमुदेखरे पुंस्यथ दानवे॥ जंबीरे व्यवहारे च जंभो दंतपिचे-
 व्यते॥ ४३॥ दुंदुभिर्दैत्यभेदेऽपि दुंभः कैतवकल्कयोः॥ दुर्लभः
 कच्छुरे काम्ये स दृशव्याजयोर्निभः॥ ४४॥ मुरव्यराट्क्षत्रयोः पुं-
 सिनाभिः प्राण्यंगके द्वयोः॥ चक्रमध्ये प्रधाने च स्त्रियां कस्तूरिका-
 मदे॥ ४५॥ भूर्भूमौ स्थानमात्रे च भृक्षे भृगुजे पुमान्॥ रंभा क-
 दल्यस्मरसो विभुः स्यात्स्वामिभृत्ययोः॥ ४६॥ पुनर्नवायां वर्षाभूः

स्त्रीनाकिंचुलुकेषुवे॥विस्त्रंभःकेलिकलहेविश्वासेप्रणयेपिच
॥४७॥स्तरभिःस्यादसंतेपिसभाधूतालयोपिच॥इति
भांताः॥॥अभ्यागमोविरोधेचशास्त्रमायातमागमः॥४८
॥मठादौब्रह्मचर्यादिचतुकेचाश्रमोस्त्रियां॥अंगीकृतावुपगमः
समीपगमनेपिच॥४९॥उमादुर्गातसीचाथपीडायांबीचिवेगयोः
॥वस्त्रसूक्ष्मेचरेरवायांचोर्मिःस्त्रीपुंसयोर्मतः॥५०॥कुसुमंस्त्री
रजःपुष्पंक्षेमंकल्याणस्त्रयोः॥क्षेमाचंडाऽथकलमालेरवनीचौ
रशालयः॥५१॥रेतोनि कामकाशेषु कामं पुंसि स्मरेच्छयोः॥क्षौम
मट्टेदुकूलेचग्रामःसंवसथेस्वरे॥५२॥गुल्मःस्तंबेघट्टभेदेघर्मःस्वे
दातमोघसू॥जिह्वाःस्यात्कुटिलेसंदेतुलिसंतल्पकुट्टिमे॥५३॥
तोकमं कर्णमलेपुंसि हरितेचहरिद्यवे॥द्रुमोयक्षेस्वरेवृक्षेदमोद
प्रथुदंडयोः॥५४॥धर्मोऽहिसोपमायोगोपनिषत्सुधनुष्यपि॥क
टेतुंज्यांचनिगमो नियमो निश्चयेव्रते॥५५॥यंत्राणाबंधयोश्चा
थपंचमःस्वरसंख्ययोः॥पद्मोस्त्रीबिंदुजालेऽजेव्यूहेसंख्यांतरे
निधौ॥५६॥गजानांदंतबंधेपिप्रतिमाऽनुकृतावपि॥भूमिःस्थाने
पिबुंदांबुनिर्गमभ्रांतिषुभ्रमः॥५७॥गंगेयभीषणोभीष्टोभी
मःशंभौचपांडवे॥नरकेमंगलेभौमःस्वरेमध्येचमध्यमः॥५८॥
यमःसंयमकीनाशयुग्मजेष्वथराघवे॥रामःपशोभार्गवेचरु-
क्मलोहसुवर्णयोः॥५९॥संपत्कमलयोर्लक्ष्मीर्विभ्रमोभ्रमहा
वयोः॥श्यामागुंद्राकोकिलाचश्रामोमंडपकालयोः॥६०॥सार्व
भौमोगजेराजिसंभ्रमौसाध्वसादरो॥इतिभांताः
॥॥भिन्नासमानयोरन्यःस्यादभिरव्यायशस्यपि॥६१॥आ
त्रेयीपुष्पवंत्यांस्यान्नदीभेदेचनामुनौ॥आश्रयःस्कंधाधारे
आदित्योभास्करेकरे॥६२॥वेदोपदेशावस्त्राद्योत्पत्तीकरेनसी
द्वियं॥द्रुज्यास्यात्संगमेदानेयागेर्चायांशुरौपुमान्॥६३॥उदयो
ऽश्वत्थान्तौचकषायःस्तरभौरसे॥कायःस्वभावेनसंचसंघे-

मूर्तोकदैवतैः॥६४॥ कौकृत्य मनुतापे स्यादयुक्त करणेपिच॥ क
 श्यं कशाहं मघेच कादवेयोः हिरंगयोः॥६५॥ काव्यं प्रबंधे शुक्ले
 नाकुलायः स्थाननीडयोः॥ गव्यं गोहित दुग्धादौ ज्यायां गव्या तु
 गोकुले॥६६॥ मीघेनाहेमि गांगेयं गोप्यं गो मव्यचेदको॥ गात
 व्यगायनो गेयो गृह्य मस्वैरिपक्षयोः॥६७॥ चैत्यं मायतने बुद्धवि
 प्रोद्देशक वृक्षयोः॥ चक्षुष्यं सुभगे च क्षहि तैस्त्री केत केपिच॥६८
 ॥ युद्धे हृद्दे च जन्यं स्याज्जास्या नौर्व्याक्षिता वपि॥ कूटायुर्गुणुद्रोच
 त्रिवेद्यां त्रितये च यी॥६९॥ निंद्ये वस्त्रगृहे दूष्ये दस्यू तस्कर वैरि
 णो॥ भेषजे दुविकारे च दूष्यं भव्ये च पित्तले॥७०॥ द्वितीयातिथि
 भित्तल्योः पथेर्गोच धनं जयः॥ निकायो संघनिलयौ नित्ये स
 ततशाश्वते॥७१॥ पर्यायः स्यात्प्रकारेपि प्रायो नाभूमतुल्ययोः
 ॥ पथ्यं हिते भया पथ्या पानीयं पेयनीरयोः॥७२॥ पौलस्त्यो रा
 वणश्चौदौ स्वर्गलाभौ फलोदयो॥ ब्राह्मण्यं ब्रह्मसंघेपि बाले
 यौ मृदुगर्दभौ॥७३॥ वीर्यं प्रधानधातौ च भीर्यं मीकृञ्जपुष्ययोः
 ॥ अनर्धने सहाये च भुजिष्यो हस्तसूत्रयोः॥७४॥ स्यान्मायाशां
 वरीबुद्धौ दैत्यशिल्युद्भयोर्मयः॥ मयुरश्वे क्रतुहये रूष्यं त्रिषुक्त
 रूपके॥७५॥ आहतः स्वर्णरजतैरजते च नपुंसकं॥ वत्से बले बुधे
 रोहिणेयो थश्लेषवाद्ययोः॥७६॥ लयौ युक्ते च लभ्यं स्याद्विषयो
 देशगोचरो॥ वर्गप्रस्थानयोर्ब्रज्या वदान्य स्थागवान्कवाक्॥७७
 ॥ स्त्रीमल्यां निर्जने शून्यं शौर्यं चारभटी बलं॥ शोडित्यौ मुनि
 मालूरो सौरभ्यं चारुतापिच॥७८॥ साध्या देवाः फलं साध्यं स्थैर्यौ
 नेत्रपुरोहितौ॥ नाशे लेसत्थमारोग्ये सामर्थ्यं शक्तियोग्यते॥७९
 ॥ एकत्वादौ विचारे च संख्या क्रीबे च संयुगे॥ हिरण्ये रेतसि स्वर्णे
 मानभेदवरादयोः॥८०॥ ॥ उरस्यपि च बुद्ध्या दयं मानसेपिच॥
 ॥ ॥ इति यांताः॥ ॥ अकुरो रोमिणरुधिरे वारिण्यभि
 नचोद्दिदि॥८१॥ अमराभाभिनालायां गुडूच्यामप्यथां वरं॥

नागभिद्रुंध्रव्यंचस्यादस्मरुधिराश्रुणोः॥८२॥ प्रस्तावे वस्मरौ वर्षे
 श्रेष्ठेनाचेपिचाधरः॥ श्रेष्ठेय्यः प्रोवतारस्ततीर्थेवतरणेपिच॥८३॥
 ॥गलहस्तेप्यर्थचंद्रोऽकूपारः कमठेबुधो॥अलातेऽस्त्रीकुजंगा
 रः श्रेष्ठावाच्यावनुत्तरो॥८४॥ नकेचारेचा घहारः स्यादभ्रंज्योम
 मेघयोः॥ हविर्वन्हाचाग्नि होत्रो वृक्षे लघुनिचागुरुः॥८५॥ शक्तो
 पिषडश्चांडीरावंधिः स्यात्पादमूलयोः॥ आसारः प्रसरणे स्या
 द्वेगवृष्टौस्तद्वले॥८६॥ आरः शनैश्वरे मंदे इन्द्र आत्मनिवासवे
 ॥गौरीश्वरी शिव स्वामिकंदर्पेपीश्वरः पुमान्॥८७॥ उदारो द
 क्षिणस्थूलोद्रुमेमेद्रेषु दुंबरः॥ उग्रो त्यजेशिवेत्युच्चैः उग्रो दीप्तौ
 गविस्त्रिया॥८८॥ सिंहसटास्तपुनागे बह्वलेनागकेसरे॥ केस
 रः पुंसिकिंजल्केनस्त्रीहिंशुनिनहयोः॥८९॥ मक्षिकायामपि क्षै
 द्रा क्षुद्रः स्यात्कृपणे त्रिषु॥ कद्रुस्त्रिषु कडारे स्यात्कद्रुः स्त्रीमाग
 मातरि॥९०॥ नापितस्योपकरणे कौकिलक्षेपिचक्षुरः॥ भस्म
 काचरसाः क्षाराः कारुः कारकशिल्पिनोः॥९१॥ कर्बुरोराक्षसे
 पापे कर्बुरं शबलेजने॥ कारापीडाबंधशाले क्रूरो कठिनमीष
 णो॥९२॥ जंबु द्वीपसहाकन्याः कुमार्यो धाम्बवारके॥ बालके
 कार्तिकेये च कुमारो भर्तृदारके॥९३॥ कलिकारस्तुधूम्यादे
 करंजेषीतमस्तके॥ सिद्धस्थानेपिचक्षेत्रं कर्करौ दृढदर्पणौ
 ॥९४॥ शिंशपायां कृष्णा सारास्तुत्थांचाथोत्पलेपिच॥ कर्णपूरः
 कुबेरस्तनंदी वृक्षे कपिंगयोः॥९५॥ कुशरीरे च शब्दां च क
 च्छुरापामरे त्रिषु॥ कंदरः स्याद्गुहासृण्योः कोट्टारौ कूपनागरो
 ॥९६॥ कपोले च कटाहे च शस्त्रभेदे च कर्पूरः॥ भिक्षापात्रे कपा
 ले च रवर्परं स्तस्करेपिच॥९७॥ देवताडेरवरास्त्री स्यात्त्ववरो ग
 र्दभतीक्ष्णयोः॥ भद्रसुस्तेगवाके च रवपुराथद्रुमे पुमान्॥९८॥
 रूप्ये रवले च रवर्जूररवुरः कोलदलेशके॥ रवरुश्च हरदर्पे
 दंतेश्वे ते तु वाच्यवत्॥९९॥ गुरुस्त्रिलिंग्यां महति दुर्जरालघुनो

रपि॥ गायत्रीरवदिरेस्त्रीस्याङ्गं दस्यपिषडक्षरे॥ ४०॥ गुंद्रस्तेजनकेगुंद्रा
 विलिङ्ग्यामद्रमुस्तके॥ गकरेदेगुहागुंजेपूद्धारिहारिगोपुरं॥ १॥ नमनक
 न्योमयोगौरीगौरः स्यादुज्वलेपिच॥ गोत्रनाम्निकुलेपुंसिशैलेभूगव्य
 योस्त्रियां॥ २॥ स्वरेरणेचगांधारोगृध्रः स्याद्वोभिमक्षिणोः॥ कर्तुरेति
 लकेचित्रंस्कभद्रातारयोः स्थियां॥ ३॥ चंद्रः शशिनिकर्पूरेचारोवधाप
 सर्पयोः॥ मृतेदेवकुलेचैत्रनाभूभृन्मासभेदयोः॥ ४॥ सर्पेविण्यो
 चक्रधरश्चिकुरो हृक्षभित्तकचो॥ चक्रः कोकेप्रजेपुंसि-
 क्लीबेसैन्यरथांगयोः॥ ५॥ ग्रामजालेकुंभकारभांडेराष्ट्रेचदृश्यते
 ॥ नदप्रभेदेबाद्येचद्गद्गरोथगुणधनौ॥ ५॥ प्रसिद्धावपिदंका
 रस्तारोत्युच्चस्वरेत्रिषु॥ तारिण्यंगदमात्रोः स्त्रीननाक्रक्षाक्षिम
 ध्ययोः॥ ६॥ ताम्नेधेतिमिरंध्यांतेतोत्रेप्राजनवैणुके॥ धन्याकेतुं
 बुरीशुन्यां ताम्नेशल्बेरुणेत्रिषु॥ ७॥ पेटकेनाविचतरीतुषारः
 शीकरेहिमे॥ इतिकर्तव्यतातंत्रमुपायश्चद्विसाधकः॥ ८॥ तीघ्रं
 कटुनितातंचददर्शः शैलभुग्नयोः॥ उपायेभिर्गमेद्वारंदारुस्या
 द्वेवदारुच॥ ९॥ दासीसुतोष्टोदासेरोदेहयात्राशनेमृतौ॥ दि
 गंबरंधकारेचबाद्यमेधौचददुरौ॥ १०॥ धात्रीभुव्यामलक्यांच
 हरिशैलोधराधरौ॥ धाराहरिद्राश्वगतिनिशांबुसृतिराजिषु॥
 ११॥ धराधरोखड्गमेधोधीरः पंडितमंदयोः॥ धीरंचकुंकुम
 मथोधरापृथ्वीधरोगिरिः॥ १२॥ नेत्रोनेतरिनेत्रंचणुणेमूलेविलो
 चने॥ नारंशंख्यानरौघेचनरोजेमानवेर्जुने॥ १३॥ नरेंद्रोराजि
 केराजिविषवैद्येपिदृश्यते॥ धान्योत्क्षेपेनिकारः स्यादुड्छ्याम-
 पिनिर्जरा॥ १४॥ नभश्चरोपक्षिदेवोपांशुल्लाचनिशाचरी॥
 बलीकवनयोनींघ्रिपूरःखाद्येपयश्चये॥ १५॥ सद्गारंभौपरिक
 रोरवङ्गकलेपिपुष्करसु॥ नयंतरालेपात्रंस्याद्गंडेचाथनिशा
 पतौ॥ १६॥ पृथक्चरीगजेपृथक्चरेपक्षचरः सृतः॥ स्थाल्यांमं
 येपिपिठरंपवित्रं कुशमेध्ययोः॥ १७॥ देहोपाटलिपुत्रेचपुरं
 स्यात्गुगुलौपुरः॥ वरोजासातरिचतेकुंकुमेचनपुसकं॥ १८॥

वक्रः शनैश्चरेकुरेपुटभेदेतथानृजो॥ कुञ्जवृक्षेहरेवारोबन्धुरं
रम्यनम्रयोः॥२०॥ भ्रमरः कामुकेभृंगेभरोतिशयभारयोः॥ विषे-
स्वालोचमधुरंमल्लिकायांचमाधुरं॥२१॥ मरवाग्नौचमहावीरो
मक्षिकायांचमत्सरः॥ महेंद्रोभूधरेशक्रेदवचक्रेचमंथरः॥२२
॥ विघ्नमन्मथयोभारोमकरोराशियादसोः॥ गमनोत्सवयोर्गो
भारुधिरंकुंकुमेपिच॥२३॥ वृक्षभित्वापयोरोधोदैत्यभेदेभृगे
रुरुः॥ लंबोदरः स्यादुद्धानेगणानामधिपेपिच॥२४॥ लक्ष्मीपु
त्रोस्मरहयौविस्तारोस्तभविस्तृती॥ विप्रस्तातेस्त्रियांक्षेत्रेच
येरेणोचरोधसि॥२५॥ स्यादुश्वरेचनक्षत्रेबल्लुरंगहनेपिच॥ ब
ल्लुरात्रिषुसंशुक्रमांसभूकरमांसयोः॥२६॥ वैकेल्पेपिचविभ्ले
पेविधुरंविक्कलेत्रिषु॥ विकारोविकृतेरोगेविश्वकटुश्वभित्त्व
लो॥२७॥ वरोंगेकुंकुमेभेरंवदरःशठमंदयोः॥ अथव्यातिकरःपुं
सि व्यसनव्यतिषंगयोः॥२८॥ पर्याणोऽक्षोपकरणेशारिःशकुनि
कांतरे॥ श्रीलक्ष्मीवेशसंपत्कभारतीशोभयोरपि॥२९॥ शिरव
रंशैलवृक्षाग्रकक्षापुलककोटिषु॥ पक्षदाडिमर्बाजाभमाणिक्यश
कलेपिच॥३०॥ शक्रंरेतोक्षिरुकृशक्रोनाकाव्यज्येष्ठवन्दिषु॥ ग
जभूषाचभृंगारःशुषिरंगर्तवाद्ययोः॥३१॥ कुटजेवासवेशक्रो
चरीशच्योःशतावरी॥ शङ्करीमेरवल्लुङ्गदःशबरःसलिदेशिवे
॥३२॥ स्थिरामहीशालपण्योःशंबरंसंयमेजले॥ शंबरोदैत्यह
रिणोशत्रंस्यात्केतवेबले॥३३॥ स्तोतोजनेचसोवीरंकांजिकेबद
रेपिच॥ हलतिगमकरोसीरोसांद्रमृदौघनेवने॥३४॥ तंत्वाद्यग्रंथ
योःसूचंकारणेपिचदृश्यते॥३५॥ ॥इतिरांताः॥ ॥शे
ठेऽचलोऽचलाभूमावृशालःसर्जवक्रयोः॥३६॥ अलिःसुरापुष्प
लिहोःकल्लोलेप्याकुलंत्रिषु॥ आलुर्गलंतिकायांस्त्रीक्रीबंमूले
चभेलके॥३७॥ आलिःसेतुःसरवीयज्वाशौंडिकश्वाः॥ सूतीब
लः॥ आभीलंभाषणेकृच्छ्रेइलाभूवाग्बुधांगनाः॥३८॥ आर्द्रसू

रणयोरोलः कालः स्यान्मृत्कृष्णयोः॥ अंशे वृद्धा वपि कलाकद
 लीध्वजरंभयोः॥ ३९॥ कफाणि यातेज्वाले च कीलावत्कील इष्यते
 ॥ शिरसोऽस्त्रिकपालोऽस्त्राघरादेशकले व्रजे॥ ४०॥ काको विषं च का
 को लो साम्नायामपि कंबलः॥ धूनकेपि कलकलः कामलः का
 मुके मधौ॥ ४१॥ कुलं गोत्रे गणे देहे ननाज्ञाने च केवलं॥ कपिलाशिं
 शपाकौ त्योः कपिलो ग्नेऽमुने शनिः॥ ४२॥ कोलोकपालावुत्संगे चरा
 हे भेलकेपि च॥ पिप्पल्यपि च कोला स्यात्कोलं च बदरीफले॥ ४३
 मृगे जले च कमलं कुवले बदरोत्पले॥ कल्लोलौ शात्रवो ल्लोलौ पर्क
 त्यां च कमंडलुः॥ ४४॥ कर्मरंगतरौ कर्मफलदुःखे स्वरूपेपि च॥ क
 रालो धूर्णतैलेपि देशे केशे च कुंतलः॥ ४५॥ कौतूहलं प्रशस्तेपि रव
 ल्लुश्चर्मणि चातके॥ वस्त्रे निस्ते चाथरवलं शस्यस्थाने शठे त्रिषु॥ ४६
 ॥ मंडले मणिके गो लंगोला गोदावरी सरस्वी॥ गोपो भूपश्च गोपालो
 च पलः पारदेपि च॥ ४७॥ चपलाः पिप्पली लक्ष्मी पुंश्च ली विद्युतः
 स्मृताः॥ छलं छद्यसवलितयोर्जंबालो पंकशैवलौ॥ ४८॥ जंगलो
 निर्जने देशे त्रिलिंगः पिशिते स्त्रिया॥ जालं दंभेपि जंबारे देवभेदेपि
 जंभलः॥ ४९॥ झलाऽऽतपोर्मिर्दुहिता तलं मूलचपेटयोः॥ तालो
 गीतक्रियामाने हरिताले द्रुमांतरे॥ ५०॥ लोहे हारमणौ पुंसि य-
 वाग्यांतरलास्त्रियां॥ ब्रह्मदारौपि चोतूलं तूला सादृश्ययोस्तूला
 ॥ ५१॥ तमालो वरुणे रवद्वेतापि छेतिलकेपि च॥ गुवाकेपि च तां
 वूलं विडंगेपि च तंदुलः॥ ५२॥ दुकूलं श्लक्ष्णवस्त्रेपि चार्धे पत्रे च दे
 दलं॥ धबला गविना शंटे शकुलं दरयोस्त्रिषु॥ ५३॥ परमाणो नृ
 पीलुः स्याद्देहे चात्मनि पुद्गलः॥ शस्ताकारोऽथ तरोपि प्लः पि
 प्लंजले॥ ५४॥ शाल्मली शिंशपा चैव पोतिका चापि पिच्छिला
 ॥ सश्च शुश्रुवता पालिः पंक्तिः कर्णलतापि च॥ ५५॥ वीणादंडे
 प्रचालो स्त्री विद्रुमे न च पल्लवे॥ नले काशे पोदगलः पित्तयुक्ते
 च पित्तलः॥ ५६॥ पिंगलः स्यात्कपावग्ना वा शक्रव्रीहिश्च पाटलः

फलंजातीफलेलाभेबाणाग्रेफलकेपिच॥५७॥फेनिलंबदरेऽरि
 ष्टेबालोहीबेरकेशयोः॥बलिर्जगत्प्रलथत्वेस्त्रीगृहदार्बसुरोबली
 ॥५८॥बलंगंधरसेरूपेकीबंचात्यालिकेस्त्रियां॥बहुलःकृष्णप
 क्षेपिमेलानंदापिवादलः॥५९॥दुर्दिनेष्वथबेलास्यात्सिंधोःकूले
 चभोजने॥ऋषिभेदेपुंवेपुंसिभेलंभीरुहृदित्रिषु॥६०॥मेखलाऽ
 द्विनितंबेपिग्रहेनामंगलशुभे॥निकटेपिचमूलंस्यादसूरेपिच
 मातुलः॥६१॥मौलिःकंकेल्लिहृक्षेपिमल्लःपात्रेकपालिनि॥बली
 यसिचमत्येचमंडलंपरिधोगणे॥६२॥बिंबेदेशेनाचशुनिरसा
 लस्त्रिक्लृप्ततयोः॥जिह्वाकमलयोर्लोलाशालास्याद्गृहशारव
 योः॥६३॥तरुजातौमत्स्यभेदेशालोहालेनृपेपिच॥निगडेपुंस्क
 टीबद्धवस्त्रेचभृंरवलंत्रिषु॥६४॥शालिर्गंधमृगेधान्येक्षयालुः
 कुकुरेलसे॥शकलंवल्ललेखंडेशीतलःशिशिरेनिले॥६५॥
 बंडालीतैलमानंस्यात्सारसीस्त्रीचकामुकी॥सिध्यालाशकमी
 नेस्त्रीत्रिलिंग्यांतुक्लिसिनि॥६६॥ऋजौहृक्षेचसरलःसासोव
 रणसर्जयोः॥हस्तिमल्लोगजास्येचहेलावजाविलासयोः॥६७
 ॥ ॥इतिलांताः॥ ॥यागेचमद्यसंधानेस्नानेचा
 भिषवःपुमान्॥मृतावसत्वेचाभावःस्याद्रजःपुष्पमार्तवं॥६८
 आश्रवोंगीरुतौवश्येआहवोंयागसंगरो॥उपपुवोराहूत्या
 तौकितवोंमत्तवंचकौ॥६९॥खलीनेस्त्रीकविःपुंसिकाव्यक्त
 च्छुक्रसूरिषु॥कैतवंतुल्लेद्युतेराजिकायांक्षतिक्षवः॥७०
 केशवःकेशवान्बिष्णुर्गालवोमुनिलोभ्रयोः॥जीवोस्त्रीजीविते
 पुंसिगुरुजंतोःस्त्रियांगुणे॥७१॥तत्त्वंबिलंबितेनृत्येस्वरूपेप
 रमात्मानि॥मेघेराजिस्फरेदेवोद्विजिह्वोव्याडसूचको॥७२॥ध्रु
 वोवटेस्मरारौचगातिस्तुक्रमेदयोर्ध्रुवा॥ध्रुवोधूर्तेष्वथनवो
 मृतनेवायसेस्तौ॥७३॥पुवोनिषादेमर्कत्यांभेकेभेलेगतौ
 कपो॥पल्लवोविस्तरेषिंगेकिसलेविटपेचने॥७४॥घटादौ-

पार्थिवो राज्ञि बल्लवः सुदगोपयोः॥ गजेधन्विनिशक्तेच पशुरा-
 मेच भार्गवः॥ ७५॥ दूर्वागोरीच भार्गव्यो सत्तासंसारयोर्भवः॥ भा-
 वो गोरवितेजंती पदार्थेभिनयां तरे॥ ७६॥ माधवो हरि वैशारवो
 राजीवो मृगमीनयोः॥ रौरवो घोरनरको लवश्छेदनलेशयोः॥
 ७७॥ करंजभित्कले लट्ठाऽवघपक्षिप्रसेदयोः॥ विश्वंशंठ्यांस
 मंस्तेच निर्वाणेविभवो धने॥ ७८॥ अश्वौघे वाडवंनस्त्रीपाताले
 नाद्विजोर्वयोः॥ वडुवाऽश्वाकुंभदास्योर्योगे कीले हरेशिवः॥ ७९
 ॥ स्फुरवंक्षेमं शिवं श्यामाऽमलकीचाभयाशिवा॥ वाडवस्तरसे
 रागे सैंधवोलवणाश्वयोः॥ ८०॥ स्वोस्त्रियां ज्ञातिधनयोस्वमात्म
 निनपुंसके॥ आर्धेयधारणे सत्वे मेलकेपिच संभवः॥ ८१॥ ॥
 इति वांताः॥ ॥ अपभ्रंशो दुष्यतनेभाषाभेदापशब्दयोः
 ॥ टीकादर्पणायादर्शावाशात्पुष्पादिशोः स्त्रियाम्॥ ८२॥ प्रभुशं
 करयोरीशः स्त्रियां लांगलदंडके॥ दिगंबरकपोकीशः केशो-
 बालप्रचेतसोः॥ ८३॥ जीवितेशो यमेनाथे दंशः संहननेपिच॥
 सर्पक्षतेथज्ञानेचलोचनेदर्शनेचदृक्॥ ८४॥ नाशः पलायने-
 मृत्यौ निस्त्रिंशो खड्गनिर्दयो॥ निशाशत्रिर्हरिद्राचमृगादौप्रथ
 मेपशूः॥ ८५॥ पुरोडाशो हविर्भेदेचमस्यापिष्टकस्यच॥ रसेसो
 मलतायाश्च हुतशेषेचकीर्त्यते॥ ८६॥ पाशः कचार्थेसंघार्थः
 कर्णांतेशोभनार्थकः॥ उवाचंतेचनिंदार्यः पाशः पक्ष्यादिबंधने
 ॥ ८७॥ वार्ताहरेपुरोगेचसहायेचप्रतिस्पशः॥ लोमशोमेड
 केपिस्त्राहिवशो वशविह्वलौ॥ ८८॥ वंशो वर्गेचपृष्ठांशो वेशोवे-
 श्यागृहेपिच॥ आयत्तत्ताप्रभुत्वेच्छेवशः परवशेविषु॥ ८९॥ दा-
 नेरोगेपिचस्पर्शः सदृशं तूचितं स मे॥ ॥ इति शांताः
 ॥ ॥ भ्राष्ट्रेयुत्थं वरीषं नाकिशोरहरिशंभुषु॥ ९०॥ अ-
 भिलाषेऽनुतर्षः स्यात्तानेच्छाचाप्यथामिषम्॥ संभोगोत्को-
 चमांसेषु उवाचाणात्मजानिशा॥ ९१॥ भल्लकेशोणकेचक्षौ

नक्षत्रेषु नपुंसकम् ॥ अरिष्वेदेपि कक्षस्तु दोर्मूलैश्च कानने
 ॥ ९३ ॥ कक्षा परत्राप्रकोष्ठस्पन्दो द्रुहणिकास्तु ॥ कुल्माषं कां
 जिकेना तु यवकेस्या दद्याविले ॥ ९३ ॥ पापेच कलुषं घोषः शब्दा
 श्रीरनिवासयोः ॥ शुचौ दक्षेच नोक्षस्यात्तर्षो लिप्सापि पासयोः ॥
 ९४ ॥ दक्षः प्रजापतौ ताम्रचूडे हरवृषे पदौ ॥ पौरुषं मानभेदेच पु
 न्नागे पुरुषो नरे ॥ ९५ ॥ पक्षो मासार्द्धपाश्वैश्च महिषी राजपत्न्य
 पि ॥ मूर्खे माने फले माषो मेघो राश्यंतरोरणौ ॥ ९६ ॥ संख्यायां तु न
 ना लक्षं क्लीबं व्याजशरव्ययोः ॥ हरताक्ष्यो विशालाक्षो शेषो ना
 नेतसीरणोः ॥ ९७ ॥ उपयुक्ते तरे त्वस्त्री शैलूषो नटविल्वयोः ॥ शु
 श्रूषा परिचर्या च सहर्षः स्पर्धने मुदि ॥ ९८ ॥ ॥ इति षांताः ॥
 ॥ योग्यायामंतिकेऽभ्यासोऽधिवासो स्थानसंस्क्रिये
 ॥ आख्यायिकापरिच्छेदे चाभ्यासो निर्वृतावपि ॥ ९९ ॥ उदचिरु
 त्रभे बन्हावेनः पापापराधयोः ॥ कनीया ननु जेऽल्पे च कंसो माने
 ऽस्मरांतरे ॥ १०० ॥ तैजसे तस्य पात्रे च कुत्सः स्तवकहारयोः ॥ छं
 दः पद्यश्रुतीच्छासु तरो वेगे बलेपि च ॥ १०१ ॥ तमः शोकैष्यथ हिम
 तो नाधर्मे व्रते तपः ॥ पद्मे स्वर्णे तामरसं निशादुर्गा च तामसी
 ॥ १०२ ॥ मणिदोषे दरे चासो दासी वित्तार्थचेतयोः ॥ शिंल्यां च दा
 सी दीर्घायुर्ऋषिः काकश्च शाल्मलिः ॥ १०३ ॥ योक्त्रे च वस्तराख्याने
 स्वांते सरसि मानसं ॥ माश्विंदमासयोः पुंसि रवर्जरे क्षोर्महार
 सः ॥ १०४ ॥ राजहंसो नृपाये च जिह्वाभूः शल्लुकी रसा ॥ जलेश
 रीरधातौ च पारदस्वादयोरसः ॥ १०५ ॥ भाषाभृं रवलके रासः
 क्रीडायामपि गोद्रुहाम् ॥ रहो रते च गुह्ये च रभसो हर्षवेग
 योः ॥ १०६ ॥ विहायाः शकुने पुंसि विहायः स्वेन पुंसकम् ॥ पु
 त्रादौ तर्णके वर्षे वत्सः क्लीबं तु वक्षसि ॥ १०७ ॥ रसे क्रूरे च विकृ
 तौ बीभत्सस्त्रिषु नार्जुने ॥ व्यासो मुनौ च विस्तारो बहिर्निर्ना
 कुशश्च ऋणोः ॥ १०८ ॥ अग्रे प्रधाने च शिरः श्रीवासो विष्णुधूप

योः॥ कृमनाः पुष्पमालयोः स्त्रियां नां देवधीरयोः॥ ९ ॥ वी-
 णाभेदे सर्जरसो धूणकेप्यथसारसम् ॥ पद्मेनापक्षिणींदौ
 चसरो नीरतडागयोः॥ १० ॥ हविः सर्पिषिहव्येच हंसस्त-
 र्वगसूर्ययोः॥ निर्लोभेनृपतौ विष्णावंतरात्मनि चेष्यते॥ ११
 ॥ ॥ ॥ इति सांताः॥ ॥ ॥ अवग्रहः स्यात्प्रकृ-
 तिभाववृष्टिविबंधयोः॥ अचरो हो वतरणे भिदि वै चलतो द्रु-
 मे॥ १२ ॥ आरोहस्तनितं बेस्या दीर्घत्वे च समुच्छ्रये ॥ शक्तौ स्ते-
 हे चाग्रहः स्या दीर्घात् द्यमवांछयोः॥ १३ ॥ सूपे च पाकपात्रे च
 कटाहो महिषीशिणौ ॥ खड्गकोषे च कल हो दास्यू हश्वा-
 तकेपि च॥ १४ ॥ समारंभेपि पट हो ब्रह्मण्यपि पितामहः
 ॥ प्रवा हो व्यवहारे च बहुर्विपुलसंख्ययोः॥ १५ ॥ चराहः
 सूकरे मेपे सुस्तकेप्यथ सूर्क्षने ॥ अविद्यायां च मोहः स्यादृष-
 स्कंधेऽनिले च हः॥ १६ ॥ देहनिर्माणसैन्येषु व्यूहः स्यादथ
 विग्रहः॥ संग्रामे प्रविभागे च देहविस्तारयोरपि॥ १७ ॥ वै-
 देही पिप्पली सीता वणिक् स्त्री रोचना स्वपि॥ संक्षेपेपि संग्रहः
 स्यात्सिंह्यौ वार्त्ता कुवासवौ॥ १८ ॥ राशिभेदे हरो सिंहः श्रेष्ठा-
 र्थे चोत्तरे स्थितः॥ सौत्त देघृत तैलादौ स्यात्स्नेहोऽप्यव्ययाः
 परे॥ १९ ॥ ॥ ॥ इति हांताः॥ ॥ ॥ अथाव्य-
 याः परे वाच्या नञभावे निगद्यते॥ तद्विरुद्धे तदन्ये च निषेधे
 पि च दृश्यते॥ २० ॥ सादृश्ये चैष दर्शने च हिरुग्मध्यविलास-
 योः॥ पुनरर्थे गभोऽर्थे च सुखस्यार्थप्रशंसयोः॥ २१ ॥ चपादपू-
 रणोपक्षां तरे हेतौ विनिश्चये॥ हाविस्मये प्रमोदे च ओमेवं प्र-
 णवार्थयोः॥ २२ ॥ युक्तार्थे साधनार्थे च सांप्रतं तद्विदो विदुः॥
 हुं वितर्के चानुमतौ वार्त्तायामरुचौ किल॥ २३ ॥ प्रातर्दिने च

अथाव्ययाभि श्रीण्णानंदार्थस्य देअद्रुतार्थस्य त्रिभुवनस्यैकम्

पूर्वत्रेत्यर्थे पूर्वैक्यरिष्यते ॥

॥ इति नानार्थवर्गः

॥ ॥ आनन्देऽस्तु शब्दं दिष्ट्यां कटवे कटचाद्भुते ॥ भूषु
वः स्वस्त्रिभुवनमनागर्थेदरं स्मृतम् ॥ २४ ॥ आमंडमभ्युपगमे
नवरं केवलार्थकम् ॥ प्रातरर्थेऽनपद्यति क्षणमात्रे क्षणक्षण
म् ॥ २५ ॥ क्षेमपुण्ये स्वस्तिना स्यादुच्चैरर्थेऽदृक्कीर्तितम् ॥ वारं-
वारं शब्दार्थे वारं वारेण चेष्यते ॥ २६ ॥ उता होयदिवाद्या-
किं वानेति समाहमे ॥ किंत्वर्थेऽपितु यद्यर्थे सचेत्योक्तादिवाचक
म् ॥ २७ ॥ अस्याहकालसामान्येति ङन्तप्रतिरूपकम् ॥ स-
ज्जः सहार्थेनेत्याह निषेधेयदिशोऽङ्गीः ॥ २८ ॥ विभाषाऽन्यतर
स्यां वा विकल्पार्थः प्रकीर्तिताः ॥ ते इति स्यात्त्वयेत्यर्थे मयेत्य-
र्थे च मे इति ॥ ५२९ ॥ ॥ इत्यव्ययवर्गः ॥ ॥ ॥

ईषदर्थस्यैकं २४ अभ्युपगमार्थस्यैकं केवलार्थस्यैकं प्रातरर्थस्यैकं
क्षणमात्रस्यैकं २५ द्वे पुण्यार्थस्य द्वे उच्चैरर्थस्य द्वे शब्दार्थस्य २६
षट् विकल्पार्थस्य द्वे किंत्वर्थस्य द्वे यद्यर्थस्य २७ कालसामान्यस्यैकं
सहार्थस्यैकं निषेधार्थस्यैकं २८ त्रीणि विकल्पार्थस्य त्वयेत्यर्थ-
स्यैकं मयेत्यर्थस्यैकम् २९

लिंगादिसंग्रहेऽनुक्तममरेणाभिदध्याहे॥ स्त्रियामाजिर्दरज्जा
 तिपुरुद्वाषाः समाः शरत्॥३०॥ सिकताद्या बहुत्वेपि विंशत्याद्ये
 कवागपि॥ पुंस्त्वेहाहाहुहृग्रंथिः पाणिः कलिर्दृतिमौलिः॥३१॥ अं
 जलिरंघ्रिः कुक्षिर्मारकलोकोत्तरासंगाः॥ यवकवातसंकेतपो
 तकर्तगरुच्छदाः॥३२॥ श्लेष्मोष्मपापयक्ष्मास्थान्मोनोवातायन
 स्तनः॥ फेनाभिजनकलापनिकाल्याहारोद्धारोपलकल्लोलाः॥
 ३३॥ फालचषालकीतंदुलशैबलरवलविभवप्रसवाः॥ आनाऽ
 पजननाडीभ्योयुगमंगंपदंघ्रणं॥३४॥ आनंदेदुंदुभिरथबहुत्वे
 प्यसवोगृहाः॥ सक्तवांवल्लजालाजादाराः प्राणादशा इति॥३५॥
 क्लीबेकलत्रविषवीजकटस्वरलतल्योक्तकुंकुमप्रवीडतृणाक्षराणि
 ॥ शृंगादपीठगुदभेषजपृष्ठकिण्वदैवाशक्तभाशक्तचिबुकोदुपसाह-
 सानि॥३६॥ यकृत्कुहकलिध्यानितीरंकालश्वजानुच॥ धर्मार्थसा-
 रमित्राण्यंगदनन्याय्यबंधुषु॥३७॥ पुंनपुंसकयोर्दारुजीवातुस्था
 णुसीधवः॥ स्याद्वास्तुहिं गुणिततउसानुकुंबुकमंडलु॥३८॥ गोमय-
 कुमुदबिंबकुर्विंबशंरवाश्रमसृणस्कवर्णतोरणाः॥ नूपुरशिरव
 रतूर्याशगृहांकुशबर्हिपल्लवाः॥३९॥ व्रतदिनमासवर्षादलव
 ल्कलकोदरखंडवासवाः॥ चंदनपद्मधर्मकोलाहलकिसलय
 देहदोहदाः॥४०॥ कुलिशध्वजकार्षापणनिधानसुस्ताकर्कारुशृं
 गचलयाः॥ पटलप्रवालचषकोपवासकासारकटकसंतानाः
 ॥४१॥ आकाशकुंजकुतपौदनवारवाणसुस्तावतंसनखमं
 डपकच्छपुच्छाः॥ कांतारकंकणतडागकिरीटराष्ट्रतीर्थव्रण
 स्तबकसंक्रमपीठकानि॥४२॥ समरसरकरणविदपांगना
 गौरिकदैवतकुटागाराः॥ प्रोथसुहूर्तदिवसफलानिमासनिदा
 घसुसलनिलकानि॥४३॥ बल्मीकबाल्हीकरुषणद्रोणगांडी
 वनिगडानिच॥ मुकुलादिचविज्ञेयं शिष्टसंदर्भतोपरम्॥४४॥
 अथस्त्रीनपुंसकयोः केलिर्मणियोनिर्मसिर्मुनिः॥ मरीचिः शाल्म

लिः स्वातिः श्रेणिर्मुष्टिस्तिथिः सृणिः ॥ ४५ ॥ ऊर्मिर्गभस्तिरशनिवैपा
 ष्णीषुधिराशयः ॥ वस्तिश्चक्रिकुः कंदुश्चवैश्वतन्निंबवाहवः ॥ ४६ ॥
 गंदूषगर्जजागरभुजकीलज्वालवर्तकघ्राडाः ॥ उत्कंठसटवराटक
 रभसाः स्त्रीत्वेतुदाबंताः ॥ ४७ ॥ शल्लको वृश्चिकः कीटः शारस्तूणो घ
 टः कटः ॥ शफरो वंतसश्चामीस्त्रिया ज्यंताः प्रकीर्तिताः ॥ ४८ ॥ स्त्री
 क्लीबयोरुडुर्दामाच्छर्दिज्योतिः सदोर्चिषः ॥ स्फुरवंलक्षं वणिज्यंच-
 बडिशक्रोडपादलं ॥ ४९ ॥ तारकं रसनं नीतमेतेदाबंतकाः स्त्रिया
 म् ॥ ज्यंता स्तनगरास्थानस्थलानिपुरपादलं ॥ ५० ॥ त्रिलिंग्यांतुप्र
 तिसरस्फुलिंगनखरार्गलाः ॥ कंदरं श्वंखलं नालं बल्लूरफलमुस्त
 काः ॥ ५१ ॥ जंभश्चदाबंता एते स्त्रिया मथविभीतकः ॥ हरीतकाटक
 तटकवाटाश्च गुणे वटः ॥ ५२ ॥ मंडलं शलभं भल्लातकं कलशकं
 दलौ ॥ मृणालामलकोदाडिमश्च ज्यंताः स्त्रियामिमे ॥ ५३ ॥ करणे
 ल्युद्भिषु यथा तस्य व्याख्यानमित्यदः ॥ सूत्रकृद्भाष्यकृशाबनुमा
 न इतीच्छति ॥ ५४ ॥ ॥ इतिलिंगादिसंग्रहवर्गः ॥ ॥
 दृष्टप्रयोगायेशब्दाः प्रायस्तद्दहकीर्तिताः ॥ अप्रयुक्तास्तपाणिन्या
 दिषु दृष्ट्वाप्युपेक्षिताः ॥ ५५ ॥ ॥ इतितृतीयकांडः समाप्तः ॥
 इति श्रीपुरुषोत्तमदेवरचितस्त्रिकांडशेषाभिधानकोषः समाप्तः ॥ ॥

समाप्तः

सुंदरतचंद्रप्रकाशछापखान्यांतछापिलें.

शके १७८८ क्षयनामसंवत्सरे.

श्रावणशुद्ध ८

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ वृषां कायनमस्तस्यैयस्य यौलिविलंबि
 नी॥ जलवेष्टनजांशोभांविभावयतिजान्हवी॥ १॥ पूर्वार्चार्थकृती
 वीक्ष्यशब्दशास्त्रं निरूप्य च॥ नानार्थशब्दकोशोयंलिंगभेदेनकथ्य
 ते॥ २॥ प्रायशोरूपभेदेनविशेषणवशात्कचित्॥ स्त्रीपुंनपुंसकं
 ज्ञेयंविशेषोक्तेश्चकुत्रचित्॥ ३॥ त्रिलिङ्गांभिधितिपदमिथुनेतुह
 योरिति॥ निषिद्धलिंगेशोपार्थतत्त्वाद्यादिनपूर्वभाक्॥ ४॥ रूपाद्भुक्तं
 लिङ्गमुक्तंलिपिभ्रान्तिच्छिदेकचित्॥ विशेष्यनिघ्नेऽनुक्तेऽपिबिज्ञेयावा
 च्यलिंगुता॥ ५॥ गुणेशकूदिकद्वाद्याःपुंसिस्फुस्तद्वितित्रिषु॥ तीक्ष्णाद्या
 श्चगुणेश्चैवगुणिलिंगास्ततद्विति॥ ६॥ कूबपुंसोरतिस्त्रीत्वंकाप्यल्प
 त्वविवक्षया॥ जातिवाचकशब्दानामपितस्त्रीविवक्षया॥ ७॥ उद्भि
 दःप्रसवेकूबेहरीतक्यादयःस्त्रियां॥ पुंजातीप्रभृतयःस्वलिंगा
 ग्रीहयःफले॥ ८॥ प्राङ्गानार्थान्नतल्लिंगं ह्योर्द्ध्वेनचैकता॥ शब्दा
 दृतिर्नलिङ्गैक्येसप्तमीनविशेषणे॥ ९॥ कूबेनपुंसकेपुंसिस्त्रियांयो
 धितिचद्वयोः॥ त्रिषुचेत्यादियद्वयं तल्लिंगस्यैववाचकम्॥ १०॥ नाना
 र्थःप्रथमांतोत्रसर्वत्रादौप्रदर्शितः॥ सप्तम्यंताभिधेयेषुवर्तमानो
 विनिश्चितः॥ ११॥ एकद्वित्रिचतुःपंचषड्गणानुक्रमात्कृतः॥ स्वर
 काद्यादिकाद्यांतवर्गेर्नानार्थसंग्रहः॥ १२॥ नानार्थकोशपुस्तक
 भारार्जनदुःखहानयेकृतिनः॥ मेदिनिकरकृतकोशोविशुद्ध
 लिंगोऽभिलिख्यतामेकः॥ १३॥ ॥ कैकम् ॥ ॥ कोब्रह्मणि
 समीरात्प्रयमदक्षेषुभास्करे॥ कामग्रंथौचक्रिणिचपतत्रिपा
 र्थिवेतथा॥ १४॥ मयूरेऽग्नौचपुंसिस्थात्करवशीर्षजलेषुकम्
 ॥ कद्वि अर्कोऽर्कपर्णेस्फटिकेरवौताम्रेदिवस्पतौ॥ १५॥
 अंकोरूपकभेदागचिन्हरेखाजिभूषणे॥ रूपकांशांऽतिको
 मंगस्थानेऽंकापपदुःखयोः॥ १६॥ एकंसंख्यांतरेश्चेष्टेकेबले
 तरयोस्त्रिषु॥ कर्कःकर्केतिलेबन्हौशकूबेदपणेषुदे॥ १७॥
 कंकश्छद्यद्विजेख्यातो लोहपृष्ठकृतोतयोः॥ कल्कोऽस्त्री

घृततैलादिशोषे दंभेविभीतके ॥ १८ ॥ बिद्धिद्वयोश्चपापेचत्रिषुषा
 पाशयेपुनः ॥ ककः स्याद्वायसेवृक्षप्रभेदेपीठसर्पिणि ॥ १९ ॥ शि
 रोऽवक्षालनेमानप्रभेदहीपभेदयोः ॥ काका स्यात्काकनासायां
 काकोलीकाकजंघयोः ॥ २० ॥ रक्तिकायांमलघांचकाकमान्यां
 चयोषिति ॥ काकं सुरतबंधेस्यात्काकानामपिसंहतौ ॥ २१ ॥
 किष्कुर्द्वयोर्वितस्तौचप्रकोष्ठेपिकरेऽपिच ॥ कोकश्चक्रेवकेज्ये
 ष्यांस्वजूरीदुमदर्दुरे ॥ २२ ॥ छेकोगृहाश्रितमृगपक्षिणोर्नागरे
 त्रिषु ॥ टंकोनालकपिस्थेचखनित्रे टंकनेस्त्रियाम् ॥ २३ ॥ जंघा
 यांस्त्रीपुमान्कोपेकोशासिग्रावदारणे ॥ तर्कः कांक्षावितर्को
 हहेतुशास्त्रेषुकथ्यते ॥ २४ ॥ त्रिकाकूपस्यनेमौस्यात्त्रिकं पृ
 ष्ठाधरेत्रये ॥ तोकंपुत्रेस्ततायांच द्विकः स्यात्काककोकयोः ॥
 २५ ॥ न्यंकुर्मुनौमृगेपुंसिनाकस्तत्रिदिवंबरे ॥ २६ ॥ नाकुर्मुन्यं
 तरेपृथ्वीधरबल्मीकयोःपुमान् ॥ निष्कमस्त्रीसाष्टहेमशतेदी
 नारकर्षयोः ॥ २७ ॥ वक्षोलंकरणेहेमपात्रेहेमपलेऽपिच ॥
 २८ ॥ पंकोस्त्रीकर्मपापेपाकःपरिणतौशिशौ ॥ केशस्यजरसा
 शौक्लेस्थाल्यादौपचनेऽपिच ॥ २९ ॥ बकस्तबकपुष्पेस्यात्क
 ळेश्रीदेचरक्षसि ॥ भूकं छिद्रेचकालेचभेकोमंडुकमेघयोः
 ॥ ३० ॥ मुष्कोमोक्षकवृक्षेस्यात्संहतेवृषणेऽपिच ॥ मूकस्त्व
 वाचिनादेन्येरंकः रूपणमंदयोः ॥ ३१ ॥ राकानघंतरेकच्छुंन
 वजातरजःस्त्रियाम् ॥ संपूर्णेदुतिथौरेकः शंका नीचविरेचने
 ॥ ३२ ॥ रोकस्तक्रयभिहीत्यौरोकं नाविचलेबिले ॥ लंकारक्षः
 पुरीशारवाशाकिनीकुलटास्तच ॥ ३३ ॥ लोकोजनोपिभुवनव
 ल्कंबल्कलशल्कयोः ॥ वंकः पर्याणभागेन नदापात्रेवभंगु
 रे ॥ ३४ ॥ शल्कं तुशकलेवल्केशकोजात्यंतरेनृपे ॥ शंकुः सं
 ख्याऽस्त्रयादोभित्कीलांशकलुषेशना ॥ ३५ ॥ शंकात्रासंवि
 तर्केचशाकोदीपांतरेऽपिच ॥ शक्तौदुमविशेषेचपुमान्हरि

तकेऽस्त्रियां ॥३५॥ शक्रो व्यासस्तते कीरेरावणस्य च मन्त्रिणि ॥ शि
 राषपादपेपुंसि ग्रंथिपर्णेन पुंसकम् ॥३६॥ शक्रं घट्टादिदेये स्या
 द्द्वरादर्थग्रहे स्त्रियां ॥ शूको स्त्रीभुङ्गदलयोः ॥ श्लोकः पद्येयशस्यपि
 ॥३७॥ शौकं शक्रगणे स्त्रीणां करणे सूक इत्यपि ॥ बाणवातोत्प
 ले स्तोकस्त्रिबल्ये चातके पुमान् ॥३८॥ कन्निः अशो
 कस्त्रिषुनिः कोशे पुंसिकं केलिपादपे ॥ स्त्रियां तु कटुरोहिण्यां पार
 दे स्यान् पुंसकम् ॥३९॥ अलका कुबेरपुर्यामस्त्रियां चूर्णकुंतले
 अभीकः कामुके कूरे निर्भये त्रिषु नाकवौ ॥४०॥ अनीकोऽस्त्रीर
 णे सैन्येष्यणुको निषुणाऽल्ययोः ॥ अलीकमत्रियेऽपि स्याद्विद्य
 सत्येन पुंसकम् ॥४१॥ अनूकं तु कुलेशीले पुंसि स्याद्भूतजन्मनि ॥
 अंशकं श्लक्ष्णवस्त्रे स्याद्द्वस्त्रमात्रोत्तरीययोः ॥४२॥ अंतिकं नि
 कदे वाच्यलिंगं स्त्रीशातलोषधौ ॥ चुल्यां ज्येष्ठे भगिन्यां च नात्यो-
 त्साकथ्यतेऽतिका ॥४३॥ अलको धवलाऽर्के स्याद्योगोन्मादित-
 कुक्कुटे ॥ अंघिका पार्वतीमात्रोर्ध्वतराष्ट्रस्य मातरि ॥४४॥ अंधि
 का द्यूतभेदे च रजन्यामपि योषिति ॥ अम्लिका तित्तिडी चाम्लो-
 द्वारचांगेरिकास्तत्र ॥४५॥ अर्भकः कथितो बाले मूरेर्वपि च कृशे-
 पि च ॥ आनकः पटहे भेर्यामृदंगे ध्वनदंबुदे ॥४६॥ आटकी तु
 तुवर्यां स्त्रीपरिमाणाऽतरे त्रिषु ॥ आलोकस्तपुमान्द्योते दर्शने
 बंदिभाषणे ॥४७॥ आन्धिकं दिननिर्वर्त्ये त्रिलिंगमथ न द्वयोः
 ॥ नित्यक्रियाभोजनयोर्वेदे प्रकरणस्य च ॥४८॥ आतं कोशो
 गसंतापशंकासु मुरजध्वनौ ॥ इक्ष्वाकुः कटुतुंभ्यां स्त्रीसूर्यवंश
 नृपे पुमान् ॥४९॥ उल्लूकः पुंसिकाकारा विंद्रे भारतयोधिनि ॥ उ
 दर्क एष्यत्कालीनफले मदनकंठके ॥५०॥ उष्णकस्तनि दाघे स्या
 दातुरेक्षिप्रकारिणि ॥ उष्ट्रिका मृत्तिका भांडभेदे पि करभस्त्रिया
 म् ॥५१॥ उर्मिका चांगुलीये स्याद्द्वस्त्रभंगतरंगयोः ॥ कनकं हेमि
 पुंसि स्यात्किंशुकं नागकेसरे ॥५२॥ धुस्तूरे कांचनारे च कालीये

कविः

मैट्ठिनीकोशः

(७९)

चंपकेऽपिच॥ करकस्तपुमात्पक्षिविशेषेदाडिमेपिच॥ ५३॥ ह्यो
मेंघोपलेनस्त्रीकरंकेचकमंडलो॥ क्रमुकस्तपुमान्भद्रमुस्तके
ब्रह्मदारुणि॥ ५४॥ फलेकार्पासिकायाश्चपट्टिकालोध्रूगयोः॥ क
टकोस्त्रीनितंबेद्रेः दंतिनादंतमंडने॥ ५५॥ सासुद्रलवणैराजधा
नीवल्लययोरपि॥ कटुका कटुरोहिण्यांस्त्रियांव्योषेनपुंसकं॥ ५६
॥ कंटकोनस्त्रियांक्षद्रशत्रौमत्स्यादिकीकसे॥ नैयोगिकादिदो
षोक्तोस्याद्रोमांचदुमांगयोः॥ ५७॥ करंकोमस्तकेऽशस्यनालिकेर
फलास्थनि॥ कलंकोऽकेऽपवादेचकालायसमलेऽपिच॥ ५८॥ क
र्णिकाकरिहस्ताग्रैकरमध्यांगुलावपि॥ क्रमुकाछतांशेज्वरादेक
र्णभूषणे॥ ५९॥ कणिकाकथ्यतेऽत्यंतसूक्ष्मवस्त्वग्निमंथयोः॥
कचाकुस्तदुराधर्षेदुःशीलेचबिलेशये॥ ६०॥ कंचुकोवारबाणे
स्थानिर्मोकेकरभेपिच॥ वर्धापकगृहीतांगस्थितवस्त्रेचचोलके॥
६१॥ कंचुकोषधिभेदेऽथकारिकानदयोषिति॥ कृतौविवरण
श्लोकेऽशिल्यथातनयोरपि॥ ६२॥ नपुंसकंतुकर्मादौकारकं कर्त्त
रिन्निषु॥ कामुकः कमनेशोकपादपेचाऽतिसुक्तके॥ ६३॥ कामुकं
धनुषिस्थान्नावेणोर्कर्मक्षेत्रेऽवत्॥ कान्तूकः कृकवाकौस्यात्पीत
मस्तककोकयोः॥ ६४॥ क्षारकः पक्षिमत्स्यादिपिटकेजालकेऽपि
च॥ कालिकाचंडिकाभेदेकात्तर्यवृश्चिकपत्रयोः॥ ६५॥ क्रमदेय
वस्तुमूल्येधूसरीनवमेधयोः॥ पटोलशारवारोमालीमांसीकाकी
शिवास्तच॥ ६६॥ मेघावल्लोचकिंपाकोमहाकालफलाज्ञयोः॥ की
चकोदैत्यभिहृतहतसस्वनवंशयोः॥ ६७॥ कीटकः क्रिमिजा
तौनानिहुरेपुनरन्यवत्॥ कुलकंतुपटोलेस्यासंबद्धश्लोकसंह
तौ॥ ६८॥ पुंसिवल्मीककाकैदुकुलश्रेष्ठेषुकथ्यते॥ क्षुल्लकस्त्रीषु
नाचेल्येकुशिकोमुनिसर्जयोः॥ ६९॥ कुषाकुः कपिवन्त्यर्केनाप
रोत्तापिनिन्निषु॥ कुलिकोनागभेदेस्याद्रुभेदेकुलसत्तमे॥ ७०॥
क्षुरकः कोकिलाक्षेस्याद्रोक्षरेतिलकद्रुमे॥ कूपकोगुणवृक्षे

स्यात्तैलपात्रेककुंदरे ॥७१॥ उदपानेऽप्युतायांतु कूपिकाऽभोग
 तोपले ॥ कूलकं नस्त्रियांस्तूपेपुंसि स्यात्कूमिपर्वते ॥७२॥ कूर्चि
 कासूचिकायांचतूलिकायांचकुड्मले ॥ कपादांकुडकेक्षीरविष्ठा
 तावपियोषिति ॥७३॥ कृष्णकः पुंसि फाले स्यात्तवर्षकं त्वभिधेयव
 त् ॥ कोरकोऽस्त्री कुड्मले स्यात्कूलकमृणालयोः ॥७४॥ कौतु
 कं त्वभिलाषे स्यादुत्सवे नर्महर्षयोः ॥ तथा परंपरायाथमंगले च
 कुतूहले ॥७५॥ विवाहसूत्रगीतादिभोगयोरपिनदयोः ॥ कौशि
 को नकुले व्यालगाहे गुगुलुशक्रयोः ॥७६॥ कोषज्ञो लूकयोश्च
 स्याद्विश्वा मित्रमुनावपि ॥ कौशिकी चंडिकायांच नदीभेदे च यो
 षिति ॥७७॥ रवनको नोदुरौ संधिचौरे भिषवदारके ॥ रवड्मिको
 महिषीक्षीरफेनशौनिकयोरपि ॥७८॥ स्यात्तवोलकस्तपाकेशि
 रस्त्रवल्मीकपूगकोशेषु ॥ गणिकायूथी वैश्ये भीतर्कारीषु नातु
 दैवज्ञे ॥७९॥ ग्रंथिकं पिप्पलीमूले गुगुलुग्रंथिपर्णयोः ॥ करिरेपुं
 सि दैवज्ञे सह देवारव्यपांडवे ॥८०॥ गंडकः पुंसि रवड्मे स्यात्संख्या
 विद्याप्रभेदयोः ॥ अवच्छेदेऽतराये च गंडकी सरिदंतरे ॥८१॥ ग्रा
 हको घातिविहगे धान्यानांच गृहीतरि ॥ गांधिको लेखकैऽपि
 स्यात्स्रगंधिव्यवहारिणि ॥८२॥ गुडको मलने धूलौ कलोत्तिस्ने
 हपात्रयोः ॥ गूढको निग्नकेच्छेकैर्गौरिकंधातुरुक्मयोः ॥८३॥
 गोलको विधवापुत्रे जारात्स्याच्चलिके गुडे ॥ गौरकुः स्यात्पुमा
 न्यक्षिभेदे लग्नकबंदिनोः ॥८४॥ चषकोऽस्त्री सुरापात्रे मधुमद्य
 प्रभेदयोः ॥ चुलकः प्रसृतौ भांडभेदे चुलुकवत्पुमान् ॥८५॥ च
 तुकी मसकहर्षो पुष्करिण्यांस्तरेपि च ॥ चारकः पालकेऽश्वादे
 स्यात्संचालकबंधयोः ॥८६॥ चित्रकं निलके नातु व्याघ्रभिन्नं च
 पादिषु ॥ चुंबकश्चुंबनपरे धूर्ताय स्कांतयोरपि ॥८७॥ बहुग्रंथे
 कदेशज्ञे धटस्यार्त्त्रा बलंबने ॥ चुल्लुकी शिशमोरेऽपि कुंडीभेदे
 कुलांतरे ॥८८॥ चूलिकानादकस्यांगे कर्णमूले च हस्तिनाम् ॥

चूतकः कूपकेप्याग्नेजनकः पितृभूभुजोः ॥ ८९ ॥ जंबूकः फेरवेनीचे
 पश्चिमाशापतावपि ॥ जतुकाजिनपत्रायां जतुकं हिंशुलाक्षयोः
 ॥ ९० ॥ जाहको यो धमाजोरखट्वांकारुंडिकास्तु ॥ जालकं कोर
 केदंभेकुलायानाययोरपि ॥ ९१ ॥ नपुंसिमोचकफलेस्त्रियांतुवस
 नांतरे ॥ गिरिसारजलो कायामपि स्याद्विधवास्त्रियां ॥ ९२ ॥ भटा
 नामशमरचितां ऽगरक्षिण्यांच जालिका ॥ जालिको वाच्यवद्भाम
 जालिजालोपजीविनोः ॥ ९३ ॥ जीवकः प्राणकेपीतशालकूपणयो
 रपि ॥ कूर्चशीर्षेपिपुंसि स्यात्तजीवे जीविकामता ॥ ९४ ॥ त्रिषुसेवि
 निवृत्त्याशिजीविनोराहितुंडिके ॥ झल्लिको हर्तनपदेस्त्रियांघोते
 च झल्लिका ॥ ९५ ॥ आतपस्यरुचौ झिद्युं तुंदुकः शोणकाल्पयोः
 ॥ डिंबिका जलबिंबे स्यान्मोणके कामुकस्त्रियाम् ॥ ९६ ॥ तंडुकः
 खंजने फेने समासप्रायवाचि च ॥ गृहदारुतरुस्कंधमायाबहु
 लकेष्वपि ॥ ९७ ॥ तक्षकस्तपुमान्नागराजभेदे च वर्धकौ ॥ तार
 कोदैत्यभित्कर्णधारयोर्नदयोर्दृशि ॥ ९८ ॥ कनीनिकायामृक्षे च
 नपुमांस्त्रातरि त्रिषु ॥ तिलकोद्रुमरोगाश्वभेदे च तिलकालके
 ॥ ९९ ॥ क्लीबंसौवर्चकक्रोमोनस्त्रियांतुविशेषके ॥ त्रिशंकुर्नारा-
 जभेदेशलभे वृषदंशके ॥ १०० ॥ तुरुकः सिंहके म्लेंच्छजातौ दे
 शांतरे ऽपि च ॥ तूलिका कूर्चिकायांच शय्योपकरणे ऽपि च ॥ १०१ ॥ द
 र्शकः स्यात्प्रतीहारे दर्शयितृ प्रवीणयोः ॥ दारको बालके ऽपि स्या-
 द्देदके त्वभिधेयवत् ॥ १०२ ॥ द्रावको घ्रावभेदे स्याद्विदग्धे मोषके ऽपि
 च ॥ दीपकं बागलं कारे वाच्यवहीति कारके ॥ १०३ ॥ दीप्यकश्चा
 जमोदायां यवानी बर्हिचूडयोः ॥ दुच्छको गंधकुट्यां स्याद्विहारा
 यवकाशके ॥ १०४ ॥ दुषिका तूलिकायांच मले स्यात्त्रोचनानस्य च
 ॥ धनिका साधुनार्यो धान्याके त्रिषु साधुधनिनोश्च ॥ १०५ ॥ स्या
 द्धेनुका करिण्यां धेनावपि नातु हानवविशेषे ॥ धेनुकं करणं स्त्री
 णां धेनूनामपि संहतो ॥ १०६ ॥ नर्तकः केवलेषोदगलचारणयोर्नदे ॥

नर्तकी लासिकायांच करेणवामपियोषिति ॥ ७॥ नग्नि कापिकुमा
 र्योस्यात्युमान्क्षपणबंदिनोः ॥ नरकः पुंसिनिरयदेवारातिप्रभेद
 योः ॥ ८॥ नंदको हरिरवडूचहर्षकेकुलपालके ॥ नालीकः शरश
 ल्यांगेष्वङ्गरवंडेनपुंसकं ॥ ९॥ नायकोनेतरिश्रेष्ठहारमध्यमणाव
 पि ॥ निर्मोकोमोचनेव्योम्निसन्नाहेसर्पकंचुके ॥ १०॥ नीलिकानी
 लिनीक्षद्रारोगशोफालिकासुच ॥ पराकस्तत्रतेरवडूचसैकः
 सेचनेश्च्युतो ॥ ११॥ प्रतीकोऽवयवेऽपिस्यात्प्रतिकूलविलोमयोः
 ॥ पद्मकंस्यात्पद्मकाह्विंदुजालकयोरपि ॥ १२॥ पक्षकस्तपुमा
 न्पार्श्वद्वारेचपार्श्वमात्रके ॥ पल्यंकोमंचपर्यंकवृषीपर्यस्ति
 कास्तत्र ॥ १३॥ पताकावैजयंत्यांचसोभारयंनाटकाङ्गयोः ॥ पा-
 तुकः पतयालोस्यात्पपातजलहस्तिनोः ॥ १४॥ प्राणकः सत्व
 जातीयेजीवकद्रुमचोलयोः ॥ पाटकः स्यान्महाकिंकोकटको
 तरवाद्ययोः ॥ १५॥ अक्षादिचोलनेमूलद्रव्यापचयरोधसोः ॥
 पालकः शल्लकीशाकभेदयोः प्राजिपक्षिणि ॥ १६॥ पावकोऽप्यौ
 सदाचारेबन्धिमंथेचचित्रके ॥ भल्लातकेविडंगेऽथप्रियकः पीत
 शालके ॥ १७॥ नीपेचित्रमृगेचालोप्रियंगोकुंकुमेऽपिच ॥ पि-
 ण्याकोऽस्त्रीतिलकल्केहिंशुबालीकसिल्हके ॥ १८॥ पिनाकोऽस्त्री
 रुद्रचापेपांशुवर्षत्रिशूलयोः ॥ पिटकस्त्रिषुविस्फोटेमंजूषायां
 पुनःपुमान् ॥ १९॥ पिष्टकोघृतपूपादौनेत्ररोगांतरेऽपिच ॥ पुलकः
 रुमिप्रभेदेप्रस्तरभेदेचमणिदोषे ॥ २०॥ रोमांचेहरितालेगजान्न
 पिंडेचगंधर्वे ॥ पुलाकस्तच्छधान्येस्यास्संक्षेपेभक्तसिन्धुके ॥
 २१॥ पुष्पकंरीतिपुष्पेचविमानेधनदस्यच ॥ नेत्ररोगेतथा-
 रत्नकंकणेचरसांजने ॥ २२॥ लोहकांस्थेष्टुमदंगारशकट्यांच
 नपुंसकम् ॥ स्यात्पुत्रिकापुत्तलिकादुहिचोर्यावतूलके ॥ २३
 ॥ नापुत्रेसरभेधूर्तशैलवृक्षप्रभेदयोः ॥ पूर्णकः स्वर्णचूडे
 स्यान्नासाच्छिन्यांतु पूर्णिका ॥ २४॥ पृदाकुर्दृष्टिकेव्याघ्रे

कवि.

मेदिनीकोशः

(८३)

सर्पचित्रकयोः पुमान् ॥ पृथुकः पुंसिचिपिदेशिशौ स्यादभिधेयव
त् ॥ २५ ॥ पेचको गजलंगूलमूलोपांते च कोशिके ॥ पेटकं पुस्त
कादीनां मंजूषायां कदंबके ॥ २६ ॥ बल्मीको रोगभेदे च नाकोचं
पुनः पुंसकम् ॥ बंधूकं बंधुजीवे स्याद्बंधूकः पीतशालके ॥ २७ ॥
बंधकः स्याद्विनिमये पुंश्चल्यां स्याच्च बंधकी ॥ बाहुलः कर्कटेऽचा
र्के दात्यूहे जलरगतके ॥ २८ ॥ बराकः शंकरे पुंसि शोचनीयेऽभि
धेयवत् ॥ बालकस्तु शिशो वसे बालधौ हयहस्तिनोः ॥ २९ ॥ अंगुली
यकहीवरचलये पुंसि बालिका ॥ बालायां बालुका पत्रका हुलाक
र्णभूषणे ॥ ३० ॥ बारकोऽश्वगतौ पुंसि वाच्यवत्स्यान्निषेधके ॥ बा
लुका सिकतासस्या ह्वालुकं त्वेलबालुके ॥ ३१ ॥ भर्मकं रोगभेदे
स्याद्विडं ककलधौतयोः ॥ भ्रामको जंबुके धूर्ते सूर्यावर्त्ताऽश्मभे
दयोः ॥ ३२ ॥ भालाकः करपत्रे स्याच्छाकभेदे च रोहिते ॥ महालक्षण
संपन्नपुरुषे कच्छपे हरे ॥ ३३ ॥ भूमिकारचनायां स्याद्देशांतरपरि
ग्रहे ॥ भूतीकमपि भूनिंबे दीप्यकर्पूरकेतुणे ॥ ३४ ॥ मधुकामधु
पण्यां स्यान्मधुकं क्लीतके रवगे ॥ वल्यंतरो नाम शको रोगकीटप्र
भेदयोः ॥ ३५ ॥ मंडकः शोणके मुन्यंतरे स्याद्भूटवर्चसि ॥ मंडकपण्यां
मंडकीमल्लिको हंसभिद्यपि ॥ ३६ ॥ मल्लिका तृणभूत्येपि मीनमृ
त्पात्रे भेदयोः ॥ मामकं स्यान्मदीयार्थे त्रिषु पुंसितुमातुले ॥ ३७ ॥
मातृका धातृकामात्रोर्देवीभिर्दूर्णमालयोः ॥ मालिका सप्तला
पुत्री ग्रीवालं करणेषु च ॥ ३८ ॥ पुष्पमाल्येन दाभेदे पक्षिभेदे तु मा
लिकः ॥ मेचकस्तु मयूरस्य चंद्रके श्यामले पुमान् ॥ ३९ ॥ तक्ष
क्ते वाच्यतत्क्रीबं स्तोतोजनांधकारयोः ॥ मोचकः कदले शिथुनि
मोचकविरागिषु ॥ ४० ॥ मोदकः स्वाद्यभेदेऽस्त्री हर्षुके पुनरन्य
वत् ॥ यमकं यमजेशब्दालंकारे पुंसिसंयमे ॥ ४१ ॥ याजकस्तु
गजेराज्ञो याज्ञिके यथयाज्ञिकः ॥ याजके च कुशे चाथयुतकं सं
शये युगे ॥ ४२ ॥ नारी च स्त्र्यां च लेयुक्ते चलनाग्रेऽपि यौतके ॥ यू-

थिका म्लानके पुष्पविशेषे पिचयो पिति ॥ ४३ ॥ रसिका स्त्रीरसाले
 क्षरसयोः सरसे त्रिषु ॥ रक्तकोऽम्लानबन्धूकरक्तवस्त्रानुरागि
 षु ॥ ४४ ॥ राजिका पिचके दारे राजसर्षपरे रवयोः ॥ रात्रिकं पंचरा
 त्रेनावेश्यावेश्माब्दवासिनि ॥ ४५ ॥ रुचको बीजपूरे च निष्के दंतक
 पोतयोः ॥ नद्वयोः सर्जिकाक्षारे प्यश्वाभरणमाल्ययोः ॥ ४६ ॥ सौव
 र्चले पिमांगल्यद्रव्ये चाप्युत्कटे पिच ॥ रुंडिका द्वारपिंड्यांच दूति-
 कायां रणक्षितौ ॥ ४७ ॥ रूपकं नादके मूर्ते काव्यालंकरणे पिच ॥
 रेणुका पिहरेणो च जामदग्न्यस्य मातरि ॥ ४८ ॥ रोहकः प्रेतभेदे
 नारोदरित्रिषु विश्रुतः ॥ लंपाको लंपदे देशे लासको लास्यकारि
 णि ॥ ४९ ॥ मयूरे लसके चाथे लूनको भेदिते पशौ ॥ लोचको मांस
 पिंडे क्षितारकायांच कज्जले ॥ ५० ॥ ललाटे भरणे स्त्रीणां कदलीनी
 लवस्त्रयोः ॥ निर्बुद्धौ कर्णपूरे च मूर्व्या भूश्च थचर्मणि ॥ ५१ ॥ वसुकं
 रोमके पुंसि शिवमल्यर्कपर्णयोः ॥ वर्णकश्चरणे स्त्रीतुचंदने च
 विलेपने ॥ ५२ ॥ द्वयोर्नील्यादिषु स्त्रीस्यादुत्कर्षे कथनस्य च ॥ वर्तक
 स्तरुः श्वस्य विहगे वर्तकी द्वयोः ॥ ५३ ॥ वंचकस्तरवले धूर्ते गृ
 हबभौचजंबुके ॥ व्यलीकमप्रियाऽकार्यवैलक्ष्ये च पिपीडने ॥ ५४ ॥
 नानागरेऽथ बाल्हीकं बाल्हीकं धीरहिंगुनोः ॥ द्वावेतौ पुंसि देश
 स्य प्रभेदे तुरगांतरं ॥ ५५ ॥ वार्द्धकं वृद्धसंघाते वृद्धस्याभावकर्मणोः
 ॥ वार्षिकं त्रायमाणायां क्लीबंवर्षाभवे त्रिषु ॥ ५६ ॥ बालकोऽस्त्री
 पारिहार्ये त्रिषु स्यादंगुरीयके ॥ वितर्कस्तपुमानूहे संशये च नि
 गद्यते ॥ ५७ ॥ विपाकः पचने स्वादे कर्मणो विसदृक् फले ॥ विवे
 कः स्याज्जलद्रोण्यां पृथग्भावविचारयोः ॥ ५८ ॥ वृश्चिकश्च दुणोरा
 शौशूककीटौ पृथग्भिदोः ॥ वृषांकः शंकरे साधौ भल्लातकमहत्त
 योः ॥ ५९ ॥ वैजिकं शिशुतैले स्याद्देतौ सद्योऽकुरेतुना ॥ शलाका
 शल्यमदनशारिका शल्लकीषुच ॥ ६० ॥ छत्रादिकाष्टीशरयोः श
 ल्लकी पशुवृक्षयोः ॥ शंबूको राजकुंभांते योंगे च शूद्रतापसे ॥ ६१ ॥

कचतुः

मेदिनीकोशः

(८५)

जलजंतुविशेषेचशंकूकाननपुंसकम्॥शंखकंवलयेकंवावस्त्री
पुंसिशिरुजि॥६३॥शार्ककःस्याहुग्धफेनशर्करापिंडयोःपुमान्
॥शिशुकःशिशुमारस्याह्वालकोलूपिनोरपि॥६३॥शीतकःशी
तकालेचसुस्थितेदीर्घसूत्रिणि॥शूलकःप्रावटेषिस्याद्रसेपिपरि
कीर्तितः॥६४॥सस्यकोमणिभेदेसौसंपर्कोमेलकेरतौ॥संपाक
स्तर्ककेधृष्टेत्रिषुनाचतुरंगुले॥६५॥स्यमीकानीलिकायांस्त्रीस्य
मीकोनाकुटक्षयोः॥स्वस्तिकोमंगलद्रव्येचतुष्कग्रहभेदयोः॥६६॥
सरकोऽस्त्रीसीधुपानेशीधुपात्रेक्षसीधुनोः॥अच्छिन्नोध्वगपंतौ
चसायकःशररवद्वयोः॥६७॥स्थासकःपुंसिचार्चिक्येजलादेरपि
बुहुदे॥सूचकःसीवनद्रव्येबोधकेपिशनेशनि॥६८॥ओतौकाके
सूतकोऽस्त्रीपारदेनद्वयोजनौ॥सूदाकुर्नोऽनिलेषज्वलनेप्रति
सूर्यके॥६९॥सेवकस्तप्रसेवेनाव्याच्यलिंगोऽनुजीविनि॥सेचकःस्था
त्युमान्घेवाच्यलिंगस्तसेत्तरि॥७०॥सैनिकःसैन्यरक्षेचस्यात्से
नासमयेतके॥हारकःकितवेचौरेगद्यविज्ञानभेदयोः॥७१॥हु
डुकोवाद्यभेदेचमत्तदात्यूहपक्षिणि॥हेरुकोबुद्धभेदेस्यान्महा
कालगणेषुच॥७२॥ ॥कचतुः॥ ॥भवेदलिमकोभेके
पिकेऽलौपयकेसरे॥मधूकेऽप्यथालिपकोभृंगकोकिलकुङ्कुरे॥
७३॥अंगारकःकुजेऽपिस्थानुन्मुकांशेकुलुंदके॥भवेदंगारिका
चेक्षकांडेकिंशुककोरके॥७४॥स्यादशमंतकमुद्गानेमल्लिकाच्छ
दनेऽपिच॥आकल्पकस्तमोमोहग्रंथावत्कलिकासुदोः॥७५॥आ
क्षेपकोऽनिलव्याधौव्याधेनिंदाकरेपिच॥भवेदारवनिकश्चौरे-
शूकरेमूषकेपिच॥७६॥कथितोत्कलिकोत्कंटाहेलासलिलषा-
चिषु॥एडमूकोऽन्यलिंगःस्याच्छठेवाकृश्रुतिवर्जिते॥७७॥कठि
ल्लकस्तपर्णाशेवर्षाभूकारविलयोः॥कप्रदकोवराटेस्याज्जटा
जूढेचधूर्जटे॥७८॥कर्कोटकःस्यान्मालूरकाद्रव्यप्रभेदयोः
॥कलविकःपुमान्ग्रामचठकेपिकलिंगके॥७९॥कनीनि

का तारके क्षणः स्यात्कनिष्ठां गुलावपि ॥ कापटिकोऽन्यमर्मज्ञेच्छा
 त्रेपुंसिशठे त्रिषु ॥ ८० ॥ काकरुको नग्नदंभस्त्राजितो लूकभीरु
 पु ॥ निंबे कुरुबकः शोणाऽम्लानक्षिंटी प्रभेदयोः ॥ ८१ ॥ कुरुंटकः
 पीतपुष्पा म्लानक्षिंटिकयोः पुमान् ॥ कृकवाकुर्मयूरे पिसरठे च
 रणासुधे ॥ ८२ ॥ कोशातकः कठेपुंसि पटोल्या घोषके स्त्रियाम् ॥ अ
 थकोकुटिकोऽदूरपेरिताक्षे च दांभिके ॥ ८३ ॥ कोलेयकः सारमेये कु
 लीनेऽथ रवरालिकः ॥ ग्रामणाभं डिनाराचे सुपधाने च पुंस्ययम् ॥
 ८४ ॥ भवेदुणानिका नृत्येश्वर्यां केपाठनिश्चितौ ॥ गोकंटको गोकुर
 के रवपुटे च गवां रुरे ॥ ८५ ॥ गोमेदकं पीतमणौ काकोले पत्रकेऽपि-
 च ॥ स्याद्गोकुलिको बल्लरे पंकस्थगव्यपक्षके ॥ ८६ ॥ अथ घर्घरिका
 शुद्रयंटावादि त्रदंडयोः ॥ चर्चरीको महाकाले केशविन्यासशाक
 योः ॥ ८७ ॥ चंडालिका किंनराया सुमायामोषधीभिदि ॥ अथ चातु
 रकश्चक्रगंडौ पुंस्यभिधेयवत् ॥ ८८ ॥ गोचरे लोचस्था पिचाटुकारे
 नियंतरि ॥ जर्जरीकं बहुच्छिदे जरातुरे पिवाच्यवत् ॥ ८९ ॥ जीवं-
 तिका गुडूच्यां च जीवारव्यं शाकवंदयोः ॥ जैवातुकः पुमान्सोमे-
 दीर्यायुः कशयोस्त्रिषु ॥ ९० ॥ तर्तरीकं वहिन्ने स्यान्नहयोः पारगे त्रिषु
 ॥ तिक्तशाकस्तुरपदिरे वरुणे पत्रसंदरे ॥ ९१ ॥ त्रिवर्णकं गोकुर
 के निफलायां कटुत्रिके ॥ दलाटकः स्वयं याततिले पृथ्यां च गैरि
 के ॥ ९२ ॥ फेनरवातकयोर्नागकेसरे च महत्तरे ॥ दंदभूकस्तपुल्लिं
 गोराक्षसे च सरीसृपे ॥ ९३ ॥ दासेरकस्तकरभे दासीपुत्रे च धीवरे
 ॥ नियामकः कर्णधारे पोतवाहे नियंतरि ॥ ९४ ॥ निश्चारकः पुरी
 षस्य क्षये स्वैरे समीरणे ॥ निर्गुथकः स्यात्क्षपणे निष्कलेष्य परिच्छि
 दे ॥ ९५ ॥ प्रचलाकः शराघाते शिरवंडे च भुजंगमे ॥ प्रकीर्णकं-
 चामरे स्याद्विस्तारे नातुरंगमे ॥ ९६ ॥ पंचालिका स्त्रियां वस्त्रपु-
 त्रिका गीतिभेदयोः ॥ स्यात्सिप्यलकं वक्षोजघंते सीबमसूत्रके ॥
 ९७ ॥ पिंडीतकः स्यात्तगरे मदनारव्यमहीरुहे ॥ अथ पुष्कलको

कचतुः

मैदिनीकोशः

(८७)

गंधमृगेक्षपणकीलयोः॥९८॥ पुंडरीकंसितांभोजेसितच्छत्रेच
भेषजे॥ पुंसिव्याघ्रेऽग्निदिङ्गागे कोशकारांतरेपिच॥९९॥ भवेत्पू
र्णानकं वर्द्धापनेच पटहेपिच॥ फर्फरीकश्चपेदे स्यात्फफरीकं
तुमार्दवे॥१००॥ बलाहको गिरौ मेघे दैत्यनागविशेषयोः॥ वरा
टकः पद्मबीजकोशोरज्जोकपर्दके॥१०१॥ बकैरुका बलाकाभिहा
तावर्जितशारवयोः॥ वरंडकस्तुमातंगवेद्यां यौवनकंदके॥१०२॥
वर्तुलेऽथोवाणिजको वाडवाग्नौवणिज्यपि॥ वृंदारकः सुरेपुंसि
मनोज्ञश्चेष्टयोस्त्रिषु॥१०३॥ अथभ्रमरको भृंगे गिरिकेचालकांतरे
॥ भट्टारको नृपेनाल्यवाचादेवेतपोधने॥१०४॥ भयानकः स्मृतो
व्याघ्रेरसेराहोभयंकरे॥ भार्याटिकः पुमान्भार्याभिर्जिते हरि-
णांतरे॥१०५॥ भवेन्मरुबकः पुष्पविशेषे मदनद्रुमे॥ मंडोदकं चित्त
रागे क्लीबमातर्पणेपिच॥१०६॥ भवेन्मंडलकं बिंबे कुष्ठभेदे च दर्प
णे॥ अथमर्कटकः सस्यभेदे वानरलूतयोः॥१०७॥ मयूरकोप्य-
पामार्गे क्लीबंतुस्थांजने पुनः॥ माणवको हारभेदे बाले कुपुरुषे
पिच॥१०८॥ मृष्टेरुको च दान्येपिमिष्टाशिन्यतिथिद्विषि॥ रतर्दिकं
स्याद्विवसेमुखस्तानेष्टमंगले॥१०९॥ राधरंकः पुमान्सीरेसीर-
के च घनोफले॥ लालाटिकः प्रभोर्भावदर्शिन्याश्लेषणांतरे॥११०॥
॥ कार्याक्षमेलेखनिकः कथितोलेखहारके॥ लखेषुपरहस्तेन
स्वहस्तस्यचलेखके॥१११॥ वर्त्तरुको नदीभेदे काकनीडेजलावटे
॥ विनायकस्तु हेरं बेतास्येविघ्नेजिनेश्वरौ॥११२॥ वितुन्नकस्तु
धान्याके झारामलमयूरके॥ विशेषकोऽस्त्रीतिलकेविशेषयित
रिन्निषु॥११३॥ विदूषकश्चादुबटौ परनिंदाकरेऽपिच॥ वैनाशि
कः स्यात्क्षणिके परतंत्रोपनाभयोः॥११४॥ वैदेहकोवाणिजके
शूद्राद्वैश्याकृतेपिच॥ वैतालिकः पुमान्खेदिताले बोधकरे-
त्रिषु॥११५॥ शतानीकस्तु वृंदे स्थान्यणिराजप्रभेदयोः॥ शा
लावृकः शृगाले स्यात्सारमेघे बलीमुखे॥११६॥ शिलाटकः पु-

मानद्वेषिलेषेपरिकीर्तितः॥ शृंगालिकाशिवायांस्थात्रासादपि
 पलायने॥ १७॥ शृंगाटकंभवेद्वारिकंदकेचचतुष्पथे॥ संता
 निकापिस्तीरादिसारेमर्कटजालके॥ १८॥ सदंशिकापिस्तुतिलो
 हयंत्रविशेषयोः॥ संचारिकातुयुगलेकुट्टनीघ्राणयोरपि॥ १९॥
 संधाटिकास्त्रियांयुग्मेकुट्टिन्यांजलकंदके॥ सप्रतीकःशोभ
 नांगेभवेदीशानदिग्गजे॥ २०॥ अथसैकतिकंमातृयात्रामंगल
 सूत्रके॥ नासन्यस्तेक्षपणकेत्रिषुसंदेहजीविनि॥ २१॥ सोमव
 ल्कस्तधवलखदिरेकदफलेपिच॥ सौगंधिकंतुकल्हारेपद्म
 रागेपिकटुणे॥ २२॥ पुल्लिंगोगंधपाषाणेस्रगंधव्यवहारिणि॥ ॥
 ॥ कपंच॥ ॥ अनेडमूकमुद्दिष्टःशठेवाकृश्रुतिव-
 र्जिते॥ २३॥ स्यादाच्छुरितकंहासनरवरायातभेदयोः॥ उपका
 रिकोपकत्र्यपिष्टभेदेनृपालये॥ २४॥ कक्ष्यावेक्षकइत्येषश्रु
 द्धांतोद्यानपालयोः॥ रंगाजीवेकणेखड्गेद्वाःस्थेऽथकटरवादकः
 ॥ २५॥ रवादकेकाचकलशेबलिपुष्टेचजंबुके॥ कृमिकंदकेतु
 चित्रांगविडंगोदुंबरेषुच॥ २६॥ गोजागरिकंसंगलेपुंसिस्थात्क
 टकारके॥ चिलमीलिकातुकंदीभेदेखद्योतविद्युतोः॥ २७॥ अ
 थोजलकरंकःस्यान्नालिकेरुफलेऽंबुजे॥ शंखेजललतायांतु
 वारिवाहेचकीर्तितः॥ २८॥ जलतापिकइल्लीसकाकेचीकृषयो
 श्रुपुंसिस्थात्॥ नवफलिकास्त्रीनव्येनवजातरजोऽंगनायांच
 ॥ २९॥ नागवारिकउद्दिष्टोराजकुंजरहस्तिपे॥ गणस्थराजगरु
 डेचित्रमेखलकेपिच॥ ३०॥ स्याद्दीहिराजिकःकंगुधान्यचीन
 कधान्ययोः॥ व्यवहारिकास्याल्लोकयात्रासंमार्जनीगुदे॥ ३१॥
 शतपर्विकातुदूर्वायांबचायामपियोषिति॥ शीतपंचकइत्ये
 षस्यादातर्पणदीपयोः॥ ३२॥ स्रवसंतकउद्दिष्टोवासंत्पामदनो
 लवे॥ स्याद्देमपुष्पिकायूथ्यांचंपकेहेमपुष्पकः॥ ३३॥ क
 षट् ग्राममहुरिकाग्रामयुद्धेशृंगीक्षेपेस्त्रियाम्॥ मदनश

लाका कामोदीपकभैषज्यसारिकयोः॥३४॥ मातुलपुत्रक इत्य
 पिमामकतनये फले च धूर्तस्य॥ वर्षा विलोडक एष श्लोकस्तेनेच
 संधिचोरेच॥३५॥ सिंदूरतिलक उक्तो मतंगजे स्त्रीतु कामिन्याम्॥
 ॥ इतिकान्तवर्गः॥ ॥ रवेकं रवमिंद्रिये पुरेक्षेत्रे न्येबिं
 दो विहायसि॥ संवेदने देवलोके कर्मण्यपि न पुंसकम्॥१॥ ॥
 रवदि॥ ॥ नरवी स्त्री क्लीबयोः शक्तौ नरवरे पुन्न पुंसकम्॥ न्युरवः
 सम्यङ्ग नो ज्ञेयसात्मः षट्प्रणवेषु च॥२॥ प्रेरवा पर्यटणे प्यश्वग-
 तौ संवेशनांतरे॥ गुरवंनिःसरणे वक्त्रे प्रारंभोपाययोरपि॥३॥ संध्यं
 तरे नाटकादेः शब्दे पि च न पुंसके॥ लेखो लेख्ये स्तरे लेखालिपिरा
 जिकयोर्मता॥४॥ रिरवाश्वगतिभेदे पि शूकशिन्यां च नर्तने॥ शंरवः
 कंबौ नयोपि न्नाभालास्थिनिधिभिन्नरवे॥५॥ शारवा पक्षांतरे बाहो
 वेदभागद्वुमांगयोः॥ शिरवा शारवा बर्हिचूडा लांगलि क्यग्रमात्रके
 ॥६॥ चूडामात्रेशिरवायां च ज्वालायां प्रपदे पि च॥ सरवामित्रे स-
 हाये ना वयस्यायां सरवीमता॥७॥ स्वरवंशर्मणिना केच स्तरवा
 पुयीं प्रचेतसः॥ ॥ रवत्रि॥ ॥ गोसुरवं कुटिलागारे वाद्यभां
 डे च लेपने॥८॥ पुंसि मातलि पुत्रे च महादेवगणांतरे॥ त्रिशिरवो
 राक्षसे क्लृवंत्रिभूले मंडलांतरे॥९॥ दुर्मुखः कपिभिन्नागभिदोर्ना
 गुरवरे त्रिषु॥ प्रसुरवः प्रथमेश्रेष्ठे मयूरवः किरणे पि च॥१०॥ ज्वाला
 यामपि शोभायां विशिरवस्तो मरेशरै॥ विशिरवालुखनिभ्यां च
 रथ्यानलिकयोरपि॥११॥ विशारवस्तर्कके स्कंदे स्त्रिया मृक्षे कठि
 लके॥ वैशारवो मासभेदे पि मंथाने च प्रकीर्तितः॥१२॥ स्मुरव-
 स्तार्क्ष्यतनये शाकनामप्रभेदयोः॥ ॥ रवचतुः॥ ॥ भवेद
 ग्निमुरवो देवे विप्रे भल्लातके स्त्रियां॥१३॥ अथाऽग्निशिरवमुद्दि
 ष्टं कुसंभे कुं कुमे पि च॥ लांगलि क्यारव्यौषधौ च विशल्यायां च यो
 पिति॥१४॥ इंदुलेखाऽमृतासोमलताशशिकलासु च॥ अथ बद्ध
 शिरवा स्त्रीस्या दुच्चटायां शिशौ त्रिषु॥१५॥ महाशंरवो मानुषास्थि

संख्याभेदालिकेषुच॥ भवेद्वाग्रनखं कंदगंधद्रव्यविशेषयोः॥
 १६॥ नखक्षतांतुरे क्लीबं शिलीमुखोऽलिकांडयोः॥ शशिलेरवा-
 कलाभागे गुडूचीवृत्तभेदयोः॥ १७॥ भवेत्स्वस्तिमुखो लेखे ब्राह्म-
 णे वंदिनित्रिषु॥ ॥ रवपंच॥ ॥ मलिनमुखोऽग्नौ गोलंगूले
 पुंसि त्रिषु चूरे॥ १८॥ शीतमयूरवश्वंदेघनसारे चापि पुल्लिंगः॥
 सर्वतोमुखवज्रे च क्षेत्रज्ञब्रह्मणोः पुमान्॥ १९॥ नपुंसकं तु पानीये
 मुखवर्त्मन्यपि स्मृतम्॥ ॥ इति रवांतवर्गः॥ ॥ गैकं॥ ॥
 गौः स्वर्गे च बलीवर्दे रश्मौ च कुलिशे पुमान्॥ स्त्री सौरभे यौहृग्वाण-
 दिग्वाग्भूषणभूमिच॥ १॥ ॥ गहि॥ ॥ अंगः स्यान्नगवत्सृष्ट्वो-
 धरपादपयोः पुमान्॥ अंगगात्रे प्रतीकोपाययोः पुंभूमिनीवृत्ति-
 ॥ २॥ क्लीबैकत्वे त्वप्रधाने त्रिष्वंगवतिचांतिके॥ दंगः स्यादद्भुते ज्ञा-
 ने जंगमे गितयोरपि॥ ३॥ रवगः सूर्ये ग्रहे देवे मार्गणे च विहंगमे॥
 रवङ्गो गंडकशृंगासि बुद्धभेदेषु गंडके॥ ४॥ गंगस्तगंगासंभूते त्रि-
 षु भीषोगुहे पुमान्॥ चंगस्तशोभने दक्षे दंगोऽस्त्री स्यात्त्वनित्रके
 ॥ ५॥ रवङ्गभेदे च जंघायां त्यागे दाने च वर्जने॥ तुंगीनिशावर्चवयोः
 पुन्नागनगयोः पुमान्॥ ६॥ उन्नते त्रिषु दुर्गो मानीत्योः स्त्री दुर्गमे-
 त्रिषु॥ नागं नपुंसकं रंगे सीसके करणांतरे॥ ७॥ नागः पन्नगमा-
 तंगचक्रान्धारिषु तोयदे॥ नागकेसरपुन्नागनागदंतकमुस्तके॥
 ८॥ देहानिलप्रभेदे च श्रेष्ठे स्यादुत्तरस्थितः॥ पिंगागोरोचनाहिंशु-
 नालिकाचंडिकास्तु च॥ ९॥ पिंशीशम्यां पिशंगेना बालके तु नपुंस-
 कम्॥ पूगस्तक्रमुके वृंदे फलसारेऽभिधेयवत्॥ १०॥ नदीभेदे
 मलपांस्त्री भंगोजयविषयये॥ भेदरोगतरंगेषु भंगो सस्योतरे-
 स्त्रियाम्॥ ११॥ भंगश्रीयोनिवीर्येच्छाज्ञानवैराग्यकीर्तिषु॥ माहा-
 ल्यैश्वर्ययत्नेषु धर्मे मोक्षे च नारवौ॥ १२॥ भागोरूपार्द्धके भाग्ये कदे-
 शयोर्भृगुः पुमान्॥ मुनौ हरेतदेशके भृंगो धूम्यादपिङ्गयोः॥ १३॥
 मधुव्रते भृंगराजे पुंसि भृंगे गुडत्वचि॥ भोगः सुरवेधने चाहेः श

शीरफणयोरपि॥१४॥ पालनेव्यवहारेच योषिदादिभृतावपि॥ मा
 गो मृग मदेमास प्रभेदेऽन्वेषणा ध्वनोः॥१५॥ मृगः पशौकुरंगेच क
 रिनक्षत्रभेदयोः॥ अन्वेषणेच यात्रायां मृगीतुवनितांतरे॥१६॥ यु
 गोरथ हलाद्यंगेन द्वयोस्तृकृतादिषु॥ युग्मेहस्तचतुकेपिष्टदिनामौ
 षधेऽपिच॥१७॥ योगोऽपूर्वार्थसंप्राप्तौसंगतिध्यानसुक्तिषु॥ वपुःस्थे
 र्येप्रयोगेचचिक्कभादिषुभेषजे॥१८॥ विश्वव्याघातकेद्रव्यापायसन्न
 हनेष्वपि॥ कर्मणोपिचरंगो नारागेनृत्येरणक्षितौ॥१९॥ अस्त्रीत्रपु-
 णिरागस्तृमात्सर्येलोहितादिषु॥ क्लेशदावतुरागेचगांधारादौनृपे
 पिच॥२०॥ रोगः कुष्ठौषधेव्याधौलंगस्तसंगषिड्गयोः॥ लिंगं चिह्ने
 ऽनुमानेचसार्वभौतप्रकृतावपि॥२१॥ शिवमूर्तिविशेषेपिमेहनेपि
 नपुंसकं॥ व्यंगोभेकेचहीनांगे वंगंसीसकरंगयोः॥२२॥ वार्तिकेपि
 चकार्पासेपुंभूमिनीवृदंतरे॥ वल्गुः स्याच्छगलेपुंसिसंदरेचाभिधे
 यवत्॥२३॥ वेगोजवेप्रवाहेच महाकालफलेपिच॥ शार्ङ्गः कार्मुक
 मात्रेपि विष्णोरपिशरासने॥२४॥ शृंगो वटाऽस्मात्कयोः पर्वत्याम
 पिचास्त्रियाम्॥ शृंगं प्रभुत्वेशिखरेचिह्नेक्रीडांबुयं चके॥२५॥ विषा
 णोत्कर्षयोश्चाथशृंगः स्यात्कूर्चशीर्षके॥ स्त्रीविषायांस्वर्णमीनभेद
 योर्कृषभौषधौ॥२६॥ सर्गस्तृनिश्चयाध्यायमोहोत्साहात्मसृष्टिषु॥
 ॥ गन्धि॥ ॥ अयोगो विधुरेकूटेविश्लेषेकरिणोद्यमे॥२७॥
 ॥ अनंगो मदनेनंगमाकाशमनसोरपि॥ अपांगस्त्वंगहीनेस्यान्ने
 श्रांतेतिलकेपिच॥२८॥ आभोगो वरुणच्छत्रेपूर्णतायत्नयोरपि॥
 अयोगोऽव्यावृत्तौगंधमाल्योपहारबोधयोः॥२९॥ आश्रगो मारुते
 बाणेष्वुद्देगंक्रमुकीफले॥ उद्देगोप्युद्वाहुलकोद्देजनोद्गमनेषुच॥
 ३०॥ उत्सर्गः पुंसिसामान्येन्यायेचत्यागदानयोः॥ कलिंगः पूतिक
 रजेधूम्यादेभूमिनीवृति॥३१॥ नहयोः कौटजफले महिलायांतुयो
 षिति॥ कालिंगोभूमिकर्कोरेंदंतावलमुजंगयोः॥३२॥ कालिंसी
 राजकर्कल्यांचक्रांगोमानसौकसि॥ चक्रांगी कटुसोहिण्यांजिह्वा

गोऽहौचमंदगे॥३३॥ तडागोऽस्त्रीजलाधारविशेषेयंत्रकूटके॥ ता
 तगुः क्षुद्रतातेनाजनकस्यहितेभिषु॥३४॥ त्रिवर्गो धर्मकामार्थे
 स्त्रिफलायांकटुभिके॥ वृद्धिस्थानक्षये सत्वरजस्तमसि चेष्यते॥
 ३५॥ तुरगीचाश्वगंधायां तुरगश्चित्तवाजिनोः॥ धारांगोऽसौ च-
 तीर्थे च नरांगस्तवरंडके॥३६॥ मेहनेन हृयोश्चाथ नारंगः पिप्प-
 लीरसे॥ यमजप्राणिनिविदेनागरंगदुमेपि च॥३७॥ निषंगः संग-
 ते तूणेनिसर्गोरूपसर्गयोः॥ नीलंगुः स्यात्कमौ पुंसि भस्मरात्यां तु
 योषिति॥३८॥ पत्रांगं न हृयोर्भूर्जे पद्मके रक्तचंदने॥ पुन्नगश्चोष-
 धीभेदे तथैव पवनाशने॥३९॥ पुवगो वानरेभेके सारथौ चोष्णाही-
 धितेः॥ परागः सुमनोरेणो धूलिस्नानीययोरपि॥४०॥ गिरिप्रभेदे
 विख्याता तु परागे च चंदने॥ प्रयाग स्तीर्थभेदे स्याद्यज्ञेशतमरवाश्व-
 योः॥४१॥ प्रयोगः कर्मणेपि स्यात्पुत्तौ च निदर्शने॥ पतंगः शलभे
 शालीप्रभेदेपक्षि सूर्ययोः॥४२॥ क्लीबं स्तुते प्रियंगुः स्त्रीराजिका कण-
 योरपि॥ फलिन्यांकंगुसस्ये च पुन्नागस्तु सितोत्पले॥४३॥ जातीफ-
 लेन रम्येष्टे पांडुनागे दुर्मांतरे॥ वरांगं योनिमातंगमस्तकेषु गुडत्व-
 चि॥४४॥ भुजंगो हौच पिङ्गे च मातंगः श्वपचे गजे॥ मृदंगः पटहे
 घोषेरक्तगस्तमहीस्तुते॥४५॥ कं पिङ्गे स्त्रीतुजीवंत्यां क्लीबं विदुम-
 धारयोः॥ रथांगं न हृयोश्चक्रेनाचक्रांगविहंगमे॥४६॥ वातिगः
 पुंसि भंटाक्यां धातुवादिनि चान्यवत्॥ विडगस्त्रिषभिज्ञे स्यात्क-
 मिष्टे पुन्नपुंसकं॥४७॥ विसर्गस्तु पुमान्दानेत्यागे च मलनिर्गमे
 ॥ विसर्जनीयेष्ययनभेदेपि च विभावसोः॥४८॥ विहंगस्तु त्रिलिं-
 गः स्यादाश्रुगे च विहंगमे॥ सर्वगं सलिले क्लीबं सर्वगः शंकरे विभो॥
 ४९॥ संभोगस्तु पुमान्भोगे सुरते जिनशासने॥ सारंगः पुंसि ह-
 रिणे चातके च मतंगजे॥५०॥ शबलेभिषु हेमांगो गरुडे परमेष्ठि-
 नि॥ ॥ गचतुः॥ ॥ स्यादपवर्गस्त्यागे मोक्षकार्ये वसान-
 साफल्ये॥५१॥ अभिषंगो न पुंलिंगः पराभवाक्रोशशपथेषु॥

धैकं

मोदिनीकोशः

(९३)

ईहामृगस्तुंसिस्थात्कोकरूपकभेदयोः॥५३॥उपरागस्तुंसिस्था
द्राहुप्रस्ताऽर्कचंद्रयोः॥दुर्नयेग्रहकल्लोलेव्यसनेपिनिगद्यते॥५३॥
उपसर्गःपुमानुरोगभेदोपप्लवयोरपि॥कटभंगस्तुशस्यानांहस्त
च्छेदेनृपात्यते॥५४॥छत्रभंगोऽपिवैधव्येस्वातंश्चनृपनाशयोः॥
दीर्घाध्वगःपुमानुष्टेलेख्यहारंतुभेद्यवत्॥५५॥मल्लनागोऽभ्रमा
तंगेवात्स्यायनसुनावपि॥समायोगस्तुसंयोगेसमावायेप्रयोजने
॥५६॥संप्रयोगोऽततेपिस्थादन्वितोऽकार्मणेपिच॥॥गपंच॥
॥॥कथाप्रसंगोवातूलेविषवैद्येचवाच्यवत्॥५७॥नाडीतरं
गःकाकोलेहिंडकेतरहिंडके॥॥इतिगांतवर्गः॥॥
धैकं॥॥धोघंटायांघर्घरेनास्त्रियांतुकांचिघातयोः॥॥
॥॥घट्टि॥॥अघंतुव्यसनेदुःखेदुरितेचनपुंसकम्॥१॥अ
र्घ्यःपूजाविधौमूल्येषुह्रःस्थाद्देहजानिले॥अगौहस्तपुदेशस्तेष्वो
घोवैगेजलस्यच॥२॥घृंदेपरंपरायांचद्रुतंनृत्योपदेशयोः॥म
घामघीचनक्षत्रेधान्यभेदेयथाक्रमं॥३॥मघोहीपांतरेमेघो-
मुस्ताजलदयोःपुमान्॥मोघास्त्रीपाटलायांस्याद्हीननिष्कलयां
स्त्रिषु॥४॥लघुरगुरोचमनोज्ञेनिःसारेवाच्यवत्कूबां॥शीघ्रेचकृष्ण
गुरुणिपृक्कानामौषधौतुस्त्री॥५॥श्लाघास्त्रियांप्रशंसायांपरिचर्या
भिलाषयोः॥॥घत्रि॥॥अनयोनिर्मलापापमनोज्ञेष्वभि
धेयवत्॥६॥अमोघंसफलेवाच्यवत्स्त्रीपथ्याविडंगयोः॥उल्ला
घोपिशूचौकृष्णोदक्षनीरोगयोस्त्रिषु॥७॥काचिघःकांचनेपि
स्याच्छेमंडेमूषकेपिच॥निदाघोऽप्यकाशेस्यादुष्णस्वेदांषुनोर
पि॥८॥पलिघःकाचकलशेघटेप्राकारगोपुरे॥परिघोयोगभे
देऽस्त्रविशेषेर्गलघातयोः॥९॥प्रतिघःप्रतिघातेस्यात्क्रोधेपिप-
रिकीर्तितः॥महार्घस्तुमहामूल्येत्रिषुस्याल्लावकेपुमान्॥१०॥
सर्वाघोगुरुभेदेचसर्वसन्नहनेपुमान्॥॥इतिघांत
वर्गः॥॥डैकम्॥॥रुःपुमान्विषयेख्यातः

स्पृहायां विषयस्य च ॥ इति डांतवर्गः ॥ चैकं ॥
 चश्चंदशेषु मानुक्तः कच्छपेचंदचौरयोः ॥ चद्दि ॥ अर्च्चापू
 जाप्रतिमयोः कचः केशोगुरोः कृते ॥ १ ॥ बंधेशकृत्प्रणोपुंसिकरिण्यां
 तु कचास्त्रियाम् ॥ काचः शिष्येमणोनेत्ररोगभेदे मृदंतरे ॥ २ ॥ कां
 चीस्थानेरवलादाग्निप्रभेदेनगरस्य च ॥ कूर्चमस्त्रिभुवोर्मध्ये कठि
 नश्चाश्रुकैतवे ॥ ३ ॥ क्रींचो द्वीपविशेषे स्यात्पक्षिपर्वतभेदयोः ॥ च
 र्चाचिंतास्थासकयोश्चर्चिकायां तु योषिति ॥ ४ ॥ चंचातुनलनिर्मा
 णे तृणनिर्मितपुरुषे ॥ चंचूस्त्रोत्थांस्त्रियापुंसिगोनाडीके व्यडंबके
 ॥ ५ ॥ त्वक् स्त्रीचर्मणि वल्के च गुडत्वचिविशेषतः ॥ न्यडीचनिस्त्रयो
 नीचः पामरे वामनेपि च ॥ ६ ॥ प्राच्छब्दोदिशि देशे च काले च वाच्यलिं
 गकः ॥ पिचुर्नाकुष्ठभेदे च कर्षे तूले सरांतरे ॥ ७ ॥ मोचः शोभांजने
 पुंसि मोचाशाल्मलिरंभयोः ॥ रुचिः स्त्रीदीप्तौ शोभायामभिधंगाभि
 लाषयोः ॥ ८ ॥ रुक् स्त्रीशोभाद्युतीच्छासु च चः कीरे वचौषधौ ॥
 शारिकायां च वाग्वाचे भारत्यां वचने स्त्रियो ॥ ९ ॥ वीचिः स्वल्पतरंगे
 स्यादवकाशे सुरवे द्वयोः ॥ शर्चां द्राण्यां शतावर्यां तथा स्त्रीकरणं
 तरे ॥ १० ॥ श्रुचिर्याघ्राग्निशृंगारे घ्राघादेश्च द्रुमं त्रिणि ॥ ज्येष्ठे च पुं
 सिधवले श्रुद्धे तु पहतं त्रिषु ॥ ११ ॥ सूची तु सीवनद्रव्येष्वंगिकाभि
 नयांतरे ॥ चत्रि ॥ उदग्दिग्देशकालेषु वाच्यवन्नितये
 ३ व्ययं ॥ १२ ॥ कणीची पुष्पितलतागुंजयोः शकटे स्त्रियाम् ॥ कव
 चो गर्दभांडे च सन्नाहे पटहेपि च ॥ १३ ॥ ककचः करपत्रे ॥ स्त्रीग्रंथि
 लारव्यतरोपुमान् ॥ नमुचिस्तपुमान् दैत्यभेदे कुसुमकार्मुके ॥
 १४ ॥ नाराच्ये षणिकायां नालो हवाणां बुहस्तिनोः ॥ प्रपंचः संच
 येपि स्याद्दिस्तारे च प्रतारणे ॥ १५ ॥ प्रत्यग्दिग्देशकालेषु वाच्यव-
 न्नितये ३ व्ययम् ॥ मरीचिर्मुनिभेदे नागभस्तावनपुंसकम् ॥ १६ ॥
 मारीचोरक्षसो भेदे कक्कोले याजकद्विजे ॥ मारीची देवताभेदे वि
 पंची केलिवीणयोः ॥ १७ ॥ विकचः क्षपणे केतौ ना ॥ केशे स्फुरिते

जैकं

मोदिनाकोशः

(१५)

ऽन्यवत्॥ विरिंचिर्ना विरिंचश्च वैकुण्ठे परमेष्ठिनि॥१८॥ संकोचो
मीनभेदे स्याद्बद्धे क्लीबंतु कुंकुमे॥ सम्यक् स्याद्वाच्यलिंगंतु मनोज्ञे
संगतेऽपि च॥१९॥ ॥ चचतुः॥ ॥ जलसूचिः कंकचोदिम-
त्स्य शृंगादयोरपि॥ शिशुमारे च पुल्लिङ्गो जलोकायां तु योषिति॥२०॥
मलिम्लुचो मांसभेदे चौरज्वलनयोः पुमान्॥ ॥ चपंच॥ ॥
रतनारीचो नारीणां सीत्कारे च शुनिस्मरे॥२१॥ ॥ इति चां-
तवर्गः॥ ॥ छैकं॥ ॥ छाच्छादने स्त्रियां रघ्याता निर्म-
लेन्यवदिष्यते॥ ॥ छद्दि॥ ॥ अच्छः स्फटिकभल्लकनिर्म-
लेष्वच्छमन्ययम्॥१॥ आभिमुख्येऽथ कच्छः स्यादनूपेतुन्नकडुमे
॥ नौकांगे पुंसि वारात्थां चौरिकायां च योषिति॥२॥ स्याद्दुच्छः स्तब-
के स्तंबे हारभेदकलापयोः॥ पिच्छा पूगच्छटाकोशमोचो शाखालि-
वेष्टके॥३॥ भक्तसंभूतमंडे च पंक्तावश्च पदामये॥ स्त्रियां पुंसितु-
लांगूले नह्योर्बर्हचूडयोः॥४॥ पुच्छः पश्चात्पदेशे स्यात्लांगूलेषु
च्छमिष्यते॥ स्तेच्छः पापभेदे च पापरक्तेऽपभाषणो॥५॥ ॥
छुचतुः॥ ॥ महाकच्छस्तु पुंसि स्यात्समुद्रे च प्रचेतसि॥
॥ ॥ इति छांतवर्गः॥ ॥ जैकं॥ ॥ जोनामृत्युं जये-
जन्यां तातमात्रे जनार्दने॥ जूस्वरागमने प्रोक्ता सामान्यगमने-
स्त्रियाम्॥१॥ जूराकाशसरस्वत्यां पिशाच्या जवने स्त्रियां॥ ॥
जहि॥ ॥ अजभागे हरिब्रह्मविधुस्मरनूपे हरे॥२॥ अजोस्त्री
शंखेनानित्तुले धन्वंतरो च हिमकिरणे॥ क्लीबपद्रेऽथाजिः स्त्रीसम-
भूमौ च संग्रामे॥३॥ उर्ज्जस्ककर्तिकोत्साहबलेषु प्राणनेऽपि च॥
कंजः केशे विरिंचे च कंजं पीयूषपद्मयोः॥४॥ कुजा कात्यायनी दे-
व्यां कुजो नरकभौमयोः॥ कुजो वृक्षभेदे नान्युक्ते स्याद्वाच्यलिं-
गकः॥५॥ कुंजोऽस्त्रियां नि कुंजेऽपि हनौ दंतेऽपि हस्तिनां॥ रवंजा
च्छंदः प्रभेदे स्त्री कुटिलांघ्रौ तु वाच्यवत्॥६॥ रवजा मंथे ग्रहस्तेऽ-
थ रवर्जुः कीटांतरे स्मृता॥ रवर्जरीपादपे कंडूगजो माने मतंगजे

॥७॥ वास्तनः स्थानभेदेपि गंजाखनौ सरागृहे ॥ गंजः स्यात्पुंसिरी
 दायां भांडागारे तु न स्त्रियो ॥ ८ ॥ गुंजा तु का कचिंचायां पटहे च कल
 ध्वनौ ॥ द्विजः स्याद्वाह्मणक्षत्रवैश्यदंतांडजेषु ना ॥ ९ ॥ द्विजाभार्या
 हरेणोच ध्वजः स्याच्छौडिकेषु मान् ॥ न स्त्रियां तु पताकायां खड्गं
 गे मेढ्रचिह्नयोः ॥ १० ॥ निजं स्वीयेच नित्येच न्युज्जोदभमयस्तुचि
 ॥ कर्मरंगफले क्लीबं बुद्ध्याधोमुखयोस्त्रिषु ॥ ११ ॥ प्रजालोके च सं
 तानेपिंजातूलहरिद्रयोः ॥ बले क्लीबं वधेषु सिव्याकुलेष्वथोभु
 जा ॥ १२ ॥ द्वयोर्बाहौ करे मर्जुः स्त्रीशुद्धोधावकेपि च ॥ रजोरेणोप
 रागोस्यादार्त्तवेच गुणांतरे ॥ १३ ॥ रज्जुर्वेण्यां गुणेषोषि द्राजिः
 स्त्रीपंक्ति लेखयोः ॥ रुजारोगे च भंगे थलाजः स्यादार्द्रतंडुले ॥ १४
 ॥ नपुंसकमुशीरेथ स्त्रियां पुंभूमिचाक्षते ॥ व्रजो गोष्ठाध्वरं देषु
 वाजो निःस्वनपक्षयोः ॥ १५ ॥ वेगेषु मानथ क्लीबे घृतयज्ञान्नवारि
 षु ॥ व्याजः शाक्येऽपदेशेऽथ बीजमंकुरकारणे ॥ १६ ॥ हेतुतत्त्वाद्या
 नशक्ते सज्जुर्वीजिविद्यति ॥ स्त्रियां स्वजोविधौ रुद्रे स्वजः प्रस्वेद
 पुत्रयोः ॥ १७ ॥ क्लीवरक्तेऽथ संजः स्यात्सन्नद्धे संभर्तृषु ॥ ॥
 जत्रि ॥ ॥ अंउजामृगनाभौ स्यात्सरठेऽहौ खगे द्वाषे ॥ १८ ॥ अं
 गजं रुधिरं नंगकेशपुत्रगदेषु ना ॥ अंबुजो निचुलेपुंसिकमले तु
 नपुंसकम् ॥ १९ ॥ असृक् स्याद्योगभेदे नारक्तेपि स्थान्नपुंसकम्
 ॥ कंबोजो हस्तिभेदेपिशंखदेशविशेषयोः ॥ २० ॥ करजं स्याद्वा
 घ्ननखे करजं नखयोः पुमान् ॥ कारुजः शिल्पिनां चित्रे वामत्परे
 गजार्भके ॥ २१ ॥ कांबोजोऽश्वांतरे सोमवल्के पुन्नागपादपे ॥ कां
 बोजी माषपण्यं च बलक्षरवदिरेऽस्त्रियाम् ॥ २२ ॥ कुटजो वृक्षभे
 दे स्यादगस्त्यद्रोणयोरपि ॥ गिरिजं त्वक्त्रकेऽपि स्याच्छिलाजतु
 निशैलजे ॥ २३ ॥ लोहेपि गिरिजागौरीमातुलुंग्योश्च योषिति ॥
 जलजं कमलेशं खेनीरजं कुष्ठपद्मयोः ॥ २४ ॥ परंजस्तैलयंत्रे
 स्याच्छुरिकाफलफेनयोः ॥ बलजं गोपुरक्षेत्रेणस्य संगरयोरपि

॥२५॥ बलजा वरयोषायांयूथ्यामथवणिकस्त्रियां॥ वणिज्यायां
 पुमान्वाणिज्यकेचकरणांतरे॥२६॥ बाहुजः क्षत्रियेकीरेस्वयजा
 ततिलेपिच॥ भूमिजोनरकैःगारेसीतादेव्यांतुभूमिजा॥२७॥ व
 नजामुद्रपण्यानामुस्तकेक्लीबमंबुजे॥ सहजस्तनिसर्गेनासहो
 त्थेपुनरन्यवत्॥२८॥ समजः पशुवृंदेनाविपिनेतुनपुंसकम्॥
 सामाजस्तगजेपुंसिसामोत्थेपुनरन्यवत्॥२९॥ हिमजातुश
 चीगौर्योःपुंसिमेनाकपर्वते॥ ॥जचतुः॥ ॥अहिभुगर्हि
 पोतास्येपुंसिकाश्मीरजंपुनः॥३०॥ कुष्ठकुंकुमयोःकूबेतिविषा
 यांतुयोषिति॥ क्षीराब्धिजंतुसामुद्रलवणेमौक्तिकेपिच॥३१॥
 पुमांस्तपारकिरणेकमलायांतुयोषिति॥ ग्रहराजोरवौचंद्रे
 जघन्यजःकनीयसि॥३२॥ वृषलेद्विजराजस्तचंद्रेऽनंतेगरुत्पनि
 ॥धर्मराजोयमेबुद्धेयुधिष्ठिरनृपेपुमान्॥३३॥ भरद्वाजोऽगुरोः
 पुत्रेव्याघ्रादारव्यविहंगमे॥ भारद्वाजावनकार्पास्यांनद्रोणान्द्र-
 पिभेदयोः॥३४॥ अथभृंगराजउक्तःपक्षिविशेषेचमार्कवेभ्रमरे
 ॥यक्षराट्पुंसिधनदेमल्लानांरंगचत्वरे॥३५॥ राजराजःकुबेरेपि
 सार्वभौमेरुधाकरे॥ ॥जपंच॥ ॥ऋषभध्वजएषो
 पिशंकरेबार्हदंतरे॥३६॥ मुनिभेषजमागस्त्यहरीतक्यांचलंघने
 ॥ ॥इतिजांतवर्गः॥ ॥ऐकं॥ ॥झोझंदाशे
 सुरगुरोर्देत्यराजेध्वनावपि॥ ॥झहि॥ ॥झंझापातेतार
 बायोनष्टेपिकीर्त्यतेबुधैः॥ झंझाध्वनिविशेषेचस्थादंबुकणावर्ष-
 णे॥ ॥इतिझांतवर्गः॥ ॥ऐकं॥ ॥अःपुमान्
 स्याद्वलीवर्देशकैचाममतावपि॥ झोब्रह्मबुधविहस्तस्यादज्ञेज
 डमूर्खयोः॥३७॥ प्रज्ञस्तपंडितेचान्येलिंगेबुद्धौचयोषिति॥ राज्ञीना
 जप्रियायांचभार्यायांभास्करस्यच॥३८॥ संज्ञानामभिगायत्र्यांचे
 तनारवि योषितोः॥ अर्थस्यसूचनायांचहस्ताद्यैरपियोषिति॥३९॥
 ॥ ॥अत्रि॥ ॥कृतज्ञःकुंकुरेपुंसिमर्यादिन्यभिधेयवत्

क्षेत्रज्ञ आत्मनिच्छेदे देवज्ञो गुणकेषु मान् ॥४॥ देवज्ञे क्षणिका
 योस्त्री सर्वज्ञः शिवबुद्धयोः ॥ इति भांतवर्गः ॥ टैकं
 ॥ ॥ टः पुमान्वा मनेपादेनिःस्वनेपि क्वचिन्मतः ॥ टट्टि
 ॥ ॥ अट्टं भक्तेचक्रकेनाक्षौमेऽत्यर्थे गृह्णांतरे ॥ १॥ इष्टमाशंसि
 तेपि स्यात्पूजिते प्रेयसि त्रिषु ॥ सप्ततंतोऽपुमान् क्लीबे संस्कारे कृतु
 कर्मणि ॥ २॥ इष्टिर्मताऽभिलाषेपि संग्रहश्लोकयागयोः ॥ कटः श्रो
 णो द्वयोः पुंसि किलिंजेति शयेशरे ॥ ३॥ समये गजगंडे च पिप्यत्यां
 तु कटीमता ॥ कटुस्त्री कटुरोहिण्यां लताराजिकयोरपि ॥ ४॥ नपुं
 सकमकार्ये स्यात्पुष्टिं गेरसमात्रके ॥ त्रिषु तद्वत्सगंध्योश्च मत्सरे
 विरवरेपि च ॥ ५॥ कष्टंतु गहने कृच्छ्रे कृष्टं रोदनरावयोः ॥ कुटः
 कोटेषु मानस्त्री घटे स्त्री पुंसयोर्गृहे ॥ ६॥ कुटी स्यात्कुंभदास्यां च
 मुखायां चित्रगुच्छके ॥ कूटोऽस्त्री निश्चले राशौ लोहमुद्रदंभयोः
 ॥ ७॥ मायाद्रिशृंगयोस्तच्छेसीरावयवयंत्रयोः ॥ अनृते चाथ कू
 ष्टिः स्यादाकर्षे स्त्रीबुधेषु मान् ॥ ८॥ कोटिः स्त्री धतुषोऽग्नेऽश्वी सं-
 ख्याभेदप्रकर्षयोः ॥ रवटो धकूपकफयोः प्रहारांतरदंकयोः ॥ ९
 ॥ रवादिस्त्वसद्रुहेपि स्यात्किणेशवरथे स्त्रियाम् ॥ रवेदः कफे ग्रा
 मसेदे चर्मण्यस्य र्वति त्रिषु ॥ १०॥ अथ गृष्टिः स कृत्स्नतगवी बदार
 यो स्त्रियाम् ॥ घटः समाधिभेदे भशिरः कूटकुटेषु च ॥ ११॥ घटा
 घटनगोष्ठी भघटनास्तत्रयोषिति ॥ घृष्टिः स्त्री घर्षणस्पृहा वि
 ष्णुक्रांता सुनाकिरो ॥ १२॥ घोटालु बदरी पूगवृक्षयोरपि योषिति
 ॥ चटुश्चाटोपि चिंदे च प्रतिनामा सने पुमान् ॥ १३॥ जटालग्नक
 चे मूले मांस्यां पुक्ष्पे पुनर्जटी ॥ जुष्टंतु क्लीबमुच्छिष्टे सेविते वाच्य
 ङिगकं ॥ १४॥ झटो निकुंजे क्रांतारे व्रणादीनां च मार्जने ॥ तटं न
 पुंसकं क्षेत्रे प्रतीरे तु तटी त्रिषु ॥ १५॥ त्वष्टा पुमान् देवशिल्पित-
 क्ष्णोरादित्यभिघपि ॥ बुद्धिः स्त्री संशये स्वल्पे सूक्ष्मे लाकालमा
 नयोः ॥ १६॥ ओटिः स्त्री कटुफले चं च्चां स्वगैमीनां तरेऽपि च ॥ दिष्टं

देवेषु मान् काले दिष्टिर्मुत्परिमाणयोः॥ १७॥ स्त्रियां दृष्टिः स्त्रियांबुद्धौ
लोचने दर्शनेऽपि च॥ घटो दिव्यतुलायां स्याद्दृष्टी च रेचवाससः॥ १८
॥ नदी नल्योषधे स्त्री स्यात् शैल्योषाशोकयोः पुमान्॥ पटश्चित्रपटे
वस्त्रेऽस्त्री प्रिया लघु मे पुमान्॥ १९॥ पटुर्दक्षे च नीरोगे चतुरेऽप्यभिधे
यवत्॥ पटो लेतु पुमान् क्लीबे छत्रालवणयोरपि॥ २०॥ पटुः पेषण
पाषाणे व्रणादीनां च बंधने॥ चतुष्पथे च राजादिशासनांतरपीठ
योः॥ २१॥ पटिः स्त्री पटभेदे स्याद्द्वारगुलौ कुंभिका लघु मे॥ पुष्टिः स्त्री
पोषणे वृद्धौ फरातु फणदंतयोः॥ २२॥ वटी त्रिषु गुणेषु संसि स्यान्व्य
ग्रोधकपदयोः॥ भटः स्यात्पुंसि वीरे च विशेषेणामरस्य च॥ २३॥ भृ
ष्टिः स्याद्गर्जने शून्यतादिकायां च योषिति॥ स्त्रिष्टं त्रिष्वच्यक्तवाचि
स्ताने मुष्टिर्द्वयोः फले॥ २४॥ बद्धपाणौ त्सरो यष्टिः पुंसि स्याद्गुज
दंडके॥ द्वयोर्हारलताभांगयोर्मधुकाशस्त्रभेदयोः॥ २५॥ रिष्टं क्षेमा
श्रुभाभावे पुंसि रवज्ञे च फेनिले॥ रिष्टिः खड्गे नाशभे स्त्री लारो दे
शांतरं शक्रे॥ २६॥ वाटो मार्गे वृत्तिस्थाने स्यात्कुटी वास्तनोः स्त्रियां
॥ विटोऽद्वौ लघुषोषिद्धे मूषिके रवदरेऽपि च॥ २७॥ विष्टिः स्त्रिषु क
र्मकरेऽस्याज्ज्वेतनकर्मसु॥ व्युष्टिः फले समृद्धौ स्त्री व्युष्टं कल्पे
त्रिषूपिते॥ २८॥ सटा जटा केसरयोः स्फुटो व्यक्तप्रफुल्लयोः॥ व्यासे
त्रिषु स्फुटिर्योषित्वादस्फोटा मयोऽपि च॥ २९॥ निर्भिन्नकर्कटी शस्ये
ऽपि स्यात्सृष्टं तु निर्मिते॥ युक्तनिश्चितयोः प्राज्ये त्रिषु सृष्टिस्तनि
र्मितौ॥ ३०॥ स्वभावे चापि कथिता हृष्टो रोमांचितेऽपि च॥ जात ह
र्षे प्रहसिते विस्मितेऽप्यभिधेयवत्॥ ३१॥ ॥ दृष्टिः ॥
अवटः स्यात्तिले गर्ते कूपे कुहकजीविनि॥ अरिष्टो लक्षुने निंबे
फेनिले काकं कायोः॥ ३२॥ अरिष्टमश्रुभेतके सूतिकागार आ
सवे॥ श्रुभेमुराचिन्हे चाऽदिष्टमादेशिते त्रिषु॥ ३३॥ आज्ञा सोच्छि
ष्टयोः क्लीबमुत्कटस्तीव्रमतयोः॥ उद्धटः कच्छपे भूर्पे कर्कटो विह
गांतरे॥ ३४॥ राशिभेदे कुलीरे च बालूक्यां शास्त्राली फले॥ कर्दटः

करहादेस्यात्कंपंकारयोरपि॥ ३५॥ करदोगजगंडेस्यात्कुसुमोनि
 द्यजीवने॥ एकादशाहादिश्चाद्देदुर्दुस्तुटेपिवाचसे॥ ३६॥ करदो
 वाद्यभेदेथकार्पटोजंतुकार्षिणोः॥ कीकटः रूपणोनिःस्वेन्निषु
 पुंभूमिनीवृति॥ ३७॥ कुरुदोदारुपुत्र्यानाक्षिरीम्लानप्रभेदयोः
 ॥ कुकुत्थनृतचर्यायांपुंसिस्थाच्चरणायुधे॥ ३८॥ निषादभूदयोः
 पुत्रेदणोल्कायांचकुकुमे॥ कुनदीमनःशिलायांनैपाल्यामपि
 योषिति॥ ३९॥ कूपीटमुदरेतोयेकेशलोहर्यजोत्कटे॥ चर्पटः स्फा
 रविपुलेचपेटेपर्पटेपिच॥ ४०॥ चक्रादोविषवैद्येपिधूर्तदीनार
 योरपि॥ चिपिटः स्वाद्यभेदेनाभिषुपिटितविस्तृते॥ ४१॥ चिरिंदी
 तुसुवासिन्यास्याद्वितीयवयःस्त्रियां॥ जकूटं वार्त्ताकुपुष्पेजकु
 टोमलयेशुनि॥ ४२॥ त्र्यंकटं शिष्यभेदेपिधौतांजन्यांचनह्वयोः॥
 त्रिकूटं सिंधुलवणेत्रिकूटः पर्वतांतरे॥ ४३॥ त्रिपुटामल्लिका-
 यांचसूक्ष्मेलात्रितोः स्त्रियाम्॥ सतीनकेचतीरेचत्रिपुटः समु
 दाहृतः॥ ४४॥ द्रोहाटः कथितोगाथाप्रभेदेमृगलुब्धके॥ वैडाल
 वतिकेचाऽथधाराटश्चातकाश्वयोः॥ ४५॥ निर्दटस्तदयाभूत्येक
 थितोनिश्चयोजने॥ परापवादरक्तेचवाच्यलिङ्गोयमिष्यते॥ ४६॥
 निष्कूटस्तृहोद्यानेस्यात्केदारकपाटयोः॥ पर्कटीनूतनफलेपू
 गादेपूक्षपादपे॥ ४७॥ परीष्टिः परिचर्यायांप्राकाम्येऽन्वेषणेस्त्रिया
 म्॥ पर्पटं पिष्टभेदेस्यात्पर्पटोभेषजांतरे॥ ४८॥ पात्रटः कर्परेपुं
 सिदेशेस्यादभिधेयवत्॥ पित्रदोनेत्ररोगेस्यात्कीयंसीसकरंग
 योः॥ ४९॥ वरटाद्वयोर्वरत्यांस्त्रीहंस्यांचतत्सतोपुमान्॥ वर्वटी-
 पण्ययोषायांघ्रीहिभेदेचयोषिति॥ ५०॥ वैकटः स्याद्वैकटिकेम-
 त्स्यभेदेचयूनिच॥ भावादोभावकेसाधुनिवेशेकासुकेनटे॥ ५१॥
 ॥ भाकूटः शैलशेषयोर्भेदेस्यादथमर्कटी॥ करंजभिच्छुक्रशिं
 व्योः पुंसिवानरलूतयोः॥ ५२॥ मोचाटः कृष्णजीरेचरंभास्थिम-
 लयोद्भव॥ मोरटंतुभवेदिक्षुमूलांकोदप्रसूनयोः॥ ५३॥ ससरा

डांत.

मैदिनीकोशः

(१०१)

आत्परक्षीरेमूर्धिकायांतुमोरदा ॥ वर्णादोगायनेचित्रकरेस्त्रीकृत
जीवने ॥ ५४ ॥ विकटा वज्रवाराख्यां त्रिषू रुविकरालयोः ॥ शाकट-
शकटस्येदमित्यर्थे तस्य बोदरि ॥ ५५ ॥ शैलादो देवले सिंहे शकुका
चकिरातयोः ॥ संसृष्टं त्रिषु संसर्गे संशुद्धे वसनादिना ॥ ५६ ॥
॥ ॥ दचतुः ॥ ॥ उच्चिंगदस्तृणगडमत्स्ये कोपनपूरुषे ॥
करहातः शिफाकं देपयस्य मदनद्रुमे ॥ ५७ ॥ स्यात्कार्यपुटः कृ-
पणो न्यत्तानर्थकरे पुत्र ॥ कामकूटस्तवेश्यायाः प्रियविप्रमयोः
पुमान् ॥ ५८ ॥ कुटन्नदंतु कैवली सुस्तके पुंसि शोणके ॥ कुंडकी
दस्तचार्वाकवचनाऽभिद्यपूरुषे ॥ ५९ ॥ पतितब्राह्मणी पुत्रदासी
कामुकयोरपि ॥ रवद्वारी दस्तफलका सिधाराग्रतधारिणोः ॥
६० ॥ गादसुष्टिः कृपाणेना कृपणत्वभिधेयवत् ॥ चक्रघातः क्रि-
यारोहे पर्य्यते च शिरचातरो ॥ ६१ ॥ चतुःषष्टिः कलासंख्याभेदयोर्ब-
ह्वचिस्त्रियां ॥ नारकीदोऽश्मक्रीदे स्यात्स्वदत्ताशाविहंतरी ॥ ६२ ॥
परपुष्टः परभृते वारनार्यंतु योषिति ॥ प्रतिहृष्टं मतं गुत्थे द्विरा-
वृत्या च कर्षिते ॥ ६३ ॥ प्रतिसृष्टः प्रेषिते स्यात्प्रत्यारव्याते च वाच्य-
वत् ॥ चर्कराटः कटाक्षे स्यात्तरुणादित्यरोचिषि ॥ ६४ ॥ नारीपयो-
धरोत्संगकांतदंतनखक्षते ॥ शिपिविष्टस्तरवलतौ शिवे दुश्च-
र्मणि स्मृत ॥ ६५ ॥ अथ श्रुतिकटः प्रांचलो हेऽहोपापशोधने ॥
॥ ॥ दपंच ॥ ॥ दशनोच्छिष्टः पुंसि स्यान्निश्वासांध-
रचुंबयोः ॥ ६६ ॥ ॥ इति दांतवर्गः ॥ ॥ ठैकं ॥ ॥
दोमंडले च द्रविंघे भून्ये च लोकगोचरे ॥ ॥ ठहि ॥ ॥
ठको मुनी तदारव्यात वेदाध्येतृ ज्ञयोः स्वरे ॥ १ ॥ कंठोगले सन्नि-
धाने ध्वनो मदनपादपे ॥ काष्ठादारुहरिद्रायां फालमानप्रक-
र्षयोः ॥ ३ ॥ स्थानमात्रे दिशि च स्त्रीदारुणि स्यान्न पुंसकम् ॥ कुष्ठं
रोगेषु करे स्त्रीकुंठो कर्मण्यमूर्खयोः ॥ ३ ॥ कोष्ठः कुसूले चास्मीये म-
ध्ये कुक्षौ गृहस्य च ॥ गोष्ठं गोस्थानके गोष्ठी सभा संलापयोः स्त्रि

आम् ॥ ४॥ ज्येष्ठः श्रेष्ठेऽतिवृद्धे च त्रिषु मासां तरेषु मान् ॥ ज्येष्ठा तु
 गृहगोधारव्यजंतु नक्षत्रभेदयोः ॥ ५॥ निष्ठा निष्पत्तिना शांतया
 ज्ञानिर्वर्हणेषु च ॥ प्रष्टस्त्रिष्वग्रेष्ठे पुंसि चांडालकोषयोः ॥ ६॥
 पाठश्च पठनेरव्यातो विद्पण्योतु योषिति ॥ पृष्ठं चरममात्रेपि
 देहस्यावयवां तरे ॥ ७॥ वंठः स्यादकृतो द्वाहे खर्वेऽकुंतायुधेपि
 च ॥ शठो मध्यस्थपुरुषे धूर्तधूस्तूरयोरपि ॥ ८॥ श्रेष्ठो वरेकुवे
 रे च शोढो मूर्खेऽलसेपि च ॥ षष्ठी कात्यायनीति श्योस्त्रिषुषण्णां
 च पूरणे ॥ ९॥ हठः स्यात्प्रसभेष्ट्यां हठो बाधाविहेठयोः ॥ ॥
 ठत्रि ॥ ॥ अपृष्ठपुंसिकाले च वामे स्यादन्यलिङ्गकः ॥ १०॥ अं
 बष्ठो देशभेदेपि विप्रैर्हैथ्याकृतेपितेपि च ॥ अंबष्ठा चाम्ललोण्यां
 स्यात्पाठाद्यधिकयोरपि ॥ ११॥ कमठः कच्छपे पुंसि भांडभेदेन पुं
 सकम् ॥ कनिष्ठोऽतिबुवात्यत्यातुजे स्त्रीदुर्बलांगुलौ ॥ १२॥ जर
 ठः कर्कशो पांडो कठिणोऽप्यभिधेयवत् ॥ नर्मठश्चिबुकेषिङ्गे प्र
 तिष्ठागौरवेक्षितौ ॥ १३॥ स्थाने च यागनिष्पत्तिचतुरक्षरपद्म-
 योः ॥ प्रकोष्ठो मणिबंधस्य कूर्परस्यांतरेपि च ॥ १४॥ भूपकस्यां
 तरेपि स्याद्दूरिष्ठं मरिचेपि च ॥ ताम्रे क्लीबं तित्तिरो नाचरोत्तमयो
 स्त्रिषु ॥ १५॥ मकुष्ठो ग्रीहिभेदेनामंथरे पुनरन्यवत् ॥ लघिष्ठो
 ऽत्यल्पके भेले वैकुंठः कृष्णशक्रयोः ॥ १६॥ श्रीकंठो देशभिक्ष
 योसाधिष्ठोऽतिदृढार्ययोः ॥ ॥ ठचतुः ॥ ॥ कलकंठः
 कलध्वाने हंसे पारावतेपिके ॥ १७॥ कालकंठश्च दात्यूहे कल
 विके च खंजने ॥ मयूरे पीतशाले च स्यात्वंडपरशोऽपुमान् ॥ १८॥
 कालपृष्ठं कर्णचापे पुंसिकं कविहंगमे ॥ स्यादंतशठो जंबीरे
 कपित्थे कर्मरंगके ॥ १९॥ नागरंगेपि च पुमान् स्योच्चांगे र्यातुयो
 षिति ॥ पूतिकाष्ठं च सरलदेवदारुमहीरुहोः ॥ २०॥ सूत्रकंठः
 पुमान् विप्रैस्खंजरीदकपोतयोः ॥ हारिकंठः पिके पुंसि हारा
 न्वितगलेषु ॥ ३१॥ ॥ ॥ इति ठांतवर्गः ॥ ॥ ॥

डिहः

मोदिनीकोशः

(१०३)

डैकम् ॥

॥ डः पुमान् वाड याग्नौ स्याद्वा किन्यां स्त्रीनिगद्यते ॥

॥ ॥ डिहः ॥ ॥ अंडं सु केंच पेभ्यां स्यादिडा तु बुधयोषिति ॥

१॥ सौर भेभ्यां च वचने वक्तु मत्यामपि स्त्रियाम् ॥ कांडः स्तं बेतरुस्कं

धेबाणोऽवसरनीरयोः ॥ २॥ कुत्सिते वृक्षभिन्ना दी वंदेर हसिनस्त्रि

याम् ॥ क्रीडा केलि प्रकारे स्यात्खलावज्ञानयोरपि ॥ ३॥ कुंडमभ्या

लये मानभेदे देवजलाशये ॥ कुंडी कमंडलोजारासति वलीकृते पु

मान् ॥ ४॥ पिठरे तु ननाश्चेदो धनौ कर्णामये विषे ॥ क्षेडा वंशशला

कायां सिंहनादे च योषिति ॥ ५॥ लोहिता कर्कषर्ण फले घोषपुष्पेन

पुंसकम् ॥ तुरासदे च कुटिले वाच्यलिङ्गः प्रकीर्तितः ॥ ६॥ क्रोडः श

नौसूकरे नानपुमानं करक्षसोः ॥ रवुडो स्त्रीशकलेनेक्षविकारमणि

दोषयोः ॥ ७॥ रवुडः पानांतरे भेदे गंडः स्यात्पुंसिरवद्विनि ॥ ग्रहयोग

प्रभेदे च वीथ्यंगे पिरके पिच ॥ ८॥ चिन्हवीरकपोलेषु हयभूषणबु

हुदे ॥ गडुः पृष्ठगुडे कुञ्जगडो मीनांतराययोः ॥ ९॥ गुडः स्याद्गोलके

हस्तिसन्नादे क्षविकारयोः ॥ गुडा स्तुत्यां च कथिता गुडिकायां च

योषिति ॥ १०॥ गोंडः पामरजातौ च वृद्धनाभौ च तद्वति ॥ चंडो नाति

त्तिडा वृक्षेभ्यः किंकरदैत्ययोः ॥ ११॥ चंडा धनहरीशंरवपुष्योस्त्रिष्व

तिकोपने ॥ चंडी कात्यायनी देव्यां हिंस्त्रकोपनयोषितोः ॥ १२॥ ती

त्रेपि चूडा वडभौ शिरवायां बाहुभूषणे ॥ चोडः प्रावरणे भूम्नि देश

भेदे जडा स्त्रियाम् ॥ १३॥ शूकशिब्यां हिमग्रस्तमूकाप्रज्ञेषु तु त्रिषु ॥

ताडस्तताडने घोषे सुष्टिमेयतृणादिषु ॥ १४॥ ताडी पत्रदुमे चाय

दंडोऽस्त्रीलुगुडे पुमान् ॥ व्यूहभेदे प्रकांडेऽश्वे कोणमंथानयोर

पि ॥ १५॥ सैने काले मानभेदे चंडांशोः पारिपार्श्विके ॥ दमयमेभि

माने च नाडीनाले घणांतरे ॥ १६॥ शिरायां गंडदूर्वायां चर्यायां कु

हनस्थच ॥ तथा षट्क्षणकाले पिनीडं स्थानकुलाययोः ॥ १७॥ पं

डः पंडे धियि स्त्री स्यात्पांडुर्नानृपतौ सिते ॥ पिंडो बालै बले सांद्रे

देहागारे कदेशयोः ॥ १८॥ देहमात्रे निवाप्रे च गोष्ठसिल्हकयोर

पि॥ ओडुपुष्पेचपुंसिस्या स्त्री बमाजीवनासयोः॥१९॥ पिंडीतुपिंडीत
 गरेऽलाबुरवर्ज्यभेदयोः॥ पीडाकृपाशिरोमालाऽपमर्दसरलद्रुषु॥
 २०॥ भ्रांडं पात्रे बणिङ्मूलधनेभूषाऽश्वभूषयोः॥ मंडः पंचांगुलेशाक
 भेदेकूबंतुमस्तनि॥२१॥ आमलक्यांस्त्रियां मंडाऽथाऽस्त्रियांसार
 पिच्छयोः॥ मुंडो दैत्यांतरे राहुग्रहेनामुंडिते त्रिषु॥२२॥ मुंडामुंडीर
 कायांस्यास्त्रियामस्त्रीतुमूर्द्धनि॥ रंडा मूषिकपण्यं च विधवायां च
 योषिति॥२३॥ रोडः क्षोदभवेत्पुंसितृसेतुवाच्यलिंगकः॥ रंडा तु
 पांसुकायां स्त्री त्रिषु हस्तादि वर्जिते॥२४॥ व्याडो हिंस्त्रपशोऽपि भुं
 डापानगृहे मृता॥ अप्यंबुहस्तिनी वेश्या हस्ति हस्तसूरास्तु च॥२५॥
 शौंडो मत्ते च विख्यातः पिप्पल्यां च भवेत्स्त्रियां॥ वंडं पयादिसंघा
 तेन स्त्री स्याद्गोपतौ पुमान्॥२६॥ ॥ डन्नि॥ ॥ करंडो
 मधुकोशासिकारं डेषु दलादके॥ कूष्मांड्युमायां स्त्री पुंसि कर्कारौ
 च गणांतरे॥२७॥ भ्रूणांतरेऽथ कोदंडं चापेनानी वृदंतरे॥ सुव्य
 थोगारुडं श्वेदमंत्रे मरकते पिच॥२८॥ तरंडो बडिशी सूत्रबद्ध
 काष्ठादिके पूवे॥ नौकायामपि न स्त्री स्यात्तिट्टीडिंबचिंचयोः॥२९॥
 द्राविडो देशभिज्जाते संख्याभिद्देधमुख्ययोः॥ निर्गुंडी नीलशोफा
 ल्यां सिंधुवारद्रुमे पिच॥३०॥ प्रचंडो दुर्बहे भवेत्तकरवीरे प्रतापिनि
 ॥ प्रकांडो न स्त्री विटपे मूलशारबांतरे तरोः॥३१॥ शस्ते पिचंड उद
 रे पशोरवयवे पुमान्॥ पूत्यंडो गंधकीटे पितथा जंतवंतरे पुमान्
 ॥३२॥ वरंडो प्यंतरे वेदी समूहमुखरो गयोः॥ वारुंडी द्वारपिंड्यां
 स्त्री फणिनां राजके पुमान्॥३३॥ नस्त्रियां सेकपात्रे च मलेश्वा
 वणस्य च॥ भेरुंडा देवताभेदयक्षिण्यंतरयोः स्त्रियां॥३४॥ भया
 नके वाच्यवत्स्या न्यार्तुडः क्रोडसूर्ययोः॥ मारुंडोऽड्रे भुजंगीनां
 मार्गे गोमयमंडले॥३५॥ वरंडा सारिका वर्तिशास्त्रभेदे च योषि
 ति॥ वितंडा वादभेदे स्यात्कस्त्रीशाकेशिलाद्वये॥३६॥ करवीर्या
 मपि स्त्री स्याच्छिरवंडो बह्वचूडयोः॥ शरंडस्तु पुमान् धूर्तेशरदे

भूषणान्तरे ॥३७॥ ॥ दचतुः ॥ ॥ अपोगंडस्त बलिभे
 विकलांगेशिशवपि ॥ अतिगंडो योगभेदे वृहद्गंडे तु वाच्यवत्
 ॥३८॥ चक्रवाटोऽद्रिभेदे स्याच्चक्रवाटं तु मंडले ॥ जलरुंदोज-
 लावर्तं पयोरैषौ भुजंगसे ॥३९॥ देवतादुःसंक्षिके ये जीमूते च हु-
 ताशने ॥ अथ वा तद्गुडा वा त्या राजशोणितयोरपि ॥४०॥ पक्षिल-
 स्फोटिकायांच वामायामपियोषिति ॥ ॥ इति द्वांतवर्गः ॥
 ५३०॥ ॥ दोदक्षायां पुमानुक्तः शनितस्य च लांगुले ॥
 दद्वि ॥ ॥ गूढं रहसिगुह्ये च न द्वयोः संवृते त्रिषु ॥१॥ दूतं स्थू-
 लेनितं ते च प्रगाढं बलवत्पि ॥ मादिः स्त्रीपत्रपंचोच्चैर्न्यस्या-
 पि प्रकाशने ॥२॥ मूढं स्तुतं त्रिते बाले रादास्त्रां शस्त्रशोभयोः ॥ रू-
 दं जातं प्रसिद्धे च बाटं दृढमतिज्ञयोः ॥३॥ व्यूढः संहतविन्यस्तपृ-
 थुलं च अभिधेयवत् ॥ बोद्धेनाभारिके सूते शब्दः स्यात्सुसिगोपतौ ॥
 ४॥ आकृष्टांडे वर्षवरं तृतीया प्रकृता वपि ॥ षोढातिनिष्ठा संयुक्ते
 शक्ते चाप्यभिधेयवत् ॥५॥ ॥ दन्नि ॥ ॥ अध्यूदाकृतसा-
 पत्यनार्यामध्यूदईश्वरे ॥ आषाढो व्रतिनां दंडे मासे मलयपर्व-
 ते ॥६॥ स्त्री पूर्णिमाया मालीदं पादन्यासे शिते त्रिषु ॥ उद्दूढं उद्दे-
 स्थले स्यादुपोदो निकटयोः ॥७॥ प्रगाढः कृच्छ्रदृढयोः प्रमी-
 दौ मूत्रिते घने ॥ प्ररूढोजवरे बद्धमूले वा रूढ इत्ययं ॥८॥ वरूढां-
 चले कपादेऽग्नौ पंजरं शंबलेपि च ॥ विरूढौ कुरिते जाते विगूढौ
 गर्हितेपि च ॥९॥ गुप्तेपि त्रिषु संरूढः प्रोदेचां कुरिते त्रिषु ॥ समू-
 दः पुंजिते सुग्ने सद्योजाते सुपुते ॥१०॥ ॥ दचतुः ॥
 अध्यारूढं समारूढेऽभ्यधिके चाभिधेयवत् ॥ रवद्वारूढः श्रि-
 ते रवद्वामविनीते च वाच्यवत् ॥११॥ प्रत्यालीदं तु चरणान्यासभे-
 देशिते त्रिषु ॥ ॥ इति द्वांतवर्गः ॥ ५३१॥
 णैकं ॥ ॥ णः पुमान्निंदु देवे स्याद्भूषणगुणवर्जिते ॥ पानीय-
 निलयेपीति केचिद्बुधैर्पश्चितः ॥१॥ ॥ णद्वि ॥

अणुर्ग्राहिविशेषं स्यात्सुम्निसूक्ष्मेभिर्धेयवत् ॥ अणिराणिवदक्षा
 ग्रकीलाश्रिसीमरूद्वयोः ॥ १॥ उष्णो ग्रीधोपुमान्दक्षाशीतयोरन्य
 लिंगकः ॥ ऊर्णामेषादिलोमिस्यादंतरावर्तकेभ्युवोः ॥ ३॥ कर्णः
 पृथज्येष्वस्मृतेस्त्वर्णालोभ्युनावपि ॥ क्षणः पर्वोत्सवव्यापारेषु
 मानेऽप्यनेहसः ॥ ४॥ कृणाजीरककुंभीरमक्षिकापिप्पलीषुच
 ॥ कणोऽतिसूक्ष्मेधान्यांशोकाणः काकैकचक्षुषोः ॥ ५॥ कीर्णदत्ते
 चविक्षिप्तोहोसितेप्यभिधेयवत् ॥ कुणिस्तन्नकवृक्षेनाकुकरे-
 त्वभिधेयवत् ॥ ६॥ कृष्णः सत्यवतीषुत्रेवायसेकेशवेऽर्जुने ॥
 कृष्णास्याहोपदीनीलीकणाद्राक्षासूयोषिति ॥ ७॥ मेचकेवा-
 न्यलिंगः स्यात्क्लीबेमरिचलोहयोः ॥ कोणो वाद्यप्रभेदे स्याद्दीणा
 दीनांचवादने ॥ ८॥ एकदेशेगृहादीनामश्रोत्रलगुडेपिच ॥ गणः
 प्रथमसंख्येयधेचंडासैन्यप्रभेदयोः ॥ ९॥ गुणो मौर्व्यामप्रधानेरू-
 पादोसूदंड्रिये ॥ त्यागशौर्यादिसत्त्वादिसंध्याद्यावृत्तिरज्जुषु ॥
 १०॥ शृक्कादावपिवद्व्यांचगेषुर्नागायनेनटे ॥ घ्राणं क्लीबं ना-
 सिकायां घ्राते स्याद्वाच्यलिंगकम् ॥ ११॥ घृणा जुगुप्साकृपयो-
 रथचूर्णीकपर्दके ॥ चूर्णो धूलो क्षारभेदे चूर्णानिवासयुक्तिषु ॥
 १२॥ जर्णुश्चंद्रेचवृक्षेचजिष्णुर्नावासवेर्जुने ॥ जित्वरेवाच्यवज्जी-
 र्णोपरिपक्वपुराणयोः ॥ १३॥ झूणिः क्रसुकभेदेपिदुष्टदैवश्रुतौ
 स्त्रियाम् ॥ त्राणं तुत्रायमाणायां रक्षणे रक्षिते त्रिषु ॥ १४॥ ती-
 र्णं सामुद्रलवणे विषलोहाजिमुष्कके ॥ क्लीबं जवाग्रजेपुंसि-
 तिग्मात्मत्यागिनोस्त्रिषु ॥ १५॥ तूणीनील्यानिषंगेनातृष्णा
 स्यात्तर्षलिप्सयोः ॥ दीर्णं विदारितेभीते दुर्णंचापेऽलिनिदुणः
 ॥ १६॥ दुपयंबुद्रोणीकच्छप्योर्देषुर्दातरिदुर्गमे ॥ द्रोणोऽस्त्रि-
 यामादके स्यादादवापचतुष्टये ॥ १७॥ पुमान्कृपीपतौदग्धका-
 लेस्त्रीनीवृदंतरे ॥ तथाकाष्ठंबुवाहित्यांगवादिन्यामपीष्यते
 ॥ १८॥ पणो वरादमाने स्यान्मूल्यकार्पापणेग्रहे ॥ क्रय्यशाका

मेदिनीकोशः

(१०७)

ट्टिकाद्युतव्यवहारेभृतो धने॥१९॥ पर्णपत्रेकिंशुकेनापाणिः
 स्यादुन्मदस्त्रियां॥स्त्रियां हयोः सैन्यपृष्ठेपादग्रंध्यधरेपिच॥२०॥
 प्राणोत्तन्मा रुतेबोले काव्यजीवेऽनिलेऽबले॥पुल्लिंगः पूरितेवान्य
 लिंगः पुंभूम्निचासुषु॥२१॥ पूर्णः शक्तेसमग्रेनापूरितेत्वभिधेय-
 वत्॥ फाणिर्गुण्डेकरं वेचस्त्रियां वाणीतुयोषिति॥२२॥ व्यूताव-
 पिसरस्वत्यां भूषणः स्त्रीगर्भदिभयोः॥ मणिः स्त्रीपुंसयोरभ्रजा-
 तौमुक्तादिकेपिच॥२३॥ कंठदेशेस्तनेजायालिंगाग्रेऽलिंगरेपिच॥
 मोणः शकृफलेनकमक्षिकोऽहिकरंडयोः॥२४॥ रणः कोणेक-
 णेपुंसिसमरेपुनपुंसकं॥ रेणुः स्त्रीपुंसयोर्धूलौपुल्लिंगः पर्पटेपु-
 नः॥२५॥ वर्णो द्विजादिशकुदियशोगुणकथासुच॥ स्तुतौ ना-
 नस्त्रियां भेदरूपाक्षरविलेपने॥२६॥ बाणः स्याद्गोस्तनेदैत्यभे-
 देकेवलकांडयोः॥ वाणातुवाणमूलेस्त्रीनीलझिंत्वापुनर्दयोः
 ॥२७॥ वीणाविद्युतिबल्लक्यां वृष्टिः पांडवचंद्रयोः॥ त्रिषुनाया-
 दवेमेषे वेणीकेशस्यबंधने॥२८॥ नद्यादेरंतरेदेवताले वेणुर्नृ-
 पांतरे॥ त्वक्सारेपिचपुंसिस्याच्छाणोमासचतुष्टये॥२९॥ लौहा-
 दीनांचनिषके शाणी प्रावरणांतरे॥ श्रापां पक्केयवाग्वांस्त्रीशी-
 र्णंतनुविशीर्णयोः॥३०॥ श्रेणिः स्त्रीपुंसयोः पंक्तौ समानशिल्पि-
 संहतौ॥ शोणः रुशानोऽयोनाके लोहिताश्वेन देपुमान्॥३१॥
 त्रिषुकोकनदच्छायेस्थाणुः कीलेहरेपुमान्॥ अस्त्रीध्रुवेऽथ-
 स्थूणा स्यात्सूर्यास्तंभेगृहस्यच॥३२॥ ॥णत्रि॥ ॥
 अरुणोऽव्यक्तारागेऽर्कसंध्यारागेऽर्कसारथौ॥ निःशब्देकपिले
 कुष्ठभेदेनागुणिनित्रिषु॥३३॥ अरुणाऽतिविषाश्यामामंजिष्ठात्रि-
 वृतासुच॥ अरणिर्वह्निमंथेनाहयोर्निर्मथ्यदासणि॥३४॥ अभी-
 क्ष्यंतुभृशोनित्येतद्युक्तक्रिययोस्त्रिषु॥ इंद्राणीकरणंस्त्रीणां
 पौलोमासिंधुवारयोः॥३५॥ ईरिणं तूषरेभून्यपीक्षणं दर्शनेद-
 शि॥ ऊषणं मरिचेकूबंकणाया मुषणा स्त्रियाम्॥३६॥ एषणी

व्रणमार्गानुसारिण्यांचतुलाभिदि॥ करुणास्तरसेवृक्षेकृपायां
 करुणामता॥३७॥ कर्तृणं नृणभित्पृथ्व्योः करणं हेतुकर्मणोः॥
 वणिजादौ हस्तलेपे नृत्यगीतप्रभेदयोः॥३८॥ क्रियाभेदेन्द्रियक्षेत्र
 कायसंवेशनेषु च॥ कायस्थे साधने क्लीबं पुंसि भूद्वाविशोः स्मृते॥
 ॥३९॥ कल्याणमक्षयस्वर्गे मंगले पितृपुंसकं॥ कंकणं करभू
 षायां सूत्रमंडनयोरपि॥४०॥ करेणुर्गजयोषायां स्त्रियां पुंसि म
 तंगजे॥ कर्मणं मंत्रतंत्रादियोजने कर्मठेऽपि च॥४१॥ काकिणी
 पणतुर्योऽशोमानदंडे च दृश्यते॥ कृष्णलोकवराह्योऽस्यादुन्मानस्यां
 शकेऽपि च॥४२॥ कारणं करणे हेतुवधयोश्च न पुंसकम्॥ स्त्रीया
 तनायां कुर्वाणो भृत्यकारकयोस्त्रिषु॥४३॥ कृपाणः रवद्वेच्छु-
 रिकाकर्तयोरपि योषिति॥ कृपाणस्तक्रमौ पुंसि मंदकुत्सितयो
 स्त्रिषु॥४४॥ क्षेपणं प्रेरणेनोकादंडजालभिदोऽस्त्रियां॥ ग्रहणं
 स्वीकासादरकरोपरागोपलब्धिबन्दिषु॥४५॥ स्याद्भ्रामणीः प्रधानेऽपि
 पतात्रिषु नापिते पुंसि॥ ग्रामीणानीलिकायां स्त्रीयं मोद्धृतेऽभि
 धेयवत्॥४६॥ गोकर्णोऽभ्यंतरे सर्पसारंगे च गणांतरे॥ अंगुष्ठा
 नासिकोन्माने गोकर्णं मूर्ध्नि कोषधौ॥४७॥ चरणोऽस्त्रीबद्धुचा
 दौ मूले गोत्रेऽपि च॥ भ्रमणं भक्षणे चापि न पुंसकउदाहृतः
 ॥४८॥ जरणं जीरके जार्जहिं गुसोवर्चलेऽपि च॥ तरुणं कुञ्जपु
 ष्येनारुबुकेऽनितुत्रिषु॥४९॥ तरणिर्द्धमणोऽपुंसिकुमारीनोक
 योऽस्त्रियाम्॥ दक्षिणो दक्षिणोद्धृतसरलच्छंदवर्त्तिषु॥५०॥ आ
 रात्रेऽपि यज्ञादिविधिदानेऽपि स्त्रियाम्॥ द्रविणं न द्वयोर्वित्ते
 कांचने च पराक्रमे॥५१॥ दारुणो रसभेदेनात्रिषु तु स्याद्भ्रयाव
 हे॥ दुग्धो मुद्गरेऽपि स्यात्द्रुहिणे च परश्वधे॥५२॥ दुर्वर्णं त्रिषु
 सहर्णं क्लीबमैलेयसूययोः॥ दौर्वर्णं मृष्टपर्णे स्याद्दूर्वायां स्तरसे
 पि च॥५३॥ धर्मणस्तपुमान्दक्षभेदसर्पप्रभेदयोः॥ धरणं मा
 नभेदेऽपि धारणे धरणां भुवि॥५४॥ धर्षणं स्यात्परिभवे रतेऽ

सत्यांतु धर्षिणि ॥ धरुणः सम्मतेनोरेस्वल्लोकं परमेष्ठिनि ॥ ५५ ॥
 धारणीनाडिकायां स्याद्बुद्धोक्तं मंत्राभिधायि ॥ धारणां गेच योगस्य
 नपुंसि स्याद्विधारणे ॥ ५६ ॥ धिषणस्त्रिदशाचार्ये धिषणाधियि
 योषिति ॥ निःश्रेणिरधिरोहिण्यां रवर्जरी पादपेस्त्रियाम् ॥ ५७ ॥
 निर्याणं वारणापांगदेशो मोक्षे ध्वनिर्गमे ॥ निर्माणं निर्मितौ सारं
 समं जसेन पुंसकम् ॥ ५८ ॥ निर्वीणमस्तंगमने निर्हृतौ गजम
 ज्जने ॥ संगमे प्यपवर्गे च प्रवणो नाचतुषथे ॥ ५९ ॥ क्रमनिष्क्रमही
 भागोदरप्रक्षेपुचत्रिषु ॥ प्रघणस्तस्त्रिंशं स्यादलिंदेलोहसु
 दुरे ॥ ६० ॥ प्रमाणं नित्यमर्यादाशास्त्रेषु सत्यवादिनि ॥ इयत्तायां च
 हेतौ च क्लीबं कल्पे प्रमातरि ॥ ६१ ॥ पत्रोर्णो धोतको शोभे क्लीबं स्या
 ष्छोणके पुमान् ॥ पक्षिणी पूर्णिमायां स्याद्विहंग्यां शाकिनीभिदि
 ॥ ६२ ॥ आगामि वर्तमाना हर्युक्तरात्रावपि स्त्रियाम् ॥ प्रवेणिः स्त्री
 कुथावेण्योः पुराणं पंचलक्षणे ॥ ६३ ॥ पणोपुंसि त्रिषु प्रले पूरणः पू
 रके त्रिषु ॥ क्लीबं पिंडप्रभेदे च पूरणी शास्त्रलिङ्गमे ॥ ६४ ॥ पदारंभक
 सूत्रेषु प्रोक्षणं सेचने वधे ॥ वरुणस्तरुभेदेऽसुपश्चिमाशापता
 यपि ॥ ६५ ॥ वरुणस्तु पुमान्तिक्तशाकप्राकारयोरपि ॥ क्लीबं क
 न्यादिवरणे वेष्टने स्त्रीनदीभिदि ॥ ६६ ॥ वारणं प्रतिषेधे स्याद्धार
 णस्तमतंगजे ॥ ब्राह्मणं ब्रह्मसंघाते वेदभागेन पुंसकम् ॥ ६७ ॥
 भूमिदेवे तु पुल्लिंगः स्फुजिकापृक्कयोः स्त्रियाम् ॥ वारुणी गंडदूर्वा
 यां प्रतीची स्तरयोरपि ॥ ६८ ॥ भरणी घोषकेऽक्षे भरणं वेतने भू
 तौ ॥ अमणी कारुंडिकायां कीडाद्यायामधीशितुः ॥ ६९ ॥ भीषणो
 रसे सल्लक्ष्यानागाटे दारुणे त्रिषु ॥ मसृणोऽकर्कशे स्निग्धे निषूमा
 यांतु योषिति ॥ ७० ॥ मत्कुपो निर्विषाणे भेनिः श्मश्रुपुरुषेपि च
 ॥ उदंशेनालिकेरे च मार्गणो याचकेशरे ॥ ७१ ॥ याञ्जान्वेषणयोः
 क्लीबं यंत्राणं रक्षणं स्मृतम् ॥ बंधने स्यान्नियमने रवणः शब्दने
 खरे ॥ ७२ ॥ रमणं पदोलसूले नार्यो स्त्रीनाथवे स्मरे ॥ रोषणः शर

देहेमघर्षणोपलयोःपुमान्॥७३॥ क्रोधनेवाच्यलिंगःस्याद्रोहि
 णीकंठरुग्भिदि॥ तडित्कटुंभरासोमवल्केषुलोहितागवोः॥७४॥
 लवणं सैंधवादीनासिंधुरक्षोभिदोरसे॥ तद्युक्तेवाच्यलिंगःस्या-
 नदाभेदद्विषोःस्त्रियाम्॥७५॥ लक्ष्मणं नाम्निचिन्हेचसारस्यांल
 क्षणाकचित्॥ लक्ष्मणात्वौषधीभेदेसारस्यामपियोषिति॥७६
 ॥ रामभ्रातरिपुंसि स्यात्सश्रीकेचाभिधेयवत्॥ विषाणीक्षीरका
 कोल्यामजशृंग्यांचयोषिति॥७७॥ कुष्ठनामौषधेक्लीबंपशुशृंगेभ
 दंतयोः॥ विपणिःपण्यवीथ्यांचभवेदापणपण्ययोः॥७८॥ शर
 णंगृहरक्षित्रोर्वर्धरक्षणयोरपि॥ श्रवणंचश्रुतौकर्णेनक्षत्रेचन
 पुंसकम्॥७९॥ श्रमणोयतिभेदेनानिद्यजीविनितुत्रिषु॥ स्त्रियां-
 स्रदर्शनामांस्यांमुंडीरीशबरीभिदोः॥८०॥ श्रावणोमासिपावडे
 दध्याल्यांश्रावणास्त्रियाम्॥ शिंघाणंकाचपात्रेचलोहनासिक
 योर्मले॥८१॥ श्रीपर्णीकाशमरीकुंभ्योःक्लीबंपद्माग्निमंथयोः॥ सं
 कीर्णंनिचितेपिस्यादश्वत्थेचापिभेद्यवत्॥८२॥ सरणिःपंक्तौमा
 र्गेचसारणोराक्षसांतरे॥ रुग्भेदेनाप्रसारण्यांस्वल्पनद्यांचसा
 रणी॥८३॥ स्रषेणःकरमर्देस्याद्विष्णुस्रग्रीववैद्ययोः॥ स्रव
 णोनास्वर्णकर्षेस्रवर्णानुमरवांतरे॥८४॥ श्रीकृष्णाणुरुणिक्लीबे
 कांचनेहरिचंदने॥ स्रपर्णःस्वर्णचूडेचगरुडेकृतमालके॥८५॥
 स्रपर्णीकमलिन्यांचवैनतेयस्यमातरि॥ हरेणुर्नासतीलेस्त्री
 रेणुकाकुलयोषितोः॥८६॥ हरणंयौतकादीनांद्रव्येभुंजेत्ता
 पपि॥ हरिणःपुंसिसारंगेविषदेत्वभिधेयवत्॥८७॥ हरिणी
 हरितायांचनारीभिर्दुत्तभेदयोः॥ सवर्णप्रतिमायांचहर्षणोऽ
 क्षिरुगंतरे॥८८॥ हर्षकेयोगभेदेचश्राद्धदेवेपिचकचित्॥ हिर
 णंरेतसिस्वर्णेवरोदेचनपुंसकम्॥८९॥ णचतुः
 अंगारिणीहसंत्यांचभास्करत्यक्तदिश्यति॥ अथवर्णिनांऽथ-
 र्वज्ञब्राह्मणेचपुरोधसि॥९०॥ आतर्पणंप्रीणयेस्यान्गलाले

मेदिनीकोशः

(१११)

पनेपिच॥ आरोग्यं हणं स्यात्सोपाने समारोहे प्ररोहणे॥९१॥ इत्येव
 णंतु व्यजने धान्यमर्दनवस्तुनि॥ स्यादुद्धरणमुद्धारवांतान्नोन्मूष
 लेषपि॥९२॥ कार्षापणोऽस्त्रीकार्षिकेपणषोडशकेपिच॥ अथ का
 मगुणोरागेविषयाभोगयोरपि॥९३॥ वीर्णपर्णेतुनिंबेपरिवर्जुरा
 भूरुहेषुमान्॥ चूडामणिः शिरोरत्ने काकचिज्जाफलेषुमान्॥९४॥
 जुहुवाणोऽपिचाध्वर्यावपिस्याज्जातवेदसि॥ तंडुवीणः कीटमा
 त्रेवर्बरेतंडुलोदके॥९५॥ त्रायमाणायार्धिकेस्त्रीरस्यमाणोऽभिधे
 यवत्॥ तैलपर्णमलयजे श्रीवासेसिल्हकेपिच॥९६॥ दाक्षायणी
 त्वपर्णायामश्विन्याद्युडुषुस्त्रियाम्॥ अथ देवमणिभैरगेऽश्वाचर्तेको
 स्तुभेपिच॥९७॥ नारायणोऽनुतेभीरुगौर्योत्तारायणीमता॥ अ
 थोनिगरणं क्लीबं भोजने स्याद्बलेषुमान्॥९८॥ अथ निःसरणं मु
 त्प्रायमोक्षेषु निर्गमे॥ स्यान्निस्तरणमुपायेनिस्तारेतरणेपिच
 ॥९९॥ निरूपणं स्यादालोके विचारे च निदर्शने॥ पर्यरीणश्च पर्ण
 स्य शिरायां द्यूतकंबले॥१००॥ पर्णचूर्णरसेपि स्यात्पर्यरीणं तु पर्व
 णि॥ प्रवारणं निषेधे स्यात्काम्यदाने च न द्वयोः॥१०१॥ परीरणः स्या
 त्कमठे दंडे च पट्टशटके॥ परायणमभीष्टे स्यात्तत्पराश्रययोरपि
 ॥१०२॥ परवाणिः पुमान्धर्माध्यक्षवत्सरयोरपि॥ परायणं समासं
 गकास्त्येपारगतावपि॥१०३॥ पीलुपर्णा बिंबिकायां मूर्खायामौष
 धीभिदि॥ अथ पुष्करिणी चेस्यां सराजिन्यां जलाशये॥१०४॥ मधुप
 र्णा तु गंभायां नीली संज्ञौषधावपि॥ मीनी म्नीणस्तु बुद्धिगो दुर्दुरा
 स्त्रे च रवंजने॥१०५॥ रक्तेरेणुस्तु सिंदूरपलाशकोरकेषुमान्॥ राग
 चूर्णाः पुमान्दंतधावने मकरध्वजे॥१०६॥ रेरिहाणस्तु पुंसि स्यान्महा
 देवैर्वरेपिच॥ लंबकर्णः स्मृतो कोटपादपेच्छगलेपिच॥१०७॥ विदा
 रणं विडंबे च भेदे क्लीबं रणे द्वयोः॥ अथ वैतरणी नद्यां प्रेतानां यातु
 मातरि॥१०८॥ शरवाणिः शरसुरवे पापिष्ठेशस्त्रीविनि॥ पुमानयो
 शिरवरिणारसालावृत्तभेदयोः॥१०९॥ नारीरत्ने मल्लिकायां रोमाव

ल्यामपि स्त्रियाम् ॥ अथ संसरणं क्लीबमसंबाधचमूगतौ ॥ १०॥ ध्वं
 रापथेच संसारं रणारं भेच कुत्रचित् ॥ समीरणः स्यात्पवने पथि
 केच फणिज्जके ॥ ११॥ हस्तिकर्णश्चोरुबूके पलाशगणभेदयोः ॥
 ॥ ॥ णपंच ॥ ॥ अवग्रहणमित्येतत्प्रतिरोधेप्यनाद
 रे ॥ १२॥ अवतारणं भूतादिग्रहे वस्त्राचलेर्चने ॥ प्रविदारणमा
 रव्यातं संपरायेऽवदारणे ॥ १३॥ परिभाषायां सनिंदोपालंभनेनिय
 मेपि च ॥ उक्तो मत्तवारणस्तत्प्रक्लिन्नकटकंजरे ॥ १४॥ क्लीबंप्रासा
 दवीथीनांकुंडवृक्षवृतावपि ॥ मंडकपणीमंजिष्ठात्राह्मण्योर्ना
 तुशोणके ॥ १५॥ रोमहर्षणं रोमांचैनासूतेच बिभीतके ॥ वातरा
 यणउन्मत्तेनिष्प्रयोजनपूरुषे ॥ १६॥ कांडेच परपत्रेच कूटेच पर
 संक्रमे ॥ ॥ णषट् ॥ ॥ दोहदलक्षणमुक्तंवयःसंधो
 चगर्भेच ॥ १७॥ यौवनलक्षणमव्यारव्यातं लावण्यकुचयोश्च
 ॥ ॥ ॥ इति णांतवर्गः ॥ ॥ ६४९ ॥ ॥ तैकं ॥ ॥
 तश्चौरामृतपुच्छेषु क्रोडे स्लेछे च कुत्रचित् ॥ अबुमौ स्तरणेषु ण्ये-
 कथितः शब्दवेदिभिः ॥ ११॥ ॥ तद्दि ॥ ॥ अस्तंक्षितेष्य
 वसिते त्रिषु नापश्चिमाचले ॥ अंतंस्वरूपेनाशेना नस्त्रीशोभेऽतिके
 त्रिषु ॥ २॥ आर्त्तिः पीडाथनुक्रोद्योः स्त्र्यसेलब्धेस्वसत्तयोः ॥ आसिः
 स्त्रीयोगसंप्राप्त्योरितं स्मृते गते त्रिषु ॥ ३॥ ईतिर्दिंबे प्रवासेति वृ
 द्धादिषट्सकच स्त्रियाम् ॥ उक्तमेकाक्षरच्छंदस्कृतं स्याद्भाषिते त्रि
 षु ॥ ४॥ ऊतिः स्त्रीरक्षणे स्पृता वृत्तिः कल्याणवर्त्यनोः ॥ अगुप्सास्पर्ध
 यो स्त्रीस्या वृतमुच्छशिलाजले ॥ ५॥ सत्येदीप्ते पूजिते स्या वृतिव
 र्णादिषट्सकच ॥ आर्तवेभासि च पुमानेतः कर्बुरागतौ ॥ ६॥ क्षा
 ताशूद्राक्षत्रियजै प्रतीहारे च सारथौ ॥ भुजिस्थातनये पि स्यान्नि
 युक्तवेधसोः पुमान् ॥ ७॥ कर्त्ता तु कारके वाच्यलिंगो नापरमेशिनि
 ॥ क्रतुर्यज्ञेषु नो पुंसि कर्त्तातिः शोभेच्छयोः स्त्रियाम् ॥ ८॥ कांता-
 नार्याप्रियंगौ स्त्रीशोभने त्रिषु नाधये ॥ लोहे च चंद्रसूर्यायः पर्या

यांतःशिलासूच॥९॥क्षितिर्निवासेमोदिन्यांकालभेदेक्षयेस्त्रियाम्॥कीर्तिःप्रसादयशसोर्योषित्कुंतोगवेधुकायांस्यात्॥१०॥प्रासायुधेचकुंतीगुगुलुपृथयोश्चशालुक्याम्॥कृतंयुगेऽलमर्थस्याद्विहितेहिंसितेब्रिषु॥११॥कृतंतुवेष्टितेच्छिन्नेकृतिःकारणहिंसयोः॥कृत्तिश्चर्मत्वचोभूर्जेकृत्तिकायांह्रयंस्त्रियाम्॥१२॥केतुर्नारुकपताकाविग्रहोत्पातेषुलक्ष्यणि॥गर्तस्त्रिगर्तभेदेस्यादवदेचकुकुंदरे॥१३॥ग्रस्तंग्रासीकृतेपिस्थालुसवर्णपदेपिच॥गतिःस्त्रीमार्गदशयोर्ज्ञानेयात्राभ्युपाययोः॥१४॥नाडीघणसरण्यांचगतंविज्ञातयातयोः॥गातुर्नाकोकिलेष्टंगेगंधर्वेब्रिषुरोषणे॥१५॥गीतिश्छंदसिगानेस्त्रीगीतंशब्दितगानयोः॥गुप्तिश्चवकरस्थानेकारागारेचरक्षणे॥१६॥गुप्तंस्याद्रक्षितेगूढेद्यातःकांडप्रहारयोः॥घृतमाज्येजलेक्लृबंप्रदासेत्वभिधेयवत्॥१७॥चित्तंछन्नेब्रिषुचिताचित्यायांसंहतौस्त्रियाम्॥चित्तिश्चित्यावृंदयोःस्त्रीजातंयत्तौघजन्यम्॥१८॥क्लृबंभ्रिलिंगमुत्पन्नेजातिःस्त्रीगोत्रजन्यनोः॥अश्र्यंतिकामलक्योश्चसामान्यच्छंदसोरपि॥१९॥जातीफलेचमालत्यांज्ञातिस्तातसगोत्रयोः॥पुमानथततंव्यासेविस्तृतेचभ्रिलिंगकम्॥२०॥क्लृबंवीणादिवाद्येस्यात्युल्लिंगस्तसमीरणे॥तातेनुकंप्येजनकेतिक्तोरसस्रगंधयोः॥२१॥तिक्तालुकदुरोहिण्यांपर्पदेतुनपुंसकम्॥तूस्तरेणौचविरव्यातंजटायांचनपुंसकम्॥२२॥त्रेतायुगेऽग्निव्रितयेदत्तंविश्राणितेऽर्चिते॥दंतोऽद्विकटकेकुंजेदशनेऽशोषधौस्त्रियाम्॥२३॥दांतस्तदमितेपिस्थान्तपःक्लेशासहेब्रिषु॥दितिदैत्यजनन्यांचरवंडनेपिचयोषिति॥२४॥दीप्तंनिर्भासितेदग्धेज्वलितेऽथद्रुतंब्रिषु॥शीघ्रेविलीनेविद्राणेद्युतिःस्त्रीरश्मिशोभयोः॥२५॥दृतिश्चर्मपुटेमत्स्येनाधातुर्नैदियेब्रिषु॥शब्दयोनिमहाभूततद्गुणेषुरसादिषु॥२६॥मनःशिलीदोश्चेष्मादोविशेषाद्देहिकेस्त्रिच॥धाताहिरण्यगर्भेनापालकेब्रिषयोधु

तम् ॥ २७ ॥ त्यक्तेषितं ते धूतं तु कंपिते भर्त्सिते त्रिषु ॥ धूर्ते तु खंडलव
 णे धूस्तूरे नाविदे त्रिषु ॥ २८ ॥ धृतिर्नेष्टौ स्त्रियां तु षौ योगभिद्वैर्यधार
 णे ॥ नतं तगरपाठ्यां स्यात्क्लृबंकुदिलनम्रयोः ॥ २९ ॥ त्रिषु नीति
 र्नयेपि स्यात्प्रापणेपि च योषिति ॥ पंक्तिः स्त्रीगौरवे पाके पत्तिर्ना
 पदगे स्त्रियाम् ॥ ३० ॥ गतावेकरथैके भञ्ज्यश्च पंच पदातिके ॥ पंक्ति
 र्दशाक्षरं छंदोदशसंख्यालिषु स्त्रियाम् ॥ ३१ ॥ पतिर्धवेना त्रिष्वीशे प्रा
 सं लब्धे समंजसे ॥ पातो निपाते नेत्राते त्रिषु प्राप्तिर्महोदये ॥ ३२ ॥
 लाभेपि च स्त्रियां प्रातिः पूतिर्मादेशयोः स्त्रियाम् ॥ पीतिर्नाऽश्वे स्त्रि
 यां पाने प्रीतं हृषितं नर्मणोः ॥ ३३ ॥ पीतं पाने हरिद्रायां स्त्रियां गौरे
 ऽभिधेयवत् ॥ प्रीतिर्योगांतरे प्रेम्णि स्मरपत्नीमुदोः स्त्रियाम् ॥ ३४
 ॥ पुस्तं क्लीबेषु स्तके च लेप्यादिशिल्पकर्मणि ॥ पूतं तुरंगमगतौ
 क्लीबं पुंसि त्रिमात्रके ॥ ३५ ॥ पूतं त्रिषु पवित्रे च शठिते बहुलीकृते ॥
 पूतं त्रिषु पूरिते स्यात्क्लृबं रवातादिकर्मणि ॥ ३६ ॥ प्रोतं नपुंसकं व
 स्त्रैर्यचिते वाच्यलिंगकम् ॥ प्रेतो भूतांतरे पुंसि मृते स्याद्वाच्यलिं
 गकः ॥ ३७ ॥ पोतः शिशौ बहित्रे च गृहस्थाने च वाससि ॥ वृत्तिस्त
 वरणेपि स्याद्दृष्टने ऽपि च योषिति ॥ ३८ ॥ भर्त्ता स्वामिभिर्पुंसि स्या
 त्रिषु धातरि पोष्टरि ॥ भक्तिर्विभागे सेवायां स्त्रियां भ्रांतिस्तयो
 षिति ॥ ३९ ॥ मिथ्यामितो च भ्रमणे भित्तिः कुड्यप्रदेशयोः ॥ भीति
 र्भये स्त्रियां भीतं भये थभीयुते त्रिषु ॥ ४० ॥ भूतिर्भस्मनि संपत्तौ
 हस्तिशृंगारयोः स्त्रियाम् ॥ भूतं क्षमादौ पिशाचादौ जंतौ क्लीबं त्रिषू
 चिते ॥ ४१ ॥ प्राप्ते वित्ते समे सत्ये देवयोन्यंतरे तु ना ॥ कुमारपि भृ
 तिः स्त्रीस्यान्मूलेपि भरणेपि च ॥ ४२ ॥ मतं तु सन्मते ज्ञाते मतिः
 स्त्रीच्छाशियोः स्मृतौ ॥ मंतुः पुंस्यपराधेपि मनुष्येपि प्रजापतौ ॥ ४३
 ॥ माता गौर्यादिजननी गोब्रह्मण्यादिभूमिषु ॥ मातिर्मानेप्यव
 च्छेदे मुक्तिर्मोक्षे च मोक्षणे ॥ ४४ ॥ मात्रादयः स्त्रियां मुक्तः प्राप्तो
 क्षे च मोचिते ॥ त्रिषु स्त्रीमौक्तिके मूर्तिः कायकारिण्ययोः स्त्रियां ॥ ४५

मूर्त्तस्यात्रिषु मूर्च्छालेकठिने मूर्तिमत्यपि ॥ मृतं तु याचिते मृत्यो
 क्लीबं मृत्युमतिविषु ॥ ४८ ॥ यतिः स्त्रीपादविच्छेदेनिकारयति नोः पु
 मान् ॥ यंतामेवेच सूतेनायुक्तिः स्त्रीन्याययोगयोः ॥ ४९ ॥ युतो युक्ता
 ऽपृथग्भूते क्लीबं हस्तचतुष्टये ॥ रक्तो नुरक्ते नील्यादिरंजिते लोहिते
 त्रिषु ॥ ५० ॥ क्लीबं तु कुंकुमेतास्त्रे प्राचीनामलके सृजि ॥ रतिः स्त्रीस्म
 रदारेषु रागे स्मरत गुह्ययोः ॥ ५१ ॥ रत्नं वर्त्य निनद्यां स्त्रीरतं सुरतगु
 ह्ययोः ॥ रिक्तं भूत्येव नेरीतिः स्त्रियां स्यदप्रचारयोः ॥ ५२ ॥ पित्तले लो
 हके दृष्टे च लत्ताप्रियंगुशाकयोः ॥ पृक्काज्योतिष्मती वल्ली लत्ता कर्पूरि
 का स्रुच ॥ ५३ ॥ माधवी दूर्वयोर्लिप्तविलिप्तविषदिग्धयोः ॥ भुक्ते लूता
 तूर्णनाभपिषालिकागदांतरे ॥ ५४ ॥ वसा तु जनके पुंसि वापकेप्य
 भियेयवत् ॥ वक्ता तु पंडितेपि स्याद्वाग्भिन्त्यप्यन्यलिङ्गकः ॥ ५५ ॥ व्य
 स्तं तु व्याकुले व्याप्ते व्यक्तः स्फुटमनीषिणोः ॥ वृत्तिर्द्वयोर्निरूहो ना
 भ्यधो भूम्नि दशास्रुच ॥ ५६ ॥ वर्त्तिर्भेषजनिर्माणेन यनां जनलेख
 योः ॥ गात्रानुलेपनादी प्रदशादीपेषु योषिति ॥ ५७ ॥ वार्त्ता तु वर्त्तने
 वातिंगणे कृष्याद्युदंतयोः ॥ निःसाररोग्ययोः क्लीबं वृत्तिर्महोरु-
 जोः स्त्रियाम् ॥ ५८ ॥ व्यासं रव्याते समाक्रांते व्यासिर्व्यापनरंभयोः ॥
 स्त्रियां वित्तिर्विचारे च लाभसंभावयोः स्त्रियाम् ॥ ५९ ॥ वित्तं क्लीबं
 धने वाच्यलिङ्गं रव्यासे विचारिते ॥ वीतमसारगजे स्यादंकुशकर्मण्य
 सारतुरगेपि ॥ ६० ॥ वीतिर्गतोचदीप्तोत्रजनाशनधावनेषु स्त्री ॥
 वृत्तिर्विचरणाजीवकेशिक्यादिप्रवर्त्तने ॥ ६१ ॥ स्त्रीर्द्वैतं प्रसवबंधे
 घदीधाराकुचाग्रयोः ॥ वृत्तोऽधीतेप्यतीतेतिवर्तुलेपि हते मृते ॥ ६२
 ॥ दृढेऽन्यलिङ्गं वा क्लीबं छंदश्चारित्र्यवृत्तिषु ॥ शक्तिरस्त्रांतरे गौर्या
 मुस्ताहादौ बले स्त्रियाम् ॥ ६३ ॥ शस्तेऽस्ते मे प्रशस्ते च शांतिः स्त्रीसंग
 लेशमे ॥ शास्ता समंतभद्रेनाशासके पुनरन्यवत् ॥ ६४ ॥ शांतोऽ
 भियुक्तरसयोः पुंसि त्रिषु शमान्विते ॥ अव्ययं चारणे शांते शांतं
 शितं च दुर्बले ॥ ६५ ॥ निशिते च शितिर्भूर्जनासितासितयोः स्त्रिषु

शीतं हिमशुणे क्लीबं शीतलालसयोः स्त्रियाम् ॥ ६४ ॥ वानीरे बहु वारे
 नाशक्तं पूताम्लनिष्ठुरे ॥ श्रुतिः श्रोत्रे च तत्कर्मण्याम्नायवार्तयोः
 स्त्रियाम् ॥ ६५ ॥ शक्तिः कपालशकलेशं रवे शं रवनरवेपि च ॥ नरव्य
 श्वाचर्तदुर्नाममुक्तास्फोटेषु च स्त्रियाम् ॥ ६६ ॥ श्रुतमाकर्णितेशास्त्रे
 श्वेतोद्दीपादिभेदयोः ॥ श्वेतावराटिकाकाष्ठपाटलाशंखिनीषु च
 ॥ ६७ ॥ क्लीबं रूप्यो न्यवच्छुक्ले सन्त्साधौ धीरशस्तयोः ॥ मान्ये सत्ये वि
 यमाने त्रिषु साध्युमयोः स्त्रियाम् ॥ ६८ ॥ सातिर्दाने वसुमाने स्त्री स्वां
 तं चेतसि गच्छरे ॥ स्थितं प्रतिज्ञातवति चोर्ध्वनिश्चलयोः स्त्रियाम् ॥ ६९
 स्थितिः स्त्रियामवस्थाने मर्यादायां च सीमनि ॥ सितमवसिते च ब
 ह्वे धवलत्रिषु धवलायां स्त्री ॥ ७० ॥ सीतालांगलपद्मतिवैदेही स्वर्गगं
 गास्तु ॥ सतस्तु पार्थिवेषु त्रेह्यपत्येतुस्तुता स्मृता ॥ ७१ ॥ सतिः
 स्पर्शा ज्ञतानिद्राविश्रंभेशयने स्त्रियाम् ॥ सूतस्तु सारथौ तक्षि क्ष
 त्रियाद्वा ह्यणीस्तुते ॥ ७२ ॥ बन्दिपारदयोः पुंसि प्रसूते प्रेरिते त्रिषु ॥
 स्मृतिः सीचनसंतत्यो स्त्रियां स्मृतः प्रसेवके ॥ ७३ ॥ तत्रिषूते स्मृति
 र्धर्मशास्त्रस्मरणयोः स्त्रियाम् ॥ स्मृतिः स्त्रीगमने मार्गे सेतुर्नालोकु
 मारके ॥ ७४ ॥ हस्तः करे करि करे सप्रकोष्ठकरेपि च ॥ ऋक्षे केशात्
 परोव्राते हितं पथ्ये गते धृते ॥ ७५ ॥ हेतिः स्यादायुधज्वाला सूर्यते
 जः सुयोषिति ॥ ॥ तत्रि ॥ ॥ अमृतं यज्ञशेषे स्यात्
 यौषधेषु तलिले धृते ॥ ७६ ॥ अयाचिते च मोक्षे च नाधन्वंतरि देवयोः
 ॥ अमृता मागधीपथ्यायुडूच्यामलकीषु च ॥ ७७ ॥ अनृतं कृपा
 वसत्ये प्यजितो नाहरो त्रिषु ॥ अनिर्जिते चान्युतस्तु हरो पुंसि त्रिषु
 स्थिरे ॥ ७८ ॥ अर्दितं याचितेपि स्याद्वातो व्याधौ च हिंसिते ॥ अक्षतं
 नहयोः पंडे लाजेषु भिष्य हिंसिते ॥ ७९ ॥ यवेपि कचिदव्यक्तो हरो रस्य
 रहरेषु मान् ॥ परमात्ममहदाद्योः क्लीबं स्यादस्फुटं त्रिषु ॥ ८० ॥ अनं
 तः केशवेषो वेषु माननवधौ त्रिषु ॥ अनन्ता च विशल्यायां शारिका
 दूरं चोरपि ॥ ८१ ॥ कृपादुरालभापथ्या पार्वत्यामलकीषु च ॥ वि

श्वभरागुडूच्योः स्यादनंतं स्तरवर्त्यनि॥८२॥ अश्मंतमशुभेचुल्यो-
मरणोऽनुवधावपि॥ क्षेत्रेयथाऽयतिः पुंसिहिमदीधितिकालयोः॥
८३॥ अहं स्तक्षपणोबुद्धेपुंसिमान्येऽन्यलिंगकः॥ अहं तस्यापि सु-
गतेक्षपणेपिच दृश्यते॥८४॥ अगस्तिः कुंभयो नौचयंकसेनतरो
पुमान्॥ अर्बती कुंभदास्यांच बडवायांच योषिति॥८५॥ अंगतिः
पुंस्यग्निहोत्रप्रहवन्निष्ठादिति॥ मूदेवमात्रोरंहतिस्स्यागेरोगे
प्युभेस्त्रियौ॥८६॥ आपातः पुंसिपतनेतदात्वेच प्रकीर्तितः॥ आ-
घातं शिंघितेक्रांतेप्यारव्यातं भाषितेतिङि॥८७॥ आध्यातः शब्दि-
तेदग्धेचात रुग्भेदसंयुते॥ आपुतः स्नातकेस्नातेऽप्यादृतः साद-
रेर्विते॥८८॥ आचितः शकटो नैयेपलानामयुतद्वये॥ पुल्लिंगः
संगृहीतेपिछंदेपिस्यात्रिलिंगकः॥८९॥ आहतं गुणितेचापिता-
डितेचमृषार्थके॥ स्यात्पुरातनवस्त्रेपिनववस्त्रेचमाऽनर्के॥९०॥
आनर्तो देशभेदेपिनृत्यस्थानेजलेरणे॥ आवर्तश्चित्तनेवारि-
भ्रमेचावर्तनेपुमान्॥९१॥ आस्फोतं तुं पुमानर्कपणेस्यात्कोविदार-
के॥ आस्फोतागिरिकर्ण्यंच वनमाल्यांच योषिति॥९२॥ आयस्त-
स्तेजितेक्षिसेक्लेशितेकुपितेहते॥ आयतिस्तस्त्रियां दैर्घ्येप्रभावा-
गामिकालयोः॥९३॥ आयतिस्तस्त्रियां स्मेहवशित्वेवासवेबले॥
आकृतिस्तस्त्रियां रूपेसामान्यवपुषोरपि॥९४॥ आसत्तिः संगमे
लाभेस्त्रियामापत्तिरापदि॥ प्रापणेपिच योषित्यादुदंतः साधु-
वार्तयोः॥९५॥ उषितं व्युषितेदग्धेप्युदात्तस्तस्वरांतरे॥ दयात्या-
गादिसंपन्नेकाव्यालंकारकृत्ययोः॥९६॥ उत्तमं शक्यांसेथत्रिषु
तसेपरिपुते॥ उचितं तुभवेन्यस्तेमितेज्ञातेसमंजसे॥९७॥ उद्ध-
तं स्यान्निष्कृष्टिसेपरिमुक्तेज्झितेपिच॥ उत्थितं स्यान्निष्कृष्टि-
प्रोद्यतेवृद्धिमत्यपि॥९८॥ उद्धातस्तु पुमान्यादस्वलनेसमुपक-
मे॥ पवनाभ्यासयोगस्य कालभेदेच कीर्तितः॥९९॥ उत्तुंगेमुद्गरेपि
स्यादुदितं तत्त आगते॥ उत्थितं त्रिषु संजातेसमुन्नद्धप्रवृद्धयोः १००

उद्यत्तुः स्यादवति धूसरसुत्तु कुंदयोः ॥ ३ ॥ उद्वांतो निर्मदगजे सुमा
 ब्रह्मिन्नेत्रिषु ॥ १॥ पृथुः पुरुषेऽग्नौ ना कलितं विदिता सयोः ॥
 कपोतः स्यान्निचक्रंठपारावतविहंगयोः ॥ २॥ अथ क्रंदितमाह्वा
 नेरुदितोपिन पुंसकम् ॥ क्षारितः स्नावितेक्षारे अभिशस्ते पिचत्रि
 षु ॥ ३॥ कापोतारुचके क्लीबे कपोतो ये जनांतरे ॥ किरातो म्लें
 उभे देस्याद्भुनिंबेऽल्यतनावपि ॥ ४॥ स्त्रियां चामरधारिण्यां कुट्टि
 नी दुर्गयोरपि ॥ कृतांतो यमसिद्धांत देवाकुशलकर्मक ॥ ५॥ गर्जि
 तं वारिवाहादि ध्वनौ नाम त्तकुंजरे ॥ ग्रंथितं गुंफिते कांते हिंसि
 ते च त्रिलिङ्गकम् ॥ ६॥ गभस्तिः किरणे सूर्ये नास्वाहायांतु योषिति
 ॥ गम्युत्स्त्रीस्वर्णलतयोर्गोपतिः शिवषंदयोः ॥ ७॥ नृपभास्क
 रयोः पुंसि चेष्टितं गतिचेष्टयोः ॥ जगत् स्याद्विष्टपे क्लीबं वा योना
 जंगमे त्रिषु ॥ ८॥ जगती भुवने क्षमायां छंदोभे दे जने पिच ॥ जयं
 ती वृक्षभिद्वोर्योरिंद्रपुत्री पताकयोः ॥ ९॥ पुमानेन्द्रो हरे भीमे ज्वलि
 तं दग्धउज्वले ॥ जामाता दुहितुः पत्न्योऽसूर्यावर्ते धवे पुमान् ॥ १०॥
 जीमूतोऽद्वौ धृतिकरे देवताडे पयोधरे ॥ जीवातुरस्त्रियां भक्ते-
 जीविते जीव नोषधे ॥ ११॥ जीवन्ती जीवनी शस्योर्गुडूची चंदयोर
 पि ॥ जृम्भितं करणे स्त्रीणां मीहास्फोटितयोरपि ॥ १२॥ त्वरितं प्र-
 जवेशीघ्रे त्रिगर्तो गणितांतरे ॥ देशे पिना घुर्घुरिका कामुकांग
 नयोः स्त्रियाम् ॥ १३॥ तृणाता धनुषितृणत्वे दंशितमपि जातदंशि
 तेपि स्यात् ॥ कवचाचिते द्विजातिविप्रोऽजयोश्च पुलिङ्गः ॥ १४॥
 दुर्जातं व्यसने क्लीबे सम्यग्जातेऽन्यलिङ्गकम् ॥ दुर्गतिर्नरके नैस्ये
 स्त्री दृष्टांत उदाहृतौ ॥ १५॥ शास्त्रे च मरणो धीमान् पंडिते च बृह
 स्पतो ॥ निर्भरतिः स्यादलक्ष्यां स्त्रीदिशां पालांतरे पुमान् ॥ १६॥ नि
 कृतं विप्रलंभे स्यान्नीचे विप्रकृते पिच ॥ निर्मुक्तस्त्यक्तसंगे स्यान्मु
 क्तकंचुक सो गिनि ॥ १७॥ निरस्तस्त्रिषु निष्कृते प्रेषिते प्रौढुतो दिते
 ॥ संत्यक्ते च प्रतिहते निमित्तं हेतुलक्षणोः ॥ १८॥ निवातो दृढ

सन्नाहेयातश्चून्येपिचाश्रये॥निशांतं त्रिषुशांतेस्यात्कृबंतुभवनी
 पसोः॥१९॥निष्कृतिर्भर्त्सनेक्षेपेशठेशाठ्येपिचस्त्रियाम्॥निर्वृतिः
 कस्थितावस्तंगमनेचस्वरवेस्त्रियाम्॥२०॥नियतिर्नियमंदेवेस्त्री
 पतन्पातुकेरवगे॥प्रहृतं विततेक्षुण्णेपर्यस्तः पतितेहते॥२१॥
 प्रभूतमुद्गतेप्राज्येपंडितःसिल्हकेकवौ॥पलितंशैलजेतापेके
 शपाकेचकर्ममे॥२२॥प्रसृतःसुप्रसारेस्याद्विनीतेवेगितेत्रिषु॥अ
 र्द्धजलौतुपुल्लिगोजंघायांप्रसृतामता॥२३॥प्रसृतंकुसुमेकृबं
 त्रिषुसंजातसूतयोः॥प्रणीतःसंस्कृताग्नौनायज्ञपात्रांतरेस्त्रिया
 म्॥२४॥त्रिषुक्षिसौपसंपन्नविहितेषुप्रवेशिते॥प्रतीतःसादरेज्ञा
 तेत्तृष्टप्रख्यातयोस्त्रिषु॥२५॥प्रमीतंवाच्यलिंगंस्याह्योक्षितेपिमृ
 तेपिच॥परेतोवाच्यलिंगःस्यान्मृतेमृतांतरेषुमान्॥२६॥पर्वतः
 पादपेष्टंसिशाकमत्स्यप्रभेदयोः॥देवसुन्यंतरेशैलेप्रतापोनिर्झरे
 तदे॥२७॥पर्याप्तंतुयथेष्टस्यात्तसौशक्तेनिवारणे॥पंचतापंच
 भावेस्यान्मरणोपिचयोषिति॥२८॥पक्षतिश्वभवेत्यक्षमूलेचप्र
 तिपत्तिथौ॥प्रसूतिरुद्भवेपिस्थान्तनयेदुहितर्यपि॥२९॥प्रतति
 विस्तृतौबल्यांप्रवृत्तिःपंक्तिवर्त्यनोः॥प्रवृत्तिस्तुप्रवाहेस्यादुदंते
 चप्रवर्तने॥३०॥आयंत्यादौचपर्याप्तिःप्रकामप्राप्तिरक्षणो॥प्र
 कृतिर्गुणसाम्येस्यादमात्यादिस्वभावयोः॥३१॥योनौलिंगेपौर
 वर्गेऽपीपक्षत्यादयःस्त्रियाम्॥पार्वतीसल्लकीदुर्गागोपालपु
 त्रिकासुच॥३२॥प्रार्थितंयाचितेशत्रुसंक्रुद्धेभिहतेत्रिषु॥पित्स
 नविहंगमेष्टंसिपननेच्छोपुनस्त्रिषु॥३३॥पिशितंमांसंमांस्यस्त्री
 पिंडितंगुणितेधने॥पीडितंकरणेस्त्रीणांयंत्रितेबाधितेपिच
 ॥३४॥पुटितंस्याद्द्विषुदेपाटितस्यूतयोरपि॥पृषन्मृगेषुमान्बिं
 दौनहयोःपृषतोपिना॥३५॥अनयोश्चत्रिषुस्वेतबिंदुयुक्तेषुभा
 विमौ॥प्रोक्षितंनिहितेसिक्तेघृहतीवसनांतरे॥३६॥छंदोभित्
 क्षुद्रवार्ताकीवारिधानीषुवाचिच॥फंदकारीमहत्योश्चभवद्यु

अस्सतोस्त्रिषु ॥ ३७॥ स्त्रीबाणभेदे भरतो नाद्वशास्त्रमुनोत्तरे ॥
 रामानुजेचदौष्यंतौ भास्वान्भास्वरसूर्ययोः ॥ ३८॥ भारतं ग्रंथभेदे स्या
 द्वर्षभेदेऽथ भारती ॥ वचनेचसरस्यत्यां पक्षिदृत्तिप्रभेदयोः ॥ ३९॥ भा
 संतः सुंदराकारे त्रिषु नाभासपक्षिणी ॥ भावितं वासिते प्राप्ते भूभृन्ना
 द्रोमहीपतौ ॥ ४०॥ महती वल्लकी भेदे राज्ये स्यात्तु न पुंसकम् ॥ तत्त्वभेदे
 पुमान्मृदेवाच्यवन्मथितं पुनः ॥ ४१॥ क्लीबं निर्जलघोले स्यात्त्रिषु लोडि
 तघृष्टयोः ॥ मरुदेवे समीरेनाग्रंथिपर्णे न पुंसकम् ॥ ४२॥ मुषितं हृत
 खंडितयो मूर्च्छितमपिसोच्छयेच मूदेच ॥ रजतं त्रिषु शक्रे स्यात्क्लीबं हा
 रेच दुर्वर्णं ॥ ४३॥ रमतिर्नायकेनाके पुंसि स्याद्द्रुसितं पुनः ॥ रुतस्तनित
 योः क्लीबं स्वर्णादिरवचिते त्रिषु ॥ ४४॥ रेवती हलिपत्या स्यात्ताराभिन्ना
 तृभेदयोः ॥ रेवतस्तस्त्वर्णालो शैलभेदे च शंकरे ॥ ४५॥ रोहितं कुंकु
 मेरक्तेऽरजुशक्रशरासने ॥ पुंसि स्यान्मीनमृगयोर्भेदे रोहितकद्रुमे ॥
 ४६॥ रोहिन्मृग्यालताभेदे स्त्रीनाकं ललितं त्रिषु ॥ उलितं चेशितेपि
 स्याद्भारभेदे तु न द्वयोः ॥ ४७॥ लोहितं रक्तगोशीर्षं कुंकुमेरक्तचंदने ॥
 पुमान्नादांतरे भौमे वर्णे च त्रिषु तद्वति ॥ ४८॥ वर्द्धितं प्रसितेच्छिन्ने पूरि
 तेव हतिर्गवि ॥ सचिवे पुंसि बहुतुः पथिके वृषभे पुमान् ॥ ४९॥ वनिता
 जातरागस्त्रीस्त्रियोस्त्रिषु च याचिते ॥ सेविते वापितं बीजाकृतमुडि
 तयोस्त्रिषु ॥ ५०॥ वसतिः स्यात्स्त्रियां वासे यामिन्यां च निकेतने ॥ -
 व्यायतं व्यावृते दीर्घे हृदेऽचातिशयेऽन्यवत् ॥ ५१॥ व्याघातो योगभे
 दे स्यादंतरायप्रहारयोः ॥ वासिता करणीनार्यो वासितं भावितेरु
 ते ॥ ५२॥ वासंती माधवीयूथ्योरुष्टेनावहिते त्रिषु ॥ विचिक्तं त्रिषु
 संपृक्तेरहःपूतविवेकिषु ॥ ५३॥ वस्तनं देनाविहस्तः पंडिते व्याकुले
 त्रिषु ॥ विनीतः स्वहाश्वे स्याद्दण्डिषु पिपुमांस्त्रिषु ॥ ५४॥ जितेन्द्रिये
 ऽपनीते च निभृते विनयान्विते ॥ विश्वस्तो जातविश्वासे विश्वस्ता
 विधवस्त्रियाम् ॥ ५५॥ विद्युत्तडितिसंख्यायां त्रिषु तु निष्प्रभे
 ॥ विवृताक्षद्रुग्भेदे विस्तृतत्वभिधेयवत् ॥ ५६॥ विनेता देशकेरा

ज्ञिनाविधाता तु वेधसि ॥ स्मरेनाविनता ताक्ष्यजनन्यांपिदकाभिदि
 ॥५७॥ विनतः प्रणतेभुगने शिक्षितेनाभिधेयवत् ॥ विकृतं त्रिषु बीभ
 त्सरागिते संस्कृतेपि च ॥५८॥ विच्छित्तिरंगरागे विच्छेदे हारभेदे स्त्री
 ॥ विदितं बुधितार्थितयोर्विपत्तिरपि यातनापदोर्द्योषित् ॥५९॥ वृ
 त्तान्तः प्रक्रियायां स्यात्कास्तेर्यवार्ता प्रभेदयोः ॥ प्रस्ताये वेष्टितं रुद्धे ला
 सके करणांतरे ॥६०॥ वेष्टितं गमने क्लृप्तं कुटिले विधुते त्रिषु ॥ विवर्तः
 समुदाये स्यादपर्वतुननृत्ययोः ॥६१॥ शकुंतः कीदभेदे स्याद्भासिप
 क्षविहंगयोः ॥ श्रीमांस्तिलकवृक्षे नाम नो ज्ञेयज्ञानकविषु ॥६२॥ श्री
 पतिः पुंसि पृथिवीनाथे च मधुसूदने ॥ शृङ्गांतोतः स्मरेक्ष्माभृत्तरहः
 कक्षांतरेपि च ॥६३॥ स्तवंती तु तरंगिण्यां गुल्मस्थानौषधीभिदोः ॥
 संवर्तः प्रलये सुन्यंतरे कर्षफलेपि च ॥६४॥ स्खलितं चलिते त्रिषु सं
 हतं संगते दृढे ॥ संस्कृतः कृत्रिमे शस्ते भूषितेऽप्यन्यलिङ्गकः ॥६५॥
 क्लृप्तं तु लक्षणोपेते स्थपतिः कंचुकिन्यपि ॥ जीवेष्टियाजकेशित्यि
 भेदेनासत्तमे त्रिषु ॥६६॥ संघातः पुंसि याते च संहतौ नरकांतरे ॥
 संवित्तिः प्रतिपत्तौ स्यादविवादे जनस्य च ॥६७॥ संततिः स्यात्पत्तौ
 गोत्रे पारंपर्ये पुत्रपौत्राणाम् ॥ संगतिः संगमे ज्ञाने सन्नतिः प्रण
 तौ ध्वनौ ॥६८॥ समितिः संपराये स्यात्सभायां संगमेपि च ॥ स-
 याप्तिरवसाने स्यात्समर्थनेऽथ संमतिः ॥६९॥ अभिलाषप्यनुज्ञा
 यां संवित्याद्यास्तयोषिति ॥ स्थापितं निश्चितेन्यस्ते स्तिमितोऽ
 चंचलाद्रयोः ॥७०॥ सिकता स्त्री सिकतिले बालुकायां तु भूमनि
 ॥ स्फुरतं स्यान्निधुवने देवत्वे स्फुरता स्पृता ॥७१॥ स्फुटं तु शूभे
 पुण्ये क्लृप्तं सविहिते त्रिषु ॥ स्फुटं ता स्फुरवसंदोत्था शोभनव्रतयो
 रपि ॥७२॥ स्फुटीतिः शोभननये ध्रुवमातरि योषिति ॥ सूनुतं मं
 गले पि स्यात्प्रियसत्ये वचस्यपि ॥७३॥ हरिद्विशिस्त्रियां पुंसि हय
 वर्णविशेषयोः ॥ अस्त्रियां स्यात्तृणोचाथ हर्मितं क्षिसदग्ययोः ॥
 ॥ हरिता स्त्री च दूर्वायां हरिद्वर्णयुतेऽन्यवत् ॥ हसं त्यंगारधान्यां

चमलिकाशाकिर्नाभिदोः॥७५॥ हरीतः पक्षिभेदे स्यात्पुनिभेदे च के
 तवे॥ स्तुषितं विस्मिते प्राते प्रहते स्तुष्टलोमनि॥७६॥ ॥तच्चतुः
 ॥ ॥ अवसितमृद्देजातेष्ववसानगते च वाच्यलिंगं स्यात्॥
 अर्थपतिः पुल्लिङ्गोधनाधिनाथे च नरनाथे॥७७॥ अवदातः सिते
 गौरे विश्वेष्टे च न्यलिंगकः॥ अवगीतं तु निर्वादे त्वष्टृगर्हितयोर
 पि॥७८॥ अंतर्गतं विस्तृते स्यान्मध्यप्राप्ते च वाच्यवत्॥ अंगारितं
 तु दग्धे स्यात्पलाशकलिकोद्भवे॥७९॥ हसंत्यां च लतामात्रे न दीप्ते
 दे च योषिति॥ अपावृतस्तुषिहिते स्वतंत्रे पि च वाच्यवत्॥८०॥ अ
 त्याहितं महाभ्रातौ जीवानपेक्षकर्मणि॥ अभिनीतं त्रिषु न्याय्ये
 संस्कृता मर्षिणोरपि॥८१॥ अभिजातः कुलीने स्यान्न्याय्यपंडि
 तयोस्त्रिषु॥ अभियुक्तः परैरुद्देतत्परेष्वभिधेयवत्॥८२॥ अति
 मुक्तस्तनिःसंगे वा संत्यांति निशेषि च॥ अवध्वस्तः परित्यक्ते निं
 दितेष्ववचूर्णिते॥८३॥ अधिक्षिप्तः प्रणिहिते कुत्सिते भर्जिते त्रि
 षु॥ अंशमान् भास्करे शालपण्या मंशमतीस्पृता॥८४॥ भवेद्
 पचितिः पूजाव्ययनिष्कृतिहानिषु॥ अथानुमतिरूनेंदुपूणि
 मानुजयोरपि॥८५॥ अभिशस्तिः प्रार्थनापवादयोश्च त्रयं स्त्रि
 याम्॥ आयुष्या न्योगभेदे नावाच्यवच्चिरजीविनि॥८६॥ उपाहि
 तोऽनलोत्पातेषु मानारोपिते त्रिषु॥ उपाकृतो धरद्वतपशौनो
 पद्वते त्रिषु॥८७॥ उदास्थितः प्रतीहारे प्रग्रज्यावसिते च रे॥ स्या
 दुल्लिखितमुत्कीर्णे तनूकृते च वाच्यवत्॥८८॥ उद्गाहितमुदी
 र्णस्या द्वन्द्वग्राहितयोस्त्रिषु॥ भवेद्दुपचितं दग्धे समृद्धे वाच्यलिं
 गकम्॥८९॥ उज्जृम्भितं त्रिषूत्फुल्ले चैष्टायां तु न पुंसकम्॥ उपर
 क्तो व्यसनात्तेरादुग्रस्तैर्दुस्त्रययोः॥९०॥ उपसतिः संगमात्रे सेवा
 यामपि योषिति॥ अर्थप्रोक्ता शतावयति बलाभूकशो बिषु॥९१॥
 ऐरावतोऽभ्रमातंगे नारंगेलकुचद्वमे॥ नागभेदे च पुंसि स्याद्विद्य
 तद्देदयोः स्त्रियाम्॥९२॥ नपुंसकं महेंद्रस्य क्रजुदीर्घशरासने॥

कलधौतं स्वर्णस्याद्रजतेच न पुंसकम् ॥९३॥ भवेत्कुहरितं क्री
 बंपिकालापेरत ध्वनौ ॥ कुमुद्वान् कुमुदप्रायदेशोस्याद्वाच्यलिं
 गकः ॥९४॥ कुमुद्वती कुमुदिन्यां कुशपल्यां च योषिति ॥ कृष्णवृत्ता
 पाटलायां माषपण्यां च योषिति ॥९५॥ अथ गंधवती पृथ्वीपुराभि
 द्यासमावृषु ॥ सरायां च गरुत्मांश्च पक्षिमात्रेण वगाधिपे ॥९६॥ भ
 वेद्गृहपतिः पुंसि गृहस्थेऽपि च मंत्रिणि ॥ चंद्रकांतस्तु पुंसि स्यान्पणि
 भेदे च केतवे ॥९७॥ चर्मण्वती नदीभेदे कदलीपादपे स्त्रियाम् ॥ चि
 त्रगुप्तस्तु पुंसि स्याद्यमेतस्य च लेखके ॥९८॥ दिवाभीतः कुम्भिले स्या
 दुल्लेखे कुमुदाकरे ॥ दिवा कीर्तिस्तु पुंसि स्यान्नापितांतावसायिनोः
 ॥९९॥ द्वीपवान्त्सिंधुनदयो द्वीपवत्यापगाशुबोः ॥ दृषद्वती न
 दीभेदे कात्यायन्यामपि स्त्रियाम् ॥१००॥ स्याद्दुर्मकेतु रुरुत्यातभेदे
 वैश्वानरेऽपुमान् ॥ नद्यावर्तः पुमान्वेश्य प्रभेदे भगवद्भुमे ॥१०१॥ न
 दीकांतः समुद्रे स्यादिज्जले सिंधुवारके ॥ नदीकांता स्त्रियां जंज्वा
 काकजंघौषधावपि ॥१०२॥ नागदंतो द्विपरदे गृहानिर्गतदारुणि ॥
 नागदंती तु कुंभायां श्रीहस्तिन्यामपि स्त्रियाम् ॥१०३॥ निष्काशितो
 निर्गमितेऽप्याहितेऽधिकृतेऽपि च ॥ अयनिस्तु धितं त्यक्ते त्वग्निही
 ने लघूकृते ॥१०४॥ निराकृतिरनाकारेऽस्वाध्यायेषारणोऽभिषु ॥ प
 रिगतं चिषु प्राप्ते विस्मृतं ज्ञातं चेष्टिते ॥१०५॥ अथ प्रणिहितं न्यस्ते
 प्राप्तेऽपि च समाहिते ॥ अथ पल्लवितं लाक्षारक्ते सपल्लवे तते ॥१०६॥
 भवेत्प्रणिहितं द्विष्टेऽप्रतिस्रलितं च द्वयोः ॥ प्रतिक्षिप्तं वारिते स्या
 द्येषिते पंचकं चिषु ॥१०७॥ परिवर्तो विनियमे कूर्मसज्जेऽप्रवर्तने ॥
 परिस्फुटा स्त्रीवारुण्यां स्यान्ने स्यादभिधेयवत् ॥१०८॥ प्रधूपिता
 क्लेशितायां सूर्यगंतव्यदिश्यपि ॥ पंचगुप्तस्तु चार्वाकदर्शने क
 मदेऽपुमान् ॥१०९॥ प्रजापतिश्च दक्षादौ महीपालेऽभिधातरि ॥ प्रति
 पत्तिः प्रवृत्तौ च प्रागल्भ्ये गौरवेऽपि च ॥११०॥ संप्राप्तौ च प्रबोधे च प
 दप्राप्तौ च योषिति ॥ अथ प्रव्रजिता मांसी सुंडीरीतापसीषु च ॥

११॥ प्रति कृति रथाचार्यो प्रतिनिधिप्रतीकारयोश्चस्त्री॥ पाश्र्वप
 तो बकपुष्पेस्यात्यश्रुपत्यधिदेवनेचतद्भक्ते॥ १२॥ पारिजातः सु
 रतरो पारिभद्रतरावपि॥ पारावतीगोपगते नदीभिल्लवलीफले
 ॥ १३॥ पारावतः कलरवे तथा मर्कटतिंदुके॥ पुष्पदंतस्तदिङ्गाग
 भेदे पिद्याधरांतरे॥ १४॥ पुरस्कृतोऽभि शस्तारिग्रस्तायेकतपू
 जिते॥ भैरवन्नाजिनेगौर्योस्त्रियां पूज्येतु वाच्यवत्॥ १५॥ अथ
 भौगावतीनागपुरीनद्यो हरोऽपुमान्॥ रैगमाता तु कुट्टिन्यां वृक्ष
 रोगांतरे स्त्रियाम्॥ १६॥ लैक्ष्मीपतिः पुमान्वाक् देवनरपतावपि॥
 व्यंतीपातो महोत्पाते योगभेदापयोनयोः॥ १७॥ वैनस्पतिर्नाडुमा
 त्रे विनापुष्पफलदुमे॥ विंनिपातो निपाते स्याद्देवादि व्यसने पुमा
 न्॥ १८॥ विजृम्भितं तु चेष्टायां क्लृवंत्रिषु विकस्वरे॥ विंवस्वान्निबुधे
 सूर्ये तन्नगर्यां विवस्वती॥ १९॥ वैजयंती गृहेशक्रध्वजप्रासाद
 योऽपुमान्॥ वैजयंती पताकायां जयंती पादपे पुमान्॥ २०॥ भवे
 च्छतधृतिः पुंसि शक्रे च परमेष्ठिनि॥ शक्रं च दंती सुदंत्या स्यात्पुष्पदं
 ते भयोषिति॥ २१॥ सैमुद्भूतं सयुक्तीर्णेष्वपनीते च वाच्यवत्॥ सै
 दागतिर्नाकवातनिर्वाणेषु सदीश्वरे॥ २२॥ सैरस्वाश्च न देवाब्धौ ना
 न्यवद्रसिके स्त्रियाम्॥ चाणीरूपी रत्नवाग्देवीगोनदीषु नदीभिदि
 ॥ २३॥ मनुपत्न्यामपि सैत्यवती च्यासस्य मातरि॥ नारदचीकयोः
 पत्न्यां स्त्रियां पुंसि नृपांतरे॥ २४॥ सैमुद्रांती तु कार्पासी पृक्कादुरा
 लभास्तु च॥ सैमाहितः समाधिस्येषु क्तसिन्हांत आहिते॥ २५॥ नि
 र्विवादीकृते पि स्यात्प्रतिज्ञाते च वाच्यवत्॥ सैमायातौ बधे युद्धे
 संख्यावान्पंडिते पुमान्॥ २६॥ संख्यायुक्तेऽन्यलिङ्गोऽथ सैयाभृ
 तिः पुमान् नरवे॥ चंद्रे सभापितो बुद्धे पुमान् सूक्तेन पुंसकम्॥ २७
 ॥ सूर्यभक्तस्तु बंधूके पुंसि त्रिषु र्कपूजके॥ सैनापतिः कार्तिकेये
 प्यनीकाधिपतौ पुमान्॥ २८॥ हिमारातिः पुमान्वाति होत्रे किरण
 मालिनि॥ हैमवत्यभयाः स्वर्णक्षीर्योः श्वेतवचोमयोः॥ २९॥ ॥

मेदिनीकोशः

(१२५)

॥ ॥ तपंच ॥ ॥ अवलोकितौ नालोकनाथे त्रिषु निरीक्षि-
ते ॥ अपराजित ईशाजे ह्यंतरे नाऽजिते त्रिषु ॥ ३० ॥ गिरिकर्णजया
दुर्गाश्चानपर्णाषु योषिति ॥ उपधूपित आसन्न मरणे परिधूपिते ॥
३१ ॥ स्याद्गुणाधिपतिः पुंसि शंकरे पि गजानने ॥ भवेत्येति पतिष्वन-
पित्सौ त्रिषु पुंसि विहंगमे ॥ ३२ ॥ पृथ्वीपतिस्तु भूपाले ऋषभा-
ख्यो धौ पुमान् ॥ मूर्द्धाभिषिक्तो भूपाले मंत्रिणि क्षत्रियेऽपि च ॥
३३ ॥ यादसां पतिरेभौ धौ पश्चिमाशापतावपि ॥ वंसंतदूतश्चैत्रे
स्यात्येकपंचमरागयोः ॥ ३४ ॥ वंसंतदूती पाटल्या मभियुक्ते च
योषिति ॥ ॥ तषट् ॥ ॥ अर्द्धपारावतश्चित्रकंठेति
तिरिपक्षिणि ॥ ३५ ॥ ॥ तसप्त ॥ ॥ सैमुद्रनवनीतं स्या
क्रीबं पीयूषचंद्रयोः ॥ ॥ इति तांतवर्गः ॥ ॥
थैकम् ॥ ॥ थैरक्षणे संगले च साध्वसेचनपुंसकम् ॥
शिलोच्चये पुमानेव क्वचित्तु भयरक्षके ॥ १ ॥ ॥ थहि ॥ ॥
अथो विषयार्थनयोर्धनकारणवस्तुषु ॥ अभिधेये च शब्दानां नि-
वृत्तौ च प्रयोजने ॥ २ ॥ अथोत्थात्वा लंबनास्थानयत्नापेक्षास्योषि-
ति ॥ कथो मृन्मयभित्तौ च तथा प्रावरणांतरे ॥ ३ ॥ कथोऽस्यादति-
दुःखेऽपि निष्पाकेऽपि दुःखस्य च ॥ कुथोऽस्त्रीपुंसयोर्वर्णकं बले पुंसि
बर्हिषि ॥ ४ ॥ कथो नानेव रोगस्य भेदे च शटिते त्रिषु ॥ ग्रंथो ग्रंथ-
नाधनयोः स्याच्छास्त्राक्षरसंख्ययोः ॥ ५ ॥ ग्रंथिस्तु ग्रंथिपणे नाबं-
धेरुग्भेदपर्वणोः ॥ गौथोऽश्वो के संस्कृतान्यभाषायांगेयवृत्तयोः
॥ ६ ॥ तीर्थे शास्त्राध्वरक्षेत्रोपायनारीरजःस्तु च ॥ अवतारर्षिजु-
ष्टांबुपात्रोपाध्यायमंत्रिषु ॥ ७ ॥ तुल्यमंजनभेदे स्यान्नीलसूक्ष्मैल-
योस्त्रियाम् ॥ दुःस्थः स्याद्दुर्गते मूर्खे दुःखे नतिवृत्ति त्रिषु ॥ ८ ॥ प्रस्थो
स्त्रियां मानभेदे सानातु नितवस्तुनि ॥ पौथोऽर्द्धेऽग्नौ जले क्रीबं
पृथुं स्यान्मरुति त्रिषु ॥ ९ ॥ त्वकूपपर्यो कृष्णजरेऽस्त्री पुमानग्नौ
नृपांतरे ॥ प्रौथोऽस्त्री हययोणायां नाकव्यामध्वगो त्रिषु ॥ १० ॥

मर्थः स्यात्पुंसि मंथाने साक्तवेचदिवाकरे ॥ यथंतिर्यक्समूहे स्त्री
 पुष्पभेदे च योषिति ॥ ११॥ रथः पुमानवयवे स्यंदने वेतसेपि च ॥
 शीथोपंतो गृहांगे च रूपकांतरवर्त्तनोः ॥ १२॥ सस्थश्चरेऽवस्थि
 ते स्त्रीस्थितौ सा दृश्यनाशयोः ॥ सौथोऽपि कुसमूहे स्यादपि सं
 घातमात्रके ॥ १३॥ सिक्थो भक्तपुलाके नाम धूच्छिष्टेन पुंसकम् ॥
 ॥ ॥ थत्रि ॥ ॥ अतिथिः कुशपुत्रे स्यात्पुमाना
 गंतुकेषु ॥ १४॥ अश्वत्थः पिप्पलद्रो स्यादश्वत्थो पूर्णिमातिथौ
 ॥ अश्वत्थो निर्व्यथे सपेचारटीपथ्ययोः स्त्रियाम् ॥ १५॥ उन्माथः
 क्रूरयंत्रे स्यान्मारणघातकेषु मान् ॥ उपस्थः शोफशिक्रोडे त
 थामदनमंदिरे ॥ १६॥ उद्धथोरथकीले स्यात्ताम्रचूडारम्यपक्षि
 णि ॥ क्षवथुर्नास्तुतेकासे कायस्थः परमात्मनि ॥ १७॥ नरजाति
 विशेषेनाहरीतक्यांतु योषिति ॥ कापथः कुत्सितपथेऽशीरे-
 क्षीबमिष्यते ॥ १८॥ गोयंथिर्नाकरीषे स्याद्गोष्ठगोजिह्विकोषधौ
 ॥ दमथस्तपुमान्दंडे दामे च परिकीर्तितः ॥ १९॥ निशीथस्तपु
 मान्दंडरात्रे स्याद्वाभिमात्रके ॥ निर्ग्रथो नग्नकेपि स्यान्निःस्वबा
 लिशयोरपि ॥ २०॥ प्रमथस्याहरीतक्यां हरपारिषदे पुमान् ॥
 वस्तुथोरथगुप्तो स्यात्पुरुषं चर्मवेश्मनोः ॥ २१॥ मन्मथः काम
 चिंतायां कपित्थे कुसमायुधे ॥ वयस्था तु स्त्रियां ब्राह्मीगुड्या
 मलकीषु च ॥ २२॥ सूक्ष्मैलायां च काकोत्यां पथ्यालीतरुणेऽपि
 ॥ वमथुः पुंसि वमने गजस्य करशीकरे ॥ २३॥ विदथो योगि कु-
 तिनोः शमथः शान्तिमंत्रिणोः ॥ षडुंथा बुवचायां स्त्री स्यात्करं-
 जांतरे पुमान् ॥ २४॥ समर्थस्तु हि तैश्च संबद्धेऽप्यन्यलिङ्गकः
 ॥ सिद्धार्थस्तपुमान् शब्दोऽसिंहे च सितसर्पपे ॥ २५॥ ॥ थ
 चतुः ॥ ॥ अनीकस्थोरणगते हस्तिशिखाविचक्षणे ॥
 राजरक्षिणि चिह्ने च वीरमदनकेऽपि च ॥ २६॥ अवोदितिकथा
 पार्थवाच्यश्रद्धेयनष्टयोः ॥ चतुष्यथं चतुर्मागं संगमे ब्राह्मणेऽपि ना

अथचित्ररथः सूर्यगंधर्वान्तरयोः पुमान् ॥ दशमीस्थो नष्टवीर्यस्थ
 विरेप्यन्यलिंगवः ॥ २८ ॥ प्राणनाथो यममास्यानिष्टप्राणाधिपेमनः
 ॥ वानप्रस्थो यथूकेषिस्यात्तृतीयाश्रमे पुमान् ॥ २९ ॥ भवेदुदरस्थिः
 पुंसिसमुद्रेचवियन्मणोः ॥ इति यांतवर्गः ॥ ११४ ॥
 दैकम् ॥ ॥ दः पुमानचले दत्ते स्त्रियां शोधनदानयोः ॥ छंदो
 पतापरक्षस्फुमांस्तदातरि स्मृः ॥ १ ॥ ॥ दहिः ॥ अद्दः
 संवत्सरे वारि वाहमुस्तकयोः पुमान् ॥ कंदो रूरी सूरणेशस्य मूले ज
 लधरे पुमान् ॥ २ ॥ अद्दः स्त्रियां स्यान्निगडे प्रभेदे भूषणस्य च ॥ कुंदो
 माध्यैः स्त्रीसुकुंदभूमिनिह्यंतरे पुना ॥ ३ ॥ क्षोदः स्यात्पुंसिरजसि
 येषणे च प्रकीर्तितः ॥ गदो भ्रातरि विष्णोः स्यादामयेनायुधे गदा ॥
 ४ ॥ छदः पलाशे गरुतिग्रंथि पर्णतमालयोः ॥ छंदो वशे प्यभिप्राये
 धीदा पुत्री मनीषयोः ॥ ५ ॥ नंदिर्घृतांग आनंदेऽस्त्री नंदिकेश्वरे पु
 मान् ॥ नदी सरिति शौणादौ नानंदा स्यादलंजरे ॥ ६ ॥ गौर्यंतिथिवि
 शे पेस्त्री निधिराजभिदोः पुमान् ॥ निंदा स्यादपवादे पिकुत्सायाम
 पियोषिति ॥ ७ ॥ पदंशब्दे च वाक्ये च व्यवसायप्रदेशयोः ॥ पादतच्चि
 न्नयोः स्थानत्राणयोरं कवस्तनोः ॥ ८ ॥ श्लोकपादे पिचक्री पंपुल्लिंगः
 किरणो पुनः ॥ पादो बुधेतुरीयांशौ लप्रत्यंतपर्वते ॥ ९ ॥ चरणे च
 मयूरवे च बंदा लतांतरे स्मृता ॥ भिक्षुस्यामपि वंछां च विंदुर्दंतस्ततां
 तरे ॥ १० ॥ भूवोर्मध्ये रूपकार्यप्रकृतौ पृषते पुमान् ॥ वेदितर्यन्यलिं
 गः स्यात् भद्रं कल्याणशर्मणोः ॥ ११ ॥ भेदो द्वैधे विशे वे स्यात्पुजा
 पे विहारयोः ॥ मंदोरे तसि कस्तूर्यो गवर्षे हर्षे मदानयोः ॥ १२ ॥ मंदोऽ
 तीक्ष्णो च मूर्खे च स्वेरे चाभाग्यरोगिणोः ॥ अल्पे च त्रिषु पुंसि स्याद्
 स्तिजात्यंतरे शनौ ॥ १३ ॥ मृदुः स्यात्कोमले तीक्ष्णो रदो दंतविलेख
 ने ॥ विदाज्ञाने च निर्दिष्टामनीषायां च योषिति ॥ १४ ॥ वेदः श्रुतौ च
 वृत्ते च वेदिः स्यात्पंडिते पुमान् ॥ स्त्रिया मंगुलि मुद्रायां स्यात्परि
 कृतभूतले ॥ १५ ॥ शादः स्यात्कर्दमेशब्दे स्वादुर्मिष्ठमनोज्ञयोः ॥

सूतः स्तकथितः सूपकारे च व्यंजनांतरे ॥ १६ ॥ स्वेदस्तस्वेदनेष
 र्मेहदूक्षीबंबुक्कुचिचयोः ॥ दधिः ॥ अंगदः कपि
 भेदेना केयूरेति न पुंसकम् ॥ १७ ॥ अंगदायाम्यदिगदंतिहस्तिन्या-
 मपियोषिति ॥ अर्द्धदुरर्द्धचंद्रेस्याद्गलहस्तनखांकयोः ॥ १८ ॥ अर्द्ध-
 दुः स्यादतिमौदस्त्रियोन्यगुलियोजने ॥ अर्बुदो मांसकीले स्यात्पु-
 रुषे दशकोटिषु ॥ १९ ॥ महीधरविशेषेनाऽथास्पदं पदकृत्ययोः
 आमं तो वासुदेवे स्यात्तवद्वाभेदे च योषिति ॥ २० ॥ आक्रंदः क्रंदने
 क्लाने मित्रदारुणयुद्धयोः ॥ आतर्यपि च पुंसि स्यादा मोदो गंधह-
 र्षयोः ॥ २१ ॥ ककुदूस्त्री ककुदोयस्त्री वृषां केरादध्वजे वरे ॥ क्षण
 लोगण केरात्रौ क्षणदा क्षणदं जले ॥ २२ ॥ कपर्दः खंडपरशौ जला
 जूटे च राटके ॥ कर्पांडुरुत्सिसिकायां कर्णपाल्यामपि स्त्रियाम्
 ॥ २३ ॥ क्रव्यादक्षसिपुंसि स्यान्नांसाशिन्यन्यलिंगकः ॥ कामदा
 कामधेनौ स्त्री कामदातरि वाच्यवत् ॥ २४ ॥ कुमुदूचिषु स्यात्कृप-
 णे कैरवेतुन पुंसकम् ॥ कुमुदं कैरवेरक्तपद्मे स्त्री कुंभिकौषधौ ॥
 २५ ॥ गंभायां पुंसि दिङ्गागनागशारवा मृगांतरे ॥ कुसीदं जीवने वृ-
 द्धा क्लीबं त्रिषु कुसीदिके ॥ २६ ॥ कौमुदः स्यात्कार्तिक केचंद्रिकायां
 तु कौमुदी ॥ गोष्यदंगोपदश्च भ्रेगवांच गतिगोचरे ॥ २७ ॥ गोविं-
 दो वास्तदेवे स्याद्गवाध्वक्षो हृहस्पतौ ॥ गो नर्दमपि कैवर्त्तिसुस्तके
 पुंसिसारसे ॥ २८ ॥ जलदो सुस्तके मेघे जीवदो वैद्यविद्विषोः ॥ त-
 रदस्त्रियां पूवेपि स्यात्कारं देचविहंगमे ॥ २९ ॥ तोयदो सुस्तके मेघे
 पुमानाज्येन पुंसकम् ॥ दंरदस्त्रियां प्रपातेपि भयपर्वतयोरपि ॥
 ३० ॥ दारदो विषभेदे स्यात्पारदे हिंस्रले पुमान् ॥ दायादस्तभवे-
 त्सुंसि सपिंडे तनये चिच ॥ ३१ ॥ दृषदूनिषे षणशिलापट्टप्रस्तरयोः
 पुमान् ॥ धनदस्तकुबेरे स्यात्पुच्छिं गोदातरि त्रिषु ॥ ३२ ॥ नलदं स्या-
 त्पुष्परसोशीरसां सीधुन हयोः ॥ नर्मदः केलिसचिवे नर्मदासरि-
 दंतरे ॥ ३३ ॥ निर्वादः स्यात्लोकवादे परिनिष्ठितवादयोः ॥ निषादः

दक्षिः

मेदिनीकोशः

(१२९)

स्वरभेदे स्याच्चंडालेधावरांतरे ॥३४॥ प्रमदः संमदे मत्ते स्त्रियासु
त्तमयोषिति ॥ प्रसादोऽनुग्रहे काव्यगुणस्वास्थ्यप्रसत्तिषु ॥३५॥
प्रणादस्तु पुमांस्तारशब्दे च श्रवणामये ॥ प्रसादो देवनृपयोर्यु
हेथ वरदा स्त्रियाम् ॥३६॥ कन्यायांचाच्यलिंगस्तु प्रसन्ने च समर्द्ध
के ॥ भसदस्त्रीभास्वरे योनौ मर्यादासीमनिस्थितौ ॥३७॥ माकुंदः
सहकारेऽस्त्रीधात्रीनगरभेदयोः ॥ मुकुंदो निधिभिर्द्विष्यु रत्नभेदे च
कुंदरौ ॥३८॥ मेनादस्तु पुमान्के किमार्जारच्छगलेषु च ॥ विशदः पां
डरे वक्तेशरद्वस्त्रीवत्सरेऽप्युतौ ॥३९॥ शारदोऽब्दे स्त्रियां तोयपिप्य
लीसप्तपर्णयोः ॥ सस्ये क्लीबं शरज्जातनूतनाप्रतिभेतिषु ॥४०॥ ष
ड्विंदुः स्यात्कीदभेदपुंडरीकाक्षयोः पुमान् ॥ संपत् भूतोऽनुणोत्क
र्षहारभेदेऽपि च स्त्रियाम् ॥४१॥ संविद्वस्त्रियां प्रतिज्ञायामाचारज्ञा
नसंगरे ॥ संभाषणे क्रियाकारे सकेतौ नाम्नितोषणे ॥४२॥ संभेदः
स्फुटने संगे स्तनंदारोचनो मयोः ॥ ॥ दत्ततुः ॥ ॥ अ
भिष्यंदो निहृदो स्यादास्त्रावेक्षिगदेऽपि च ॥४३॥ अष्टापदोऽस्त्री
कनकेशरीणां फलकेऽपि च ॥ अष्टापदी चंद्रमल्यां शरभैर्मर्कटे
पुमान् ॥४४॥ अववादस्तु निंदायामाज्ञाविश्रंभयोरपि ॥ अभि
मर्दस्तु पुंसि स्यादवमर्दे संपराये च ॥४५॥ एकपदं तत्कालेन पुं
सकं वर्त्मनि स्त्री स्यात् ॥ कुटुकंदः पुमान् शिग्रौ भृंगवेरससोनयोः
॥४६॥ कुरुविंदं रत्नभेदे मुस्ताकुल्याषयोः पुमान् ॥ अथकोकन
दं रक्तकुमुदे रक्तपंकजे ॥४७॥ चतुष्यदी तु पद्येनापशौचकरणौ
तरे ॥ भवेज्जनपदो जानपदोऽपि जनदेशयोः ॥४८॥ तमोऽनुदग्नीं
दुर्केनाप्रतिपद्वस्त्रीतिथौ मतौ ॥ परिवादोऽपवादो स्याद्दीणावाद
नवस्तुनि ॥४९॥ प्रियंवदः रवेचरेनाप्रियवाचितुवाच्यवत् ॥ पी
ठमर्दोऽतिधृष्टे स्यान्नायकस्य प्रियेऽपि च ॥५०॥ पुटभेदो नदीव
केपत्तनातोऽयोरपि ॥ महानादः कुंजरे स्याद्वर्षकाब्दे महास्वने
॥५१॥ मुत्तुकुंदो वृक्षभेदे मांथातृत्तनयेऽपि च ॥ मेघनादस्तु व

रुणेननयेरावणस्यच॥५३॥ विशारदः पंडिबेच धृष्टे विष्णुपदं
 तुरवे॥ क्षीरोदेचस्त्रियां गंगारविसंक्रान्तिभेदयोः॥५३॥ शशविंदुः
 पुमान्वासुदेवराजांतरेपिच॥ शतानंदो मुनेर्भेदे देवकीनंदनेपि
 च॥५४॥ शतहृदास्त्रियां षज्जेसौ दामिन्यां च कीर्तिता॥ समर्या
 दः समीपेनामर्यादासहिते निषु॥५५॥ ॥दपंच॥ ॥
 भवेदुपनिषद्भवेदांतविजनेस्त्रियाम्॥ सहस्रपादः कारुंडे
 मार्तंडे यत्नपूरुवे॥५६॥ ॥इति द्वांतवर्गः॥ ॥
 धौकम्॥ ॥धोनाधर्मेकुबरेच क्लीबंतु वक्तुनि स्मृतम्॥ धो
 धाचप्रत्ययिख्यातो धातुः स्याद्धारकेपिच॥१॥ धीर्ज्ञाने ज्ञानभेदे
 पिधूः स्मृता धूननेस्त्रियाम्॥ ॥धद्विः॥ ॥अर्द्धे स
 मांशेखंडेनाऽब्धिर्नासरसि वारिधौ॥२॥ अंधः स्यात्तिमिरे क्लीबं
 चक्षुर्हीनेभिधेयवत्॥ आधिः पुमांश्चित्तपीडाप्रत्याशाबंधके
 षुच॥३॥ व्यसनेचाप्यतिष्ठाने विद्वत्मातपदीप्तयोः॥ अर्द्धं संप
 न्नाधान्येचसुसमृद्धेचवाच्यवत्॥४॥ अर्द्धिस्तस्योषधीभेदे
 समृद्धावपियोषिति॥ गंधः प्रतिवेश्यामोदलेशसंबंधगंधके॥
 ५॥ गाधः स्नानेचलिप्सायां गोधातलनिहाकयोः॥ दधि क्षीरो
 त्तरावस्थाभावे श्रीचाससर्जयोः॥६॥ दग्धं पुष्टेऽन्यलिंगं स्यात्
 त्थितार्कदिशिचस्त्रियाम्॥ दिग्धोषिषाक्तबाणे स्यात्सुंसिलि
 सेऽन्यलिंगकः॥७॥ दुग्धे प्रपूरिते क्षीरे दुग्धी क्षीराविकौषधौ॥
 दोग्धार्योपजीविकवौ यत्सगोपालयोः पुमान्॥८॥ धद्दो बद्धे
 तयोद्धृते बंधाधौचबंधने॥ बंधुः स्यात्सुंसिबंधूके मित्रेऽत्रा
 तरिबंधवे॥९॥ बाधा दुःखेनिषेधेचबुधः सौम्येच पंडिते॥
 बुद्धोजिनेलब्धवर्णे पुंसि स्यादुधितेऽन्यवत्॥१०॥ बोधिः पुंसि
 समाधेश्च भेदे पिप्पलपादपे॥ मधुपुष्परसे क्षौरे मद्येनातुम
 धुबुमे॥११॥ यसंतदैत्यभिज्ञैरेत्याज्जीवत्यांतुयोषिति॥ मि
 द्भित्ताभिसंक्षेपे क्लीबमालस्यचित्तयोः॥१२॥ मुग्धस्तुंदर

पदि

मेदिनीकोशः

(१३१)

मूढे मेधाबुद्धौ क्रतौ पुमान् ॥ राधो मासां तरे राधाचित्रभेदे च ध-
न्विनाम् ॥ १३ ॥ गोपीविशारवामलकीविष्णुक्रांतासुविद्यति ॥ लुब्ध-
आकांक्षिणिव्याधे वधूः स्त्रीशारिवौषधौ ॥ १४ ॥ स्नुषाशठीनयोला-
स्रभार्यापृक्कांगनास्रच ॥ व्याधिः कुष्ठे च रोगे ना व्याधो मृगयुद्ध-
योः ॥ १५ ॥ तारामये रवे च विधुर्ना कर्पूरेन्दुहारिषु ॥ विद्धं स्याद्देधिते-
क्षिते सदृशे बाधिते त्रिषु ॥ १६ ॥ विधिर्नानियतौ काले विधाने परमे-
ष्ठिनि ॥ विधागजासने रुद्धौ प्रकारे वेतने विधौ ॥ १७ ॥ वृद्धोजीर्णे प्र-
वृद्धे ज्ञे त्रिषु क्लीबं तु शैलजे ॥ वृद्धिस्तु वर्द्धने योगे व्यष्टवर्गौषधांतरं-
॥ १८ ॥ कालांतरे चाभ्युदये समृद्धावपि योषिति ॥ श्रद्धाऽदरं च को-
क्षायां श्रान्दं श्रद्धान्विते त्रिषु ॥ १९ ॥ हव्यकव्यविधौ क्लीबं शब्दं स्यात्त्रि-
षु केवले ॥ निर्दोषे च पवित्रे च संधास्थितिप्रतिज्ञयोः ॥ २० ॥ स्पर्धा सं-
घर्षणेपि स्यात्साम्ये क्रमसमुन्नतौ ॥ संधिः पुमान् स्वरुंगायां भगे सं-
घट्टनेपि च ॥ २१ ॥ रूपकानां मुखार्द्यगे सावकाशेपि कीर्तितः ॥ स्कंधः-
स्थान् नृपतावंशे संपरायसमूहयोः ॥ २२ ॥ कायेतरूपकांडे च भद्रादौ-
च्छंदसोभिदि ॥ साधुर्बोध्युषिके चारो सज्जने चाभिधेयवत् ॥ २३ ॥ सि-
द्धो नाव्यासादौ भेदे योगस्य देवयोनेश्च ॥ त्रिषु निष्पन्ने स्निग्धं स्नेह-
युते चिक्कणेपि स्यात् ॥ २४ ॥ सिंधुर्वमथुदेशाब्धिनदेनासरिति स्त्रिया-
म् ॥ सिद्धिः स्त्रीयोगनिष्पत्तिपादुकांतर्द्धिवृद्धिषु ॥ २५ ॥ स्रग्धास्त्रीले-
पने मूर्व्यास्तु हीगंगेष्टकामृते ॥ २६ ॥ धन्निः ॥ २७ ॥ अवधिः-
स्त्ववधाने स्यात्सीमिकाले बिलेषु मान् ॥ २८ ॥ अगाधमतलस्पर्शे-
त्रिषु श्वप्ने न पुंसकम् ॥ अनद्धं पुरजादौ च क्लीबं स्यात्संदिते त्रिषु ॥
२९ ॥ आविद्धो वाच्यलिंगस्यात्कुटिले च पराहतं ॥ आवद्धो दृढब-
धे स्यात्प्रेमालंकारयोदयोः ॥ ३० ॥ उस्सेधस्तच्छ्रयेन स्त्री क्लीबं स-
न्नहनेपि च ॥ उपाधिर्धर्मचिंतायां कुहुंबव्यापृते च छले ॥ ३१ ॥ विशो-
षणोपुंस्युपधिः पुंसि व्याजरथांगयोः ॥ कबंधोऽस्त्रीक्रियायुक्तव्य-
पमूर्द्धकलेवरे ॥ ३२ ॥ क्लीबं जलेपुंस्युदरे वा हुरक्षो विशेषयोः ॥ दु-

विधो वाच्यलिंगः स्याद्गुर्गतेपिरवलेपिच ॥ ३१ ॥ न्यग्रोधस्तु पुमान्वा
 मवदयोश्च शमीतरौ ॥ न्यग्रोधी तृपचित्रायां निरोधो नाशरोधयोः
 ॥ ३२ ॥ निषधः कठिने देशे तद्भाजे पर्वतांतरे ॥ परिधिर्नायज्ञियदुशा
 खाया सुपसूर्यके ॥ ३३ ॥ प्रसिद्धो भूषितेरव्याते प्रणिधिर्माऽनुचरे च
 रे ॥ मागधी स्त्री कणायूथ्योर्वाच्यवन्मगधोद्भवे ॥ ३४ ॥ पुंसि वै श्या
 स्त्रियाजे शुक्लजीरकबंदिनोः ॥ विवधो वीवधश्चापि पर्याहारेऽ
 धभावयोः ॥ ३५ ॥ विश्रब्धोऽनुद्भवेपि स्याद्भादविश्वस्तयोस्त्रिषु ॥ वि
 बुधोज्ञे सरे वीरुल्लुताविटपयोः स्त्रियाम् ॥ ३६ ॥ सन्नद्धो वर्मिते व्यू
 दे संबाधः संकटे भगे ॥ सन्निधिः सन्निधानेपि पुमानिन्द्रियगोचरे
 ॥ ३७ ॥ संसिद्धिः प्रकृतौ सिद्धौ मदीयायामपि स्त्रियाम् ॥ संबोधो
 बोधनेक्षेपे समाधिर्नासमर्थने ॥ ३८ ॥ ध्याननीवाकनियमेकाव्य
 स्यचतुर्णांतरे ॥ ॥ धचतुः ॥ ॥ अवरोधस्तिरोधाने
 राजदारेषु तद्गृहे ॥ ३९ ॥ अवष्टब्धो विदूरे स्यादाक्रांतो च चलं बि
 ते ॥ अनुबंधस्तु बंधे स्याद्दोषोत्पादे विनश्वरे ॥ ४० ॥ सुरब्धानुयायि
 बाले च प्रकृतस्यानिवर्तने ॥ अनुबंधी तु हिक्कायां तृष्णायामपि
 योषिति ॥ ४१ ॥ अनिरुद्ध उषानाथेषुं सिन्धाऽबंधनेऽन्यवत् ॥ आ
 शाबंधः समाश्वासेषुं सिमर्कटजालके ॥ ४२ ॥ इष्टगंधः सुगंधो
 स्यान्निषुद्धबन्तुवालुके ॥ इक्षुगंधा कोकिलाक्षे कोष्ठ्यां काशे च
 गोक्षरे ॥ ४३ ॥ उपलब्धिर्मितौ प्राप्तावपि ज्ञाने च योषिति ॥ उग्र
 गंधाजमौदायां वचायां छिक्कि कोषधौ ॥ ४४ ॥ कालस्कंधस्तमाले
 स्यात्तिंदुके जीवकद्रुमे ॥ तीक्ष्णगंधा वचाराजिकयोः शोभांजने
 पुमान् ॥ ४५ ॥ तृणगोधाचित्रकोले रुकलासेपि योषिति ॥ परि
 व्याधस्तु पुंसि स्याद्देतसे च पुमोन्मले ॥ ४६ ॥ ग्रहबंधुरधिक्षिसे
 निर्देशो ग्राहणस्य ना ॥ महौषधंतु शंख्यां स्याद्द्विषायां लशनेपि च
 ॥ ४७ ॥ समुन्नद्धः समुद्भूते पंडितं मन्यगर्विते ॥ ॥ ध
 पंच ॥ ॥ योजने गंधा कलूयो सीतायां व्यासमात

नहिः

मेदिनाकोशः

(१३३)

वि॥४८॥

॥ इति धातवर्गः ॥

॥ नैकम् ॥

॥

नः पुमान्स्फुगते बंधे हिरं दे प्रस्तुते पितृ ॥

॥ नहिः ॥

॥

अग्निर्वैश्वानरे पि स्याच्चित्रकारव्योषधौ पुमान् ॥१॥ अन्नं भक्ते च
भुक्ते स्यादि नः पत्यो नृपा कयोः ॥२॥ उन्नं क्लिन्नं च सुरते कृत्स्नं सदीषु
कुक्षिषु ॥३॥ घनं स्यात्कांस्यतालादि वाद्यमध्यमनृत्ययोः ॥ नासु स्ता
ब्धो घदा ल्येषु विस्तारे लोहमुद्गरे ॥४॥ त्रिषु सां द्रे ह दे चाथ चिन्हं ल
क्ष्य पताकयोः ॥ चीनो देशां शकघ्नी हि भेदे तंतौ मृगांतरे ॥५॥ छन्नं
सुरहसि क्लृबं छादिते वाच्यलिंगवत् ॥ छिन्नं कृत्ते भिलिंगं स्याद्गु
डूच्यामपि योषिति ॥६॥ जनो लोके महर्लोकात्परलोके च पामरे ॥
जेनी सीमंतिनी बध्योरुत्पत्ता वोषधीभिदि ॥७॥ जन्तुः स्यात्पुंसिरा
जर्षिर्भेदे च मधुसूदने ॥ ज्यानिर्जाणैश्च हानौ च तदि न्यामपि योषि
ति ॥८॥ जिनौ हति च बुद्धे च पुंसि स्याज्जित्वरे त्रिषु ॥ ज्योत्स्ना चंद्रा
तपे पि स्याज्ज्योत्स्ना युक्तनिशि स्मृता ॥९॥ ज्योत्स्नी पटोलिकायां स्यात्
ज्योत्स्ना युक्तनिशि स्त्रियाम् ॥ तनुः काये त्वचि स्त्री स्यान्निषल्ये विर
ते कृशे ॥१०॥ दानं शजमदे त्यागे पालनच्छेदशब्दिषु ॥ दानुर्दातरि
विकांते दीनास्त्री मूषिके स्त्रियाम् ॥११॥ धाच्यवहुर्गते भीते द्युम्नं
वित्तै बले पितृ ॥ धनुः पुमान् पियालद्रौ शशिभे देशरासने ॥१२॥ ध
नं तु गोधने वित्ते धाना भृष्टयवे पितृ ॥ धान्या के भिनवो द्विन्ने धेनी
मत्स्यां बुदे पुमान् ॥१३॥ नग्नो बंदि क्षपणयोः पुंसि त्रिषु विवाससि
॥ न्यूनं गह्वानयोः पानं पीति भाजन रक्षणो ॥१४॥ भानुर्नो किरणे
सूर्ये भिन्नः स्यात्त्रिषु दारिते ॥ संगतेऽन्यत्र कृत्ते च मानश्चित्तोन्न
तौ गृहे ॥१५॥ क्लृबं प्रमाणे प्रस्थादौ मीनो राश्यंतरे क्षपे ॥ मुनिः पुं
सि वसिष्ठादौ चंकसेनतरो जिने ॥१६॥ मृत्स्ना मृत्सा तु ययोः स्त्री या
नं स्याद्दाहने गतौ ॥ योनिः स्त्री पुंसयोश्च स्यादाकरे स्मरमंदिरे ॥
१६॥ रत्नं स्वजाति श्रेष्ठे पि मणावपि न पुंसकम् ॥ रास्ना च स्याद्गुर्ज
गाक्ष्यां एलापण्यामपि स्त्रियाम् ॥१७॥ लग्नं राभ्युदये क्लृबं सक्त

लज्जितयोस्त्रिषु॥ वस्त्रस्त्वविक्रयेपुंसि वेतनेस्यान्नपुंसकम्॥
 ॥१८॥ वनंनपुंसकंनारेनिवासालयकानने॥ बन्धिर्वैश्वानरेपिस्था
 श्चित्रकारयोषधोपुमान्॥१९॥ यानंशङ्कफलेशङ्कस्यूतिकर्मक
 देगतो॥ विन्नंविचारितेलथेबुधोनामूलरुद्रयोः॥२०॥ श्वापुमा
 नकुङ्कुरेख्यातःस्थानभेदेचवास्तनः॥ शीनोमूर्खेचाजगरेभ्येनः
 पक्षिणिपांडुरे॥२१॥ स्वप्नःस्वापेप्रसक्तस्यविज्ञानेदर्शनेपुमान्॥
 सानुरस्त्रीवनेप्रस्थेवात्यामार्गाग्रकोविदे॥२२॥ स्थानंसादृश्येऽव
 काशोस्थितौदृष्टिक्षयेतरे॥ स्थानंस्निग्धेप्रतिध्वानेधनत्तालस्य
 योरपि॥२३॥ स्थानंस्थानायेऽभिषवेसूनंप्रसवपुष्पयोः॥ सूना
 पुष्पावधस्थानेगलशंडिकयोस्त्रियाम्॥२४॥ सूनुःपुत्रेनुजेर्केना
 सूनुःकिरणसूर्ययोः॥ हनुर्हृद्विलसिन्यांसूनाधज्जगदेस्त्रियां
 ॥२५॥ द्वयोःकपोलावयवेहीनंगर्होनयोस्त्रिषु॥ ॥न-
 ञिः॥ ॥अंजनंकज्जलेचाक्तौसौवीरेचरसांजने॥२६॥ पुं
 सिज्येष्ठादिगजयोरंजनावानरीभिदि॥ अंजनीलेप्यनार्या-
 चावनंप्रीतोचरक्षणो॥२७॥ अयनंपथिमानोरप्युदग्दक्षिणतो
 गतौ॥ अपानंतुगुदेक्लीबंपुंसिस्थान्तस्यमारुते॥२८॥ असनंक्षे
 पणोक्लीबंपुंसि स्याज्जीवकद्रुमे॥ अंगनंप्रांगतेयानेकामिन्या
 मंगनामता॥२९॥ अर्जुनःककुभेपार्थेकार्तवीर्यमयूरयोः॥ मातु
 रेकसुतेपि स्यात्पुल्लिङ्गोधवलेऽन्यवत्॥३०॥ नपुंसकं तृणेनेत्रग
 देचाप्यर्जुनीगवि॥ उपायांबाहुदानयांकुट्टिन्यामपिचकचित्
 ॥३१॥ अम्लानोमहासहायानान्यलिंगस्तनिर्मले॥ अशोघ्नी
 तालसूल्यांस्यादशोघ्नीःसूरणोपिच॥३२॥ असिघ्नीस्यादृष्टांतः
 पुरमेध्यानदीभिदोः॥ अशनिःस्त्रीपुंसयोस्याचंचलायांपचाव-
 पि॥३३॥ अरत्तिर्नासप्रकोष्ठततांगुलिकरेपिच॥ कफोणावप्य
 थालीस्यादृष्टिकेभ्रमरेपुमान्॥३४॥ अर्थीपुमान्याचकेस्यात्
 सेवकेचविद्यादिनि॥ अध्वानापथिसंस्थानेस्यादवस्कंदकाल-

योः॥३५॥अर्वातुरंगमेपुंसिकुत्सितेवाच्यलिंगकः॥आसनं द्विरद
 स्कंधेपीठेयात्रानिवर्तने॥३६॥आसनीविषणौस्थित्यामासनोना-
 तुजीरके॥आदानं ग्रहणेपिस्यादलंकारेचवाजिनाम्॥३७॥आप-
 न्नःसविपत्तौचप्राप्तेवाच्यवदभितः॥आत्मापुंसिस्वभावेपिप्रय-
 त्नमनसोरपि॥३८॥धृतावपिमनीषायांशरीरब्रह्मणोरपि॥आला-
 नंकिरणांबंधस्तंभेरज्जौचनस्त्रियाम्॥३९॥ईशानंज्योतिषिक्रीबं-
 पुल्लिंगःस्यान्निलोचने॥उत्तानमगभीरेस्यादूर्ध्वास्यशयितेत्रिषु॥
 ४०॥उत्थानमुद्यमेतंत्रेपौरुषेषुस्तकेरणे॥प्रांगणोद्गमहर्षेषुमल-
 रोगेपिनद्वयोः॥४१॥उद्यानंस्यान्निःसरणोवनभेदेप्रयोजने॥उदा-
 नोप्युदरावर्त्तेवायुभेदेमुजंगमे॥४२॥उद्धानमुद्धतेवाच्यलिंगंचु-
 ल्यान्पुंसकम्॥ओदनंनस्त्रियांभक्तेबलायामोदनीस्त्रियाम्॥
 ४३॥कमनःकासुकेकामेऽभिरूपेऽशोकपादपे॥कंपनंनद्वयोः
 कं पेकंप्रेस्यादभिक्रियवत्॥४४॥कठिनमपिनिष्ठुरेस्यात्तब्धेपि
 त्रिषुनपुंसकंस्थाल्याम्॥कठिनीखटिकायामपिकठिनागुडश-
 र्करायांच॥४५॥कंदनंरोदनेपिस्यादाह्वानेप्यथकल्पना॥करि-
 णःसज्जनायांस्त्रीक्रीबंलुप्तौचकल्पने॥४६॥कर्तनंनद्वयोश्छेदे
 नारीणांसूत्रनिर्मितौ॥कर्मास्त्रीव्याप्यक्रिययोःकंदनंमर्दपापयोः
 ॥४७॥कांचनःकांचनारेस्याच्चंपकेनागकेसरे॥उदुंबरेचधत्तरे
 हरिद्रायांचकांचनी॥४८॥कूबेज्जकेसरेहेम्निकामिनीभीरुबं-
 दयोः॥कामीतुकासुकेचक्रवाकेपारावतेपिच॥४९॥कानीनःक-
 न्यकाजाततनयेव्यासकर्णयोः॥काकिनीपणप्रादेपिमानपाद-
 वरादके॥५०॥काननंविपिनेगेहेपरमेष्ठिसुखेपिच॥कुहनंशृ-
 तिकाभांडविशेषेकाचभाजने॥५१॥कुहनादंभचर्यायासीर्थालो-
 कुहनंत्रिषु॥कृतीस्यात्वंडितेयोग्येकेतनंतुनिमंत्रणे॥५२॥गृ-
 हेकेतौचकृत्येथकेशीकेशवतित्रिषु॥दैत्येनाचौरपुष्यास्त्रीको-
 लीनंकुत्सजन्ययोः॥५३॥कुर्मणि कुलीनत्वेयुद्धेपम्बहिपक्षिणो

कौपीनं स्यादकार्ये च नीरगुत्थप्रदेशयोः ॥ ५४ ॥ रबलिनी रबलं हं
 दे स्यात्तालपण्यामपि स्त्रियाम् ॥ रवंजनं रवंजरी देस्त्री सर्षप्यारवं
 जनं गतौ ॥ ५५ ॥ रवङ्गीनामंडके मंजुघोषेरवङ्गधरे त्रिषु ॥ गर्जनं
 भिनदे कोपे गहनं कलिले त्रिषु ॥ ५६ ॥ नपुंसकं गङ्गरे स्याद्दुःखका
 ननयोरपि ॥ गंधनमुत्साहे स्यात्प्रकाशनसूचने पिहिंसायां ॥ ५७ ॥
 ग्रामीनः शक्ति काके पुंसि त्रिषु संभृते ग्रामे ॥ ग्रावा तु प्रस्तरे पृथ्वी
 धरपुंस्यथ गुंजनम् ॥ ५८ ॥ विषदग्धपशोर्मिसे क्लीबं पुंसिरस्तोन
 के ॥ गोस्तनो हारभेदं नाद्राक्षायां गोस्तनी स्त्रियाम् ॥ ५९ ॥ गोमी
 शृंगालपुंसि स्यात्त्रिषु गामत्पुसासके ॥ घटना चलनाद्युत्थं चंद
 नी तु नदीभिदि ॥ ६० ॥ चंदनोऽस्त्री मलजये भद्रकाल्यां नपुंसकं ॥
 चलनं भ्रमणे कस्येकं प्रेतुवाच्यलिंगकम् ॥ ६१ ॥ चलनी वस्त्रयो
 धिन्यां वारीभेदे पिचकचित् ॥ चक्री जालिकभित्तोककुलालाजा
 हि सूचके ॥ ६२ ॥ चर्मफलकपाणो स्याद्भूर्जे भृंगरिटावपि ॥ चर्मकु
 तौ च फलके चेतनासंधिदि स्त्रियाम् ॥ ६३ ॥ वाच्यवत्प्राणयुक्तेऽथ
 च व्याजापदंशयोः ॥ छर्दनं वसने क्लीबं निंबालं बुषयोः पुमान्
 ॥ ६४ ॥ छर्दनं छर्दने पक्षे पिधाने छेदने भिदि ॥ कर्तने जगनुः पुं
 सि जंतौ वैश्या नरे पिच ॥ ६५ ॥ जवनं तु स्यदे वेगि हये नावेगि नित्रि
 षु ॥ जननी तु दयामात्रो जननं वंशजन्मनोः ॥ ६६ ॥ जयनं स्यात्तुरं
 गादिसन्नाहे विजयेऽपि च ॥ जंघनं च स्त्रियाः श्रोणिपुरोभागे कटाव
 पि ॥ ६७ ॥ ज्ञानी स्यात्पुंसि देवज्ञे ज्ञानयुक्ते न्यलिंगकः ॥ जीवनं व
 र्तने नारप्राणधारणयोरपि ॥ ६८ ॥ जीवनी जीवना चापि जीवन्ती
 भेदयोः क्रमात् ॥ तपनोरुकरेपि स्याद्भास्करे निरयांतरे ॥ ६९ ॥ तल्ल
 नः पवने धूनि युवत्यां तलुनी स्मृता ॥ तलिने विरले स्तोके स्वच्छेपि
 वाच्यलिंगकम् ॥ ७० ॥ तमोऽथः सूर्यवन्द्वादुर्बुद्धशंकरविष्णुषु ॥
 त्यागी हातरिभूरेऽथ तेवनं केलिकानने ॥ ७१ ॥ क्रीडायां ते मनस्ता
 द्वाकरणे व्यंजने पिच ॥ तेजनः पुंसि वंशे स्यात्तेजनी तृणमूलके ॥ ७२

नविः

मेदिनीकोशः

(१३७)

तोदनं व्यथने तोत्रे दंशानं दंशवर्मणोः॥ दर्शनं नयनस्वप्नबुद्धिध-
र्मोपलब्धिषु॥७३॥ शास्त्रदर्पणयोश्चाथ दमनः पुष्पधीरयोः॥ दर्शनः
शिरवरे दंते कवचे तु नपुंसकम्॥७४॥ दहनश्चित्रके भस्मातकेऽग्नौ
दुष्टचेष्टिते॥ दर्शानं ज्योतिषि क्लीबं पुल्लिंगः स्याद्द्विरोचने॥७५॥ देव
नं व्यवहारे स्याज्जिगीषाक्रोडयोरपि॥ देवनोऽक्षेषु पुंसि स्याद्ध्यजी
तुष्टिधीधरे॥७६॥ रथब्राह्मणयोश्चापि भुजंगमत्तरंगयोः॥ धन्वी
धनुर्धरेऽपि स्यादहंणो ककुभद्रुमे॥७७॥ धन्वा तु मरुदेशे नाक्लीबं चा
पेस्थलेऽपि च॥ धमनोऽनानले भस्माऽध्यापककुरयोऽस्त्रिषु॥७८॥
धमनी तु शिराहृद्विलसिन्योश्च योषिति॥ धार्वेनं गमने शूद्रौ पृ-
थिपण्यौ तु धावनी॥७९॥ धामदेहे गृहे रश्मौ स्थाने जन्मप्रभावयोः
॥ नंदनं वासवाद्योने नंदनो हर्षकेऽस्ते॥८०॥ नंदी हरप्रताहारे गार्द
भांडे वनद्रुमे॥ नंदिन्युमायां गंगायां ननां हृदये तु मेदयोः॥८१॥ न-
लिनी पद्मिनी व्योमनि स्नगा कमलाकरे॥ नपुंसकं नीलिकायां नपुं
सिसरसीरुहे॥८२॥ निदानं कारणवत्स दामादिकारणक्षये॥ नि
धनं स्यात्कुले नाशे प्रधानं दारणोरणे॥८३॥ पवनं कुंभकारस्य पाक
स्थाने नपुंसकम्॥ निष्यायमारुतोऽपुंसि प्रज्ञानं बुद्धिचिन्हयोः॥
८४॥ प्रधानं स्यान्महामात्रे प्रकृतौ परमात्मनि॥ प्रज्ञायामपि च क्लीब
मेकत्वे तु त्तमे सदा॥८५॥ पद्मिनी पद्मसंघाते स्त्रीविशेषे सरोरुहे
॥ प्रसन्ना स्त्रीसुरायां स्यात्स्वच्छसंतुष्टयोऽस्त्रिषु॥८६॥ प्रसूनोऽथ च्य
वज्जाते क्लीबं तु फलपुष्पयोः॥ पद्मी श्वेने पत्ररथे कांडदुरथिकादि
षु॥८७॥ पर्वक्लीबं महेश्वरं प्रस्तावे लक्षणोत्तरे॥ दर्शप्रतिपदोः सं
धौ विष्णुवत्प्रभृतिषु॥८८॥ सूक्ष्मसूत्रादिसूक्ष्मांशो किंजल्केने
त्रलोमनि॥ पाठीनो मीनभेदे स्यात्पाठके गुग्गुलुद्रुमे॥८९॥ पाव
नं तु जले कृच्छ्रे नाप्यासे पावकेऽपि च॥ पावनं दशमूल्यादौ प्राय
श्चित्तचनानले॥९०॥ पाच्यवत्पाचयितरि हरीतक्यां तु योषिति
॥ पाशी व्याधे च वरुणे पिशूनं कुंकुमेऽपि च॥९१॥ कपिवक्त्रे च का

केनासूचककूरयोस्त्रिषु॥१२॥कुंकुमेहरितालेचपुमानाम्नातकेमतः॥पूतनातुहरी
 रुणि॥१२॥कुंकुमेहरितालेचपुमानाम्नातकेमतः॥पूतनातुहरी
 तस्यादानवीरोगभेदयोः॥१३॥पूतनातुस्त्रियांसेनामात्रसेनावि
 शेषयोः॥प्रेत्सानावासवेवातेप्रेमास्त्रीसोहहर्षयोः॥१४॥फल
 न्यग्निशिखायांस्त्रीफलिन्यांफलमेघिषु॥फाल्गुनस्तगुडाकेशो
 नदीजार्जुनभूरुहे॥१५॥तपस्यसेनेमासेतत्पूणिमायांतुफाल्गु
 नी॥ब्रह्मतत्त्वतपोवेदेनहयोःपुंसिवेधसि॥१६॥ऋत्विग्योग-
 भित्तोविपेबंधनंबंधबंधयोः॥चंदनीनतिजीवातुकदीमाचलक
 र्मस्तु॥१७॥बाहिनीस्यात्तरंगिण्यांसेनासेन्यप्रभेदयोः॥बाणि
 नीनर्तकीमत्ताविदग्धविनितास्तु॥१८॥बुधानस्तगुरौविज्ञे-
 बोधनंगंधदीपने॥बोधिनीबोधिपिप्यत्योर्भर्मस्यात्कांचनेभूतौ
 ॥१९॥भंडनंकवचेयुद्धेखलीकारेपिनहयोः॥भट्टिनीद्विजभा
 र्यायांनाट्योत्तयांराजयोषिति॥२०॥भवनंस्याद्भूमेभावेभाजनं
 योग्यपात्रयोः॥भाचनातुननाध्यानेपर्यालोचेधिवासने॥२१॥भु
 वनंपिष्टपेपिस्यात्सलिलेगगनेजले॥भोगीभुजंगमेपिस्याद्भ्राम
 पात्रेनृपेषुमान्॥२२॥विहायमहिषीमन्यराजयोषितिभोगिनी
 ॥मदनःस्मरवसंतदुभिद्धस्तूरसिकुथके॥२३॥मलनःपटवा
 सेनामर्दनंतुनपुंसकम्॥मलिनंदूषितेकृष्णोऋतुमत्यांतुयोषि
 ति॥२४॥मंडनंभूषणंक्लीबंस्यान्निषलंकरिष्णुनि॥मार्जनंनह
 योर्मार्ष्टौपुंसिस्त्याहोधशारिवनि॥२५॥मालिनीमातृकावृत्तभिदो
 मौलिकयोषिति॥गौरीचंपानगर्योश्चमंदाकिन्यांनदीभिदि॥२६॥
 मानिनीतुस्त्रियांफल्यांमानीमानवतित्रिषु॥मिथुनंतुदयोरान-
 शिभंदेस्त्रीपुंसयुग्मके॥२७॥मुंडनंवपनेत्राणेमेहनंमूत्रशिश्न
 योः॥मैथुनंसुरतेपिस्यात्संगतेपिनपुंसकम्॥२८॥यमनंबंधने
 चोपरतौक्लीबंयमेषुमान्॥यवनोदेशभेदेनावेगिवेगाधिका-
 श्वयोः॥२९॥यावान्योपाधिभेदेस्त्रीयाच्यवहेगिनिस्मृता॥याप

नविः

मैदिनीकोशः

(१३९७)

नवर्तने कालक्षेपेनिरसनेपि च ॥१०॥ युवांस्यान्नरुणे श्रेष्ठे निसर्ग
बलशालिनि ॥ युञ्जानः सरथो विप्रे योजनं परमात्मनि ॥११॥ चतुः
क्रोश्यां च योगेऽथ रसनं स्वदने ध्वनौ ॥ जिह्वायां तु न पुंसि स्याद्वास्ना
यां रसना स्त्रियाम् ॥१२॥ रंजानो रागजनने रंजनं रक्तचंदनम् ॥ शं
डारोचनिका नीली मंजिष्ठा स च रंजनी ॥१३॥ रजनी नीलिनी रात्रि
हरिद्राजनुका स च ॥ राधनं साधने प्राप्ते राधना भाषणे स्त्रियाम्
॥१४॥ राजा प्रभो च नृपतौ क्षत्रिये रजनीपतौ ॥ यक्षे शक्ने च पुंसि स्या
द्वागीरक्ते पिकासुके ॥१५॥ रोचनी त्रिवृता दंत्यो रोचनी कर्कशे स्त्रि
याम् ॥ रोचनारक्तकल्हारे गोपित्तचरयोषितोः ॥१६॥ रोचनः कूट
शाल्मल्यां पुंसि स्याद्बोचके त्रिषु ॥ रोदनं कंदने स्नेपि दुरालंभो षथो
स्त्रियाम् ॥१७॥ रोहीरोहितकेऽश्वत्थवटपादपयोः पुमान् ॥ लंघ
नं तूपवास्ये स्यात्क्रमणे प्लवनेऽपि च ॥१८॥ ललना कामिनी नारीभे
दजिह्वा स योषिति ॥ लक्ष्मचिह्ने प्रधाने च लाछनं मानचिह्नयोः
॥१९॥ रवेलनं छर्दने भूर्जे लिपिन्यासेऽथ वर्जनम् ॥ हिंसात्यागयो
र्वपनं बीजाधाने च सुंदने ॥२०॥ वसनं छादने वस्त्रे वसनं छर्दनेऽ
र्दने ॥ वर्द्धनं शृङ्खलार्धे च देयद्यां तु वर्द्धिनी ॥२१॥ व्यंजनं ते म
ने चिह्ने श्चाश्रुण्य वयवे हनि ॥ व्यसनं त्वशभे सक्तो पानस्त्री मृगाया
दिषु ॥२२॥ दैवानिष्टफले पापे विपत्तौ निष्फलोद्यमे ॥ वर्तनो वाम
ने क्लीबं वृत्तौ स्त्री वेषणा ध्वनौः ॥२३॥ न पुंसि तूलनासायां तर्कुपीठे
च जीवने ॥ वर्त्तिष्णो त्रिषु वज्री तु बुद्धे देवाधिपे पुमान् ॥२४॥ व
चक्लिस्तपुमान् विप्रे रावटूकेऽभिधेयवत् ॥ चणी स्यात्क्षेत्रवके चि
त्रकरे पिप्रह्लाचारिणि ॥२५॥ चर्ष्मदेहप्रमाणानि सुंदरा कृनिष्ठुस्मृ
तम् ॥ वर्त्मनै च छदे मार्गे वाजी वाणाश्च पक्षिषु ॥२६॥ वामनो षथ
तिरवर्चं च त्रिषु पुंसि तु दिग्गजे ॥ हराबंको हृक्षेऽथ वासनं धूप
नेपि च ॥२७॥ वारिधान्यां च वस्त्रे च प्रत्याशा ज्ञानयो स्त्रियाम् ॥
वाग्मी पठोकराचार्ये विज्ञानं ज्ञानकर्मणोः ॥२८॥ वितुन्नं स्तुति

पण्णेच शैवालेचनपुंसकम्॥विमानो व्योमयानेचसार्वभौमगृहे-
 पिच॥३९॥घोटकेयानपात्रेचपुंसपुंसकयोर्मतः॥वितानो यस्तउ
 लोचेषिस्तारेषु न्नपुंसकम्॥३९॥कूबंवृत्तविशेषेस्यात्रिलिंगोमत्त
 तुच्छयोः॥विक्रिन्नोजरसाजीर्णे शीर्णे चार्द्रे च वाच्यवत्॥३९॥विप
 न्नविपदाक्रांतेत्रिषुपुंसिभुजंगमे॥विच्छिन्नंचसमालब्धेविभ
 क्तेष्वभिधेयवत्॥३९॥विलग्नंनस्त्रियांमध्येत्रिषुस्याल्लग्नमात्र
 के॥विषघ्नस्तुशिराषेनागुद्वीचिदृत्तोःस्त्रियाम्॥३९॥व्युत्थानं
 स्तान्तंयकृत्येधिराधाचरणेष्वच॥वृजिनंकल्पषेकूबंकेशेनाकु
 टिलेत्रिषु॥३९॥वृषाकर्णेमहेन्द्रेनावेदनाज्ञानदुःखयोः॥वेष्टनं
 कर्णशङ्कुल्यामुष्णीषेमुकुटेदृत्तौ॥३९॥व्योमवारिणिचाकाशेभा
 स्करस्यार्चनाश्रये॥शकुनिःपुंसिविहगेसोबलेकरणांतरे॥३९॥
 शयनंस्तरतेनिद्राशय्ययोश्चनपुंसकम्॥शमनंशांतिवधयोःश
 मनःश्राद्धदेवते॥३९॥श्वसनंस्वसितेपुंसिमारुतेमदनदुमे॥श
 कुनस्तुपुमान्यक्षिमात्रपक्षिविशेषयोः॥३९॥शुभशंसिनिमित्तेच
 शकुनंस्यान्नपुंसकम्॥शंकिनीश्वेतचुक्रायांचौरपुष्पांबधूभिदि
 ॥३९॥शंरवीहरौसमुद्रेनाशंरववत्यभिधेयवत्॥शतझीशस्त्रभे
 देस्यात्तृश्चिकाल्यांकरंजके॥४०॥शासनंराजदत्तोर्व्योलेखान-
 ज्ञाशास्त्रशांतिषु॥शारवीस्यात्पादपेवेदेतुरुक्षारभ्यजनेषुमा
 न्॥४१॥शिरवीवन्होवलीवर्देशरेकेतुग्रहेदुमे॥मयूरेकुक्कुटेपुं
 सिशिरवाचत्यन्यलिंगकः॥४२॥शिल्पीतुवाच्यवत्कारोस्त्रियांको
 लदलोषधौ॥शृंगीशृंगयुतेनागेवृषपर्वतयोरपि॥४३॥श्लेष्म
 णीमल्लिकायांचज्योतिष्यत्यांचयोषिति॥शोभनोयोगभेदेनासं
 दरेवाच्यलिंगकः॥४४॥सवनंत्वध्वरेस्नानेसोमनिर्दलतेपिच॥
 स्तननंधनिमात्रेस्यान्मोघशब्देचकुंथिते॥४५॥समानंसत्समेके
 षुत्रिषुनामाभिमारुते॥संतानःसंततौगोत्रेस्यादपत्येसुरद्वुमे
 ॥४६॥स्पर्शनोमारुतेपुंसिदानेस्पर्शनपुंसकम्॥संस्थानमारु

तौमृत्योसंनिवंशोचतुषथे॥४७॥स्पदनंतुश्रुतौनीरेतिनिशेना
 रथेऽस्त्रियाम्॥सज्जनंतुभवेकूबंसुपरक्षणघट्टयोः॥४८॥वाच्य
 लिंगंकुलीनेस्यात्कल्पनायांतुयोषिति॥संधानंस्यादभिषवेतथा
 संघट्टनेपिच॥४९॥संपन्नंसाधितेपिस्त्यात्संपत्तिसहितेन्यवत्॥सं
 धिनीवृषभाक्रांताकालदुग्धोस्त्रयोःस्त्रियाम्॥५०॥सद्यस्यान्मंदि
 रेनीरेसंव्यानंछादनंशके॥सदनंमंदिरेतायेस्वामीप्रभुविशारव
 योः॥५१॥सादीतुरंगमातंगरथारोहेषुदृश्यते॥स्थापनंरोपणेषु
 सिवनेपाठेषथोस्त्रियाम्॥५२॥सावनोयज्ञकर्मोत्पन्नमानप्रज्ञं
 तसोः॥साधनंमृतसंस्कारेसेन्येसिद्धौषथोगतौ॥५३॥निवर्तनोपा
 यमेदेदापनेऽनुगमधने॥सामकूबसुपायस्यभेदेवेदांतरेपिच
 ॥५४॥सीमाघाटस्थितिक्षेत्रेष्ठंडकोषेऽपिचस्त्रियाम्॥सूचनाव्यध
 नेदुष्टेगंधनेऽभिनयेपिच॥५५॥सेचनंरक्षणेसेकेनौकायाःसेकभा
 जने॥सेनानीःस्यात्पुमान्कार्तिकेयसेनापतावपि॥५६॥सेवनंसी
 वनोपास्त्योर्हलीरामेचकर्षके॥हस्तिनीगजयोषायांजातिभेदे
 चयोषितः॥५७॥हसनंनदयोर्हसेऽगारधान्यांतुयोषिति॥हायनो
 नस्त्रियांवर्षेषुस्यर्चिर्ग्राहिभेदयोः॥५८॥ह्लादिनीवज्रतडितोर्हि
 र्द्वेनंभ्रमणेरते॥॥नचतुः॥॥अवलरनोऽस्त्रियां
 मध्येत्रिषुस्याद्यन्मात्रके॥५९॥अनूचानोविनातेस्त्यात्सांगवेद
 विचक्षणे॥अवाचीनमवागंधेविपर्यस्तेचवाच्यवत्॥६०॥अभि
 पन्नोऽपराधेभिग्रस्तेचापदूतेत्रिषु॥अवदानंरवंडनेस्यादतिवृत्ते
 चकर्मणि॥६१॥अभिमानोऽर्थादिदुर्पेऽज्ञानेप्रणयहिंसयोः॥
 अनीकिनीस्त्रियांसेनामात्रसेनाविशेषयोः॥६२॥अधिष्ठानं
 पुरेचक्रेप्रभावेऽध्यासनेपिच॥अन्यासनंस्नेहवस्तावुपास्ता
 वलुशोचने॥६३॥अर्यमातुपुमान्स्त्र्येपित्त्वंदेवांतरेपिच॥अथ
 र्याब्राह्मणेषुसिबेदेतुस्यान्पुंसकम्॥६४॥भवेदभिजनःख्या
 तौजन्मभूम्यांकुलध्वजे॥कुलेपिचपुमानाद्योधनंपुद्गेवथेपिच॥

॥६५॥ स्यादाकलनमाकोक्षापरिसंख्यानबंधने ॥ आतंचनंप्रती
वापयचनाप्यायनेषुच ॥६६॥ आराधनंचपनेप्राप्तौसंतौषणेपि
च ॥ आल्लादनंसंपिधानेवस्त्रेऽपवृत्तिमात्रके ॥६७॥ आस्कंदनंति
रस्कारेरणंसंशोषणेपिच ॥ आवेशनंशिल्पिशालेभूतावेशप्रवेश
योः ॥६८॥ आत्मयोनिःपुमान्कामदेवेचपरमोष्ठिति ॥ उपधानं विवे
गेंडौप्रणयेपिनपुंसकम् ॥६९॥ उत्सादनंसमुद्धेखोद्वाहनोद्वर्तने
षुच ॥ स्यादुत्पतनमुत्पत्तौतथोर्ध्वगमनेऽपिच ॥७०॥ उद्वर्तनमु
त्पतनेविलेपनेघर्षणंक्लृबम् ॥ उदयनमुदयेक्लृबंवत्सेशागस्त्य
योःपुंसि ॥७१॥ उद्वाहनंप्रणीतेस्याद्रज्वासुद्वाहनीमता ॥ उपा
सनंशराभ्यासेषुपास्तावासनेपिच ॥७२॥ कपीतनोगर्दभांडशि
शिषाभ्रातकेषुच ॥ अश्वत्येचकलापीतुप्लक्षबर्हिणयोःपुमान् ॥
७३॥ कलध्वनिःपुमान्यारावतेपिकमयूरयोः ॥ कं — क्यंतःपु
राध्यक्षेपिद्गैहौजोगकद्रुमे ॥७४॥ कात्यायनोवररुचौविशेषेच
मुनेःपुमान् ॥ काषायवस्त्रेविधवार्द्धजरत्युमयोःस्त्रियाम् ॥७५॥ कुं
भयोनिरगस्त्येस्याहसिष्ठद्रोणयोःपुमान् ॥ कुचंदनंचपत्रांगेदुभे
देरक्तचंदने ॥७६॥ कुंडलीवरुणेकेकिभोगिनोश्चसकुंडले ॥ के
सरीतुरगोसिंहेपुन्नागेनागकेसरे ॥७७॥ कौंचादनंतुघेंचुल्यांवि
चोटकमृणालयोः ॥ रबद्धधेनुःस्त्रियारवद्धपुत्रिकागंडकस्त्रियोः
॥७८॥ गवादनींद्रवारुण्यां गवांघासादनाश्रये ॥ गदयितुःपु
मान्कामेजल्पकेकासुकेपिच ॥७९॥ घनायनोवर्षुकाब्देमत्तया
तुककुंजरे ॥ चक्रेचघोषयितुस्तविप्रकोकिलयोःपुमान् ॥८०॥
चित्रभालुःपुमान्वैश्वानरेचाहस्करेपिच ॥ चोलकीतुकरीरे
स्यान्नारंगेविष्णुपर्वणि ॥८१॥ जलादनोलोहपृष्ठेजलोकायांज
लादनी ॥ तपस्वीतापसेचालुक्येविष्टथयोषिति ॥८२॥ मांसि
काकटुरोहिण्योस्तरस्वीश्वरवंगिनोः ॥ तपोधनस्तापसेस्यानुंदि
यांतुतपोधना ॥८३॥ द्विजस्यादशनेविप्रैर्दुर्नामक्लृबमर्शसि ॥

नचतुः

मेदिनीकोशः

(१४३)

स्यादीर्यकोषिकायांस्त्री देवसेना तु वज्रिणः॥८४॥सुतायामपिसे
नायां देवतानां च योषिति॥ नागांजनेभक्तं दय्यो नागयष्टो च योषि
ति॥८५॥ भवेन्निधुवनं कं पेसुरते च नृपुंसकम्॥ निर्वासनं हिंस
ने स्यान्नगरा देर्बहिष्कृतम्॥८६॥ निर्भर्त्सनं खलीकारेऽलक्तकेषि
नपुंसकम्॥ निर्यातनं वैरभुद्धौ दाने न्यासार्पणोपि च॥८७॥ निशा
मनं दर्शने स्यादालोचने च नृदयोः॥ निशमनमुक्तं दृष्टौ श्रुतौ निर
सनं वधे प्रतिक्षेपे॥८८॥ निष्ठीवने प्रजननं योनौ जन्मन्यपि क्लीबम्
॥ प्रहसनमपि भंगे स्यात्क्षेपे पंचाननः शिवे सिंहे॥८९॥ प्रहसनम
पि प्रहासे रूपकभेदे च परिहासे॥ प्रणिधानं प्रयत्ने स्यात्समाधौ च प्र
वेशने॥९०॥ प्रयोजनं कार्यहेतोः पलाशी वृक्षरक्षसोः॥ अथ प्रवच
नं देवे प्रकृष्टवचनेऽपि च॥९१॥ प्रतिपन्नोऽन्यलिंगः स्याद्दिज्ञातं गीत
ते च॥ प्रस्फोटनं तु शूर्पे स्यात्ताडने च विकाशने॥९२॥ प्रतिमानं प्रति
च्छाया गजकुंभांतरालयोः॥ प्रतियत्नस्तसंस्कारलिप्तोपग्रहणेषु
च॥९३॥ प्रत्यर्थी वाच्यलिंगः स्याच्छत्रौ च प्रतिपादिनि॥ परिज्वातु
पुमानिंदौ याज्ञिके परिचारिके॥९४॥ प्रसाधनी तु कंकत्यां सिद्धौ वेशे
प्रसाधनम्॥ पयस्विनी नदी धेनोर्विभावय्यो च योषिति॥९५॥ अथ
पुण्यजनो यक्षे राक्षसे सज्जनेऽपि च॥ पृथग्जनस्तपुल्लिंगः कथितो
नीचमूर्खयोः॥९६॥ फलकी मत्स्यभेदे नावाच्यवत्फलकान्विते॥ वा
रकी शत्रुचित्राश्वपणी जीवपयोधिषु॥९७॥ भूतात्मा पुंसि निर्दिष्टो
देवे च परमेष्ठिनि॥ महाधनं महामूल्ये सुवर्णसिल्हकेऽपि च॥९८॥ म
हासेनः कार्तिकेये महासेन्यपतावपि॥ मदयितुर्मदयुते पुमान्वा
येन पुंसकम्॥९९॥ महासुनिरगस्त्येनाकुस्तंबुरुणि नृदयोः॥ मा
तुलानी कलाले स्याद्भंगायां मातुलस्त्रियाम्॥१००॥ मालुधानो
मातुलाहौ मालुधानीलतांतरे॥ मेधावी नाशकं ग्राह्यास्त्रियां मे
धान्विते त्रिषु॥१०१॥ रसायनं विषेऽपि स्याज्जराव्याधिजिदोषधौ॥ पु
ल्लिंगः पक्षिराजे च विडंगारयोः पथेऽपि च॥१०२॥ राजादनं क्षीरिकायां

प्रियालोकं शकेपिच ॥ ललामस्या त्रभावे च लांछनध्वजवाजिषु ॥
 ३॥ शृंगे प्रधाने भूषायामपि चालधिपुंड्रयोः ॥ लांगली नालिकेरेंद्रो
 रेवतीरमणेषु मान् ॥ ४॥ वनश्वागंधमार्जारे वंचक व्याघ्रयोः पुमा
 न् ॥ वर्धमानः प्रभेभे देशरावैरंडविष्णुषु ॥ ५॥ विस्मापनः स्या
 लुहके गंधर्वनगरे स्मरे ॥ विसर्जनं परित्यागे दाने संप्रेषणेपिच ॥
 ६॥ विरोचनः प्रल्हादस्य तनयेऽर्केऽग्निचंद्रयोः ॥ विहेठणं तु हिं
 सायां मर्दने च विडंबने ॥ ७॥ भवेद्दिह च न विघ्नहिंसयोः स्तूलपिंज
 ने ॥ विषयी विषयासक्ते वाच्यवल्ली बभिमिंद्रिये ॥ ८॥ पुंसि स्थानृप
 तौ कामदेवे वैषयिकेपिच ॥ विक्वसेना फलिंग्यास्या द्विक्वसेनो
 जनार्दने ॥ ९॥ विलेपनी सूत्रेषु स्त्रीयवाग्वोरपि योषिति ॥ विला
 सी भोगिनि व्याले विघ्नसेनेऽग्निचंद्रयोः ॥ १०॥ वृक्षादनश्च लदले
 मधुलवकुठारयोः ॥ वृक्षादनीतु बंदायां विदारीकंदकेपिच ॥ ११॥
 वैरोचनि स्तुक्तगते बलिदैत्यार्के पुत्रयोः ॥ शिरवरी स्या दपा
 मार्गेशैलपादपयोः पुमान् ॥ १२॥ शिरवंदिनी युधिकायां गुंजाया
 मपि योषिति ॥ शिरवंडी नाकलापे स्या द्वांगे यारिमयूरयोः ॥ १३॥
 शृंगारी पूगगजयोः सशृंगारसूत्रेशयोः ॥ अथ श्लेषधना मत्यां
 केतव्यामपि योषिति ॥ १४॥ संसृच्छं न मभिव्यासावुच्छायमोहयो
 रपि ॥ समुत्थानं समुद्योगे व्याधीनां निर्णयेपिच ॥ १५॥ सदादा
 नोऽभ्रमातंगे हेरं बेगंधहस्तिनि ॥ स्यात्संचदनमालोचे वशीका
 रेन पुंसकम् ॥ १६॥ समादानं समीचीनग्रहणे सौगतान्हिके ॥
 संचाहनं बाहने स्याद्भारादेरंगमर्दने ॥ १७॥ समापनं परिच्छे
 दे समाप्तिवधयोरपि ॥ सनातनः शाश्वतेऽजे पितृतिथ्यंतरेऽ
 हरे ॥ १८॥ स्तनयिलुः पुमान्वारिधरेपि स्तनि तेपिच ॥ सरोजि
 नीतु कमलाकरे पद्मे च योषिति ॥ १९॥ समापनं समाप्ते स्यात्पा
 से क्लिष्टे च योषिति ॥ संचाधनं द्वाः सदने शूलाग्रद्वारपालयोः ॥ २०
 ॥ संयमनी यमपुयौ संयमने बंधने व्रतेऽपि स्यात् ॥ सारसन

नचतुः

मेदिनीकोशः

(१४५)

मयुरस्त्रेतनु श्रीणां मेखलायां च ॥ २१ ॥ सामिधेनी तु धायायां समि
ध्यपिचयोपिति ॥ समयोनिस्तु सामोत्थे ब्रह्मकुंजरयोरपि ॥ २२ ॥ सु
दर्शनो हरेश्चक्रे मेरुजंबुदु मेघुमान् ॥ नदयोः शक्रनगरे आशौषधि-
भिलोः स्त्रियाम् ॥ २३ ॥ सुयामुनो वत्सराजे प्रासादे भ्रांतरे च्युते ॥
सुकर्मा तु पुमान् योगभेदे स्याद्देवशिल्पिनि ॥ २४ ॥ सुधन्वा प्रौढ
धानुश्चेन्निषु नाविश्वकर्मणि ॥ सुपर्वा नाशरे वंशे पर्वधूमकरेः
पिच ॥ २५ ॥ सुदामा तु पुमान्धारिधरपर्वतभेदयोः ॥ सौदाम-
न्यप्सरोभेदे तडित्तद्भेदयोः स्त्रियाम् ॥ २६ ॥ हर्षयित्नुः पुमान् पुत्रे-
कांचने तु नपुंसकम् ॥ नपंच ॥ अथातिस
र्जनं दाने वेधेपिचनपुंसकम् ॥ २७ ॥ अपवर्जनं तु दाने निर्वाणत्वा
गयोरपि ॥ अपसर्जनं मास्माते परिवर्जनं दानयोः ॥ २८ ॥ अग्रज
न्या द्विजेज्येष्ठे भ्रातरि ब्राह्मणि स्मृतः ॥ अथानुवासने स्नेहवस्मि
धूपनयोरपि ॥ २९ ॥ अभिनिष्ठानोप्यक्षरमानेपि स्यादिसर्जनी
येच ॥ अंते वासी शिष्ये स्याच्चांडाले प्रांगने चापि ॥ ३० ॥ स्यादुपस्प-
र्शनं स्पर्शस्नानाचमनयोरपि ॥ उपसंपन्नमुद्दिष्टं निहतैचसुसं-
स्कृते ॥ ३१ ॥ कारंधमीकांस्वकारे धातुवातरतेपिच ॥ कामचारी
कासुके स्यात्स्वच्छंदकलविंकयोः ॥ ३२ ॥ किं सुपर्वा पुमानि क्षौवे
णौपोरगलेपिच ॥ कृष्णवर्त्मा पुमान्मोदुराचारे विधुंतुदे ॥ ३३
॥ स्याद्गंधमादनो मृगगंधकैवानसंतरे ॥ स्त्रीसूरायां नगेन स्त्री
निरजीवीरिकाजयोः ॥ ३४ ॥ तिक्तपर्वा हिलमोची गुडूची यष्टिषु
स्त्रियाम् ॥ दंतधावनः रघुदिरे दंतशुद्धौ नपुंसकम् ॥ ३५ ॥ स्याद्दु-
मकेतनः पुंसिकेतुग्रहहृताशयोः ॥ स्यान्नदिवर्धनो गर्भे पक्षौ
तेतनयेपिच ॥ ३६ ॥ प्रतिपादनं तु दाने प्रतिपत्तौ च बोधने ॥
स्यात्पृष्टहायनो धान्यविशेषे च मतंगजे ॥ ३७ ॥ प्रचलाकी म
यूरे स्यादुजंगे चापि दृश्यते ॥ स्यात्पद्मलांछनो लोके श्वरे ब्रह्म
णि भास्करे ॥ ३८ ॥ धनदेच स्त्रियां तारा लक्ष्मी वाग्देवतास्तु च ॥

पीतचंदनमुद्दिष्टं कालीयकहरिद्रयोः॥३९॥ पृष्ठशृंगीपुमान्
 दंशभीमोशंदेहकोदरे॥ वरचंदनमारव्यातं कालीयेदेवदारुणि
 ॥४०॥ वरवर्णिनीतुलाक्षाहरिद्रारोचनास्तु॥ फलिन्यामुत्तमा
 नारीसाधीयस्यामतिस्त्रियाम्॥४१॥ मधुसूदनस्तुपुंसिभ्रम
 रेवनमालिनि॥ महारजनमुद्दिष्टंशातकुंभकुसुंभयोः॥४२॥
 स्यान्मूल्यवंचनः शंभौश्रीफलद्रोणकाकयोः॥ वनमालीतु
 गोविंदेवाराध्या वनमालिनी॥४३॥ विषयायीपुमानुराजिबे
 षधिकजनेपिच॥ इंद्रियेकामदेवेचविषयासक्तपूरुषे॥४४॥ वि
 श्वकर्मासहस्रांशौमुनिभिदेवशिल्पिनोः॥ विघ्नकारीस्मृतो
 घोरदर्शनेपिविघातिनि॥४५॥ वृषपर्वीपुमान्देव्यभेदेप्यंधक
 सूदने॥ व्योमचारीतुनिर्दिष्टोदेवतायांविहंगमे॥४६॥
 ॥शकुलादनीस्त्रियांकृष्णभेदीकटुकशाकयोः॥ शालंकाय
 नउद्दिष्टोमुनिभेदेचनंदिनि॥४७॥ शिवकीर्तनस्तुपुंसिभ्रंगरी
 देस्तरद्विषि॥ श्वेतवाहनइत्येषस्तुधाधास्निधनंजये॥४८॥ श्वे
 तयामापुमानिंदौघनसाराधिफेनयोः॥ स्यात्पृष्टिहायनोधा
 न्यविशेषेकुंजरेपुमान्॥४९॥ सप्रयोगीकलाकेलौकासुकैस
 प्रयोजने॥ हरिचंदनमस्त्रीस्यान्निदशानांमहीरुहे॥५०॥ नपुं
 सकंतुगौशीर्षेज्योत्स्नाकुंकुमयोरपि॥ हरिवाहनस्तुपुंसिश-
 चीपतिविबंस्वतोः॥५१॥ ॥नषट्॥ ॥अंताव
 सायीभ्रपचेमुनिभेदेचनापिते॥ कलानुनादीरोलंबेकल
 विंकेकपिंजले॥५२॥ जायानुजीवीपुंसिस्थान्मटेचबकपक्षि
 णि॥ सहस्रवेधिक्रीबंस्याद्रामठेनाम्लवेतसे॥५३॥ ॥
 इतिनांतवर्गः॥ ॥पैकम्॥ ॥पोनावातांडपूने
 पुपापातरिचकीर्तितः॥ स्त्रियांतुरक्षणेपानेपूनेपूरितकेचसः
 ॥५४॥ ॥पद्धिः॥ ॥कल्पःशास्त्रेविधौन्यायेसंवर्तेब्र
 ह्मणोदिने॥ कपिनीसिल्लकेशारवामृगेचमधुसूदने॥५५॥ कूपः

कूपकमृन्मानेगतीधुगुणवृक्षके॥ कूपोद्रोणंशालकेस्याद्रोणप
 त्यां कूपीस्मृता॥३॥ कृपादयायांक्षेपस्तनिंदविक्षेपलेपने॥गर्व
 प्रेरणयोश्चाथरवृष्यः क्रोधेबलात्कृतौ॥४॥ गोपोगोपालकेगोष्टा
 धक्षेपृथ्वीपतावपि॥ ग्रामस्याधिकृतेपुंसिशारिवारव्योषधोस्त्रि
 याम्॥५॥ लुपः कृपस्पर्शनयोस्त्रपुसीसकरंगयोः॥ तल्यमद्रुक
 लत्रेचशयनीयेचनदयोः॥६॥ त्रपालज्जाकुलदयोस्तावःसंता
 पकृच्छुयोः॥ तापीनघंतरेदर्पः कस्तूर्यामप्यहं कृतौ॥७॥ नीपः
 कदंबबधूकनीलाशोकद्रुमेषुच॥ दीपः प्रदीपोत्तरयेस्याल्लता
 यांचमस्तके॥८॥ पुष्पविकाशिकुसुमस्त्रीरजःसुनपुंसकम्॥ रू
 पेस्वभावसौंदर्येनालोकपशुहृदयोः॥९॥ ग्रंथावृत्तौनादकादावा
 कारश्लोकयोरपि॥ रेपः स्यान्निंदितेकूरेरोपोरोपणवाणयोः॥
 १०॥ लेपः प्रलेपनेजग्धौवपाविवरमेदसोः॥ बाष्पउष्णिलो
 हेथशष्पं बालतृणेस्मृतम्॥११॥ पुंसि स्यात्प्रतिमाहानौशापआ
 क्रोशदिव्ययोः॥ शिल्पं सुवेक्रियायोग्येस्वापः शयननिद्रयोः॥
 १२॥ स्पर्शाज्ञतायामज्ञानेसूपो व्यंजनसूदयोः॥ ॥ पत्रि ॥
 अनूपोमहिषेनांबुप्रायदेशेतुवाच्यवत्॥१३॥ अस्त्रपातुजडौ
 कायां हाकिन्यांराक्षसेतुना॥ आघापोभांडवपनेपरिक्षेपाल
 बालयोः॥१४॥ आक्षेपोमर्त्तनाकृष्टिकाव्यालंकृतिषुस्मृतः॥ आ
 कल्पः कल्पनेवेशेष्युद्धुपंतुल्लवेस्त्रियाम्॥१५॥ चंद्रेपुंस्तुलपो
 नस्त्रीगुल्फिन्यां नातृणां तरे॥ कच्छपी रल्लकीभेदेदुलोक्षुद्रग
 दांतरे॥१६॥ पुंसिनिन्द्यंतरेकूर्मेमल्लबंधांतरेपिच॥ कलापः स
 हतौवर्हेकांच्याभूषणतृणयोः॥ चंद्रेविदग्धेव्याकरणभे
 देपिकथ्यतेषुधैः॥१७॥ कशिपुर्भक्ताच्छादनयोरकोक्त्यापृथक्त
 योःपुंसि॥ काश्यपउक्तोमुनिमृगयोर्भेदेचकाश्यपीक्षायाम्
 ॥१८॥ कुतपोस्त्रियांदौहित्रेवाद्येच्छागलकंबले॥ कुशेदिनस्या
 दृमेशेनासूर्येकुणपीपुनः॥१९॥ विटसारिकायांकुणपःपूति

गंधौषवेपिच॥ जिह्वापः शनिमाज्जीरे प्रताप स्ताप तेजसोः॥२०॥

पादपः पादपीठादौ पादुकायां तु पादपा॥ रक्तपास्याज्जलोकायां
डाकिन्यां नातुराक्षसे॥२१॥ विटपौ नस्त्रियांस्तंबशाखाविस्तारप
प्लवे॥ विटाधिपेनाविकल्पः पुंसि भ्रातौ च कल्पने॥२२॥ ॥

पञ्चतुः॥ ॥ अभिरूपो बुधेरस्यः पलापः प्रेम्णवपन्हवे॥

अबले पस्तवर्गे स्या ह्येपने भूषणेपिच॥२३॥ उपताप स्तरायां स्या
दुत्तापगदयोरपि॥ जलकूपी कूपगर्तेषु करिण्यां च योपिति॥२४॥

नागपुष्प स्तपुन्नागनाग के सरपंचके॥ परिवापस्तपयुं सौज
लस्थाने परिच्छदे॥२५॥ परितापस्तपुंसि स्यादुःखे च नरकांतरे॥

परिकल्पो भयेकं पे प्राप्त रूपो ज्ञरम्ययोः॥२६॥ पिंडपुष्प मशोके
च जवायां च कुशेशये॥ बहु रूपः शिवे विष्णो धून के सरठे स्मरे॥

२७॥ मेघपुष्पं तु पिंडाभ्रां बुनादेये हरे हंये॥ विप्रलापो विरोधो
क्तावपार्थवचनेपिच॥२८॥ बीजपुष्पं मरुब के तथा मदत केपि

च॥ एकधूपस्तसरलद्रवकृत्रिमधूपयोः॥२९॥ वृषाकपिः पु
मान्कृष्णो शंकरे जातवेदसि॥ हेमपुष्प मशोके च जवापुष्पेन पुंस

कम्॥ ३०॥ ॥ पपंच॥ ॥ भवेच्चा मरपुष्पं तु पू
गेकाशाभ्र के तके॥ ३१॥ ॥ इति पांतवर्गः॥ ॥

१३०२॥ ॥ फेकम्॥ ॥ फोयक्षसाधने स्काने झंझा
वातेपि पुंस्यवम्॥ फं रुक्षोक्तौ फूल्हत्तौ च तथा निःफल भाषणे॥

१॥ ॥ फट्टिः॥ ॥ गुंफस्तगुंफने बाहोरलंकारे च की
र्त्यते॥ रेफोरवर्णे पुंसि स्यात्कुत्सिते पुनरन्यवत्॥२॥ शफं मूले

तरूणां स्याद्गवादीनां खुरेपिच॥ शिफाजटायां सरिति मांसिका
यां च मातरि॥ ३॥ ॥ इति फांतवर्गः॥ ॥१३०५॥

॥ ॥ वैकम्॥ ॥ बः पुमान्वरुणे सिंधौ भागे तो ये गते तु
वा॥ गंधने तंतु संताने पुंस्येव वपने स्मृतः॥१॥ ॥ बद्धिः

॥ ॥ कंबुः शंखे स्त्रियां पुंसि शंबू के बलये गजे॥ कंबिरंशे च

बद्धिः

मेदिनीकोशः

(१४९)

वंशस्यखजाकायांस्त्रियामपि॥२॥ क्लीबं स्यात्पुंड्रकेन स्त्री या च्यल्लिं
गस्त्वधिक्रमे॥२॥ खर्बं संख्यांतरे क्लीबं नीचे वामन के त्रिषु॥३॥ गबोऽ
भिमाने बले पेजंबुः स्यात्पादपांतरे॥ तथा स्तमेरु सरिति द्वीपभेदे
पिचस्त्रियाम्॥४॥ हिंबो भयध्वनावंदे फुफुसप्लीहवेपुवे॥ दर्बी
स्त्रियां खजाकायां फणायां सुरगस्य च॥५॥ पूर्वतु पूर्वजे पि स्यात्
पूर्वः प्रागाद्ययोस्त्रिषु॥ लंबा पद्यालयागो योस्ति क्ततुं व्यामपि
स्त्रियाम्॥६॥ बिंबं तु प्रतिबिंबे पि मंडले पुंनपुंसकम्॥ बिंबिका
याः फले क्लीबं कृकलासे पुनः पुमान्॥७॥ शंबः स्यान्मुसलग्रंथ-
लोहमंडलपेकवो॥ श्रुभान्विते त्रिषु स्तंबो प्रकांडं पुंनपुंसकयोः
॥८॥ ॥ बन्निः॥ ॥ कदंबं निकुरं बे स्यान्नीपसिद्धा-
र्थयोः पुमान्॥ कलंबी शाकभेदे स्यात्कडंबशरयोः पुमान्॥९॥
कादंबः स्यात्पुमान्यक्षिपिशेषे सायके पिच॥ गजाब्जाकरिपि
पल्यांगजाहं हस्तिनापुरे॥१०॥ गंधर्बः पशुभेदे स्यात्पुंस्कोकिल
तुरंगयोः॥ अंतराभवसत्वे च गायने रवे चरे पिच॥११॥ गोडुंघः
शीर्णवृंते च गवादभ्यां तु योषिति॥ हिजिह्वस्तखले सपै नितं
बः स्कंधरोधसोः॥१२॥ स्त्रियाः पश्चात्कटितदेकटके कटिमात्रके॥
प्रलंबो दैत्यभेदे स्यात्त्रयपे पि पयोधरे॥१३॥ तालांकुरे पि शालायां
हारभेदे प्रलंबने॥ भूजं बूरपि गोधूमे विकंकतफले स्त्रियाम्
॥१४॥ हेरंबो विघ्नराजेश्वो महिषेशो यैर्गर्विते॥ ॥ बचतुः
॥ ॥ राजजं बूक्तजं बूमि त्पिंडं खर्जूरयोस्त्रियाम्॥१५॥ ल
लजिह्वोऽन्यवर्द्धिं स्वैक्रे मेलकशूनोः पुमान्॥ शतपर्वा च दूर्वा
यां वचाभार्गवयोषितोः॥१६॥ ॥ बपंच॥ ॥ धूलीक
दंबो नीपे स्यात्तिनिशे वरुणदुमे॥ शृंगालजं बूगोडिं वेतथाद्यो
टाफले स्त्रियाम्॥१७॥ ॥ इति बांतवर्गः॥ ॥
१३२२॥ ॥ भेकम्॥ ॥ भेनस्तत्रे गभस्तोरुपुंसि स्या
द्रुपुनंदने॥ भूः स्थानमात्रे कथिता धरण्यामपि योषिति॥१॥

भट्टिः॥ ॥कुंभो राशयंतरे हस्तिमूर्द्धाशोराक्षसांतरे॥ कार्मुकेवा
 रनार्याच घटे क्लीबंतुगुगुलौ॥२॥ स्त्रियासुरवाकदूलयोः पृथिव्या
 यांच पाटलौ॥ गर्भो भ्रूणेर्मके कुक्षौ संधौ पनसकंदके॥३॥ जंभो
 दैत्यविशेषे दंतजंबीरभक्षणयोः॥ जंभा विकाशजंभणयोस्त्रीषु
 जिंभो पिबालिशोबाले॥४॥ दंभस्तकैतवे कल्के दृग्भूः स्त्रीसर्पवज्र
 योः॥ नाभिर्मुख्यनृपे च क्रेमध्यक्षत्रिययोः पुमान्॥५॥ द्वयोः प्राणि
 प्रतीके स्यात्स्त्रियांकस्तूरिकामदे॥ निभस्तकथितो व्याजे पुच्छिङ्गः
 सहशोत्रिषु॥६॥ रंभा कदल्यप्सरसोर्नावेणोचारणांतरे॥ विभुः
 प्रभो सर्वगतेशंकरब्रह्मणोस्तना॥७॥ शंभुः पुंसि महादेवे परमे
 श्ठिनि चार्हति॥ शम्भो योगेश्च भक्षमेवाच्यवत्समशालिनि॥८॥
 खसंचारिपुरे स्त्री तु शोभाकांती च योर्मता॥ सभा सामाजिके गो
 ष्ठा धूतमंदिरयोरपि॥९॥ स्वभूना ब्रह्मणि हरौ स्तंभः स्थूणा ज
 डत्वयोः॥ ॥भन्निः॥ ॥आरंभस्तत्तरायां स्यादुद्यमे
 च धर्पयोः॥१०॥ आत्मभूना विधौ कामे व्यूषभस्तौषधांतरे॥
 स्वरभिदृषयोः कर्णरंध्रकुंभीरपृच्छयोः॥११॥ उत्तरस्थः स्मृतः
 श्रेष्ठस्त्रीनराकारयोषिति॥ भूकशिंभ्यां शिरालायां विधवायांक
 चिन्मता॥१२॥ ककुपूस्त्रियां प्रवेणीदिक्कशोभास्तपंकजस्त्रिजि
 ॥ ककुभो रोगभेदे पिपीणांगेऽर्जुनपादपे॥१३॥ कटभी वक्षभे
 दे पिज्योतिषत्यामपि स्त्रियाम्॥ करभो मणिवंधादि कनिष्ठांतो
 ष्टुतस्फुते॥१४॥ कुंभं महेमनिमहारजकेनाकमंडलौ॥ गर्दभे भे
 तकुमुदे गर्दभौ गंधभिद्यपि॥१५॥ ससभे गर्दभी कद्रजंतुरो
 मविशेषयोः॥ दुर्लभस्त्रिषु दुष्टापे कच्छुरे दुंदुभिः पुमान्॥१६॥
 ॥ वरुणे दैत्यभेयोश्च व्यक्षकिंदुत्रिकद्वये॥ निकुंभः कुंभकर्ण-
 स्य तनये दंतिकोषधौ॥१७॥ बल्लभो दयितेऽध्यक्षे सल्लक्षणतु
 रंगमे॥ वर्षाभूः स्त्री च शोथघ्नां भूलताप्लवयोः पुमान्॥१८॥ वि
 ष्णो योगभेदे स्याद्दिस्तारप्रतिबिंबयोः॥ रूपकांगप्रभेदे च वं

भवि

मेदिनीकोशः

(१५१)

धभेदेचयोगिनाम्॥१९॥विश्रंभः केलिकलहेविश्वासेप्रणयेऽ
पिन॥विष्टंभःप्रतिबंधेस्यात्प्रभेदेचामयस्यच॥२०॥वृषभःश्रे
ष्ठवृषयोवैदर्भीरितिभिद्यपि॥वैदर्भी वाक्यवैकृत्येशरभ
स्तपशोर्भिदि॥२१॥करभेवानरभिदिसनाभिज्ञातितुल्ययोः॥सु
रभिःशल्लकीमातृभिन्मुरागोषुयोषिति॥२२॥चंपकेचवसंतेच
तथाजातीफलेषुमान्॥स्वर्णेगंधोत्पलेकूबंसुगंधिकांतयोस्त्रि
षु॥२३॥विरच्यातेसधिवेधीरेचैत्रेपिचमुमानयम्॥ ॥भ
चतुः॥ ॥अनुष्टुप्स्यात्सरस्वत्याच्छंदोभेदेचयोषिति॥
२४॥अवष्टंभःसुवर्णेचस्तंभप्रारंभयोरपि॥शातकुंभंसुवर्णस्या
तशातकुंभोश्वमारके॥२५॥ ॥इतिभातवर्गः॥ ॥
मैकम्॥ ॥मोमयेसमयेपिस्याद्विषेचमधुसूदने॥मास्त्री
पद्मालयायांस्यात्पुल्लिंगश्चंद्रशेखरे॥१॥ ॥महिः॥ ॥
आमोरुक्तद्विदोःपुंसिस्यादपक्वेऽन्यलिंगकः॥उमातसीहेमव
तीहरिद्राकीर्तिकांतिसु॥२॥कृमिःस्त्रीपुंसयोर्वीच्यांप्रकाशेवेग
भंगयोः॥वस्त्रसंकोचरेखायांवेदनापीडयोरपि॥३॥क्रमश्चानु
क्रमेशक्तौकंपेचाक्रमेणोपिच॥क्षमोभूमोतितिस्त्रायांस्त्रियांयु
क्तेनपुंसकम्॥४॥वाच्यवच्छक्तहितयोःकामःस्मरेच्छयोःपुमा
न्॥रेतस्यपिनिकामेचकाम्येपिस्यान्नपुंसकम्॥५॥कामिर्ना
कामुकेरत्यांस्त्रीकिंक्षेपवितर्कयोः॥निंदायांचपरिप्रभेवाच्य
लिंगसुदाहृतम्॥६॥क्रिमिर्नाकृमिवत्कीटेलाक्षायांकृमिले
खरे॥किर्मिपलाशेशारवायांहेमपुच्यांचयोषिति॥७॥क्षुमा
ऽतसीनिलिकयोःक्षेमोस्त्रीलुब्धरक्षणो॥चंडायांनाशभेन-
स्त्रीकात्यायन्यांतुयोषिति॥८॥क्षौममट्टेदुकूलेऽस्त्रीक्षौमंव
त्कलजांशके॥शशजेऽतसिजेखर्मपौरुषेकोषजोशके॥९॥
गमोनाऽक्षविवर्त्तेस्यादपर्यालोचनेऽधनि॥ग्रामःस्वरेसंवस
थेग्रीष्मऽधर्तुभेदयोः॥१०॥गुल्फःसेनाघट्टभिदोःसैन्यरक्षण

रुग्णमिदोः॥स्तंबेस्त्रियामामलक्येलवलीवस्त्रवेशयोः॥११॥घर्मः
 स्मादातपेग्रीचेपुष्पास्वेदांबुनोरपि॥चमूःसेनाविशोषेचसेनामा
 त्रेचयोषिति॥१२॥जात्यःस्यात्सामरेकूरेपुंस्यसमीक्ष्यकारिणि॥
 जिह्मस्तकुटिलेमंदेक्रीचंतगरपादपे॥१३॥तौक्नं कर्णमलेपुंसिह
 रितेचहयेस्वरे॥दमस्तदमथेदंडेकदमेदमनेपुमान्॥१४॥दस्म
 स्तयजमानेस्यादपिचोरेहुताशने॥दुसोमहीरुहेपारिजातेकिंपु
 रुषेस्वरे॥१५॥धर्मोस्त्रीपुण्यआचारेस्वभावोपमयोःक्रतौ॥अहिं
 सोपनिषन्यायेनाधनुर्यमसोममे॥१६॥ध्यामं दमनकेगंधात्रिणे
 धर्षणमलेत्रिषु॥नेमिर्नातिनिशोकूपत्रिकाचक्रांतयोःस्त्रियां॥१७॥
 ॥नेमःकालौचधोरवंडेप्राकारेकैतवेपिच॥पद्मोस्त्रीपद्मकेच्यूह
 निधिसंख्यांतरंबुजे॥१८॥नानागेस्त्रीफंजिकाश्रीचारदीपन्नगेषु
 च॥ब्रह्मीतुफंजिकायांस्याच्छाकमत्स्यप्रभेदयोः॥१९॥ब्राह्मीतुभा
 रतीसोमवल्लरीब्रह्मशक्तिषु॥भ्रमोबुनिर्गमेभ्रान्तौकुंदभ्रमणयो
 रपि॥२०॥भामःक्रोधेरवौदीप्तौभीष्मोगांगेयभीमयोः॥भीमो
 म्लषेमसेस्वोरेशंभौमथ्यमपांडवे॥२१॥भूमिर्वसंधरायांस्यास्थान
 मान्नेपिचस्त्रियाम्॥भौमःकुजेचनरकेपुंसिभूमिभवेत्रिषु॥२२॥
 यमोम्यलिंगोयमजेनाकाकेशमनेशनौ॥शरीरसाधनापेक्षनित्य
 कर्मणिसंयमे॥२३॥यामस्तपुंसिप्रहरेसंयमेपिप्रकीर्तितः॥यामिः
 कुलस्त्रीस्वस्त्रीयुद्धोपलुषिसंयुगे॥२४॥रश्मिःपुमान्दीधि-
 तौचपक्षप्रहरयोरपि॥रमालक्ष्म्यारमःकांतैरक्तांशोकद्रुमेश्वरे
 ॥२५॥रामा योषाहिंशुनयोक्तीवंचास्तककुष्ठयोः॥नाराघवेचव
 रुणोरैणुकेयेहलायुधे॥२६॥हयेचपशुमेदंचत्रिषुचारौसिते
 सिते॥रुमास्तुग्रीवदारेषुविशिष्टलवणाकरे॥२७॥रुक्मंचक्रां
 चनेत्रोहेलक्ष्मीःसंपत्तिशोभयोः॥रुद्रयोषधेचपद्यायांरुद्धि
 नामोषधेपिच॥२८॥स्त्रीफलिन्यांचमिर्वांतौस्त्रियांपुंसिहुताश
 ने॥सामंधनेहरेपुंसिकामदेधेपयोधरे॥२९॥बल्लुमतीपसथ्ये

मेदिनीकोशः

(१५३)

पुत्रिषु नार्योऽस्त्रियामय ॥ वामी भृगाली वडवा रासमी करमी पुष
 ॥ ३० ॥ शमी सक्तु पलायां च शिविकायां च वारुजौ ॥ श्यामो वदे प्रया
 गस्य वारि देहद्वारके ॥ ३१ ॥ पिके च कृष्ण हरितोः पुंसि स्यात्तद्व-
 त्ति त्रिषु ॥ मरिचे सिंधुल वणे क्लीबं स्त्री शारि वौषधौ ॥ ३२ ॥ अप्रसू-
 तांगनायां च प्रियंगावपि वारुजौ ॥ यमुनायां त्रियामायां कृष्ण
 त्रिचुतिकोषधौ ॥ ३३ ॥ नीली कायामथ आसो मासे मंडपकालयोः
 ॥ शुष्मं तेजसि सूर्येनासमा संवत्सरे स्त्रियाम् ॥ ३४ ॥ सर्वसाधुस-
 मानेषु समं स्यादभिधेयवत् ॥ सीमा घातस्थिते क्षेत्रे घंडकोषेऽपि
 च स्त्रियाम् ॥ ३५ ॥ सूक्ष्मं स्यात्क्षेत्रोऽध्यात्मे पुंस्यणो त्रिषु चाल्यके ॥
 सूक्ष्मं क्षीरे च नभसि सोमस्तु हिमदीधितौ ॥ ३६ ॥ वानरे च कुपे-
 रे च पितृदेवे समीरणौ ॥ वस्तुप्रसेदे कर्पूरे नीरे सोमलतौषधौ ॥
 ३७ ॥ हिमंतुषारमलयोद्भवयोः स्यान्न पुंसकम् ॥ शीतले वाच्यलिं-
 गोश्च होमिर्नापावके घृते ॥ ३८ ॥ ॥ मन्त्रिः ॥ ॥
 अधमः स्यात्तर्ह्यहानेऽप्यागमः शास्त्र आगमे ॥ आश्रमो ब्रह्मच-
 र्यादौ वानप्रस्थे वने मटे ॥ ३९ ॥ अस्त्रियामुत्तमा दुग्धिकायां त्रिषु
 च भद्रके ॥ उहामो बंधरहिते स्वतंत्रे च प्रचेत्तसि ॥ ४० ॥ कलमः
 पुंसिलेखन्यां शालोपाटच्चरेपि च ॥ कुसुमं स्त्री रजोनेत्ररोगयो-
 फलपुष्पयोः ॥ ४१ ॥ कृत्रिमं लवणाभेदेनासिल्लके रचिते त्रिषु
 ॥ गोस्त्रीमीश्वेनदूर्वायां स्याद्वाभूतकेशयोः ॥ ४२ ॥ गोधूमो ना-
 गरंगे स्याद्वेषधिघ्राहिभेदयोः ॥ गौतमो नासुनौ बुद्धे रोचनी दुर्ग-
 योः स्त्रियाम् ॥ ४३ ॥ तल्लिमं कुट्टिमेतल्पे चंद्रहासे विलानके ॥ दाडिं-
 मस्तु त्रिलिंगस्या देलायां करके त्रिषु ॥ ४४ ॥ निष्क्रमो बुद्धिसंपत्तौ
 निर्गमो दुकुलेपि च ॥ निगमो राणिजे पुर्यां कटे वेदे वणिक् पथे
 ॥ ४५ ॥ निषमो मंत्रणायां च प्रतिज्ञानिश्चये घृते ॥ नैगमं स्याद्दु-
 पनिषद्गणिजो नागरेपि च ॥ ४६ ॥ परमं स्यादनुज्ञायामव्ययं पर-
 मः परे ॥ प्रथमस्तु भवेदादौ प्रधानेपि च वाच्यवत् ॥ ४७ ॥ प्रति

मागजदंतस्य बंधे चातु कृता वपि ॥ पंच सोरागभेदे स्यात्स्वरभेदे
 च पंचमी ॥ ४८ ॥ पांडवानां च पत्न्यां स्त्री पंचानां पूरणे त्रिषु ॥ प्रक्रमः
 क्रमेव सरे मध्यमो मध्यजेन्यवत् ॥ ४९ ॥ पुमान्स्वरे मध्यदेशे प्यव
 लगे तु न स्त्रियाम् ॥ स्त्रियां दृष्टरजो नार्यो कर्णिकांगुलिभेदयोः ॥
 ५० ॥ अक्षरच्छंदसितथाललामंलांछने ध्वजे ॥ शृंगे प्रधाने मूषा
 पांरम्ये वालधिपुंड्रयोः ॥ ५१ ॥ तुरंगे च प्रभावे थव्यायामः पौरुषे
 श्रमे ॥ विषमे दुर्गसंचारे विश्वमो भ्रान्तिहावयोः ॥ ५२ ॥ विद्रुमोर-
 लदृक्षेपि प्रवालेपि पुमानयम् ॥ विलोमस्तु प्रतीपे स्यादुजंगे व
 रुणेश्च नि ॥ ५३ ॥ आमलक्यां विलोमी च विलोमं चारपट्टने ॥ वि
 क्रमस्तु पुमान्क्रान्तिमात्रे स्याच्छक्तिसंपदि ॥ ५४ ॥ संक्रमः क्रम
 णे पुंसि न स्त्री स्यादुर्गसंचारे ॥ संप्रमः साध्वसेपि स्यात्संवेगाद्
 योरपि ॥ ५५ ॥ सत्तमः स्यात्तूज्यतमे साधीयस्युत्तमे त्रिषु ॥ सर
 माकु कुरीदेवभून्योः स्याद्वाक्षसीभिदि ॥ ५६ ॥ स्फुषमानंतशोभा
 यां स्त्री चारौ च मसे त्रिषु ॥ स्तुषीमः शीतले चारौ त्रिषु नापन्नगां
 तरे ॥ ५७ ॥ ॥ मंचतुः ॥ ॥ भवेदनुपमा
 सप्रतीकिन्यां स्त्री त्रिषूत्तमे ॥ अभ्यागमो विरोधाभिघाताभ्युद्ग
 मनांतिके ॥ ५८ ॥ उपक्रमस्तूपधायां ज्ञात्वारं भविचक्रमे ॥ चि-
 कित्सायामुपगमः स्वीकारे न्तिकसर्पणे ॥ ५९ ॥ जलगुल्मो जला
 वर्त्तेकच्छपे जलचत्वरे ॥ दंडायां स्तुकीनाशे दिवसे कुंभसंभ-
 वे ॥ ६० ॥ पूर्वंगमस्तु गंडूके तथा शारवामृगे पि च ॥ पराक्रमो वि
 क्रमे स्यात्सामर्थ्योद्योगयोरपि ॥ ६१ ॥ महापद्मः पुमान्नागनिधि
 संख्यांतरेषु च ॥ यातया मोन्यवज्जीर्णपरिशुक्तोज्झितेषु च ॥
 ६२ ॥ सार्वभौमस्तु दिङ्मगे सर्वपृथ्वीपतावपि ॥ ॥ म
 पंच ॥ ॥ अह्युपगमस्तु पुंसि स्वीकारे न्तिकसमागमे
 च ॥ ६३ ॥ नक्षत्रनेमिरुक्तारे वत्यां नाधुवे चंद्रे ॥ ॥
 इति मांतवर्गः ॥ ॥ यैकम् ॥ ॥ यो नावा यौ

यदि.

मेदिनीकोशः

(१५५)

यमनेयायात्रासिधूमितत्यागेषु॥ वारणयोगसमज्ञायानेषुपुमां
 स्तुगंतरिरयातः॥१॥ ज्यामात्तरिवस्तुधायांमौर्व्याद्युक्तीबमन्हिग
 मनेच॥ नाज्वालनेद्योस्त्रिदशालयत्रिदशवर्त्मनोर्द्योषिति॥२॥
 अथ्यंशिलाजतुन्यर्थोबुधेन्याय्येचवाच्यवत्॥ अंत्यस्तुपुंसिसुस्ता
 यामंतोद्भूतेऽधमेत्रिषु॥३॥ अर्द्यमर्घस्ययोग्येस्यादर्घार्थेपिचवाच्य
 वत्॥ अन्योसदृशेतरयोरर्घ्यःस्यात्त्वामिवेश्ययोः॥४॥ आस्यंसुरवे
 चतन्मध्येतद्भवेचस्त्रियांस्थितो॥ इज्यादानेऽध्वरेऽर्चायांसंगमेस्त्री
 गुरोेत्रिषु॥५॥ इष्याकरेणुशल्लक्योःस्त्रियामाद्येचवाच्यवत्॥ कथ्यं
 त्रिषुकशार्हेस्यात्कीबंमद्यास्वमध्ययोः॥६॥ कन्याकुमारिकानार्यो
 रोषधीराशिभेदयोः॥ क्षयोरोगांतरेवेश्मकल्यांतापंचयेषुच॥७॥
 कल्यं प्रभातेकीबंस्यात्कल्योवाकथुतिवर्जिते॥ सय्योनीरोगदक्षे
 षुकल्याणवचनेपिच॥८॥ उपायवचनेपिस्थात्रिषुमद्येतुयोषिति
 ॥ कक्ष्यावृहतिकायांस्यात्कांच्यांमध्येभवंधने॥९॥ हर्म्यादीनांप्रको
 षेचकार्येहेतौप्रयोजने॥ काव्यं ग्रंथेपुमान्शक्रेकाव्यास्यात्तूत
 नाधियोः॥१०॥ कांस्यंवाद्यांतरेपानेपात्रेस्यात्तैजसांतरे॥ कायःक
 दैवतेमूर्तेसंघेलक्ष्यस्वावयोः॥११॥ मनुष्यतीर्थेकार्यंस्यात्क्रि
 यातूपायचेष्टयोः॥ आरंभेनिकृतौपूजासंप्रधारणकर्मस्तु॥१२॥ शि
 क्षाचिकित्साकरणेकुड्यंभित्तोविलेपने॥ कुल्यंस्यात्कीकसेषुष्ट
 द्रोणीभूर्पामिषेषुच॥१३॥ कुल्यापयःप्रणाल्यांचनद्यांवीजंतिकौ
 षथो॥ कुलोद्भवेकुलहितेत्रिषुमान्येषुनःपुमान्॥१४॥ कृत्याक्रि
 यादेवतयोस्त्रिषुविद्विष्टिकार्ययोः॥ गयःस्यात्पशुराजर्थोभेदे
 तीर्थेषुनर्गया॥१५॥ गव्यंनपुंसकंज्यायांरागाद्रव्येप्यथस्त्रियाम्
 ॥ गोसमूहेत्रिलिंगंतुगोदुग्धादौचगोहिते॥१६॥ ग्राम्यंस्त्रीकरणे
 क्लीबेऽस्त्रीलप्राकृतयोस्त्रिषु॥ गुह्यंरहस्युपस्थेचगुह्यःकमठ
 दंभयोः॥१७॥ गृह्येगुदेग्रंथभेदेक्लीबंशाखापुरेस्त्रियाम्॥ गृहास
 क्तमृगादौनात्रिषुचास्त्रैरिपक्षयोः॥१८॥ गोयंतुगीतेगोयःस्यात्

गातव्यं गायने त्रिषु ॥ गोप्यो दासीकृते पुंसि रक्षणीयेभिर्धेयवत् ॥
 ॥१९॥ चक्षुः तु च विके क्लीबं वच्चायामपि योषिति ॥ चयः समूहं प्राका
 रमूलबंधे समाहृतौ ॥ २० ॥ चित्यं मृतकचैत्ये स्याच्चित्या मृतचित्तो
 स्त्रियाम् ॥ चैत्यमायतने बुद्धवैद्ये नोद्देश्यपादये ॥ २१ ॥ चोद्यं स्याद
 जुते प्रश्ने चोदनाहं तु वाच्यवत् ॥ छाया स्यादा तपाभावे प्रतिबिंबार्क
 योषितोः ॥ २२ ॥ पालनोत्कोचयोः कांतिसच्छोभापंक्तिषु स्त्रियाम् ॥
 जया जयंतीति धिभित्यथो मातत्सखीषु च ॥ २३ ॥ अग्निमंधेनाजयं
 ते विजये च युधिष्ठिरे ॥ जन्यं हृदे परीवादे संग्रामे च नपुंसकम् ॥ २४ ॥
 जन्या मातृवयस्यायां जन्यः स्याज्जनकेषु मान् ॥ त्रिषूत्पाद्यजनि
 त्रोश्च नयोदाज्ञातिभृत्ययोः ॥ २५ ॥ वरस्त्रिग्येऽथ जन्युः स्यात्पुंसि प्रा
 ण्यग्निधातुषु ॥ त्रयी त्रिवेद्यां त्रितयेन नाताक्षर्योऽथ सर्पयोः ॥ २६ ॥
 गरुडाग्रजे स्रवणे च पुंसि क्लीबेरसांजने ॥ तिष्ठो नक्षत्रभेदे स्यात्क-
 लौधात्र्यां च योषिति ॥ २७ ॥ द्रव्यं स्यात्पित्तले वित्ते पृथ्व्यादौ च विलेप
 ने ॥ क्लीबे च भेषजे भव्ये दुविकारे च वाच्यवत् ॥ २८ ॥ दस्युश्चोरे पुंसि
 रिपो दायस्सोऽलुंठभाषणे ॥ विभक्तव्यपितृद्रव्ये तथा हरणदानयोः
 ॥ २९ ॥ दिव्यं लवंगे धात्र्यां स्त्री वल्लोदिविभवे त्रिषु ॥ दूष्यं त्रिषु ह
 षणीये क्लीबं वस्त्रे च तद्गृहे ॥ ३० ॥ दूत्यं दूतस्वभावे च भावे कर्मण्यपि
 स्मृतम् ॥ दैत्योऽसुरे सुरायां तु दैत्या चंडौषधावपि ॥ ३१ ॥ धन्या धा
 त्र्या मलक्योः स्याद्हन्यं पुण्यवति त्रिषु ॥ धान्यं ग्रीहिषु धन्या के धि
 ष्यं स्थानाग्निसद्यस्क ॥ ३२ ॥ शक्ता वृक्षेऽप्यथ नयोनीति चूतविशे
 षयोः ॥ नाट्यं तौर्यत्रिकेलास्ये नित्यं स्यात्संततेऽपि च ॥ ३३ ॥ शाश्व
 ते त्रिषु पथ्यास्त्री हरीतक्यां हिते त्रिषु ॥ पद्मं श्लोकेषु मान् शूद्रे प
 द्मावर्त्मनि कीर्तिता ॥ ३४ ॥ पाक्यं विदारव्यलवणे यवक्षारे पुनः पु
 मान् ॥ प्रायो मरणानशने मृत्यो बाहुल्यतुल्ययोः ॥ ३५ ॥ प्रियो ह
 द्येऽन्यवत्पुंसि नृदिना मोषधौ धवे ॥ पीयुः कालेरवौ धूके नापुण्यं
 शोभने त्रिषु ॥ ३६ ॥ क्लीबं धर्मं च स्रुते पुष्यः कलियुगे स्मृतः ॥

नक्षत्रमासयोर्भेदे पूज्यः श्वशुर वंशयोः ॥ ३७ ॥ पेयं पातय्य पयसोः
 पेयाः श्राणाच्छमं डयोः ॥ वंध्यस्त्वफलवृक्षादौ स्त्रियां स्यादप्रज-
 स्त्रियाम् ॥ ३८ ॥ वर्यापतिंवरायां स्त्रीचरेण्ये त्रिषु नास्मरे ॥ बल्यं
 प्रधानेधातोः स्यात्क्रीडं बलकरे त्रिषु ॥ ३९ ॥ वीर्यं शक्तेः प्रभावे च ते
 जः सामर्थ्यं चोरपि ॥ भयं प्रतिभये घोरे प्रसूने कुञ्जकस्य च ॥ ४० ॥
 भव्यं शक्ते च सत्ये च योग्ये भाविनि तु त्रिषु ॥ कर्मरंगतरौ पुंसि स्त्रि-
 यां करिकणो मयोः ॥ ४१ ॥ क्रीडमस्थनि भाग्यं तु स्याच्छुभाशुभक-
 र्मणोः ॥ भृत्यो दासे भृतौ भृत्या मयुर्ना किन्नरे मृगे ॥ ४२ ॥ मयः शि-
 ल्पिनि दैत्यानां करभेऽश्वतरेऽपि च ॥ मध्यं विलग्ने न स्त्री स्यान्त्या-
 येऽतरेऽपि च ॥ ४३ ॥ मत्स्यो मीनेऽथ पुं भूतिदेशे मत्स्युः पुमान् कु-
 धि ॥ दैन्ये शोके च यज्ञे च माल्यं कुसुमतत्त्वजोः ॥ ४४ ॥ माया स्यात्
 छांबरी बुद्ध्योर्मायः पीतांबरैस्करे ॥ मूल्यं स्याद्देतने प्रभो मृत्युर्ना-
 मरणेऽयमे ॥ ४५ ॥ मेघं त्रिषु शक्यै रक्तवच्चारोचनयोः स्त्रियाम् ॥
 ययुः पुमानश्वमेधतुरंगे च तुरंगमे ॥ ४६ ॥ याप्यस्त्यापनीये
 स्यान्निंदितेऽपि भिधेयवत् ॥ याम्याऽपाच्यां भरण्यां च पुंस्यगस्त्ये
 च चंदने ॥ ४७ ॥ योस्यः प्रवीणयोगार्हो पायशक्तेषु वाच्यवत् ॥ क्री-
 वमृद्धौ षड्यौ पुष्ये नास्त्यभ्यासार्कयोषितोः ॥ ४८ ॥ रथ्या रात्रौ चंप-
 केना मनोज्ञेऽपि भिधेयवत् ॥ नपुंसकं पटोलस्य मूलैस्सूरिभिरिष्य-
 ते ॥ ४९ ॥ रथ्यारथौ घविशिरवावर्तनीषु च योषिति ॥ रथयोदरि-
 पुल्लिङ्गो रूढ्यः स्यात्कंदरे त्रिषु ॥ ५० ॥ आहतस्वर्णं रजते रजते
 च नपुंसकम् ॥ लघौ विनाशो संश्लेषे साम्ये तौर्यत्रिकस्य च ॥ ५१ ॥
 लक्ष्यं स्यादपदेशेऽपि शरव्येऽपि नपुंसकम् ॥ लभ्यं युक्ते च लब्ध-
 व्ये लास्यं तौर्यत्रिके मतम् ॥ ५२ ॥ नृत्ये च व्रज्या प्रस्थाने वर्गे पर्यट-
 नेऽपि च ॥ वन्यं त्रिषु वनोद्भूते स्त्री वनांबुसमूहयोः ॥ ५३ ॥ वाच्यं तु
 कुत्सिते हीने वचनार्हे च वाच्यवत् ॥ विंध्या स्त्रियां लवल्यां स्या-
 त्पुंसि व्याधादिभेदयोः ॥ ५४ ॥ वीक्ष्यं तु विस्मये दृश्ये पुंसि लास-

कवाजिनोः॥ वश्यं वेश्याग्रहे क्लीबंगणिकायां तु योषिति ॥ ५५॥ श-
 ल्यं तु न स्त्रियां शो कौ क्लीबं क्षेदेषु तोमरे ॥ मदनकुम्भाविधोर्नाश-
 यः शय्याहिपाणिषु ॥ ५६॥ शय्या स्याच्छयनी चैव गुंफनेपि च यो-
 षिति ॥ शून्यं स्यान्निर्जने वाच्यलिंगं मल्या तु योषिति ॥ ५७॥ शौर्य-
 मारभदीशक्तोः सत्यः शैलांतरेषु मान् ॥ सोढव्ये वाच्यलिंगः स्या-
 दारोग्येतु न पुंसकम् ॥ ५८॥ संरच्यं समितिसंरच्यं स्यादेक द्यादि-
 विचारयोः ॥ संध्यापितृप्रसूनद्यंतरयोर्युगसंधिषु ॥ ५९॥ सत्यं
 कृते च शपथे तथ्ये त्रिषु तु तद्वति ॥ सव्यं वामे प्रतीपे च स्मयो ना-
 द्रुतगर्वयोः ॥ ६०॥ सायः कांडेदिनां ते च साध्यो योगांतरे स्मरे ॥ ग-
 णदेवविशेषे च साधीने ये तु वाच्यवत् ॥ ६१॥ सूर्यो र्कपर्णे तपने-
 स्त्रीतद्धार्योषधीभिदोः ॥ स्थेयो विवादपक्षस्य निर्णेत रिपुरो हिते
 ॥ ६२॥ सैव्यं क्लीबसुशीरे स्यात्सेवार्हे पुनरन्यवत् ॥ सैन्यं क्लीबं बले
 सेना समवेते तु वाच्यवत् ॥ ६३॥ सौम्योऽज्ञेनाभिष्वनुग्रे मनोज्ञो सो-
 मदैवते ॥ हायो विभीतकतरो हर्तव्येषु नरन्यवत् ॥ ६४॥ जरणे
 ऽथ त्रिषु तृद्यं तृज्जत्तृद्वितृद्वितृद्विभिये ॥ वशाकृद्देदमंत्रेना वृद्धिना
 मोषधौ स्त्रियाम् ॥ ६५॥ ॥ यन्त्रिः ॥ ॥ अनय-
 स्तुविपदैवाशुभयोर्व्यसनेषु च ॥ अत्ययोऽतिक्रमे दंडे विना
 शो दोषकृच्छ्रयोः ॥ ६६॥ अश्वीय मश्वसंघाते क्लीबमश्वहिते न्य-
 वत् ॥ अधृष्या तदिनी भेदे प्रगल्भे वाच्यलिंगकम् ॥ ६७॥ अव-
 ध्यमवधार्य स्यादनर्थकवचस्यपि ॥ अव्ययोः स्त्रीशब्दभेदे ना-
 विणो निर्व्यये त्रिषु ॥ ६८॥ अहल्या त्वप्सरो भेदे भार्यायां गौत-
 मस्य च ॥ अहार्यः पर्वतेना स्यादहर्तव्ये तु वाच्यवत् ॥ ६९॥ अ-
 भिरच्या त्वभिधाने स्याच्छोभायां च यशस्यपि ॥ अभया स्त्री ह-
 रीतक्या सुशीरे च न पुंसकम् ॥ ७०॥ निर्भये वाच्यलिंगः स्यादपत्यं
 पुत्रयोर्मतम् ॥ अगस्त्यः कुंभयोर्नो स्यादंगसैनतरावपि ॥ ७१॥
 आशयः स्यादभिप्राये पनसाधारयोरपि ॥ स्यादातिथ्यमति

यन्त्रिः

मेदिनीकोशः

(१५९)

अथैत्रिलिंगमतिथौ पुमान् ॥ ७२ ॥ आत्रेयीपुष्यवत्यां स्यान्नदीभेदे
चनामुनौ ॥ आदित्योभास्करो देवेष्वाम्नायोनिगमेषि च ॥ ७३ ॥ उ
पदेशोपीन्द्रियं तु हृषीकेशसि स्मृतम् ॥ उदयस्तु पुमान्पूर्वपर्वते
च समुन्नतौ ॥ ७४ ॥ उपायः सामभेदादौ तथैवोपगतौ पुमान् ॥ ऊ
र्णायुर्नाक्षत्राभंगे मेषकंबलमेषयोः ॥ ७५ ॥ ओचित्यमुचितत्वे स्या
त्सत्येपि च न पुंसकम् ॥ कषायोरसभेदं च निर्योसं च विलेपने ॥ ७६
॥ अंगरागे च न स्त्री स्यात्स्फुरमौ लोहिते त्रिषु ॥ काले यो दैत्यभदे-
स्यात्कालखंडेन पुंसकम् ॥ ७७ ॥ क्षिपण्युस्तु पुमान् देहे स्फुरभो वा
च्यलिंगकः ॥ कुलायस्तु पुमान्स्थानमात्रे स्यात्पक्षिवासके ॥ ७८ ॥
क्षेत्रियं क्षेत्रजतृणे परदेहचिकित्सयोः ॥ परदाररतासाध्यगो गयोः
क्षेत्रियः पुमान् ॥ ७९ ॥ कौकृत्यमनुतापे स्यादयुक्तकरणेपि च ॥
गांगेयः स्यात्पुमान्भीष्मो क्लीबं स्वर्णकशोरुणोः ॥ ८० ॥ चक्षुष्यः के
तके पुंडरीकसंज्ञकपादपे ॥ कुलत्थिकास्तु भगयोः स्त्रियामक्षिहिते
न्यवत् ॥ ८१ ॥ चांपेयश्चंपके स्वर्णकिंजल्के नागके सरैः ॥ जयन्यं
हेमले क्लीबं चरमेगर्हितेऽन्यवत् ॥ ८२ ॥ जटायुः पुंसि संपातेः कनी
यसि च गुणुलो ॥ जरायुरपितत्पक्षिराजगर्भाशये पुमान् ॥ ८३
॥ तपस्यां व्रतचर्यायां तपस्यः फाल्गुने पुमान् ॥ द्वितीयातिथिभि
त्यल्योः पूरणे तृभये त्रिषु ॥ ८४ ॥ देवयुर्वाच्यलिंगस्तु धार्मिकलोक
यात्रिके ॥ नादेयीनागरंगे स्याज्जयायामंबुदेतसे ॥ ८५ ॥ भूमिश्च
भ्रांजवायां च व्यंगुष्ठेपि च योषिति ॥ निक्वायस्तु पुमांस्तु द्ये सधर्मि
प्राणिसंहितौ ॥ ८६ ॥ समुच्चये संहतानां निलये परमात्मनि ॥ नैष
थ्यः स्यादलंकारे रंगज्यायानपुंसकम् ॥ ८७ ॥ प्रणयः प्रसवे प्रे
म्नि याज्जाविश्रंभयोरपि ॥ निर्वाणेऽथ पर्यायः प्रकारेऽवसरे क्र
मे ॥ ८८ ॥ प्रलयो मृत्कल्पांतमूर्च्छापायेषु पुंस्ययम् ॥ प्रत्ययः
प्रथितत्वे च सनादिज्ञानयोरपि ॥ ८९ ॥ आचारे शपथे रघ्रेऽभिम्बा
साधनहेतुषु ॥ पर्जन्यो मेघशब्देपि ध्वनदंबुदशक्रयोः ॥ ९० ॥

प्रसव्यं वाच्यलिंगं स्यात्प्रतिकूलानुकूपयोः॥ प्रकीर्त्यः प्रतिकरजे
 विनिकार्येतु वाच्यवत्॥९१॥ प्राणायो संयतेपि स्यादभिलाषवि
 र्जिते॥ पयस्यंतु पयोजातहितयोर्वाच्यलिंगकम्॥९२॥ दुग्धि
 काक्षीरकाकोल्यो स्वर्णक्षीर्यामपिल्लियाम्॥ पारुष्यं परुषत्वेच
 दुर्वाग्येपुंसिगीष्यतो॥९३॥ पानीयंतु जले क्लीबं पातये वाच्यलिं
 गकम्॥ पौलस्त्यस्तु कुबेरे स्याद्दृश्यावेपि पुंस्ययम्॥९४॥ बल्यः
 कंठरोगेनाकंकणे पुंनपुंसकम्॥ ब्रह्मण्यो ब्रह्मसाधो स्याद्ब्रह्मदा
 रुशनेश्वरे॥९५॥ बाले योगदर्शने पुंसि मृतौ बालहिते त्रिषु॥ ब्राह्म
 ण्यं ब्राह्मणत्वे च समूहे च द्विजन्मनाम्॥९६॥ भुवन्युस्तु पुमान्
 भानौ ज्वलने शशांछने॥ भुजिष्यस्तु स्वतंत्रे स्याद्भुस्तु सूत्रक
 दासयोः॥९७॥ स्त्रियां दासी गणिकयोर्मलयः पर्वतांतरे॥ शैलां
 गदेश आरामे त्रिदृशायां तु योषिति॥९८॥ मंगल्यः स्याच्चायमा
 णाऽश्वत्थविल्वमसूकरे॥ स्त्रियां शम्यामधःपुष्पीमिसिशकूव
 चास्तु च॥९९॥ रोचनायामथोदधि क्लीबं शिवकरे त्रिषु॥ सृगयुः
 पुंसि गोमायो व्याधे च परमेष्ठिनि॥१००॥ रहस्यास्त्री नदीभेदे गो
 पनीयेभिधेयवत्॥ लौहित्यं लोहितत्वे स्यात्क्लीबं पुंसिनदां
 तरे॥१०१॥ वदान्यो दानशौंडे स्याच्चारुवादिनि वाच्यवत्॥ व्यवायः
 सुरते तर्थां पुंसि क्लीबं तु तेजसि॥१०२॥ वक्तव्यं कुत्सिते हीने वचना
 हे च वाच्यवत्॥ विजयः स्याज्जये पार्थे स्त्रियां तिथ्यंतरे स्मृता॥१०३॥
 उमासरयां विस्मयः स्यादाश्वर्यं गर्वयोः पुमान्॥ विनया तु क
 लायां स्त्री शिक्षायां प्रणतो पुमान्॥१०४॥ विशल्याग्निशिरवादं
 तीगुहूची त्रिषु दास्तु च॥ विषयो गोचरे देशे तथा जनपदेपि च
 ॥१०५॥ प्रबंधाद्यस्योज्ञातस्तरूपादिके पुमान्॥ श्वशुर्यो देव
 रेश्याले शांडिल्यः पावकांतरे॥१०६॥ सुनिभे च मासूरे शालेयः
 स्यान्मिसौ पुमान्॥ त्रिषु शाल्युद्भवेक्षेत्रे स्याच्छीर्षण्यं तु शीर्षके॥
 ७॥ सुकेशे पुंसि शैले यं तालपण्यां च सैंधवे॥ शैलजेना तु मधु

यच-

मेदिनीकोशः

(१६१)

पेशिलातुल्येऽन्यलिंगकम् ॥ ८॥ संस्थायः सनिवेशोचसंस्थाने
विस्तृतावपि ॥ सन्नयः समवायेपि पृष्ठः स्थायिबलेपुमान् ॥ ९॥
शमयः शपथाचारसिद्धां तेषु तथाधियि ॥ क्रियाकारेचनिर्देशे
संकेतं कालभाषयोः ॥ १०॥ सरिण्युक्तपुमान्वारिवाहेस्यान्मा-
तरिश्चनि ॥ सामर्थ्ययोग्यतायां स्थाच्छक्तावपिनपुंसकम् ॥ ११॥
सौरभ्यं तु मनोज्ञत्वे सौगंध्ये गुणगौरवे ॥ सौभाग्यं स्रभगत्वे स्या
द्योगभेदेन पुंसकम् ॥ १२॥ हिरण्यं रेतसि द्रव्ये शातकुंभवराट
योः ॥ अक्षये मानभेदे स्यादकुप्येचनपुंसकम् ॥ १३॥ हृदय-
मानसेबुक्कोरसोरपिनपुंसकम् ॥ ॥ यचतुः ॥ ॥
भवेदनुशयोद्देशेपश्चात्तापानुबन्धयोः ॥ १४॥ अथावसायः शे
षे स्यात्समाप्तौ निश्चयेपि च ॥ अवश्यायस्तनीहारेप्यभिधाने
पि पुंस्ययम् ॥ १५॥ अपसव्यं त्रिलिंगं तु दक्षिणप्रतिकूलयोः ॥
अंतश्चामृतौ भूमिशय्यायां पितृकानने ॥ १६॥ उपकार्यारा
जसद्यन्युपकारोचितेऽन्यवत् ॥ जलाशयो जलाधारे स्यादु
शारेन पुंसकम् ॥ १७॥ तंदुलीयः शाकभेदे विडंगतरुताप्ययोः
॥ तृणभूयं मल्लिकायां त्रिषु स्यात्केतकीफले ॥ १८॥ दक्षिणा-
त्यो नारिकेरे त्रिषु दक्षिणादिगभवे ॥ धनंजयोर्जनेष्वग्निनागदि
ग्देहमारुते ॥ १९॥ निरामयस्तु पुंसि स्यादिडिक्के त्रिषु नीरुजि ॥
परिधायो जनस्थाने परिच्छेदनिर्तययोः ॥ २०॥ प्रतिभ्रमः स-
भायाश्चाशये प्रतिभयंभयं ॥ घोरेपि पांचजन्यं स्तु कृष्णसंख्ये
हुताशने ॥ २१॥ प्रावृषेण्यः पुमान् प्रावृष्टकालभवे त्रिषु ॥
पौरुषेयः कृते पुंसां विकारे पुरुषस्य च ॥ २२॥ त्रिषु नासंगबुधयोः
पुरुषस्य पदांतरे ॥ फलोदयः पुमांस्त्राभे त्रिदिवेशालयेपि च ॥
२३॥ भागधेयं मतं भाग्यभागप्रत्यययोः पुमान् ॥ महालयो-
रिहारे स्यात्तीर्थे च परमात्मनि ॥ २४॥ महोदयः कान्यकुब्जे चाधि-
पत्यापवर्षयोः ॥ महामूल्यः पद्मरागेनामहार्येन्यलिंगकः ॥ २५॥

माजरीयः स्मृतः श्रद्धे विहाले कायशोधने ॥ रौहिणेयो न्यवह
 त्सेनायुधे च हलायुधे ॥ २६ ॥ विलेशयस्तपुर्हिं गोमूषिके च भुजं
 गमे ॥ वै न ते यस्तगरुडे स्यात्प्रभाकरसारथौ ॥ २७ ॥ संपरायः
 समीके स्यादापदुत्तरकालयोः ॥ समाह्वयस्तपशभिः रवगे द्यूते
 च संगरे ॥ २८ ॥ भवेत्समुदयः संघे संयुगे च समुद्रमे ॥ समुदायः
 समूहे स्याद्युदे समुच्छ्रयः पुमान् ॥ २९ ॥ विरोधोत्सेवयोः स्थूलो-
 च्योगंडोपलंपिच ॥ गजानां मध्यमगते प्यसाकल्पवरंडयोः ॥
 ३० ॥ हिरण्ययः सुरज्येष्टेनासुवर्णेभ्ये त्रिषु ॥ ॥ यपं
 च ॥ ॥ कालानुसार्यं शैले ये कालीये शिंशपाद्रुमे ॥ ३१ ॥
 दुग्धतालीयमित्येतद्गुग्धान्नक्षीरकेन योः ॥ अथ प्रवचनीयं च
 स्थात्मवक्तृप्रवाच्ययोः ॥ ३२ ॥ वृषा कपायी श्रीगौरी चरी जीवन्ति
 कास्तच ॥ ॥ यषद् ॥ प्रत्युद्गमनीयसुपस्थे
 ये धौतांशुकद्वये ॥ ३३ ॥ विष्वक्सेन प्रिया लक्ष्म्यां चारात्यामपि-
 योषिति ॥ ॥ ॥ इति यां तवर्गः ॥ ॥ १५४४ ॥
 ॥ ॥ रैकम् ॥ ॥ स्मृतः पावके तीक्ष्णो राः पुंसि स्वर्णवि-
 त्तयोः ॥ श्रीवैशरचनाशोभाभारती सरलद्रुमे ॥ ॥ लक्ष्म्यां त्रिवर्ग
 संपत्तिविधोपकरणेषु च ॥ विभूतौ च मतौ च स्त्र्यः स्त्रियां नि-
 र्दरे स्त्रवे ॥ ३४ ॥ ॥ रहिः ॥ ॥ अरंशो ग्रे च चक्रां
 गेशीघ्रगेषु न रन्यवत् ॥ अग्रं पुरस्तादुपरि परिमाणे पलस्य च
 ॥ ३५ ॥ आलंबने समूहे च प्रांते च स्थान् पुंसकम् ॥ अधिके च प्रधा-
 ने च प्रथमे चाभिधेयवत् ॥ ३६ ॥ अरुः कोणे कचे पुंसि क्लीबम-
 थुणि शोषिते ॥ अरुं प्रहरणे चापे करवालेन पुंसकम् ॥ ३७ ॥ अ-
 भ्रमे ये च गगने धातुभेदे च कांचने ॥ अद्रिः शैलाद्रुमाकैनाथां
 धिर्नापादमूलयोः ॥ ३८ ॥ आराचर्मप्रभैर्दिन्यां पुंसि भौमशनेश्च
 रे ॥ आर्द्रा नक्षत्रभेदे स्यात्स्त्रियां क्लिप्तेभिधेयवत् ॥ ३९ ॥ आरुः
 पुंसितरोर्भेदितथा कर्कटदंष्ट्रिणोः ॥ इंदुः शक्रादित्यभेदयोग

रहि

मेदिनीकोशः

(१५१)

भेदांतरात्मकः॥८॥ इंद्राफणिज्ज्ञकेस्त्रीस्यादिराभवावसरांबु-
बु॥ उग्रः शूद्रासूतेक्षत्रादुद्रेपुंसिनिषूत्कटे॥९॥ स्त्रीवचाक्षतयोरु-
ष्टीकर्कर्याकरभेषुमान्॥ उस्त्रोदृषेचकिरणेषुस्त्राऽर्जुन्युपचित्र-
योः॥१०॥ ऐंद्रिः काकेजयंतेनाथोडाः पुंभूमिनीवृति॥ ओडुः रव्या-
तोजवापुष्येक्षरं नीरेक्षरोंबुदे॥११॥ करोवर्षोपलेरम्योपाणौ प्र-
त्यायशंडयोः॥ कद्रुस्त्रिषुस्वर्णपिंगेनागानां मातृस्त्रियाम्॥१२॥ का-
रोवधेनिश्चयेचबलौयत्नेयतावपि॥ तुषारशैलेपिपुमान्स्त्रियां
दूत्यांप्रसेवके॥१३॥ सूवर्णकारिकायांचबंधनागारबंधयोः॥ क्षा-
रोरसांतरेधूर्तेलवणोकाचभस्मनोः॥१४॥ कारिस्त्रियांक्रियायां
स्याद्वाच्यलिङ्गस्तशिल्पिनि॥ कारुर्धिवशकर्मणिनात्रिषुकारक-
शिल्पिनोः॥१५॥ क्षीरं दुग्धेजलेकीरः शकपुंभूमिनीवृति॥ कुरु-
र्नृपांतरेभक्तेषुमातुंभूमिनीवृति॥१६॥ क्षुद्रः स्यादधमेकूरक-
पणालेषुवाच्यवत्॥ क्षुद्रावंगानदीकंटकारिकासरयास्तच॥
१७॥ चांगेरीवैश्ययोर्हैस्त्रामक्षिकामात्रकेषुच॥ क्षुरः स्याच्छेद-
नद्रव्येफोफिलाक्षेचगोक्षुरे॥१८॥ कूरस्तकठिनेघोरेनृशंसेष्य-
भिधेयवत्॥ कृच्छ्रमारव्यातमाभीलेपापसंतापनादिनोः॥१९॥
क्षेत्रंशरीरेकेदारेसिद्धस्थानकलत्रयोः॥ क्रोष्टीशृगालिकाकृष्णा-
विहारीलांगलीषुच॥२०॥ क्षौद्रंमधुनिपानीयेरवरेः स्यात्तीक्ष्णप-
र्मयोः॥ गर्दभेऽस्त्रीदेवताडेरवरुर्दृपेहरेहये॥२१॥ दंतेषुसिन्नि-
षुश्चेतेरवुरंकोलदलेशफे॥ गरीखरायांकिरणोक्तावम्योपविषे-
विषे॥२२॥ गात्रंगजाग्रजंघादौक्तावमंगेकलेषरे॥ गीः स्त्रीभा-
षासरस्वत्योगिरिर्नानेत्ररुग्भिदि॥२३॥ अद्रौगिरियकेयोषिद्भि-
र्णैपूज्येमुनस्त्रिषु॥ गुंद्रस्तेजनकेस्त्रीतुभियंगौभद्रसुस्तके॥२४॥
गुरुस्त्रिलिङ्ग्यामहतिर्दुर्जरा लघुनोरपि॥ पुमान्निषेकादिकारेपि
आदौस्तरमंत्रिणि॥२५॥ गृध्रः खगांतरेपुंसिवाच्यलिङ्गोयलुब्ध-
के॥ गोत्राभूगव्ययोगौत्रः शैलेगोत्रंकुलारव्ययोः॥२६॥ सभावनी

यथोधेच काननक्षेत्रवर्त्यसु ॥ गौरः पातेऽरुणेश्वतेविभुद्देचाभिधे
 यवत् ॥ २७ ॥ नाश्वेतसर्पपेचंद्रेन ह्ययोः पद्मकेसरे ॥ गौरी त्वसंजा
 तरजः कन्याशंकरभार्ययोः ॥ २८ ॥ रोचनीरजनीपिंगाप्रियंगुवस्तु
 धास्तु ॥ आपगायाविशेषेपियादसांपतियोषिति ॥ २९ ॥ घस्त्र
 स्तदिवसेहिंस्त्रेघोरेभीमेहरेपिच ॥ चरोक्षद्यूतभेदेचभोमेचारे-
 त्रसेचले ॥ ३० ॥ चंद्रः कर्पूरकांपिल्लसुधांशुस्वर्णवारिषु ॥ चक्रः को
 केपुमान्नीबंघजेसेन्यरथांगयोः ॥ ३१ ॥ राष्ट्रेदंभांतरेकुंभकारोप-
 करणास्त्रयोः ॥ जलावर्तेष्वथचक्रः पुमान्द्वयान्नभांडयोः ॥ ३२ ॥
 चारः पियालवृक्षेस्याद्भूतौबंधापसर्पयोः ॥ चारुर्दृहस्पतौपुं
 सिशोभनेष्वभिधेयवत् ॥ ३३ ॥ चित्राखुपर्णागोडुंबास्तुभद्रादंति
 कास्तुच ॥ मायायांसर्पनक्षत्रेनदीभेदेषुचस्त्रियाम् ॥ ३४ ॥ तिलका
 लेख्ययोः क्लीबंकर्बुराडुतयोरपि ॥ तद्यक्तयोस्तलिंगंचचीरीक्षि
 ल्यांनपुंसकम् ॥ ३५ ॥ गोस्तनेवस्त्रभेदेचरेखा लेखनभेदयोः ॥
 तुंक्रं वृक्षास्तुचांगेर्यास्त्रीपुंस्यस्तैस्तैवेतसे ॥ ३६ ॥ चैत्रंमृतेदेवकु
 लेनाभूस्मृत्यासभेदयोः ॥ चौरः पादचरेपिस्याच्चौरपुष्पोपधावपि
 ॥ ३७ ॥ छत्राभिसावतिछत्रेकुस्तंबुरुशिलींधयोः ॥ नपुंसकंचात
 पत्रेछिद्रं दूषणरंधयोः ॥ ३८ ॥ जारीस्यादोषधीभेदेस्त्रियामुप
 पतौपुमान् ॥ जीरस्तुजरणोरखड्गेदारोरंगतुरंगयोः ॥ ३९ ॥ तर
 स्ततरणोपुंसिदशालोपेदकेतरी ॥ तत्रंकुटुंबकृत्येस्यास्तिह्नांते
 चोषधांतये ॥ ४० ॥ प्रधानेतंतुवायेचशास्त्रभेदेपरिच्छदे ॥ श्रुति
 शारयांतरेहेतावुभयार्थप्रयोजके ॥ ४१ ॥ इतिकर्तव्यतायांचतं
 त्रीवीणायुणोमता ॥ अमृतादेहशिवयोस्तंद्रीनिद्राप्रसीलयोः
 ॥ ४२ ॥ तारोवानरमित्युक्ताविश्वद्वोरशब्दमौक्तिके ॥ नानक्षत्रे-
 क्षिमध्येचननारूप्येनपुंसकम् ॥ ४३ ॥ स्त्रीबुद्धदेवताभेदेवाल
 गीष्यतिभार्ययोः ॥ त्रिलिंगोत्पुत्रशब्देचतान्त्रशब्दंरुणेपिच ॥
 ४४ ॥ तीव्रातुकदुरोहिण्यांराजिकागंडदूर्वयोः ॥ त्रिषत्युष्णोनितां

तेचकतौतीरंतुरोधसि॥४५॥पुंसिचपुणि तोत्रंतु प्रजनेवैणु केपिच
 ॥दरोस्त्रीसाध्वसेगर्तेकंदरेतुदरीस्युता॥४६॥दराव्ययंमनागर्थे
 दस्मःस्वरेश्विनीकृते॥द्वारुस्यात्पित्तलेकाष्टेदेवदारोनपुंसकम्
 ॥४७॥द्वारंनिर्गमनेपिस्यादस्युपयेधरोगिरौ॥कार्पासतूलकेकू
 र्मराजेवस्वंतरेपिच॥४८॥धराविश्वंभरायांचस्त्रीगर्भाशयमेदसोः
 ॥धात्रीजनन्यामलकीवस्तुपमातृषु॥४९॥धारासैन्याग्रिम
 स्कंधेतुरंगगतिपंचके॥घटादिछिद्रसंतत्योःप्रपातेस्याहुवस्य
 च॥५०॥रक्तद्रादेर्निक्षितसुरवेधारोग्रावांतरेप्युणे॥धीराधैर्यान्वि
 तेस्वेरेधीरःस्यान्निषुपंडिते॥५१॥स्वच्छंदेधैर्यंयुक्तेचकुंकुमेतुन
 पुंसकम्॥स्त्रियांश्रवणतुल्यायांधौस्त्रंधूस्त्रत्वर्दिरितम्॥५२॥त-
 थावास्तुस्थानभेदेनरोजमनुजेर्जुने॥कूबंतुरामकूपैरेनकंस्या
 दग्रदारुणि॥५३॥नासायांपुंसिकुंभीरेनारस्तर्णकनीरयोः॥नी
 त्रंनेमोबलीकेद्वारेवतीभेपिकानने॥५४॥नेत्रंमंथगुणोवस्त्रभेदे
 मूलेद्रुमस्यच॥रथेचक्षुषिनां तु नेत्रीनेतरिवाच्यवत्॥५५॥
 परःश्रेष्ठारिदूरान्योत्तरेकूबंतुकेबले॥पत्रंतुवाहनेपर्णेस्यात्प
 क्षेशरपक्षिणोः॥५६॥पारंपरतदेप्रांतेनस्त्रीपारानदीभिदि॥
 पारीपूरेचकर्कश्यापादरज्जोचदंतिनः॥५७॥पात्रंतुभोजनंयोग्ये
 शुवादीराजमंत्रिणि॥तीरद्वयांतरेचाथपुरुःप्राज्येऽभिधेयवत्
 ॥५८॥पुंसिस्यादेवलोकेचनृपभेदपरागयोः॥पुरंनपुंसकंगे
 हेदेहपादलिपुत्रयोः॥५९॥पुष्यादीनांदलाहृतौलागुगुलौन-
 नापुरि॥पुंड्रौदेत्यविशेषेक्षुभेदयोरतिसुक्तके॥६०॥निबेरुमो
 पुंडरीकेपुंभस्मिनीवृदंतरे॥पूरोजलसमूहेस्याद्रुणसंशद्भिरवा
 द्ययोः॥६१॥पात्रंवस्त्रेसुरपात्रेचशूकरस्यहलस्यच॥पौरंत्रिषु
 पुरोद्भूतेकरणेतुनपुंसकम्॥६२॥चरोजामातरिवृत्तौदेवताद्वे
 र्मीप्सिते॥विद्वेषुंसिन्निषुश्रेष्ठेकुंकुमेतुनपुंसकम्॥६३॥चरीमो
 क्ताशतावर्याचराचस्यात्फलत्रिके॥मनागिष्टेचरंकीबेकेचि

साहसुतदव्ययम् ॥ ६४ ॥ बाभ्रुर्वैश्वानरेभूलपाणोचगरुडध्वजे ॥
 विशालेनकुलेपुंसिपिंगलेत्वभिधेयवत् ॥ ६५ ॥ वक्रः शनैश्चरेपुं
 सिपुटभेदेनपुंसकम् ॥ त्रिषुभूरेचकुटिलेवारः सूर्यादिवासरे
 ॥ ६६ ॥ द्वारेहरेकुडहक्षेष्टंदावसरयोः क्षणे ॥ वारीस्याद्भजबंध
 न्यांकलश्यामपियोषिति ॥ ६७ ॥ वारिर्वाग्गजबंधन्योः स्त्रीकूबे
 बुनिबालके ॥ वीरोरसविशेषेस्यादुत्तरेस्तभटेत्रिषु ॥ ६८ ॥ स्त्रीमु
 राक्षारकोकालीतामलक्येलबालुके ॥ पतिपुत्रवतीरंभाविदारी
 दुग्धिकास्तृच ॥ ६९ ॥ मलपूः क्षीरविदार्योः कूबंभृग्यांनलेपिच ॥ भ
 रूः स्वर्णेहरेपुंसिभरोतिशयभारयोः ॥ ७० ॥ भद्रः शिवेरंजरीटे
 वृषभेतुकटंबके ॥ करिजातिविशेषेमाकूबंमंगलमुस्तयोः ॥ ७१
 कांचनेचस्त्रियांरास्नाकृष्णाव्योमनदीषुच ॥ तिथिभेदेप्रसारि
 ण्यांकटफलानंतयोरपि ॥ ७२ ॥ त्रिषुश्रेष्ठेचसाधौचनपुंसिकरणां
 तरैः ॥ भारः स्याद्दीवधेविष्णोपलानादिसहस्रके ॥ ७३ ॥ भीरुरार्त्त
 त्रिलिंगः स्याद्दूरयोषितियोषिति ॥ भूरिर्नावास्तदंबेचहरेचपर
 मेष्टिनि ॥ ७४ ॥ नपुंसकंसुवर्णेचप्राज्येस्याद्वाच्यलिंगकः ॥ मंत्रोवेद
 विशेषेस्याद्देवादीनांचसाधने ॥ ७५ ॥ शुद्धवादेपिचपुमान्मरु
 मीगिरिधन्विनोः ॥ मात्राकर्णविभूषायांवित्तमानेपरिच्छदे ॥ ७६
 ॥ अक्षरावयवेस्वत्येकूबंकार्त्तमेवधारणे ॥ मारोमृतीस्मरेविघ्ने
 मारीचंड्यांचनक्षत्रे ॥ ७७ ॥ मारिः स्त्रीमारणेवर्षेमित्रंस्तद्वदि
 नद्वयोः ॥ सूर्येपुंसिपुरागंधद्रव्येदैत्यांतरेपुमान् ॥ ७८ ॥ यात्रा
 तुयापनेपिस्थाद्भूममांस्त्वयोः स्त्रियाम् ॥ रंभंतुदूषणेच्छिद्रेराष्ट्रं
 स्यादुपवर्त्तने ॥ ७९ ॥ उपद्रवेकूबपुंसोरुरुर्नामृगदैत्ययोः ॥ वेत्रे
 वेमनिपीयूषेपटवासोपिस्तृचके ॥ ८० ॥ रौद्रोनागालवेकूबमप
 राधेचकिल्बिषे ॥ रौद्रधर्मैरसेचंड्यांस्त्रीतीव्रेभीषणेत्रिषु ॥ ८१ ॥
 वज्रंस्याद्दालकेधात्र्याकूबंयोगांतरेपुमान् ॥ वज्रास्तुत्यांगुड
 ष्यांचवज्जीस्तुत्यंतरेस्मृता ॥ ८२ ॥ दंभोलोहीरकेप्यस्त्रीवर्द्धने

रहिः

मोदिनीकोशः

(१६७)

पुष्पवयोः॥ वप्रस्तातेपुमानस्त्रीरंणुक्षेत्रेचयेतदे॥८३॥ वभ्रंमुखे
वस्त्रभेदेव्यग्रो व्यासक्त आकुले॥ वरुणोनादिवसेक्रीबंमंदिरेचच
तुष्यथे॥८४॥ व्याघ्रः स्यात्पुंसिशादूलैरकैरंडकरंडयोः॥ श्रेष्ठेनरादु
त्तरस्थः कंदकार्योतुयोषिति॥८५॥ दृत्रैरिषोघनेधांतेशैलभेदेचदा
नवे॥ वेरः कलेवरैक्रीबं वार्त्ताकौकुं कुमेपिच॥८६॥ वीट्री स्त्रीपण
पादेनागोनसाहोप्रधांतरे॥ शरस्तेजनकेबाणेदध्यग्रेनाशरंज
ले॥८७॥ शरुं लोहाः स्त्रयोः क्रीबंदुरिकायांतुयोषिति॥ शक्रः पु
मान्देवराजेकुरजार्जुनभूरुहोः॥८८॥ शङ्खिर्नोभोधरेजिष्णोशरु
र्नोकोपवज्रयोः॥ शारिर्नोक्षोपकरणेस्त्रियांशकुनिकांतरे॥८९॥
युद्धार्थजगपर्याणोव्यवहारोतरेपिच॥ शारः स्याच्छबलेवाचलिं
गः पुंसिसमीरणो॥९०॥ अक्षोपकरणेशारुं नदयोरगमाज्ञयोः
शिग्रुर्नोशाकमात्रेचशोभांजनमहीरुहे॥९१॥ शिरोनापिप्यलीमृ
लेस्याद्धम्यांचयोषिति॥ शीघ्रं नलदेचकांगेक्रीबंदुतगतोत्रिषु
॥९२॥ शक्रं स्यादभकेक्रीबंतुहीमशुक्रयोस्त्रिषु॥ शक्रः स्याद्वा
गेवेज्येष्टमासेवैश्वानरेपुमान्॥९३॥ रेतोक्षिरुग्भिदोः क्रीबंभूरः
स्याद्यादवेभदे॥ स्वरुः पुमान्पुष्पवंदेमिदुरेऽप्यधरेशरे॥९४॥ स
त्रं यजेसदादानाच्छादनारैण्यकैतवे॥ सरोदध्यग्रगत्योर्नोस्वरो
नासासमीरणो॥९५॥ उदात्तादावकारादौषड्जादौचधनौपुमा
न्॥ सारोबलेस्त्रिरांशेचमज्जिपुंसिजलेधने॥९६॥ न्याप्येक्रीबंशि
पुवरेसांद्रं वनेघटेमृदौ॥ स्फारः स्यात्पुंसिविकरेकमकादेश्वेषु
हुदे॥९७॥ सिप्रोमिदाघसलिलेसिप्रातुसरिदंतरे॥ स्थिराभूशा
लपण्योर्नोशनोमोक्षेबलेऽद्रिषु॥९८॥ सीरो कंहलयोः पुंसिसुरा
चकमद्ययोः॥ पुलिंगः स्त्रिदिवेशेस्यात्सूत्रंतंतुव्यवस्थयोः॥९९
॥ शास्त्रादिसूचनाग्रंथेस्त्वेरः त्वच्छंदमंदयोः॥ हरिश्चंद्रार्कवाताश्च
शुकमेकयमाहिषु॥१००॥ कपोसिंहेहरेऽजंशोशकेलोकोतरेपु
मान्॥ वाच्यवत्पिंगहरितोहीरोमुक्ताकलोयुधि॥१०१॥ हरिः प

थिकसंघाताघृतादिभंगयोः स्त्रियाम् ॥ हिंस्नात्वेलावलीमांस्यो
 स्त्रियां स्याद्वातुकेऽन्यवत् ॥ २॥ हीरा तैलांकु कालक्षयोः पुंसिशंक
 रवज्रयोः ॥ हारालगनेपिराशयर्द्धैरैरक्षशास्त्रभिदोरपि ॥ ३॥ ॥
 रत्निः ॥ ॥ अमरस्त्रिदशेप्यस्त्रीसंहारे कुलिशद्रुमे ॥ स्त्रीगुडु-
 चमरावत्योः स्थूणा दूर्वाजरायुषु ॥ ४॥ अपरंगजपश्चार्द्धे स्याज्ज-
 रायौ तु योषिति ॥ इतरस्मिन्पितथाऽर्वाचीनेऽप्यन्यलिंगकं ॥ ५॥
 अथरक्तपुमानोष्ठेहीनेऽनूर्ध्वेचवाच्यवत् ॥ अध्वरः सावधाने
 स्याद्दक्षभेदेऽक्रतौ पुमान् ॥ ६॥ अंतरमवकांशावधिपरिधानां
 तर्द्धिभेदतादर्थ्ये ॥ छिद्रात्मीयविनाचहिरवसरमध्यात्मसदृशे
 षु ॥ ७॥ अवरंगजांत्यजंघादिदेशेषिचरमेत्रिषु ॥ अंबरं नह्यो
 व्योम्नि स्तुगंधंतरवस्त्रयोः ॥ ८॥ अंगारमुत्सुक्येनस्त्रीपुंल्लिग-
 स्तुमहीकृते ॥ अंकुरोरुधिरेलेस्मिपानीयेभिनवोद्भिदि ॥ ९॥ अ-
 जिरं प्रांगणे वाते विषये दूर्दुरेतनौ ॥ स्त्रीचंड्यामक्षरं ब्रह्मचर्ण
 योः पुंसिशंकरे ॥ १०॥ अशिरो वातिहोत्रे स्याद्वाक्षसेभास्करे पुमा
 न् ॥ अंडारः पुरुषेशक्तेऽररं छदकपादयोः ॥ ११॥ अवीराऽपति
 पुत्रायां स्त्रीसत्वरहिते त्रिषु ॥ अगुरु क्लीबंजोंककशिंशपयोर्वा
 च्यवल्लघुनि ॥ १२॥ अस्तरारजनीराशयो रसूरो देवारिभास्कर
 योः ॥ आकरो निच होत्पत्तिस्थानश्रेष्ठेषुकथ्यते ॥ १३॥ आधार
 श्वाधिकरणे प्यालवालांबुधारणे ॥ आसारः स्यात्प्रसरणे वेग
 वृष्टौ स्तुहृद्वले ॥ १४॥ आहारः स्यादाहरणे भोजने च पुमानयम्
 ॥ आशरक्तपुमान्वैश्वानरे चरजनीचरे ॥ १५॥ आकार इंगिता
 कृत्योरितरोऽन्यत्रपामरे ॥ इत्यर्थसत्यां पथिके कूरकर्मणि च-
 त्रिषु ॥ १६॥ ईश्वरो मन्मथेशंभौ नाट्यो स्वाभिनिचान्यवत् ॥ ई-
 श्वरी चेश्वरो माया सुदरंजठरे युधि ॥ १७॥ उदरो रातृ महतोर्द-
 क्षिणेप्यभिधेयवत् ॥ उर्वरा सर्वसस्याद्यभूमौ स्याद्भूमिमात्रके
 ॥ १८॥ उत्तरादिग्विशेषे च स्तुषाया मर्जुनस्य च ॥ विरोदस्य सुते

रन्नि

मंदिना कोशः

(१६९)

नास्या दूर्ध्वोदीच्यां तमेभिषु ॥ १९ ॥ नपुंसकं प्रतिवाक्येऽथोद्धारश्चो
द्धृतावृणो ॥ क्रक्षरं वारिधाराया मृक्षरश्चर्त्विजि स्मृतः ॥ २० ॥ एका
ग्रमन्यलिंगस्या देकतानेप्य नाकुले ॥ ओशीरं शयनाशनचामर
दंडेषु शीरजं प्रोक्तम् ॥ २१ ॥ क्रकरः करीर वृक्षे दीने क्रकचे च पक्षि
भेदे च ॥ कदरः श्वेतरवदिरे क्रकचव्याधिभेदयोः ॥ २२ ॥ कर्बुरं स
लिलेहेन्नि कर्बुरः पापरक्षसोः ॥ कर्बुरा कृष्णा वृंतायां शबले पुन
रन्यवत् ॥ २३ ॥ कर्परः स्यात्कपाले च शस्त्रभेदे कटाहयोः ॥ कंधरो
वारिवा हेस्माद्वावायां कंधरामता ॥ २४ ॥ कर्वरः कथितो व्याघ्रेशि
वायामपि कर्षरी ॥ कंजारी जठरे सूर्ये विरिंचौ वारणेषु नो ॥ २५ ॥ क
रीरो वंशांकुरेऽस्त्री वृक्षभिद्वयोः पुमान् ॥ करीरी बीचिकायां च दं
तमूले च दंतिनाम् ॥ २६ ॥ कटिचरं सनायां च वर्मांगे कटिवाससि ॥
कच्छुरा शूकशिब्यां च शटीदुःस्पर्शयोरपि ॥ २७ ॥ कच्छुरः पुंश्चले
वाच्यो लिंगस्यात्पामरेपि च ॥ कवरं लवणे स्तेस्त्री पृथ्वी तुंगी कचां
तरे ॥ २८ ॥ कबुर्यु मायां नारक्षः पापयोर्भेषजां तरे ॥ कर्मीरो जाति
भेदे च त्वचिसारे च पुंस्ययम् ॥ २९ ॥ करेणुः कर्णिकारे च करिणी वे
श्ययोः स्त्रियाम् ॥ कच्चरं कुत्सिते वाच्यलिंगतन्त्रे नपुंसकम् ॥ ३० ॥
कर्करी भांडभेदे नादपणे कठिनेषु ॥ कडारः पिंगले दासे कल
त्रं श्रोणिभार्ययोः ॥ ३१ ॥ दुर्गस्थाने वृपादीनां कटपुः पुंसिरक्षसे ॥
विद्याधरे महादेवे तथा स्यादक्षदेवने ॥ ३२ ॥ कंदरः स्तंभुशो पुंसि
गुहायां नपुंसकम् ॥ कर्चूरः स्यात्पुमाञ्छठ्यां सवर्णेतु नपुंसक
म् ॥ ३३ ॥ काश्मीरं कुंकुमेऽपि स्यादृकपुष्करमूलयोः ॥ कावेरी स्या
त्सरिद्रे देपण्यनारी हरिद्रयोः ॥ ३४ ॥ कांतारो स्त्री महारण्ये बिले दु
र्गमवर्त्मनि ॥ पुंसि स्यादिक्षभेदे थकिशोरोऽश्वस्य शावके ॥ ३५ ॥
तैलपण्यौषधौ च स्यात्तरुणा वस्थसूर्ययोः ॥ किमीरो नागरंगे च
कबुरे राक्षसां तरे ॥ ३६ ॥ किंशारुर्नासस्य शूके विशिखे कंकपक्षि
णि ॥ कुहरंगच्छरे छिद्रे क्लीबं नागां तरे पुमान् ॥ ३७ ॥ कुकुरः सार

मेघेनाग्रंथिपर्णेनपुंसकम्॥ कूर्परः स्यात्कफोणोचजानुदेशेच-
 पुंस्ययम्॥ ३८॥ कुंजरोऽनेकपेकेशोस्त्रीधातव्यांचपाटलो॥ कु-
 मारः स्याच्छुकेस्कंधेयुवराजेऽश्ववारके॥ ३९॥ बालकेवरुणद्रोना
 नह्योर्जात्यकांचने॥ कुमारीशैलतनयानवमाल्योर्नदीभिदि॥
 ४०॥ सहापराजिताकन्याजंबूहीपेषुचस्त्रियाम्॥ कुठारुर्नादुमे
 केशेकुठारंकेवलैरते॥ ४१॥ कुबेरः स्यात्पुंसिनदीवृक्षेषुण्यजने
 श्वरे॥ कुबेरस्त्रिषुचारौनाकुञ्जकेऽस्त्रीयुगंधरे॥ ४२॥ केसरं हिं-
 गुनिष्ठाबकिंजल्केनस्त्रियांपुमान्॥ सिंहच्छटायांपुष्पागेबकुले
 नागकेसरे॥ ४३॥ केदारोद्रौशिवेक्षेत्रेभूमिमेतालबालयोः॥ के-
 नारः पुंसिनरकेशिरःकपोलसंक्षिप्तु॥ ४४॥ कोदिरः पुंसिनकुले
 शक्रगोपकशक्रयोः॥ कोट्टारोनागरेकूपेषुकरिण्याश्चपाटके
 ॥ ४५॥ रवपुरः कसुकेभद्रमुस्तकेऽलसकेपिच॥ रवर्परस्तस्करे
 धूर्तेशिक्षाभांडकपालयोः॥ ४६॥ रवर्जरंरूप्यसालयोर्हृश्चिके-
 नादुमेदयोः॥ रवदिरीशाकमेदेस्त्रीनाचंद्रेदंतधावने॥ ४७॥ रवं-
 डाश्वमश्वलेशेस्यात्तथादंतक्षतांतरे॥ रिवंरिवरस्तशिवाभेदे
 खट्वांगेचारिधानके॥ ४८॥ गणोरुः कर्णिकारद्रौकरिणीवेश्ययोः
 स्त्रियाम्॥ गर्गरोमीनभेदेस्त्रीमंधान्यामथगच्छ॥ ४९॥ गुहाग-
 हनदंभेषुनिकुंजेतुपुमानयम्॥ गांधारः पुंसिसिंहुरेरागदेशप्र-
 भेदयोः॥ ५०॥ गायत्रीत्रिपदादेवीछंदोभित्तवदिरंषुच॥ गोपुरं
 द्वारिपूर्वाधिकैवर्तामुस्तकेपिच॥ ५१॥ घर्घरोनाचलद्वारिद्वारोल्-
 कनदांतरे॥ स्त्रीक्षुद्रयंत्यांवीणायाभेदेस्वरांतरेपिच॥ ५२॥ च-
 मरं चामरेस्त्रीतुमंजरीमृगभेदयोः॥ चंदिरोऽनेकपेचंद्रेचत्व-
 रंस्थंडिलेगने॥ ५३॥ चंकरः स्पंदनेवृक्षेचातुरोनेत्रगोचरे॥
 चातुकारिनियंत्रोश्चत्रिषुदास्येतुचातुरी॥ ५४॥ चक्रगंडोच-
 पुंसिस्थाच्चा मरं चामरापिच॥ दंडेचबालव्यजनेचिकुरस्त-
 लागयोः॥ ५५॥ पक्षिवृक्षभिदोः केशेयहवज्रौसरीसृपे॥ छिदि

रत्रिः

मेदिनीकोशः

(१७१)

रच्छेदनद्रव्यं धूर्ते वैरिणिचत्रिषु ॥ जटरोनस्त्रियांकक्षौ हृद् कर्कट
योः स्त्रियु ॥ ५७ ॥ जर्जरं शैबलेशक्रधजे त्रिषु जरातुरे ॥ जंबीरः प्र
स्थपृष्ठे स्यात्पुंसि दंतशठद्रुमे ॥ ५८ ॥ जलेन्द्रः पुंसि वरुणे जंभले च
महोदधौ ॥ झर्झरः स्यात्कलियुगे वाद्यभांडे नदांतरे ॥ ५९ ॥ झल्ल
री झल्लरी च द्वे हुल्लुके बालकुंतले ॥ टट्टरी स्यान्मृषावादे लंपाप
टहवाद्ययोः ॥ ६० ॥ टंकारो विस्मये पुंसि प्रसिद्धौ सिंजिनी धनौ ॥ ट
गरष्टं कणक्षारे हेलो विस्त्रमगोचरे ॥ ६१ ॥ नान्यवत्केकराक्षे स्यात्
डिंगरो डंगरेपि च ॥ क्षेपे तमिस्त्रंतिमिरे कोपे स्त्री तु तमस्तनौ ॥
॥ ६२ ॥ कृष्णपक्षनिशायां च त्वक्ष्यत्रं तु वरांगके ॥ स्त्रीकारयां च
तिमिरंध्यां तेनेत्रामयांतरे ॥ ६३ ॥ तीचरो नां बुधौ ध्यायेतुं बुरी कु
कुरस्त्रियाम् ॥ धन्याकेपितुषारस्तु शीकरेशीतले हिमे ॥ ६४ ॥ तु
वरस्तकषाये स्यात्काक्ष्यादव्योस्तवर्यपि ॥ तूचरोऽश्वशुषु रुवेप्रो
ताश्रुंगारकेपि च ॥ ६५ ॥ पुरुषव्यंजनत्यक्ते स्यात्कषायरसेपि च ॥
तूहरो मूषिकायां च स्वल्पभां तरिबालके ॥ ६६ ॥ दंतुरस्तन्नत
रदेतथोन्नतनते त्रिषु ॥ दर्दरः पर्वते पुंसि त्रिष्वीषद्रुग्नभाजने ॥
६७ ॥ दर्दुरस्तोयदेभेके वाद्यभांडादिभेदयोः ॥ दर्दुराचंडिकायां स्या
द्रामजालेन पुंसकम् ॥ ६८ ॥ दंडारो वहले मत्तवारणं शरयंत्रके ॥
कुंभकारस्य च केच द्वापारः संशये युगे ॥ ६९ ॥ दासेरो दासिकाप
त्ये त्रिषु पुंसिक्रमे लके ॥ दुर्धरः पुंसि नरकांतरे स्यादृषतौषधौ ॥
७० ॥ दैत्यारिः पुंसि सामान्यदेवे च गरुडधजे ॥ धूसरी किन्नरी
भेदे नारचरे त्रिषु पांडुरे ॥ ७१ ॥ नरेंद्रस्तमहीपाले विषवैद्ये च पुं-
स्ययम् ॥ नर्मरा तु दरीभस्त्रसरलानिष्कलास्तु च ॥ ७२ ॥ नागरे
पुस्तकेशंठ्यां विदग्धे नगरोद्भवे ॥ निकरो निवहे सारे न्यापदेव
धने निधौ ॥ ७३ ॥ निर्झरस्तसहस्रांशुतुरंगे तुषपायके ॥ निर्ज
रः स्यात्सुमान्देवे जरात्यक्ते च वाच्यवत् ॥ ७४ ॥ निर्जरा तु शुद्ध्यां च
तालपण्यां मपि स्त्रियाम् ॥ निकारः स्यात्परिभवे धान्यस्योत्क्षेपणे

पिच॥ ७५॥ निर्दरं निर्भरे सारेऽन्यवत्तु कठिनेऽत्रये॥ स्यान्नीचरो
 वणिजके वास्तव्ये च पुमानयम्॥ ७६॥ प्रवरः संततौ गोत्रे क्लीबं
 श्रेष्ठे तु वाच्यवत्॥ प्रवरौ हयसन्नाहे कुकुरेऽश्वतरेऽपिच॥ ७७
 ॥ पुंसि त्रिष्वत्यंतस्वरे पवित्रं वर्षणे कुशे॥ ताम्रे पयसि च क्लीबं मे
 धे स्यादभिधेयवत्॥ ७८॥ प्रदरो रोगभेदे स्याद्द्विदारे शरभंगयोः
 ॥ प्रकारः स्यात्पुमान्संघे विकीर्णकुसुमादिषु॥ ७९॥ नपुंसकंजो
 गके स्त्रीनाख्यां गेचत्वरवलो॥ पंकारः शैबले सेतौ सोपाने जल-
 कुण्डके॥ ८०॥ प्रस्तरो ग्रावणिमणौ प्रकारस्तल्यभेदयोः॥ पदा-
 रः पादधूलौ स्यात्पादालिंदेपि पुंस्ययम्॥ ८१॥ प्रसरः प्रणये वेगे स्या-
 त्पाठीरस्तमूलके॥ देकारे वेणुसारे च वारिदेति तउन्यपि॥ ८२॥
 स्याद्भंगे वातिके पुंसि पामरः खलनीचयोः॥ पांडुरं स्यान्मरुब-
 के वर्णेनातद्वति त्रिषु॥ ८३॥ पार्परी भक्तसि कथं स्यात्कीनाशेषा-
 जयक्षणि॥ जरादपि कदंबस्य केसरे च गदांतरे॥ ८४॥ प्रातरं
 विपिने दूरश्चून्यवर्त्मनिकोदरे॥ पिठरः स्थाल्यां नाक्लीबं मुस्तां
 थानदंडयोः॥ ८५॥ पिंजरो श्वांतरे क्लीबं स्वर्णे पीते च वाच्यवत्
 ॥ पिंडारः क्षेपणे गोपे सहिषारक्षके द्रुमे॥ ८६॥ पीवरः कच्छपे
 स्थूले पुष्करं खेंबु पद्मयोः॥ तूर्यवज्रे खड्गफले हस्तिहस्ताग्रयो-
 र्योः॥ ८७॥ कुष्ठोषधे दीपतीर्थे भेदयोश्च नपुंसकम्॥ नारोगना-
 गविहगनृपभेदेषु वारुणे॥ ८८॥ बंठरः स्थगिकारज्जौ लांगूले
 कुकुरस्य च॥ करीरकोशे तालस्य पल्लवे च पयोधरे॥ ८९॥ बंधुरं
 मुकुटे पुंसि स्त्रीचंगतैलकल्कयोः॥ बंधूके बधिरे हंसे त्रिषु स्याद्
 म्यनम्रयोः॥ ९०॥ बंधुरा पण्ययोषायां स्त्रियां भूम्नि च सत्तुषु॥
 बंधुरः शोभने नम्रे च रत्रा रज्जु कक्षयोः॥ ९१॥ भ्रमरः कासु
 के भृंगे भ्रामरं मधुनि स्मृतम्॥ पुंसि प्रस्तरभेदे थभास्करोऽग्नौ
 प्रभाकरे॥ ९२॥ भार्यारुः शैलभेदे स्यात्सृगभेदे च तत्र च॥ श्रीड-
 या परभार्यायां पुत्रो येनोपपादितः॥ ९३॥ भृंगारी झिल्लिकायां

रत्रिः

मोदिनीकोशः

(१७३)

स्यात्कनकालोपुनःपुमान्॥ मत्सरा मक्षिकायां स्यान्मात्सर्यक्रो-
धयोःपुमान्॥ १४॥ असत्यपरसंपत्तौ कृपणे चाभिधेयवत्॥ म-
धुराशतपुण्यां मिश्रेयानगरीभिदोः॥ १५॥ मधुकर्कटिकामेदा
मधूलीयष्टिकास्तच॥ क्लीबं वीषेपुंसिरसेतद्वत्त्वादुप्रियेन्यवत्॥ १६॥
मंदरस्तपुमान्मंथशैले मंदारपादपे॥ वाच्यबद्धहले मंदे मंदारः
स्यात्स्फुरद्भुमे॥ १७॥ पारिभद्रे कर्पणे च मंदारो हस्तिधूर्तयोः॥ मं-
दिरं नगरेऽगारे क्लीबं नाम करालये॥ १८॥ मंथरः कोशफलयो
र्वाधमंथानयोःपुमान्॥ कुसंभ्यां नद्वयोर्मंदे पृथो वक्त्रेभिधेयव-
त्॥ १९॥ मकरो यादसो भेदे निधिराशिप्रभेदयोः॥ मयूरो बार्ह-
चूडाया मपामार्केशिरवंडिनि॥ २०॥ महेंद्रः पर्वतेशक्रे मधुद्रो
ऽलौचकासुके॥ मंदुरा वाजिशालायां शयनीयार्थवस्तुनि॥ १॥
मसूरो मसूरा वाना वेश्याघ्राहिप्रभेदयोः॥ मसूरी पापरोगे स्या-
दुपधाने पुनःपुमान्॥ २॥ मर्मरो वस्त्रभेदे च भुक्कपर्णधनौत-
था॥ पुंसिस्त्रियां पुनः प्रोक्ता मर्मरी पीतदारुणि॥ ३॥ मंजरी ति-
लकद्रुमुक्तयोर्वल्लरी द्वयोः॥ मकुरः स्यान्मुकरवद्वर्पणे वकुल-
द्रुमे॥ ४॥ कुलालदंडे माठारो व्यासेऽर्कपारिपार्श्विके॥ मार्जारो
तौरवहाशेमिहिरः सूर्यवृद्धयोः॥ ५॥ मुद्गरं मल्लिकाभेदे पुंसिलो-
ष्टादिभेदने॥ मुदिरः कामुके मेघे मुहिरः काममूर्खयोः॥ ६॥ मुमु-
रस्तपवन्मोस्यान्मन्मथेरविवादिनि॥ मृगारिः स्यात्पुंसिकंठीरव-
शाईलयोरपि॥ ७॥ रुधिरो गारके पुंसि क्लीबंतुकुं कुमासृजोः॥
बदरा दृष्टिकार्पास्योरेलापण्योस्त्रियां पुमान्॥ ८॥ कार्पासस्या-
थिबदरी कोलो क्लीबंतुतत्कले॥ बचरः कुक्कुटे पुंसि शठे च बशि-
रःपुमान्॥ ९॥ किणि ही हस्तिपिप्पल्योः क्लीबेऽब्धिलवणे स्मृतः
॥ बर्बरः पामरे केशे च कलेनी वृद्धतरे॥ १०॥ फंजिकायां पुमान्
शाकभेदपुष्पभिदोः स्त्रियाम्॥ बर्करः परिहासे स्याच्छागे पुवप-
शावपि॥ ११॥ बल्लुरं शाद्वलक्षेत्रे गहनौषधयोरपि॥ बल्लरा

त्रिषु संश्रु क मांसभूकर मांसयोः ॥ १२ ॥ वार्दरं कृष्णाला बीजदक्षि
 णावर्तशंखयोः ॥ वीरेकका कचिंचायां भारत्यां च न पुंसकम् ॥ १३ ॥
 वागर स्तुगतातं के सु सुक्षौ वात वेष्टके ॥ विशारदोपि शाणोपि निर्न
 ये वारकेपि च ॥ १४ ॥ वासरस्तु पुमान्नागप्रभेददिनयोरपि ॥ वा
 स्तरावासितायां स्याद्वासतेयस्तु विस्त्रियाम् ॥ १५ ॥ विष्टरः कुशस्तु
 द्यौः स्यादासनेपि महीरुहे ॥ विस्तरो वाक् प्रपंचे स्याद्विस्तारे प्रण
 येपि च ॥ १६ ॥ विदुरो नागरे धीरे कौरवाणां च मंत्रिणि ॥ विधुरं स्या
 त्परिभ्लेषेन द्वयोर्विकले त्रिषु ॥ १७ ॥ रसालायां स्त्रीविदारो जलोच्छ्र
 साजिदारणे ॥ विदारी शालपण्यां च रोगभेदे क्षुगंधयोः ॥ १८ ॥ वि
 वरं दूषणो गते विसरः प्रसरे व्रजे ॥ विस्तारो विस्तृतोस्तंबे विकारो
 रो विस्तृतो रुजि ॥ १९ ॥ विहारो भ्रमणे स्कंधे लीलायां स्तुगतालये
 ॥ शबरौ स्लेच्छभेदे च पानीये शंकरेपि च ॥ २० ॥ शंबरं सलिले पुं
 सिमृगदैत्यविशेषयोः ॥ शंबरी चारुपण्यां स्याच्छंबरी यामिनी
 स्त्रियोः ॥ २१ ॥ शर्करा खंडविह्वता बुपला कर्पूरांशयोः ॥ शर्करान्वि
 तदेशोपि रुग्भेदेशकलेपि च ॥ २२ ॥ शङ्करीच्छंदसो भेदे नदीमेखल
 योरपि ॥ शर्णीरं शोणमध्यस्थे पुलिने दर्दरीतटे ॥ २३ ॥ श्वश्वरः
 पूज्ये स्त्री ग्राह्यां शरीरं देहजेष्टये ॥ शार्करः स्याद्गुग्धकेने शर्करा
 न्वितदेशयोः ॥ २४ ॥ शांकरस्तु बलीवर्दे छंदोभेदे न पुंसकम् ॥ शा
 वरं त्वं धतमसे पातु के भेद्यलिंगकम् ॥ २५ ॥ शालारं स्याद्दृष्टिनखे
 सोपाने पक्षिपंजरे ॥ शाबरी भूकशिंब्यां स्यात्पुंसि पापापराधयोः
 ॥ २६ ॥ शोभे च शंकरिः पुंसि कार्तिकेये गणाधिपे ॥ शिरवरोऽस्त्री दु
 माग्रादिभृंगे पुलककक्षयोः ॥ २७ ॥ पक्षदाडिमबीजाभमाणिक्य
 शकलाग्रयोः ॥ शिशिरो नाहिमेन स्त्रीकृतुभेदे जडेत्रिषु ॥ २८ ॥ शि
 लिंभ्रं कंदलीपुष्पे कवरेनाम्रपांतरे ॥ दुभेदे स्त्रीतुविहगीभेदगं
 दुपदीमृदोः ॥ २९ ॥ शीकरं शरले वा तस्तु तांबुकणयोः पुमान् ॥ शू
 विरं वंशादिवाद्यं विवरेपि न पुंसकम् ॥ ३० ॥ मूषिकेनास्त्रियां गते

रचतुः

मेदिनीकोशः

(१७५)

वन्होरंध्रान्विते त्रिषु॥ शृंगारः स्मरतेनाढ्यरसे च गजमंडने॥ ३१॥ नपुं
सकं लवंगे पिनागसंभवचूर्णयोः॥ संभरो दैत्यहरिणमत्स्यशैलजि
नांतरे॥ ३२॥ नपुंसकंतु सलिलबोद्धवतविशेषयोः॥ संकरोऽग्निच
टकारे संमार्जन्यवपूजिते॥ ३३॥ नवदूषितकन्यायां संकरी पुनरु
च्यते॥ संस्कारः प्रतियत्ने नु भवे मानसकर्मणि॥ ३४॥ संस्तरः प्रस्त
रे यज्ञे संगरो युधिचापदि॥ क्रियाकारे विषे चांगीकारे क्लीबं शमीफ
ले॥ ३५॥ संभारः संभृतौ संपेसा सुद्रं देहलक्षणो॥ समुद्रजेऽन्यलिं
गोऽथ सावित्रः शंकरे वसौ॥ ३६॥ सावित्री सत्यवत्यत्यां ब्रह्मपत्यु
मयोरपि॥ सिंदूरस्तरुभेदे स्यात्सिंदूरं रक्तचूर्णिके॥ ३७॥ सिंदूरी
रोचनी रक्तचेलिका धातुकीषु च॥ सुनारस्तु सुनीस्तन्ये सपीडकल
विकयोः॥ ३८॥ स्रंदरी तनुभिन्नारीभिदोः स्त्रीरुचिरेऽन्यवत्॥ सैरं
धीपरवेश्मस्थ शिल्पकृत्स्ववशास्त्रियाम्॥ ३९॥ वर्णसंकरसंभूतस्त्री
महल्लिकयोरपि॥ सौवीरं कांजिके स्त्रोतोजने च बदरीफले॥ ४०॥ ना
तुनी वृत्तिहारिद्रं हरिद्रारंजिते त्रिषु॥ नानी पट्टक्षे हिंडीरः फेनवा
र्ताकुपूरुषे॥ ४१॥

॥ रचतुः॥ ॥ अरुक्षरो व्रण
कृति त्रिषु भल्लातं के पुमान्॥ भवे दभिमरो युद्धे बधे स्वबलसाधने॥
४२॥ अनुत्तरं त्रिषु श्रेष्ठे प्रतिजल्यविवर्जिते॥ अलंकारस्तु हारादा
वुपमादावलंकृतौ॥ ४३॥ अबहारः पुमांश्चोरे द्यूतयुद्धादिविश्रमे॥
निमंत्रणोपनेतव्यद्रव्ये ग्राह्यव्यादसि॥ ४४॥ अबतारोऽवतर
णोऽपुष्करिण्यादि तीर्थयोः॥ अबस्करोऽपि वर्चस्के सुत्येऽथावसरः
पुमान्॥ ४५॥ प्रस्तावे मंत्रभेदे च वर्षणे चापि कीर्तितः॥ उपलादाव
कूपारः कूर्मराजे महोदयो॥ ४६॥ असिपत्रः खड्गकोशेषु मानिक्षौ
चतारके॥ भवे दध्वतरो नागांतरे वेगसरेऽपि च॥ ४७॥ अभिहारो
ऽभियोगे च चौर्ये सन्नहनेऽपि च॥ ४८॥ अग्निहोत्रोऽग्निहविषोरर्थ
चंद्रो नखक्षते॥ ४९॥ गलहस्ते बाणभेदे कृष्णत्रिवृत्ति तु स्त्रियाम्
॥ आडंबरस्तूर्यपक्ष्मसरं भोगजगर्जिते॥ ५०॥ आत्मवीरः प्राण

वतिश्चालकेचविदूषके॥ इंदीवरं कुवलयेशतावर्योतुयोषिति॥५०
 उदुंबरस्तदेहल्यांष्टक्षभेदेचपंडके॥ कुष्ठभेदेपिचपुमांस्तास्मातु
 स्यान्नपुंसकम्॥५१॥ उपहरं समीपे स्यादेकांतेपि नपुंसकम्॥
 उदंतुरस्त्रिषूतुगे कगलोत्कटदंतयोः॥५२॥ उपकारश्चोपकृतौ
 विकीर्णकुसुमादिषु॥ औदुंबरः श्राद्धदेवे रोगभेदेनपुंसकं॥५३
 ॥ अथ कर्म करो भृत्ये वेतनाजीविनित्रिषु॥ कीनाशोपुंसिमूर्च्छायां
 बिंबिकायामपि स्त्रियाम्॥५४॥ कलिकारस्तधूम्याटे करं जेषीत
 मस्तके॥ कर्णिकारः पुमानारवधद्वौ च द्रुमोत्पले॥५५॥ कर्णपूरः
 शिरीषे स्यान्मीलोत्पलवसंतयोः॥ करवीरः रुपाणे स्याद्वैत्यभेदो
 श्वमारयोः॥५६॥ करवीर्यदिति श्रेष्ठगवीपुत्रवतीषु च॥ कटंभ
 राप्रसारण्यां रोहिण्यां गजयोषिति॥५७॥ कलंबिकायां गोलायां
 वर्षाभूमूर्चयोरपि॥ कादंबरस्तदध्यग्रे मद्यभेदेनपुंसकम्॥५८
 ॥ स्त्रीचारुणीपरभृताभारतीशारिकास्तच॥ कालंजरो योगिचक्रे
 मेलके भैरवे गिरौ॥५९॥ कुंभकारी कुलध्यांचपुल्लिंगो घटकारके
 ॥ कृष्णसारशिंशपायां पुंसि स्तुत्यां मृगांतरे॥६०॥ गिरिसारः पु
 मोंल्लोहे रंगे मलयपर्वते॥ घनसारस्तकर्पूरे दक्षिणावर्तपारदे॥
 ६१॥ चराचरं वाच्यलिंगमिंगे जगति न द्वयोः॥ चर्मकारः पादुक
 तिस्त्रियांचर्मकषौषधौ॥६२॥ अथ चक्रधरोऽजेऽहो नात्रिषु ग्राम
 जालिनि॥ चित्रादीरो विधौ भालमंकितं येन तत्र च॥६३॥ घटांक
 णोपहाराय हतच्छागास्त्रिबिंदुषु॥ तालपत्रं तु तादंके रंडायां ताल
 पथ्यपि॥६४॥ तुंगभद्रा नदीभेदे स्त्रियां पुंसि न दोत्कटे॥ तुंडिकेरी
 तुकार्पास्यां बिंबिकायामपि स्त्रियाम्॥६५॥ तुलाधारस्तलाराशौ
 पुंसि वाणिजके त्रिषु॥ अथ तोयधरो मुस्तामुनिषण्णो बधी घनौ
 ॥६६॥ दंडयात्रादिग्विजये संपानवरयात्रयोः॥ अथो देशपुरंद
 शे पूरेपि स्यान्नपुंसकम्॥६७॥ दंडधारः पुमान् पृथ्वीनाथे प्रेताधि
 पेपि च॥ दिगंबरः स्यात्क्षपणे नग्ने तमसि शंकरे॥६८॥ दुरोदरं

द्यूतभेदे द्यूतकृत्यणयोः पुमान् ॥ देहयात्रायामपुरीगमने भोजने
 पिच ॥ ६९ ॥ द्वैमातुरो जरासंधचारणाननयोः पुमान् ॥ धराधरो
 हरो शैले धाराधरो सिमेघयोः ॥ ७० ॥ धारांकुरस्तनाशीरे शीक
 रेपिघनोपले ॥ धार्तराष्ट्रोऽसितास्यांघ्रिहंसकौरवसर्पयोः ॥ ७१
 धुंधुमारः शक्रगोपे गृहधूमे पदालिके ॥ धुरंधरो धवद्रौ नावाच्य
 लिंगस्तधूर्वहे ॥ ७२ ॥ धृतराष्ट्रः सराजिस्थान्नागक्षत्रियभेदयोः
 धृतराष्ट्रीहंसपल्यां नभश्चरो विहंगमे ॥ ७३ ॥ विद्याधरे धनवाते
 निशाचरस्तरक्षसि ॥ फेरुपे च कसर्पेषु पांशुलायां निशाचरी ॥
 ७४ ॥ निषहूरस्तजंबाले निशायांतु निषहूरा ॥ नीलांबरः प्रलंब
 घ्रे कोणपेच शनैश्चरैः ॥ ७५ ॥ भवेत्परिकरः संघे पर्यंक परिवारयोः
 ॥ प्रगादगात्रिकाबंधे समाचारविवेकयोः ॥ ७६ ॥ अथ पक्षचरश्च
 द्वे पृथक् चारिगजे पिच ॥ भवेत्प्रतिसरो मंत्रभेदे माल्ये च कंकणे ॥
 ७७ ॥ ब्रह्मशूरो च मृष्टे पुंसि न स्त्री तु मंडने ॥ आरक्षे करसूत्रे च नि
 योज्ये त्वन्यलिंगकः ॥ ७८ ॥ भवेत्परिसरो मृत्यौ विधावपि च पुंस्त
 यम् ॥ परंपरो मृगभेदे प्रपौत्रे तनयस्य च ॥ ७९ ॥ परंपरा परिपा
 ष्यां हिंसा संतानयोरपि ॥ पयोधरः कोषकारे नालिकेरे स्तने पिच
 ॥ ८० ॥ कशेरुन्मेघयोः पुंसि प्रभाकरोऽग्निसूर्ययोः ॥ प्रतोहारो ह्य
 रिहाः स्थेहाः स्थितायांतु योषिति ॥ ८१ ॥ परिवारः परिजने खड्गको
 षे परिच्छदे ॥ पारावारः समुद्रे नातद्वयेन पुंसकम् ॥ ८२ ॥ पात्रटी
 रस्तपुल्लिंगो मुक्तव्यापारमंत्रिणि ॥ लोहकांस्वरजत्वात्रे सिंयाणे पा
 वके पिच ॥ ८३ ॥ पारिभद्रस्तमंदारे निंबदौ देवदारुणि ॥ पीतांबरस्त
 शैलूषे पुंसि कैटभसूदने ॥ ८४ ॥ पीतसारो मलयजे गोमेदकम
 णावपि ॥ पूर्णपात्रे वस्तु पूर्णपात्रे बर्ही पके पिच ॥ ८५ ॥ बलभ
 द्रात्रायमाणा कुमार्योः पुंसि सीरिणि ॥ ब्रह्मपुत्रः क्षेत्रभेदे नदभे
 दे च पुंस्तयम् ॥ ८६ ॥ बक्रनक्रस्तपिरुने तथैव शकपक्षिणि ॥ बा
 र्वटीरो रंगआम्नास्थं कुरे गणिकास्तने ॥ ८७ ॥ वारकीरस्तपुंसि

स्याद्द्वारग्राहिणिबाहुर्वै॥यूकायांरोलरोधिन्यां नीराजनहयेपिच॥
 ८८॥ बिंदुतंत्रः पुमान्छारिकलकेचतुरंगके॥वीरभद्रोऽश्वमेधा
 श्वेवीरश्रेष्ठेचवीरिणो॥८९॥ स्याद्द्वारतरंवीरणेवीरश्रेष्ठेशवेचना
 ॥महावीरस्तगरुडेश्वरेसिंहमखालये॥९०॥ वज्रेश्वेततुरंगेच
 संचानविहगेपिच॥महामात्रःसमृद्धेचामात्येहस्तिपकाधिपे॥
 ९१॥ मणिच्छिद्रातुमेदायामृषभाख्योषधेपिच॥महेश्वरोमहा
 देवेकथितोधीश्वरेपिच॥९२॥ मृगनेत्रा रात्रिभेदेविशेषेयोषित
 स्तथा॥रथकारस्तमाहिष्यात्कारणीजेचतत्क्षणि॥९३॥ रागसूत्रं
 तुलासूत्रेपट्टसूत्रेनपुंसकम्॥लंबोदरःस्यादुद्धानेगणानामधि
 पेपिहि॥९४॥ लक्ष्मीपुत्रःस्तपुल्लिंगःकामदेवेतुरंगमे॥व्यवहा
 रोद्गुभेदेस्यान्यासेपिचगणस्थितौ॥९५॥ अथव्यतिर्करःपुंसिव्य
 सनव्यतिषंगयो॥वातपुत्रोमहाधूर्तेभीमसेनेहनूमति॥९६॥
 विश्वंभरोच्युतेशक्रेपुंसिविश्वंभरोसुवि॥विश्वकद्रुस्त्रिपुरखलेभा
 नाखेटशुनोःपुमान्॥९७॥ विभावरीनिशाराख्योःकुट्टन्यांचक्रयो
 पिति॥विवादवस्त्रगुंठ्यांचविभाकरोग्निसूर्ययोः॥९८॥ वीतिहो
 त्रोऽनलेऽर्केचशतपत्रःशिरवंदिनि॥सर्वाद्यादेसारसेचक्रमलेतुन
 पुंसकम्॥९९॥ शतावरीतुशक्यांस्यादिंदावर्यामपित्रियाम्॥शि
 ष्कमारोबुसंभूतंजंतौतारात्मकाच्युते॥३००॥ भवेत्सहचरोऽग्निं
 हयोरनुचरेत्रिषु॥समुद्रारुःपुमान्ग्राहेसेतुबद्धेतिमिंगिले॥१॥
 संप्रहारोगतौबुद्धेस्थिरदंष्ट्रोमुजंगमे॥विराहाकृतिविष्णोच-
 कुस्कारोमृदोत्रिषु॥२॥ पुंसिपुंड्राभिधानेक्षौसूत्रधारःशचीप
 तौ॥नानाघंतरसंचारिपारिपात्रप्रभेदयोः॥३॥ ॥रपं
 च॥ ॥तमालपत्रंतापिच्छेन्निलकेपत्रकेपिच॥तालीश
 पत्रंभूम्यामलकीतालीशयोःस्मृतम्॥४॥ स्यात्पांशुचामरःपुं-
 सिदूर्वांचिततटीसुवि॥वर्द्धपकेप्रशंसायांपुरोदोधूलिगुच्छके
 ॥५॥ स्यात्पादचतुरश्रगोसेकतेपिप्यलेपिच॥करकेपरदोषे

कप्रवक्तुपुरुषेपिच॥६॥पीतकाबेरमित्येतत्कुं कुर्मोपत्तलोपिच॥
 स्याद्राजबदरंरक्तमेलकेलवणेपिच॥७॥बस्यो कसारैंदपुरे
 कुबेरनलिनीपुरो॥विप्रतीसारउद्दिष्टः कौकृत्येनुशयेरुषि॥८॥
 भवेत्समभिहारस्तपोनः पुन्यभृशार्थयोः॥सर्वतोभद्रइत्युक्तः का
 व्यचित्रेगृहांतरे॥९॥निंबेनासर्वतोभद्रागंभारीनदयोषितोः॥
 ॥ इतिरांतवर्गः॥ ॥१८५३॥ लो कम् ॥ ॥लःश
 केलातुदानेस्यादग्रहणेपिनिगद्यते॥लीश्लेषणेचचपलेरलोर्ध्व
 ण्यांनिशापतो॥१॥ ॥लहिः॥ ॥अम्लोरसस्यभेदे
 स्यादम्लीचांगेरिकौषधौ॥अलिः सरापुष्पलिङ्गः पुंस्यालिर्विशदा
 शये॥२॥ विषुस्त्रियांवयस्यायांसेतौपंतौचकीर्तिना॥आलुर्गलंति
 कायांस्त्रीक्रीबंमूलेचभेलके॥३॥ इलाकलत्रेसौम्यस्यपरिच्यांगवि
 वाचिच॥ओल्लस्तभूरणेपुंसि स्यादादौषाचलिंगकः॥४॥ कलास्या
 मूलरेवृद्धौशिल्पादावंशमात्रके॥षोडशांशेचचंद्रस्यकलनाकल
 मानयोः॥५॥ कलंशक्रेत्रिष्वजीर्णनाल्योक्तमधुरध्वनौ॥ कलिः
 स्त्रीकलिकायांन्नाभूराजिकलहेयुगे॥६॥ कालोमृत्योमहाकाले
 समयेयमकृष्णयोः॥ कालातुल्यत्रिवृतामंजिष्ठानीलिकासुच
 ॥७॥ कालीगौर्याक्षारकीटकालिकामातृभेदयोः॥ कीलोलेशंह
 योःशस्त्रज्वालाकफोणिशंकुषु॥८॥ कुलंजनपदेगोत्रेसजातीय
 गणेष्टपि॥भवनेचतनौक्रीबंकंदकार्यौषधौकुली॥९॥अथकू
 लंतदेस्तूपेसैन्यपृष्ठतडागयोः॥ कौलंकोलिफलेक्रीबेपिप्यली
 चध्ययोःस्त्रियाम्॥१०॥ नाकंपालेशनौचित्रेवराहोत्संगभेलके॥रव
 लंभूस्थानकल्केषुनीचभूराधमेत्रिषु॥११॥ रबल्लोपस्त्रभेदेस्या
 दूर्तेचर्मणिचातके॥रबलीतुहस्तपादावमर्दनाख्यरुजिस्त्रियाम्
 ॥१२॥ रिवलमप्रहतेक्रीबंसारसंक्षिप्तवेधसीः॥ गुलः सर्जरसेकं
 ठेगुलः स्यादैक्षवेपुमान्॥१३॥ गुलीतुगुटिकारोगभिद्यः सुखां
 गुल्लोस्मृता॥गीलागोदावरीसरस्योः कुनटीदुर्गयोःस्त्रियां॥१४॥

पत्रांजनेमंडलेचालिंजरेबालखेलने॥चल्लालक्ष्मांपुमान्कपेकं
 पंनेत्वभिधेयवत्॥१५॥चिल्लाःपुमान्क्लिन्ननेत्रेक्लिन्नाक्षेप्यभिधे
 यवत्॥आततायिनितत्प्रोक्तश्चिल्लीस्यात्सुद्रवास्तके॥१६॥चुल्ली
 चितायासुक्ष्मनेचोलःकूर्पासकेपुमान्॥नपुंसकंतुवसनेलुलं
 स्खलितशाठ्ययोः॥१७॥छल्लीवीरुधसंतानेबल्कलेकुसुमांतरे॥
 जलंगोकलनेनीरेहीघरेष्वन्यवज्जडे॥१८॥जालंगवाक्षआना
 येक्षारकेदंभहृंदयोः॥जालोनीपडुमेजालीपटोलिकोषधोस्त्रिया
 म्॥१९॥झल्लास्यादातपस्योर्मोदुहितर्यपिचस्त्रियाम्॥झिल्लीची
 र्यामपरुचोर्वर्त्यामुद्वर्तनांशके॥२०॥तलंस्वरूपेनूध्वोस्त्रीक्रीबं-
 ज्योधातवारणे॥काननेकार्यबीजेचपुंसितालमहीरुहे॥२१॥च
 पेवैचत्सरोतंभीघातेसच्येनपाणिना॥तल्लीतरुण्यांतल्लुस्तजला
 धारांतरेपुमान्॥२२॥तालःकरतलंगुष्ठमध्यमाभ्यांचसंमिते॥गी
 तकालक्रियामानेकरास्फालेद्रुमांतरे॥२३॥वाद्यभांडेचकांसस्य
 त्सरोतालीजटौषधौ॥झूबंतुहरितालेस्यात्तुलासादृश्यमानयोः
 ॥२४॥गृहाणांदारुबंधायपीठिकायामपीष्यते॥राशौपलशतेभां
 डेतुलंस्याद्द्वह्मदारुणि॥२५॥आकाशेथपिचौनस्त्रीदलमुत्सेधखं
 डयोः॥शस्त्रीच्छदेप्यवद्रव्येपत्रेप्यथदुलिःस्त्रियाम्॥२६॥कमठ्यां
 नासुनौदोलामील्यांयानांतरेपिच॥नलःपोटगलेराज्ञिपितृदेवे
 कपीश्वरे॥२७॥कमलेपिकुनल्यांचक्रमेणझूबयोषितोः॥नाला
 ननापघदंडेनालीशाककडंबके॥२८॥नीलंतुनीलीरक्तेनानि
 ध्यद्विवानरांतरे॥नीलीरुग्भेदनीलिन्योःपलसुन्मानमांसयोः॥
 २९॥पल्लव्यग्रामकुट्टिन्योःपल्लुःस्थूलकुसूलके॥पालिःकर्णल
 ताग्रेऽथोपेक्तावंकप्रभेदयोः॥३०॥छात्रादिदेयीस्त्रीपालीयूकास
 श्मस्युयोषितोः॥पिल्लुःपुमान्क्लिन्ननेत्रेक्लिन्नाक्षेपुनरन्यवत्॥३१॥
 पीलुःपुमान्प्रसूनेस्यात्परमाणोमतंगजे॥अस्थिरवंडेचतालस्य
 कांडपादप्रभेदयोः॥३२॥पुलःस्यात्पुलकेपुंसिविपुलेप्यन्यलिंग

लङ्घि:

मेदिनीकोशः

(१८१)

कः॥ फलंजातीफलेसस्येहेतुत्वेवृष्टिलाभयोः॥३३॥त्रिकलायांच
कक्कोलेप्रियंगोतुफलीस्मृता॥फालःपुंसिमहादेवेकालिंदीभेदने
पिच॥३४॥क्रीबंसीरोपकरणेत्रिषुकार्पासवाससि॥बलिदैत्यप्रभे
देचकरचामरदंडयोः॥३५॥उपहारेपुमान्स्त्रीतुजरयाभ्लथचर्म
णि॥गृहदारुप्रभेदेचजठरावयवंपिच॥३६॥बलंगंधरसेरूपेस्था
मनिस्थौल्यसैन्ययोः॥पुष्पन्हलायुधेदैत्येप्रभेदेवायसेपिच॥३७॥
बलयुक्तेऽन्यलिङ्गःस्याद्वाल्यालकेतुयोषिति॥बल्लीस्यादजमोदा
यांप्रतत्यामपियोषिति॥३८॥बालोनाकुंतलेभ्यस्य करिणश्चापि
बालधौ॥नालिकेरेहरिद्रायांमल्लिकाभिघपिस्त्रियाम्॥३९॥वा
च्यलिंगोर्भकेमूर्खेहीबेरंपुन्नपुंसकम्॥अलंकारांतरेमध्येबाली
बालावुदित्त्रियोः॥४०॥बेलाकालेचसीमायामध्येःकूलविकार
योः॥अक्रिष्टमरणेरागेईश्वरस्यचभोजने॥४१॥भल्लुःस्यात्पुंसिम
ल्लूकेशास्त्रभेदेतुनदयोः॥भल्लातक्यास्त्रियांभल्लीभालंतेजोल
लादयोः॥४२॥भेलःपुष्पेमुनोपुंसिभीरावज्ञेचपाच्यवत्॥मलो
ऽस्त्रीपापविट्किट्टे रूपणेत्वभिधेयवत्॥४३॥मल्लुःपात्रेरूपोले
चमत्स्यभेदेबलीयसि॥मालःक्षेत्रेस्त्रियांपृष्कारुजोर्जात्यंतरेपु
मान्॥४४॥मालुःपत्रलतानार्योःस्त्रियांमूलंशिकाद्ययोः॥मूल
चित्तंतिकेबानामेलास्यान्मेलकेमसौ॥४५॥मौलिःकिशदेधमि
ल्लेचूडायांमनपुंसकम्॥नाशोकद्रौस्त्रियांभूमौलीलाकेलिवि
लासयोः॥४६॥भृंगारभावचेष्टायांलोलःस्याद्वाच्यलिंगकः॥स
तृणोच्चलेलोलाजिह्वाकमलयोस्त्रियाम्॥४७॥ब्यालीदुष्टग
जेसर्पेभ्यापदेनान्यवत्वले॥विलंछिदेगुहायांचपुमानुचैः
श्रयोहये॥४८॥शलस्तशललेपुंसिमृगिषेत्रेभिदोर्विधौ॥शा
लुःकषायद्रव्येस्याञ्चोरकारयौषधौपुमान्॥४९॥शालिस्तक
लमादौचगंधमार्जारकेपुमान्॥शालादुस्कंधशारवायांगृह
गेहेकदेशयोः॥५०॥नाशपेशिलमुंछेस्याद्दंडूपयांशिलीमता

स्तंभशीर्षेशिलाशिल्पोशिलातुप्रस्तरेमता॥५१॥तथामनःशिला
 यांच द्वा राधस्थित दारुणि॥शीलंस्वभावेसदृत्तेशुक्लोयोगांतरे
 सिते॥५२॥नपुंसकं तुरजतेभूलोऽस्त्रीरोग आयुधे॥मृत्क केत
 नयोगेषुभूलास्यात्यययोषिति॥५३॥भूलोभूभृतिशैलं
 शैलेयेताक्ष्यशैलके॥सालःपादपमात्रेस्यात्पाकारेसर्जपादपे
 ॥५४॥स्थालंभाजनभेदेऽपिस्थालीस्यात्पादलेखयोः॥स्थूलं
 कूटेऽथनिष्प्रजेपीपरेप्यन्यलिंगकः॥५५॥हालोहलेपुमान्हाला
 मदिरायांचयोषिति॥हेलास्त्रियामवज्ञायांबिलासेवरयोषिता
 म्॥५६॥ ॥ लत्रिः॥ ॥अनलोवस्तुभेदेग्ना
 वनिलोवस्तुवातयोः॥अर्गलात्रिषुकल्लोलेदंतेऽतरकपादयोः
 ॥५७॥अरालःकुटिलेसर्जरसेसमददंतिनि॥अंगुलीकरशा
 रवायांकर्णिकायांगजस्यच॥५८॥अचलावस्तुधायांस्यादच
 लःशैलकीलयोः॥अमलंत्वन्नकेकुंबलक्ष्मांस्त्रीनिर्मलेत्रिषु
 ॥५९॥अंजलिस्तुपुमान्हास्तसंपुटेकुडवेपिच॥अवेलस्त्व
 पलापेस्यादवेलापूगचर्चिते॥६०॥आभीलंनदयोःकुकुंवा
 चलिंगंभ्रयाभके॥दृत्त्वलातारकाभेदेनाभेदेदैत्यमत्स्ययोः॥
 ६१॥उत्पलीतुषचर्पट्यांकुंबकुष्ठप्रसूनयोः॥उपलःप्रस्तरेर
 लेशर्करायांतुयोषिति॥६२॥उज्ज्वलोदीप्तभृंगारविशदेषुवि-
 काशिनि॥उत्कुलंकरणेस्त्रीणामुत्तालंविषिकस्वरे॥६३॥उत्ता
 लउत्कटेश्रेष्ठेविकरालेपुबंगमे॥कमलंसलिलेताम्रजल-
 जेह्लोन्निभेषजे॥६४॥वृगभेदेतुकमलःकमलाश्रीवरस्त्रियोः
 ॥कपिलारेणुकायांचशिंशयागौविशेषयोः॥६५॥पुंडरीकक
 रिण्यांस्त्रीवर्णभेदेभिलिंगकम्॥नानलेवासुदेवेचमुनिभेदे
 चकुंकुरे॥६६॥कंठलोनागराजेस्यात्सास्नाप्रावारयोरपि॥क
 माच्युत्तरासंगेसलिलेतुनपुंसकम्॥६७॥करालोदंतुरेतुंगे-
 भीषणेचाभिधेयवत्॥ससर्जरसतैलेनाकुंबलक्ष्णाकुठरके६८

लत्रिः

मेदिनीकोशः

(१८३)

कदले त्रिषु कपालेषु परागेन बांकुरे ॥ कलधनौ कंदली तु मृग
गुल्मप्रभेदयोः ॥ ६९ ॥ कदला कदलौ पृथ्वा कदली कदलो पुनः ॥
रंभा वृक्षेऽथ कदली पताका मृगप्रभेदयोः ॥ ७० ॥ कदला डिंबिका
यांच शास्त्राली भूरु हेपिच ॥ कपालोऽस्त्री शिरोस्त्रिंसा हृदादेः
शकले व्रजे ॥ ७१ ॥ कंठीला तु द्वयोर्द्रोणी प्रभेदे नाक्रमेलके ॥ क
लोलः पुंसि हर्षे स्यात्तु लोलं वैरिणोरपि ॥ ७२ ॥ कामलारोगप्रभेदे
वानानामरुचसंतयोः ॥ कासु केवाच्यलिंगोऽथ कालोलं नरकांतरे
॥ ७३ ॥ नाकुला लेद्रोणका केविषप्रभेदे तु नस्त्रियाम् ॥ काहला
वाद्यभांडस्य प्रभेदे चाप्सरसांभिदि ॥ ७४ ॥ काहली तु तरुण्यां स्यात्
काहलश्चरणायुधे ॥ शब्दमात्रेपि पुल्लिङ्गस्त्रिषु शक्ये भूरोरवले ॥
७५ ॥ किट्टालः पुंसिताम्रस्य कलशे लोहगूथके ॥ कीलालं रुधि
रेतोये कुशलः शिक्षिते त्रिषु ॥ ७६ ॥ क्षेमैचक्रकृते चापि पर्याप्तो
चनपुंसकम् ॥ कुवलं चोत्पले मुक्ताफलेपि बदरीफले ॥ ७७ ॥ कु
ड्मलो मुकुले पुंसिर्न द्वयोर्नरकांतरे ॥ कुटिला तगरे पायां स्त्रीषु
ग्नेवाच्यलिंगकः ॥ ७८ ॥ कुंतलश्च पकेवाले जवे पुंभूस्त्रिनामृति ॥
कुलालः कुकुभे कुंभकारे स्त्रीत्वं जनांतरे ॥ ७९ ॥ कुंभिलः शाल
मीने च चोरे श्लोकार्थे चौरयोः ॥ कुट्टालः स्यात्पुमान् भूमिदारणे यु
गपत्रके ॥ ८० ॥ कुचेलो विद्रुपण्यो स्त्रीवाच्यवत्तु कुवाससि ॥ कु
ल्लं शंकुसंकीर्णश्च भेना तु तुषानले ॥ ८१ ॥ कुंडलं कर्णभूषायां
पाशेपि वलयेपि च ॥ कांच नद्रुगुडयोः स्त्री केवलः कुहने पुमान् ॥
८२ ॥ नपुंसकं तु निर्णीते वाच्यवत्तु कलत्रयोः ॥ केवलो ज्ञानप्र
देथ कोमलं मृदुले जले ॥ ८३ ॥ कोहलो वाद्यप्रभेदे स्यात्ताड्यशा
स्त्रप्रवक्तरि ॥ ग्रंथिलस्तकरीरद्रोविकं कततरो पुमान् ॥ ८४ ॥
सग्रंथौ त्रिषु गंधोली भद्रशाठ्योऽथ योषिति ॥ गरलं तण्डूले च
विषे माने नपुंसकम् ॥ ८५ ॥ गोपालो नृपगोपेशो गोकुले सुसलं
हले ॥ गोरिलस्तपुमान् लोहचूर्णे स्याद्गौरसर्पपे ॥ ८६ ॥ चपलः

पारदेमीनेचोरकेप्रस्तरांतरं॥चपलाकमलाविद्युत्पुंश्चलीपि
 पलीपुच॥८७॥नपुंसकंतुशीघ्रेस्याश्वाच्यवत्तरलेचले॥चत्वा
 लोहोमकुंडेस्यात्पुंसिदर्भेपिदृश्यते॥८८॥चंद्रिलःपुंसिवास्तू
 कशाकेभर्गवनापिते॥चंचलाचतडिल्लक्ष्योश्चंचलःकामुके
 निले॥८९॥चूडालातूच्चटायांस्त्रीचूडावतिचवाच्यवत्॥छ
 गलंनोलवस्त्रेनाच्छागेस्त्रीहृद्द्वारके॥९०॥जंबालःशैबले
 पंकेजगलोमदनद्रुमे॥भेदकेपिष्टमयेचपुंसिधूर्तेऽभिधेयव
 त्॥९१॥जटिलापिप्लीमांस्योर्जटायुक्तेतुवाच्यवत्॥जंग
 लंनिर्जनस्थानेत्रिलिंग्यापिशितेस्त्रियाम्॥९२॥जंभलःपुंसिजं
 बीरेबुद्धदेवांतरेपिच॥जंबूलस्तपुमान्जंबूविटपेककचच्छ
 दे॥९३॥जांगलीविषविद्यायांजांगलंजालिनीफले॥जांग
 लीभूकशिब्यांस्त्रीजांगलोनाकपिंजले॥९४॥तरलंचंचले
 पिङ्गेभास्करेपित्रिलिंगकम्॥हारमध्यमणोपुंसियवागसुरयोः
 स्त्रियाम्॥९५॥तंदुलःस्याद्विडंगेचधान्यादिनिकरेपुमान्॥त
 मालस्तिलकेरवङ्गेतापिच्छेवरुणद्रुमे॥९६॥तांबूलीनागवल्यां
 स्त्रीभ्रुकुकेतुनपुंसकम्॥तातलोरुजिपाकेचलोहकूटेमनो
 जवे॥९७॥तुमुलःकलिदृक्षेनाक्कीबंतुरणसंकुले॥तंतिलो
 गंडकेपुंसिक्कीबंतुकरणांतरे॥९८॥दुकूलंश्लक्ष्णवस्त्रेस्यात्
 क्षौमेचधवलागवि॥वृषश्चेष्टेपुमान्वाच्यलिंगःशुक्लेचसुंदरे
 ॥९९॥नकुलीकुक्कुटीमांस्योःपशुपांडवयोःपुमान्॥नाकुली
 कुक्कुटाकंदेरास्त्रायांचपिकेस्त्रियाम्॥१००॥नाभीलंबक्षणेना
 र्याःकुच्छुगर्भांडयोरपि॥निचूलस्तनिचोलेस्यादिज्जलारव्य
 महीरुहे॥१०१॥निर्मलंस्यात्तुनिर्माल्येचाभ्रकेचनपुंसकम्॥म
 लहानेऽन्यलिंगंचनिस्तलंवर्तुलेचले॥१०२॥निष्कलंतुकलाभू
 न्येनष्टवीर्येचवाच्यवत्॥नैपालीतुनवमालीकुनदीसुवहा
 स्रुच॥१०३॥पललंतिलचूर्णेचपंकेमांसेनपुंसकम्॥नाराक्षसे

लभिः

मेदिनीकोशः

(१८५)

३४॥ पटलं पिटके च परिच्छेदे ॥ ४॥ छदि दंघोगतिलके क्लीबं ब्रजे
पुनर्नवा ॥ प्रतलं पातालमेदेततां गुलिकरे पुमान् ॥ ५॥ पटोलं
वस्त्रमेदेनौषधौ ज्योत्स्न्यां लुपोपिति ॥ प्रचालोऽस्त्रीकिसलये-
वीणादंडे च विद्रुमे ॥ ६॥ पांचाली पुत्रिका गीत्योः स्त्रियां पुंभूति-
नीवृत्ति ॥ पांशुलः पुंश्चलेशंभोः स्वदांगेरुद्रसतीभुयोः ॥ ७॥ पाक-
लं कुष्ठभैषज्ये पुंसि स्यात्कुंजरेज्वरे ॥ पाचालं पाचनेनाऽग्नौ वाय-
नद्रव्यवातयोः ॥ ८॥ पाटला पाटलोऽस्त्री स्यादस्य पुष्पे पुनर्नना
॥ आशुधान्ये पुमान् भवेत्तरक्तवर्णे पिवाच्यवत् ॥ ९॥ पातालं ना-
गलोके स्याद्विवरे वडवानले ॥ पाताली चागुरायां स्थान्वारी पात्र-
प्रभेदयोः ॥ १०॥ पिप्पलं सलिले वस्त्रे दमेदे च नातरौ ॥ निरंशु-
के पक्षिभेदे कणायां पिप्पली स्मृता ॥ ११॥ पित्रुलोऽनुके पिप्प-
दिज्जले जलवायसे ॥ पिंगलो नागभिद्रुद्रचंडांशुपारिपार्श्विके ॥
१२॥ निधिभेदे कपावग्नौ पुंसि स्यात्कपिलेऽन्यवत् ॥ स्त्रियां वैश्यादि-
शेषे च करिण्यां कुसुदस्य च ॥ १३॥ पित्तला तोयपिप्पल्यां कृम्य-
वत्पित्तसंयुते ॥ क्लीबं तु तैजसद्रव्ये पिच्छलो विज्जिनेऽन्यवत् ॥
॥ १४॥ स्त्रीपोतिका शिंशपयोः शात्मली सिंधुभेदयोः ॥ पुद्रुलः
सुंदराकारे त्रिषु पुंस्यात्प्रभेदयोः ॥ १५॥ पेशलो रुचिरे दक्षे फेनि-
लोऽरिष्टपादपे ॥ नासफेने त्रिषु क्लीबं कोलीमदनयोः फले ॥ १६॥
बहुला नीलिकायां स्यादेल्पायां गवियोपिति ॥ कृत्तिकासु स्त्रियां भू-
मि विहाय सितपुंसकम् ॥ १७॥ पुंस्यग्नौ कृष्णपक्षे च वाच्यवत्या-
ज्यकृष्णयोः ॥ बरला बारला चापि गंधोली हंसकांतयोः ॥ १८॥
बार्दलं दुर्दिने मेलानं दायं बार्दलः स्मृतः ॥ मंगला सितदूर्वाया-
मुषायां पुंसि भूमिजे ॥ १९॥ नपुंसकं तु कल्याणे सर्वार्थरक्षणे पि-
च ॥ मंडलं परिधौ कोठे देशे द्वादशराजसू ॥ २०॥ क्लीबेऽथ निवहे-
विंशे त्रिषु पुंसितु कुकुरे ॥ मंजुलं त्रिषु मंजोनाजलरं कौनपुंसफ-
म् ॥ २१॥ जलांचले निकुंजे च महिला फलिनी स्त्रियोः ॥ मातुलो

ग्रीहिभिन्मातृभ्रात्रोश्चमदनदुमे॥२२॥ धुस्तूरे माचलो बंदिचोरे
 चया हरोगयोः॥ सुसलं स्यादयो ग्रेतुपुंनपुंसकयोः स्त्रियाम्॥२३
 ॥ तालमूल्यामारबुपर्णीगृहगोधिकयोरपि॥ मृणालं नलदेकी
 बंस्त्रीनपुंसकयोर्विसे॥२४॥ मीरबलाखड्गबंधे स्यात्कांचीशैलनि
 तंबयोः॥ यमलं युगले क्लीबे यमलीचोदिका द्वये॥२५॥ रसाला
 रसना हर्षाविदारीमार्जितासुच॥ रसालं सिल्हके बोले रसाल-
 श्वेक्षुचूतयोः॥२६॥ रामिलोरमणे कामे लांगुलं पुच्छशेफसोः॥
 लांगली तोयपिप्पल्यां क्लीबंतुकुसुमांतरे॥२७॥ गोदारपोत्तरा
 जगृहदारुविशेषयोः॥ लोहलः शृंगवलाचार्येऽव्यक्तवाजिनिचत्रि
 पु॥२८॥ वंजुलः पुंसितिनिशेवेतसाशो कयोरपि॥ वंढालो युद्धमे
 देचनोकायांचरवनित्रके॥२९॥ वातूलः पुंसियात्यायां वाच्यवन्मा
 रुतासहे॥ वामिलो दांभिके वामे त्रिषु स्याद्द्विमलास्त्रियाम्॥३०॥
 शातलायां शुबोभेदे निर्मले त्रिभिधेयवत्॥ विपुलः पृथुले गाधे
 मेरुपश्चिमभूधरे॥३१॥ विदुलस्तुमानंबुवेतसेवेतसेपिच॥
 विडालो नेत्रपिंडे स्याद्दृषदंशकके पुमान्॥३२॥ विशालातिंद्र
 वाकण्या मुज्जयिन्यांतुयोपिति॥ मृगपक्षिभिदोः पुंसिपृथुले त्रि
 भिधेयवत्॥३३॥ वृषलो गृजने शूद्रे चंद्रयुते च राजनि॥ शकलं
 तनिरवंडे स्याद्वागवस्तुनि वल्कले॥३४॥ शंबलोऽस्त्रीसंबलव
 त्कलपाथेयमत्सरे॥ शयालुः स्यादजगरे निद्राशीले च कुकुरे॥
 ३५॥ श्रद्धालुर्दोहदिन्यां स्त्रीश्रद्धायुक्ते तु वाच्यवत्॥ श्यामलः
 पिप्पले कृष्णो शादूलो राक्षसांतरे॥३६॥ व्याघ्रे च पशुभेदे च सत्त
 मेतूत्तरस्थितः॥ शाल्मलिस्तरुभेदे स्याद्दीपभेदेपि च द्वयोः॥
 ३७॥ श्रीफलः पुंसिमातूरे धात्रीनीलिकयोः स्त्रियाम्॥ शीबलं
 स्याच्च शैबलं शैले ये च नपुंसकम्॥३८॥ शीतलं पुष्पकाशीशैशै
 लजेमलयोद्भवे॥ पुमानासनपण्यं स्याच्छिशिरे वाच्यलिंगकम्॥
 ३९॥ शृंगालो वंचके द्वैत्यभेदे नाडमरे स्त्रियाम्॥ शृंगवलापुंस्क

लत्रिः

मेदिनीकोशः

(१८७)

दीवस्त्रबंधेचनिगडेविषु॥४०॥शैवलंपद्मकाष्ठेस्याच्छेवालपि
पुमानयम्॥शौक्लःशक्रमांसस्यपणकेपिशिताशिनि॥४१॥षं
डालीतैलमानेचसरसीकासुकस्त्रियोः॥सरलःपद्मकाष्ठेनाऽथो
दाशवक्रयोस्त्रिषु॥४२॥संकुलंत्रिषुविस्पष्टवाचिव्याप्तैःथसप्त
ला॥वनमालीचर्मकषागुंजासुपाटलोस्त्रियाम्॥४३॥संधिला
तुस्रुं गाथां नदीमंदिरयोःस्त्रियाम्॥सिधालामत्स्यविकृतौवाच्य
वत्तुक्लिप्तिनि॥४४॥सुबेलःप्रणतेशांतेत्रिषुनापर्वतांतरे॥सू
तलोद्दालिकाबंधनागलोकप्रभेदयोः॥४५॥हिंगुलोवर्णकद्रव्ये
नाभंदास्यातुहिंगुली॥हेमलःस्वर्णकारेस्यात्ककलासेशिलां
तरे॥४६॥
॥लचतुः॥ ॥अक्षमालाऽक्षसू
त्रेस्यादरुंधत्यामपिस्त्रियाम्॥अंकपालीपरीरंभेधात्रीवेदिकयोः
स्त्रियाम्॥४७॥अथाऽतिबलःप्रबलेत्रिषुस्त्रीतौषधीभिदि॥उदु
रवलंगुगुलोस्यादुल्लरवलेपिनद्वयोः॥४८॥एकाष्टीलावनतिक्रि
कौषधौपुंसिबकपुष्पे॥कलकलउक्तःकोलाहलेतथासर्जनीयो
से॥४९॥अथकर्मफलंकर्मरंगकर्मविपाकयोः॥कंदरालःपुमा
नार्दभांडेप्लक्षतरावपि॥५०॥कमंडलुःस्यात्करकेनस्त्रीनाप्लक्षपा
दपे॥कुतूहलंकोतुकेस्यात्प्रशस्तोपिचदृश्यते॥५१॥खतमाल
स्तुपुल्लिङ्गोधूमेपिचबलाहके॥गंडशैलो ललाटेस्याच्छूतसूतो
पलेगिरे॥५२॥गंधफल्यपिगुंदायांचंपकस्यचक्रोरके॥चक्रवा
लोऽदिभेदेस्याच्चक्रवालंतुमंडले॥५३॥जलोजलंस्वतोषारिनि
र्गमेशैवलेपिच॥बलामलंमरुबकेदमनेपिनपुंसकम्॥५४॥
ध्वनिनालातुवीणायांबेणुकाहलयोरपि॥स्यात्परिमलोऽति
मदीतिमनोहरगंधयोश्चापि॥५५॥सुरतोपमर्दधिकसच्छरीररा
गादिसौरभेपुंसि॥अथपोटगलःपुंसिनलेचकाशमत्स्ययोः॥
५६॥भवेद्दुहफलोनीपेनाऽमलक्यातुयोषिति॥भस्मतूलंआ
मकूटेपांशुवर्षेहिमेपिच॥५७॥भद्रकालीतुगंधोल्यांकात्याय

न्यासपिस्त्रियाम् ॥ महाकालो महादेवे किंपाके प्रथमांतरे ॥ ५८ ॥ भवेत्पुं द क लो मत्ते भे म दा व्यक्त वाचिनोः ॥ महाबलं सीसकेति बलायां स्त्री बलोत्कटे ॥ ५९ ॥ त्रिलिंगं मणिमाला तु हारे दंतक्षतांतरे ॥ महानीलो भृंगराजे मणिनागविशेषयोः ॥ ६० ॥ मुक्ता फले तु कर्पूरे मौक्तिके लवली फले ॥ स्थान्मृत्क फला कदल्यां महाकाल फले पुमान् ॥ ६१ ॥ भवेद्यव फलो वेणो मांसी कुटजयोरपि ॥ रजस्वला पुष्पवत्यां स्त्रियां स्थात्सोरभं पुमान् ॥ ६२ ॥ वातकेलिः कलालापे प्रदुंदंतक्षते पुमान् ॥ अथ वायु फलं शक्र कार्मुके करके पिच ॥ ६३ ॥ भवेद्विचकिलो मल्ली प्रभेदे मदन पुमान् ॥ बृहन्न लागुडा केशे महापोद गले पुमान् ॥ ६४ ॥ सदा फलः स्कंध फले नारिकेलं पुदुंबरे ॥ सिनीवाली तु हृष्टं दु कलामा दुर्गयो स्त्रियाम् ॥ ६५ ॥ अथ सौवर्चलं सर्जक्षारे चलवणांतरे ॥ हस्तिमूलो भ्रमांतं गेशं खनागे विनायके ॥ ६६ ॥ हरितालं धातु मे देस्त्री दूर्वा का शरे खयोः ॥ हला हलो ब्रह्मसर्पे अंजनायां विषे स्त्रियाम् ॥ ६७ ॥

॥ लपंच ॥

आसृती बल आख्यातः कन्यापालक यज्वनोः ॥ उदंडपालः पुंसि स्यात्सर्व मत्स्य प्रभेदयोः ॥ ६८ ॥ एककुंडल आख्यातो बलभेदे धनाधिपे ॥ कृपीटपाल उद्दिष्टः केलितात स मुद्रयोः ॥ ६९ ॥ स्यात्पांडुकं बलः श्वेत प्रावारग्रावभेदयोः ॥ भवेत्स्फुरत ताली तु हृत्तिकायां शिरः स्वजि ॥ ७० ॥

॥ इति लांतवर्गः ॥

२०२३ ॥

॥ वैकम् ॥

॥ वः सांत्वने च वाते च वरुणे च नि

गद्यते ॥ वंप्रचेतसि जानीयादि वार्थे च तदव्ययम् ॥ १ ॥ स्वः स्यात्पुं स्यात्पुं निज्ञातौ त्रिधा त्सीये धने स्त्रियाम् ॥ २ ॥ वद्विः ॥

अविर्नाथै रवौ मेघे शैले मूषिक कंबले ॥ ३ ॥ अभ्यः पुंजातिभेदे च तुरगे च पुमानयम् ॥ उर्ध्वं स्यादुच्छ्रितं तुंगे चोपरिष्ठादपि स्मृतम् ॥ ४ ॥ क्षवः क्षते राजिकायां कविर्वल्मीकि शक्रयोः ॥ सूरौ काव्यपुं रे पुंसि खलीने स्यात्तु योषिति ॥ ५ ॥ कण्वं पापे मुनौ पुंसि किण्वं वी

वदि.

मैदिनी कोशः

(१०९)

जेचशीधुनः॥ पापेक्कीबंनपुंसकेशंदेऽन्यवदविक्रमे॥५॥ स्यात्तुग्री
वाकंधरायांतच्छिरायांचयोषिति॥ चावीतुशोभनाबुद्धोज्योत्स्ना
धनदभार्ययोः॥६॥ लुविःशोभारुचोर्योषिज्जबो वंगवनित्रिषु॥ पुंदिं
गस्तुभवेद्देगेचोडुपुण्येजवास्मृता॥७॥ जीवः प्राणिनिवृत्तोचवृक्ष
मेदेष्टहस्यतो॥ जीवाजीवंतिकामोर्बीषचाशितंमूमिषु॥८॥
नस्त्रातुजीवितेतत्त्वंस्वरूपेपरमात्मनि॥ स्याद्विलंबितनृत्येचद्रवः
प्राद्रवनर्मणोः॥९॥ रसेपिचददावोतुवनचनौवनेषुभौ॥ द्वंद्वं
हस्यकलहेतथामिथुनयुग्मयोः॥१०॥ दावीदारुहरिद्रायांतथागो
जिह्विकोषधौ॥ द्यौःस्त्रीस्वर्गेचगमनेदिवंक्लीबंतयोःस्मृतम्॥११॥
देवोमेघेस्तरैराक्षिस्यानपुंसकमिंद्रिये॥ देवीकृताभिषेकायांते
जनीपृक्कृषीरपि॥१२॥ धवःपुमान्धवेधूर्तेपत्योवृक्षांतरेपिच॥ ध्रु
वःशंकोहरेविष्णोवदेचोत्तानपादजे॥१३॥ वसुयोगभिदोःपुंसि-
क्लीबंनिश्चिततर्कयोः॥ स्त्रीमूर्धादयोःशालपण्यांगीतिस्तुक्भेदयो
स्त्रिषु॥१४॥ संततेशाश्वतेचाथनवनव्येषुमान्कृतौ॥ नीवीपरि
पणोस्त्रीणांकटीवसनबंधने॥१५॥ पर्कपरिणतेपिस्थाहिनाशा
भिसुरवेत्रिषु॥ पूवःस्यात्पुवनेभेकेभकेऽचौश्चपचेपपौ॥१६॥ जल
काकेचकुलकेप्रवणेपर्कटीद्रुमे॥ कारंडवारव्यविहगेशब्देप्रतिमा
तोपुमान्॥१७॥ कैवर्त्तिसुस्तकेगंधर्वाणोपिस्थान्पुंसकम्॥ का
कक्षांतरेचक्रोपांतेपर्कगणेपिच॥१८॥ प्राध्वंतुप्रणतेचातिहूर
वर्त्तनिबंधने॥ पृथ्वीभूमौमहत्यांचत्वस्पत्यांकृष्णजीरके॥१९॥
भवःक्षेमेशसंसारेसत्तायांप्राप्तिजन्यनोः॥ भावःसत्तास्वभावाभि
प्रायचेष्टास्त्रजन्मस्तु॥२०॥ क्रियालीलापदार्थेषुविभूतिषुधजंतुषु
॥ रत्यादौचाथरेवास्यानीत्यांरत्यांनदाभिदि॥२१॥ लवो लेशोबिना
शेचछेदनेरामनंदने॥ लट्वाकरंजसौदेस्यात्कलेवाद्येवगांतरे॥
२२॥ लघ्वीलाघवयुक्तायांभेदेस्यंदनस्यच॥ विश्वात्वतिविषा
योस्त्रीजगतिस्थान्पुंसकम्॥२३॥ ननाशंक्यापुंसिदेवप्रभेदेष्ट

तिलेभिषु॥ बिल्वं फलेश्चा फलेना शवः स्यात्कुणपेषुमान्॥ २४॥ न
 पुंसकं तु पानीयेशिवभूर्जेनृपेषुमान्॥ शिवो मोक्षमहादेवे कील
 कग्रहयोगयोः॥ २५॥ बालुके गुणुलौ वेदे पुंडलीकद्रुमे पुमान्॥ सु
 खक्षेमजले क्लृबं शिवासादामलोषधौ॥ २६॥ अभयामलकी गौरी
 फेरुसकृत्फलासूच॥ शिवस्तु भूर्जपत्रे स्यात्तथोदारमहीपतौ॥ २७
 शतत्वं ताम्रेयज्ञकर्मण्याचारे जलसन्निधौ॥ सत्त्वं गुणेषि शाचादौ
 वलेद्रव्यस्वभावयोः॥ २८॥ आत्मत्वे व्यवसायास्तु चित्तेश्च स्त्रीतु जंतु
 षु॥ सद्यो यज्ञे च संधाने सांत्वं दाक्षिण्यसामनोः॥ २९॥ रूक्वा हयोर्होम
 पात्रेशलकीमूर्वयोः स्त्रियाम्॥ हव आज्ञाधराह्वाने हस्वो न्य कृ
 रवर्बयोस्त्रिषु॥ ३०॥ ॥ चत्रि॥ ॥ अक्षीवं च शिरे
 शिग्रो नाम तेषु नरन्यवत्॥ अभावो मरणे सत्त्वे आहवो बुद्धय-
 ज्ञयोः॥ ३१॥ आर्तवं स्त्रीरजे पुष्पे क्लृबं स्यादृतुर्जेत्रिषु॥ आश्रवो
 गी कृतौ क्लेशे नान्यवद्वचनस्थिते॥ ३२॥ उद्भवो यादवभिदिमहे
 चकतुपावके॥ उत्सवो महउत्सेके इच्छाप्रसवकोपयोः॥ ३३॥ का
 रवी मधुरादीप्यत्वक्पत्रा कृष्णाजीरके॥ कितवस्तु पुमान्मत्ते वंच
 के कनकाहये॥ ३४॥ केशवोऽजे च पुन्नागे पुंसिकेशवतित्रिषु॥ कै
 तवं तु छले धूते कैरवः कितवेरिपौ॥ ३५॥ नपुंसकं च कुसुदेवंदिका
 यांतु कैरवी॥ गांडीवो गांडिवश्चाऽस्त्री कार्मुकेऽर्जुनकार्मुके॥ ३६॥
 ॥ गालवस्तु मुनौ लोघे सांडवोऽस्त्री तृणांतरे॥ भवेदुदतचत्ये च
 त्रिदिवा सरिदंतरे॥ ३७॥ पुंसि स्वर्गे दीदिविर्नाधिषणोऽन्नेतदस्त्रि
 याम्॥ निष्पावः शूर्पपवने राजमेषे कडंगके॥ ३८॥ पवने शिंबिका
 यां न्ना निर्विकल्पेऽन्यलिंगकः॥ निह्वयः पुंसि निहृतावविश्वासा
 पलापयोः॥ ३९॥ पल्लवोऽस्त्री किसलये विदपे विस्तरे वने॥ शृंगा
 रेऽलक्तरागे स्त्री प्रभावः शान्ति तेजसोः॥ ४०॥ पंचत्वं पंचानां भावे
 प्राणानामत्यये पिच॥ प्रभवो जन्ममूले स्याज्जन्महेतौ पराक्रमे॥
 ४१॥ ज्ञानस्य चादिमस्थाने प्रसवो गर्भमोचने॥ उत्पादे स्यादपत्ये-

वचतुः

मेदिनीकोशः

(१११)

पिफलेचकुसुमेपिच॥४२॥प्रसेवःपुंसिवीणांगेस्यूतेचपार्थिवोनृपे
पार्थिवीतुसीतायांपृथिव्याविरुतौत्रिषु॥४३॥पुंगवःस्याद्वलीवर्दे
प्रभेदेष्वेषधस्यच॥उत्तरस्थःपुनःश्रेष्ठेफेरवोजंबुकेस्त्रपे॥४४॥बल्ल
वःसूपकारेस्यात्सीमसेनेचगोदुहि॥बोधवोबन्धुस्तदोर्भागीचो
गजधन्विनोः॥४५॥शक्रेपरशुरामेचभार्गवीपार्वतीश्रियोः॥दूर्वा
यांभैरवःपुंसिशंकरेसीपणेत्रिषु॥४६॥माधवोऽजेमघौसद्येमाध
वेनास्त्रियांमिसौ॥मधुशर्करावासंतिकुट्टनीमदिरास्तुच॥४७॥गोम
हिष्यादिसंपत्तौयादवःपुंसिकेशवे॥राजीवैर्नलिनेनातुभेदेहरि
णमीनयोः॥४८॥राघवोऽधर्महामीनभेदेचरघुवंशजे॥रौरवोन
रकेघोरेबडुवाद्विजयोषिति॥४९॥अम्बायांकुंमदास्यांचनारीजात्यं
तरेपिच॥बाहुवंकरणेस्त्रीणांघोटकौघेनपुंसकम्॥५०॥पाताले
नस्त्रियांपुंसिग्राह्याणोवडवानले॥विभवोरेमोक्षैश्वर्येविद्रवोविद्रु
तौधियि॥५१॥विभावःस्यात्परिचयेरसस्योद्दीपनादिषु॥शात्रवंभा
वसंहृत्योःशत्रूणांशात्रवोद्विषि॥५२॥षाडवोनागरसयोःसचिवो
मंत्रिचेटयोः॥सहायेसंभवोहेतावुत्पत्तौमेलकेपिच॥५३॥आधारा
नतिरिक्तत्वेप्याधेयस्यनिमद्यते॥सूग्रीवोवासुदेवस्यहयेशारवा
मृगेश्वरे॥५४॥सूषवीकारवेलेस्यात्कृष्णजीरकजीरयोः॥सैंध
वोऽस्त्रीमाणिमंथेनाम्बेसिंधुभवेत्रिषु॥५५॥

॥वचतुः

॥अनुभावःप्रभावेस्यान्निश्चयेभावबोधके॥भवे
दभिषवःस्नानेमद्यसंधानयज्ञयोः॥५६॥अपन्हवस्तपुल्लिंगः
स्मृतःस्नेहापलापयोः॥आदीनवःपुमान्दोषेपरिक्लिष्टदुरंतयोः
॥५७॥उपप्लवःसैंहिकेयेविप्लवोत्पातयोरपि॥कुशीलवस्तवा
स्त्रीकौनटयाचक्रयोरपि॥५८॥जलबिल्वःकर्कटेस्यात्यंचांगेज
लचत्वरे॥जीवंजीवश्चकोरेस्यादुममेदेपिपुंस्ययम्॥५९॥धामा
र्गवस्तपुंसिस्थादपामार्गेचघोषके॥पारिप्लवश्चाकुलेस्याच्च
लेचपराभवः॥६०॥तिरस्कारेविनाशेचपुंसिपारशवःपुमान्॥

परस्त्रीतनयेशस्त्रेहिजाच्छासतेपिच॥६१॥पुटग्रीवस्तपुहिंगो
गर्गरीताम्रकुंभयोः॥बलदेवोबलेवातेनायमायोबधोस्त्रियाम्॥६२॥
रंतिद्वैतस्तनूपतेर्भेदेचगरुडध्वजे॥रोहिताश्वत्थिबभानोहरिश्वंद्र
नृपात्मजे॥६३॥अथशीतशिवंकीबंशैलेयमणिमंथयोः॥पुंसिस
क्तुफलादृक्षेतथामधुरिकोषधौ॥६४॥सहदेवाबलादंढोत्पलयोः
शारिषौषधौ॥सहदेवीतुसर्पाक्ष्यांपुंसिस्थात्पांडवेपुनः॥६५॥

षुपंच॥ ॥आशितंभन्नमन्नाद्येत्सावप्याशितंभवा॥

॥इतिवांतवर्गः॥ ॥शहिः॥ ॥अंशः॥

प्रमाकिरणयोर्नाशौतृष्णादिशोःस्त्रियाम्॥आश्रुर्धान्यांतरेशोघ्ने
पीशांलांगलदंडके॥१॥ईशःप्रभोमहादेवेकाशीवाराणसीपुरे॥
मस्त्रियांतृणभेदेस्यात्कीशोदिगंबरेकपौ॥२॥कुशीफालेकुशार
कुशांशुपापिष्ठमत्तयोः॥योक्त्ररामस्ततद्दीपेनादर्भेऽस्त्रीकुशंज
लै॥३॥केशःस्यात्पुंसिवरुणेन्हीवरेकुंतलेपिच॥केशोदुःखेपिको
प्रेपिच्यवसायेपिदृश्यते॥४॥कोशोस्त्रीकुञ्जलेपात्रेदिव्येखदुग्
पिधानके॥जातिकोशेर्थसंघातेपेश्यांशब्दादिसंग्रहे॥५॥दर्शस्तुस्या
द्वयायास्यायागमेदावलोकने॥दंशःकीटविशेषेचवर्मदंशनयोः
प्रमान्॥६॥दशावस्थादोषचर्त्योर्वस्त्रांतेभूम्नियोषिति॥दृक्स्त्रि
मांदर्शनेनेत्रेबुद्धौचक्षुर्वीक्षके॥७॥नाशःपलायनेपिस्यान्निध
नानुपलंभयोः॥निशादारुहरिद्रयांस्यास्त्रियामाहरिद्रयोः॥८॥
पशुर्भृगादिदेवाजेनाऽव्ययंपशुदर्शने॥पाशःकेशादिपूर्वस्या
त्तत्संघेकर्णपूर्वकः॥९॥सकर्णोचस्वसामर्थ्यान्पृगपक्ष्यादिवंधने
॥पांशुर्भूलोचसस्यार्थेचिरसंचितगोमये॥१०॥पेशीस्तपक्कलिक
केमांस्यांखद्वपिधानके॥मांसपिंड्यामंडभेदेराशिर्मेधादिपुंज-
योः॥११॥पुंसिवंशःकुत्रेवेणोपृष्ठावयववर्गयोः॥वशाचंध्यास्त
क्तयोपास्त्रीगवीकर्णेषुच॥१२॥विषाचत्तेह्रीवमायत्तत्वेवेच्छा
प्रसुत्वयोः॥विट्पुंसिमनुजेवैश्येवेशोवेर्यागृहेगृहे॥१३॥

नेपथ्ये च शशो बोले लोभं नृपशमे दयोः ॥ स्पृशो रुजायां दाने च स्य
 शने स्पर्श केपि च ॥ १४ ॥ स्पर्शः स्यात्संपराये च प्रणिधावपि पुंस्ययम्
 ॥ ॥ शत्रिः ॥ ॥ आदर्शो दर्पणे दीकाप्रतिपुस्तकयो
 रपि ॥ १५ ॥ उड्डीशो ग्रंथभेदे स्यादुड्डीशश्चंद्रिकापतौ ॥ उपोशुजप
 मेदे स्यादुपोशुविजनेऽव्ययम् ॥ १६ ॥ कपिशस्त्रिषु श्यावे स्त्रीमाध
 व्यांसि ल्हकं पुमान् ॥ कर्कशः काशमर्देक्षकां पित्येष्टयसौ पुमान्
 ॥ १७ ॥ त्रिषु साहसिके कूरे दृढामस्तृणानिर्दये ॥ कीनाशः कर्षकक्ष
 द्रोपां शुधातिषु वाच्य चत् ॥ १८ ॥ यमेनाकुलिशो नस्त्री दंभो लोना
 द्वापांतरे ॥ गिरीशोऽद्रिपतौ वाचस्पतिशंकरयोः पुमान् ॥ १९ ॥ तुंगी
 शस्तपुमानो गीवल्लभे हिमदीधितौ ॥ दुःस्पर्शो धन्वयासेनाकंठका
 र्योस्त्रियां त्रिषु ॥ २० ॥ खरस्पर्शेऽथ निस्त्रिंशः खड्गेनानिर्दये त्रिषु ॥
 निर्वेशस्तपुमान् श्रीकेवेतने मूर्च्छनेपि च ॥ २१ ॥ निवेशः पुंसि विन्या
 से शिविरोद्वाहयोरपि ॥ निर्देशः शासनेपि स्यात्कथनोपांतयोरपि
 ॥ २२ ॥ नीकाशो निश्चये तुल्ये पलाशं छदने मतम् ॥ शरीकिंशक
 रक्षः सपुंसि स्यादूरिते त्रिषु ॥ २३ ॥ प्रकाशस्तस्फुटे दद्यातः प्रहासा
 तपयोरपि ॥ प्रदेशो देशमात्रे स्यात्तर्जन्यं कुष्ठसम्मिते ॥ २४ ॥ भित्ता
 वपि च पिंगाशी नीलिकायां नपुंसकम् ॥ जात्यस्वर्णे पुमान् पद्मीपंतो
 मत्स्यांतरेपि च ॥ २५ ॥ बालिशश्च शिशो मूर्खे भूकेशः शैबले वटे ॥
 भूकेश्य बलुजेपि स्याद्धोमशो मुनिमेषयोः ॥ २६ ॥ लोमान्विते स्त्रि
 यां फाकजं या मांसी वचास्तृच ॥ भूफशिं विमहाभेदा काशीशो शाकि
 नीभिदि ॥ २७ ॥ विवशस्त्रिषु वरयात्सारिष्टदुष्टधियोरपि ॥ बिकाशः
 पुंसि विजने प्रकाशो सदृशं समे ॥ २८ ॥ उचिते चाऽथ संबेशः स्वाप-
 स्त्रीरतबंधयोः ॥ स्वरवाशो वरुणो राजतिनिशो स्वरचमोजने ॥ २९ ॥
 हताशो निर्दये चाशारहिते पिशनेपि च ॥ ॥ शचतुः
 ॥ ॥ अपदेशः पुमांस्त्र्ये निमित्तव्याजयोरपि ॥ ३० ॥ अ-
 पभ्रंशस्तपतने भाषाभेदापशब्दयोः ॥ अश्रयासः पुमान्वहो

त्रिषु चाश्रयमाशके ॥ ३१ ॥ उपस्पृशः स्पर्शमात्रे स्नानाच्च मनयोरपि
 ॥ उपदंशोचिदंशोचमेन्द्रो गान्तरेपि च ॥ ३२ ॥ क्रूरं हृक्पिशने वाच्य
 लिंगः पुंसि शनैश्चरे ॥ रवेण्डपश्रुः पश्रुः रामेशंकरे चूर्णलेपिनि ॥ ३३ ॥
 खंडामलकभेषज्ये सिंहकातनयेपिना ॥ जीवितेशोयमेपुंसि त्रिषु
 स्याज्जीवितेश्वरे ॥ ३४ ॥ नागपाशः पुमान्क्रीणां करणो वरुणायुधे ॥
 पंचदशी त्वमावास्यायोर्णमास्योश्च योषिति ॥ ३५ ॥ प्रतिक्षशः सहा
 ये स्याद्दार्ता हरपु रोगयोः ॥ परिवेशो वेष्टने स्यात्परिधानेपि पुंस्यय
 म् ॥ ३६ ॥ पादपाशौ रघुकायां शृंगवलायामपि स्त्रियाम् ॥ पुरोडाशो
 हविर्भेदे च मस्यापि ष्टकस्य च ॥ ३७ ॥ हुतशेषे च भूमिस्पृक् पुंसिमा
 नवचैश्च योः ॥ इति शांतवर्गः ॥ ॥ षेकं ॥ ॥

षः कचे पुंसि विज्ञे च श्रेष्ठे स्यादभिधेयवत् ॥ क्षः संबर्त्ते राक्षसे च नर
 सिंहे च विद्युति ॥ १ ॥ क्षेत्रे नाशे क्षेत्रपाले क्षिर्निवासे गतौ क्षये ॥ ॥

षट्तिः ॥ ॥ अक्षौ ज्ञातार्थशकटव्यवहारेषु पाशके ॥ २ ॥ रुद्रा
 क्षेन्द्राक्षयोः सर्पे बिभ्रात कतरावपि ॥ चक्रे कर्षे पुमान्क्रीबंतुत्ये सौव
 र्चलेन्द्रिये ॥ ३ ॥ उषा बाणस्ताराच्योरुषः कामिनिगुणुलौ ॥ रात्रिशो
 षे उषायांतु केचिदाहुस्तदव्ययम् ॥ ४ ॥ ऊषः क्षारमृदि प्रोक्तं प्रभा
 तेपि पुमानयम् ॥ तत्संध्यायांचरं ध्रेचचंदनाद्रौश्चोबिले ॥ ५ ॥ ऋषि
 र्वेदेवसिष्ठादौ दीधितौ च पुमानयम् ॥ ऋक्षः पर्वतभेदे स्याद्भूके
 शोणके पुमान् ॥ ६ ॥ कृतवेधनेऽन्यलिंगेन क्षत्रेषु न्नपुंसकम् ॥ क-
 क्षा स्यादंतरीयस्य पश्चादंचलपल्लवे ॥ ७ ॥ स्पर्धापदेनादोर्मूले क
 ष्टवीरुच्छेषेषु च ॥ कर्षो नाकर्षणे मानप्रभेदे पुन्नपुंसकम् ॥ ८ ॥ क
 र्षूः पुमान्करीषाग्नेोस्त्रियांकुल्येष्टिरवातयोः ॥ काक्षी तुषरिकायां
 च सौराष्ट्रमृद्यपि स्त्रियाम् ॥ ९ ॥ कोषोऽस्त्रीकुड्मले पात्रे दिव्येरवद्
 पिधानके ॥ जातिकोशोऽर्थसंघाते पेश्यांशब्दादिसंग्रहे ॥ १० ॥ घोष
 आभीरपल्यां स्याद्गोपालध्वनिघोषके ॥ कंस्थे चांबुदनादेनाघोषा
 मधुरिकोषधौ ॥ ११ ॥ चोक्षोगीते शूचौ दक्षेतथाऽभीक्ष्णमनोज्ञ

षष्ठिः

मेदिनीकोशः

(१९५)

योः॥ झषानागबलायां स्त्री तापमत्स्यादबीषुमा॥१३॥ नर्षो लिप्सो
दन्ययोस्तिट्कांतौ वाचिरुचौ स्त्रियाम्॥ तुषो धान्यत्वमक्षद्वोस्तृषा
लिप्सातृषोः स्त्रियाम्॥१३॥ तृट् लिप्सायासुदन्यायां स्मरपुत्र्यामपि
स्त्रियाम्॥ दक्षस्त्रिषुपदौ पुंसितास्त्रे चूडे प्रजापतौ॥१४॥ मुनिभेदे
हरद्वेदुमभेदे स्त्रियां भुवि॥ दोषः स्यादृषणे पापे दोषारात्रौ भुजेपि
च॥१५॥ ध्वांक्षोमत्स्यात्त्रगोकाके तर्कादेभिर्लक्षकेपि च॥ ध्वांक्षीककु
लिकायां स्यान्व्युक्षं कात्स्नेतृणेपि च॥१६॥ क्लीबेऽथ पुंसि महिषे निहंष्ट
पुनरन्यवत्॥ पुक्षोजदीगर्दभांडहीपभित्कुंजराभ्यने॥१७॥ पक्षोमा
साहिकेयार्थगृहे साध्यविरोधयोः॥ केशादेः परतो वृंदे बले सखिस
हाययोः॥१८॥ तुल्लीरंध्रे पतत्रे च राजकुंजरपार्श्वयोः॥ प्रेक्षानृत्ये
क्षणे बुद्धौ प्रेषः कुशे च मर्दने॥१९॥ उन्माने प्रेषणे यो यो मासे तत्पूर्ण
मानिथो॥ स्त्रियां भिक्षाभूतो याज्यासे वा भिक्षितवस्तुषु॥२०॥ माघो
ब्रीत्वंतरे मूर्खे मानत्वगोषभेदयोः॥ मिषं व्याजे स्पर्धने नामे घोराश्वं
तरेस्तमे॥२१॥ भेषज्यभिदिमोक्षस्तुक्तिपादलिमोचने॥ यक्षो गु
ह्यकमात्रे च गुह्यकाधीश्वरेपि च॥२२॥ रक्षाजतुरक्षणयोरुक्षस्त
प्रेम्ययच्चिक्वणे॥ लक्षानपुंसिसंख्यायां क्लीबं व्याजशरव्ययोः॥२३॥
बर्षोऽस्त्रीभारतादोचजंबूहीपाद्दृष्टिषु॥ प्रासृट्काले स्त्रियां भू
स्त्रिविट्स्त्रीव्यापनविष्टयोः॥२४॥ विषंतुगरलेतोयेऽतिविषायांच
योषिति॥ वृषोधर्मे बलीवर्दे भृंग्यां पुंराशिभेदयोः॥२५॥ श्रेष्ठे स्यादु
त्तरस्थश्च व्यासमूषिकशकले॥ तथा वास्तुस्थानभेदे पुमाने वप्रकी
र्तितः॥२६॥ वृषामूषिकपण्योचयतीनामासने वृषी॥ व्योषे स्या
भ्रिकटुद्रव्ये करिभेदे पुमानयम्॥२७॥ शूषिः शोषे बिले स्त्री स्यात्
क्षेपः संकर्षणे वधे॥ अनंतेनाप्रसादेन स्वनिर्माल्यार्पणे स्त्रियाम्
॥२८॥ उपयुक्ते तरेन स्त्री शोषो यस्मिन् शोषणे॥ ॥ष
त्रिः॥ ॥अध्यक्षोऽधिकृते पुंसि स्यात्प्रत्यक्षेऽभिधेयव
त्॥२९॥ अभीषुः मग्नहेरश्वो नाकर्षो द्यूतदंडिये॥ पाशकेशारिफ

लके को दंडाभ्यासवस्तुनि॥ ३०॥ आकर्षणेपिपुंसि स्यादामिषं पुन-
 पुंसकम्॥ भोग्यवस्तुनिसंभोगेप्युत्कोचेपललेपिच॥ ३१॥ उष्णी-
 षंतुशिरोवष्टेकिरीटेलक्षणांतरे॥ उत्प्रेक्षानवधानेपिकाव्यालं क-
 रणांतरे॥ ३२॥ कल्पाषं किल्विषे क्लीबं पुंसि स्यान्नरकांतरे॥ कल्पा-
 षो या तु धाने च रुष्णा पांडव रुष्णा योः॥ ३३॥ कलुषं त्वाविलेपापेकि-
 ल्विषं पाप रोगयोः॥ अपराधेपि कुल्पाषं कांजिकेयावकेपुमान्॥ ३४॥
 गंडुषो मूरवपूतीभिषुक्करप्रसृतोन्मिते॥ गवाक्षीशक्रवारुण्यां ग-
 वाक्षीजालकेकपौ॥ ३५॥ गोरक्षो नागरंगे स्याद्गवांचपरिरक्षके॥
 जिगीषाजेतुमिच्छायां व्यवसायप्रकर्षयोः॥ ३६॥ तवीषीशक्रकन्या-
 यां पुंसि स्वर्गे महोदधौ॥ तावीषीचंद्रकन्यायां नास्वर्गो बुधिकांचने
 ॥ ३७॥ नहुषो नागभेदे स्यात्सोमवंशमृपेपिच॥ निकषः शाणफल-
 केनिकषाया तु मातरि॥ ३८॥ निमेषनिमिषौ कालप्रभेदेऽक्षिनि-
 मीलने॥ परुषं कर्तुरे रुक्षेनिष्ठुरोक्तौ च वाच्यवत्॥ ३९॥ प्रदोषः स-
 मये दोषे प्रत्यूषो हर्षुरवेवसौ॥ पीयूषं सप्तदिवसावधिक्षारे तथाऽ-
 मृते॥ ४०॥ पुरुषः पुरुषेसां ख्यते च पुन्नागपादपे॥ पौरुषं पुरुषस्य
 स्याद्भावे कर्मणि तेजसि॥ ४१॥ उर्ध्वविस्तृत दोः पाणि नृमाने त्वभिधे-
 यवत्॥ महिषी कृताभिषेकासैरिष्योरोषधीभिदि॥ ४२॥ मारीषः
 शाकभिद्यार्थे नाट्योत्थापुंसियोषिति॥ दक्षो बायां मृगाक्षी तु विशा-
 लामृगनेत्रयोः॥ ४३॥ रक्ताक्षः कासरेकुरेपारावतचकोरयोः॥ रोहिषं
 कनृणे क्लीबं पुंसि स्याद्हरिणांतरे॥ ४४॥ विश्लेषो विधुरे योगेश्वरश्रूषा-
 स्यादुपासने॥ कथने श्रोतुमिच्छायां शैलूषो नटवित्वयोः ४५॥ सं-
 दर्षस्तु पुमान् धृष्टौ स्पर्धायांच प्रभंजने॥ समीक्षा तु स्त्रियांतत्वे बु-
 द्धावपि निमालने॥ ४६॥ ॥ अचतुः॥ ॥ अनु-
 कर्षो रथाधः स्थदारुण्यव्यवकर्षणे॥ अंबरीषं रणे भ्राष्ट्रे क्लीबं पुं-
 सि नृपांतरे॥ ४७॥ नरकस्य प्रभेदे च किशोरे मास्करेपिच॥ आस्त्राल-
 केऽनुतापे च निमिषो मत्स्यदेवयोः॥ ४८॥ अनुतर्षः कुरापानपा

सहिः

मैदिनीकोशः

(१९७)

त्रेत्तुषाः अभिलाषयोः॥ अहिदिङ्गुरुडेशक्रेमयूरेनकुलेपुमान्॥ ४९॥ अ
लंबुषा प्रहस्ते च छर्दने राक्षसांतरे॥ अलंबुषा तु मुंडीर्योऽस्य वा
रांगनांतरे॥ ५०॥ अथ किंपुरुषेलोकभेदकिन्नरयोः पुमान्॥ देववृ
क्षः सप्तपर्णे मंदारादिषु गुण्यलौ॥ ५१॥ नंदियोषोर्जुनरथे योषे बं
दिजनस्य च॥ परिषेषस्तपुल्लिंगः परिधौ परिषेषणे॥ ५२॥ परिधौ
योनिना देस्या दवाचे जलदध्वनौ॥ पलंकषा गोक्षरके रास्त्रागुण्य
लुकिं शक्ये॥ ५३॥ मुंडीरीत्याक्षयोश्च स्त्रीराक्षसे तु पलंकषः॥ वीरवृ
क्षस्तभल्लातककुभद्रुमयोः पुमान्॥ ५४॥ भूतवृक्षस्तशारवो दद्रु
मेश्वो नाकपादपे॥ महायोषा तु कर्काटशृग्यां पुंस्यति योषणे॥ ५५
॥ क्लीबं हृद्वेराजवृक्षः स्रवर्णालिपियालयोः॥ वातरूपस्तवानूलो
त्करयोः शक्रकार्मुके॥ ५६॥ विशालाक्षो हरेताक्ष्ये नासुनेत्रेऽभिधे
यवत्॥ सकटाक्षो वराक्षे भाकटाक्षसहिते त्रिषु॥ ५७॥ ॥
इतिष्वांतवर्गः॥ ॥सहिः॥ ॥कंसोस्त्रीनेजसद्रव्ये
कांस्ये माने सुरेतुना॥ कासूर्विकलवाचिस्थान्ताशक्त्या युधे स्त्रिया
म्॥ १॥ गुच्छः स्थात्तबके स्तंबे हारमिद्विधपर्वयोः॥ गोसो बोलौष
सोश्वास इक्षपक्षिभिदोः पुमान्॥ २॥ आसोभये मणे र्देषे दासी वा
णाशुजिष्ययोः॥ दासोभृत्ये च भूदे च ज्ञातात्मनि च धीवरे॥ ३॥ नासा
तुनासिकायांच दारोर्ध्वदारुणि स्त्रियाम्॥ प्रसूरश्चाजनन्योश्च कंद
लीवीरुधो स्त्रियाम्॥ ४॥ वसुर्मादेव भेदाग्निमायोऽक्रयकराजसु॥
क्रीषेष्टन्धोषधेऽश्वे च रैरत्नमधुरे त्रिषु॥ ५॥ भासः पुंसि प्रभायां स्यात्
द्विशेषे विहगस्य च॥ भाः प्रभावे मयूरवे स्त्रीमाश्रं दमासयोः पुमा
न्॥ ६॥ मांसं स्यादाभिषे क्लीबं ककुलीजटयोः स्त्रियाम्॥ मिसिः
स्त्रीमधुरामांस्योः शतपुष्पाजमोदयोः॥ ७॥ मृत्सा काक्ष्यांश्च मृदि
रसोगंधरसे जले॥ शृंगारादौ विषे वीर्येति क्रादौ द्रवरागयोः॥ ८॥
देहधातुप्रभेदे च पारदस्वादयोः पुमान्॥ स्त्रियां तु रसनापाठाश्ल
कीकंगुहूमिषु॥ ९॥ रासः कोलाहले ध्याने भाषाशृंगखलकेऽपि च॥

(११६)

मेदिनीकोशः

सचिः

कीडाभेदेच गोपानां वृत्तः पुत्रादिवर्षयोः ॥१०॥ तर्णकेनोरसिकू
बं व्यासो नाविस्तृते सुनौ ॥ शंसावचसि वांच्छायां हंसः स्यान्मान
सौकसि ॥ ११ ॥ निर्लोभनृपविषयवर्के परमात्मनिमत्सरे ॥ योगिभे
देमंत्रभेदेशरीरमरुदंतरे ॥ १२ ॥ तुरंगमप्रभेदेपिहिंसाचौर्यादि
घातयोः ॥ ॥ सत्रिः ॥ ॥ अलसा हंसपद्यां
नापादशोगद्रुभेदयोः ॥ १३ ॥ क्रियामंदेविषयाऽर्चिर्मयूरवशिरव-
योर्नना ॥ अदः परस्मिन्नत्र स्यादभ्यासोऽभ्यसनेऽतिके ॥ १४ ॥ आगो-
ऽपराधे पापे स्यादाभ्यासः पुंसि मिर्वृत्तौ ॥ आख्यायिकापरिच्छेदेचा
शीर्षे मरुद्रुजाम् ॥ १५ ॥ हितस्याशंसने स्त्री स्यादिध्यासः कार्मुके
पुमान् ॥ त्रिषु स्यात्क्षेपके चोक्तच्छासः प्राणनेपि च ॥ १६ ॥ आख्या-
यिकापरिच्छेदे स्यात्प्राणनेपि पुमानयम् ॥ उत्तंसः कर्णभूरेपिशिरि-
रेपि च न स्त्रियाम् ॥ १७ ॥ उषः प्रत्यूषसि कूबं पितृप्रस्वांचयोपिति ॥
पुरोवक्षसि च श्रेष्ठे व्यैनः पापापराधयोः ॥ १८ ॥ ओजो दीप्तावव-
ष्टंभे प्रकाशबलयोरपि ॥ ओक्क आश्रयमात्रे च मंदिरे च न पुंसक-
म् ॥ १९ ॥ कीकसः रुमिजातो स्यात्पुंसि कुस्येन पुंसकम् ॥ चमसो
यज्ञपात्रस्य भेदे स्त्रीपिष्टके स्त्रियाम् ॥ २० ॥ छंदः पद्ये च वेदे च स्वे-
राचाराभिलाषयोः ॥ ज्यायो हृदेति प्रशस्ते ज्योतिरग्नौ दिवाकरे
॥ २१ ॥ पुमान् पुंसकं दृष्टौ स्यान्नक्षत्रप्रकाशयोः ॥ तरो बले च रोगे
च तपो लोकांतरेपि च ॥ २२ ॥ चांद्रायणादौ धर्मेषु मान् शिशिरमा-
ययोः ॥ तमोऽध्वान्ते गुणेशो कूबं बालाविधुंतुदे ॥ २३ ॥ तामसीनि-
शिदुर्गायां तामसोऽसुजगेरवले ॥ तेजो दीप्तौ प्रभावे च स्यात्पराक्र-
मरेतसोः ॥ २४ ॥ धनुः पिबाले नानस्त्रीराशिभेदेशरासने ॥ धनुर्धरे
त्रिषु नभः कूबं व्योम्नि पुमान्यने ॥ २५ ॥ घ्राणश्रावणवर्षसु विस-
तंतो पतद्गृहे ॥ पनसः कंटकिफले कंटके वानरांतरे ॥ २६ ॥ स्त्रि-
यां रोगप्रभेदे स्यात्पयः स्यात्क्षीरनीरयोः ॥ पायसस्तू कूबपुंसो-
श्रीवासपरमान्नयोः ॥ २७ ॥ पुक्कसी कलिकानीत्योः पुक्कसः श्वाप-

चेऽधमे ॥ बीभत्सो नार्जुने क्रूरघृणात्प्रविकृतौ त्रिषु ॥ २८ ॥ भूयां
 स्त्रिषु बहुतरंगुतरर्थे त्वदोऽव्ययम् ॥ मनश्चित्ते मनीषायां महउ
 त्सवतेजसोः ॥ २९ ॥ मानसं सरसि स्वांते रभसो हर्षवेगयोः ॥ रहस्त
 त्वे रते गुह्ये रजः क्लीबं गुणान्तरे ॥ ३० ॥ आर्तवेच परागेच रेणुमावेच ह
 श्यते ॥ राक्षसो यातुधाने स्याच्चंडायां राक्षसी स्मृता ॥ ३१ ॥ रेपाः
 स्यादधमे क्रूरे कृपणेष्वभिधेयवत् ॥ रेतः शुक्रे पारदे च रोदश्च रोद
 सीति च ॥ ३२ ॥ दिवि भूमौ पृथक् स्यात्स होत्स्याप्येतयोस्तथा ॥ लालसौ
 त्कव्यतृष्णातिरेकयाज्जास्तु च द्वयोः ॥ ३३ ॥ वयः पक्षिणि बाल्यादौ
 यो वने च न पुंसकम् ॥ वर्चो न पुंसकं रूपे विज्ञायामपि तेजसि ॥ ३४ ॥
 पुंसि चंद्रस्य तनये बर्हिः पुंसि दुताशने ॥ नस्त्री कृशे वपुः क्लीबं तनौ
 शस्ता कृतावपि ॥ ३५ ॥ वतंसस्तु पुमान्कर्णपूरशेखरयोरपि ॥ बा
 हसो जलनिर्याणो शयालौक्तनिषण्णके ॥ ३६ ॥ वायसो गुरुवृक्षे च
 श्रीवासधांक्षयोः पुमान् ॥ काको दुंबरिकायां च काकमाच्यां च वाय
 सी ॥ ३७ ॥ विह्वानात्मविदिप्राज्ञे पंडिते चाभिधेयवत् ॥ विलासो
 हावभेदे स्याल्लीलायामपि पुंस्ययम् ॥ ३८ ॥ वितंसो बंधनोपाये मृगा
 णां पक्षिणामपि ॥ तेषामपि च विश्वासहेतोः प्रावरणेऽपि च ॥ ३९ ॥ वे
 धाः पुंसि तृषीकेशेषु धेच परमेष्ठिनि ॥ शिरः प्रधाने सेनाग्रेशिखरे
 मस्तकेऽपि च ॥ ४० ॥ श्रीवासो वृकधूपेऽपि पंकजे मधुसूदने ॥ श्रेयो
 मुक्तौ शस्त्रधर्मेऽतिप्रशस्ते च वाच्यवत् ॥ ४१ ॥ श्रेयसी करिष्वप्यल्पा
 ममया पाठयोरपि ॥ सहो बले ज्योतिषि च पुंसि हेमंतमार्गयोः ॥ ४२
 ॥ सरसी विश्वकासारे सरो नीरतडागयोः ॥ स्यात्समासस्तु लिं
 गः संक्षेपे च समर्थने ॥ ४३ ॥ सारसः पक्षिभेदे होः क्लीबंतु सरसीरुहे
 ॥ साहसं तु बलात्कारकृतकार्ये दमेऽपि च ॥ ४४ ॥ स्फुरसस्तु त्रिषु स्वा
 दौ पणोऽशेतु न पुंसकम् ॥ स्त्रीरास्त्रानागमाश्रित्यो तौऽबुवेगइंदि
 ये ॥ ४५ ॥ हविर्होतव्यमात्रे च सर्पिष्यपि न पुंसकम् ॥ ॥ स
 चतुः ॥ ॥ अधिवासो निवासे स्यात्संस्कारे धूपनादिभिः ॥

॥४६॥ अवध्वंसः परित्यागेनिन्दनेयवचूर्णने ॥ अवतंसो नस्त्रियंस्या
 त्कर्णपूरेचशेखरे ॥ ४७॥ अगोकाः पुंसिशरभेपक्षिपंचास्ययोरपि ॥
 उदन्विस्तुभेवाच्यलिंगः पुंसिहुताशने ॥ ४८॥ कलहंसस्तकादंबे
 राजहंसं नृपोत्तमे ॥ कनीयानतियूनिस्यादत्यल्पानुजयोस्त्रिषु ॥ ४९॥
 कुंभीनसः क्रूरसर्पेस्त्रियां लवणमातरि ॥ भवेद्दुनरसः सांद्रेनिर्या
 मेयोरदंबुनि ॥ ५०॥ कर्पूरेपीलुपर्ण्यचसम्यक्सिद्धरसेपिच ॥ चंद्रहा
 सोदशाग्रीवकरबालेऽसिमात्रके ॥ ५१॥ जटायुः पुंसिसंपातेः कनी
 यसिचतुमुलो ॥ अयतामरसंपद्येताम्रकांचनयोरपि ॥ ५२॥ त्रिस्तो
 ताजन्तुकन्यायां स्तोतस्वत्यं रेस्त्रियाम् ॥ दिवोकाश्चदिवोकाश्चपुं
 सिदेवेचचातके ॥ ५३॥ दीर्घायुः शास्त्राली वृक्षवायसेजीवकद्रुमे
 ॥ मार्कंडेयेचपुंसिस्थाश्चिरजीविनिवाच्यवत् ॥ ५४॥ नगोकाः पुंसि
 शरभेपक्षिपंचास्ययोरपि ॥ निश्रेयसंतुकन्याणामोक्षयोः शंकरेपु
 मान् ॥ ५५॥ नीलांजसाप्सरभेदेसरिद्वेदेचवियुति ॥ प्रचेताः पा
 शिनिमुनौनाप्रकृष्टहृदित्रिषु ॥ ५६॥ पुमर्वस्तुर्नासुनिभिद्यजेद्वित्ते
 तुभान्तरे ॥ पौर्णमासः पुमान्यज्ञभेदेस्त्रीपूर्णिमातिथौ ॥ ५७॥ महा
 रसः स्यात्त्वर्जुरे कोशकारकशेरुणोः ॥ मलीमसस्तमलिनेपुष्प
 काशीसलोहयोः ॥ ५८॥ भवेन्माधुरसाद्राक्षामूर्विकादुग्धिकासुच
 ॥ यमस्वसामुदुर्गायां यमुमायामपिस्त्रियाम् ॥ ५९॥ यवीयाननु
 जेपिस्यादतियूनिचवाच्यवत् ॥ रासेरसस्तगोष्ठ्यां स्याद्रासभृंगा
 रयोरपि ॥ ६०॥ रससिद्धिरसावासषष्ठाजागरकेपिच ॥ राजहंसस्त
 कादंबेकलहंसं नृपोत्तमे ॥ ६१॥ वरीयान्योगभिच्छेदवरिष्ठतियू
 निच ॥ विहायाः शकुनेपुंसिगगनेपुन्नपुंसकम् ॥ ६२॥ विभावसुः
 पुमान्मूर्त्येहारभेदेचपावके ॥ स्वः श्रेयसंचकल्याणोपरमात्मनिश
 र्मेणि ॥ ६३॥ अथसर्जरसोवाद्यभांडभेदेचधूणके ॥ सप्तार्चिः पाव
 केपुंसिक्रूरचक्षपितुत्रिषु ॥ ६४॥ साधीयानतिवादेस्यादतिसाधौ
 चवाच्यवत् ॥ सिद्धरसौरसेपुंसिधातुप्रभृतिषुत्रिषु ॥ ६५॥ सुमनीः

हहिः

मेदिनीकोशः

(२०१)

पुष्पमालस्योः स्त्रियां नाधीरदेवयोः॥ समेधास्तस्त्रियां ज्योतिषात्यां
त्रिषुक्तबुद्धिनि॥६६॥ ॥सपंच॥ ॥दिव्यचक्षुः
स्रगंधस्य भेदेनांधेः सलोचने॥ स्यान्नभश्चमसश्चंद्रेवित्रापूपेन्द्रजा
लयोः॥६७॥ हिं गुनिर्यास इत्येष निवेहिं गुरसेपिच॥ ॥
सपट्॥ ॥हिरण्यरेताः पुंसि स्याद्दिवाकरहविर्भुजोः॥६८
॥ ॥ इति सांतवर्गः॥ ॥हैकम्॥ ॥हः
शिवे सलिले शून्ये धारणे मंगलेपिच॥ गगने नकुलीशे चरक्तेना केचव
पर्वते॥१॥ ॥हहिः॥ ॥अहिर्ब्रासुरे सर्पे पुंसी हो
द्यमवांछयोः॥ कुहूः स्त्री कोकिलालापेन छेदु कलदर्शयोः॥२॥ ग्रहो
नुग्रहमिर्बेधग्रहणेषुरणोद्यमे॥ सूर्यादौ पूतनादौ च सैंहिके योप
रागयोः॥३॥ ग्राहो ग्रहेऽवहारे च गुहः पाण्मातुरे गुहा॥ सिंहपुच्छ्यां
च गते च पर्वतादेश्च गच्छरे॥४॥ गृहं गृहाश्च पुंभूम्नि कलत्रेपिच
सघनि॥ नाहस्तबंधने कूटे प्रोहोगजांघ्रिपर्वणोः॥५॥ वाच्यव-
न्निपुणे तर्केषु हं पिच्छे दले स्त्रियाम्॥ बहु स्यान्त्यादिसंख्यासु वि
पुलेष्यभिधेयवत्॥६॥ महीनयंतरे भूयो मह उत्सवतेजसोः॥ अ
थ मोहो न्यलिंगः स्यादविद्यायां च मूर्च्छने॥७॥ लोहोऽस्त्री शस्त्रके
लोहे जौगके सर्वतैजसे॥ बहः स्याद्दृषभस्कंधे वाहे गंधवहेपिच॥
८॥ बाहो भुजेषु माम्मानभेदान् च वृषवायुषु॥ ग्रीहिः सामान्यधा
न्ये स्यादाशुधान्ये तु पुंस्ययम्॥९॥ व्यूहः स्याद्दलविन्यासे निर्माणे
दंतर्कयोः॥ सहो बलेन स्त्रियां स्यात्स्त्रियां तु नखभेषजे॥१०॥ दं
डोत्पलासुद्रपणीकुमारीपृथिवीषु च॥ सिंहः कंदीरवैराशौ सत्तमे
चोत्तरस्थितः॥११॥ सिंही तु कंदकार्ये स्याद्दार्ता कौवासकेपिच॥ स्मे
हः स्यात्पुंसितैलादिरसद्व्ये च सौत्तदे॥१२॥ ॥ हन्निः
॥ ॥ अत्यूहो नालिकायां स्त्री कालकंठरवगेषु मान्॥ आ
ग्रहो नुग्रहासक्त्यो राक्षसेग्रहणेपिच॥१३॥ आरोहस्तवरो हेच
वरारोहा कटावपि॥ आरोहणोगजारो हे दीर्घत्वे च समुच्छ्रये॥१४

उत्साहस्तृद्यमेसूत्रे कटाहः कूर्मकर्परे ॥ द्वीपस्य च प्रभेदे स्यात्तेला
 देः पाकभाजने ॥ १५ ॥ जायमानविषाणाग्रमहिषाशावकेपि च ॥
 कलहं युद्धकाले नारवद्गुकोशे च मंडने ॥ १६ ॥ दातृ ह्येस्तपुमान्काल
 कंठचातकपक्षिणोः ॥ निग्रहो भर्त्सने पि स्यान्मर्यादायां च बंधने ॥
 १७ ॥ निर्व्यूहः शिखरे द्वारे निर्यासे नागदंतके ॥ निर्यूहो बस्तिभेदे स्या
 दूहभून्ये च निश्चिते ॥ १८ ॥ प्रग्राहस्तुलासूत्रे वृषादिप्रग्रहेपि च ॥
 पटहो नासमारंभे आनके पुन्नपुंसकम् ॥ १९ ॥ प्रवहस्तबहिर्या
 ग्रामातरि श्वप्रभेदयोः ॥ प्रग्रहस्तुलासूत्रे बंधानि यमने भुजे ॥ २०
 ॥ हयादिरभ्योरभ्यो च स्ववर्णालुमहीरुहे ॥ प्रचाहस्तप्रवृत्तौ स्याद
 पि स्त्रोतसिवारिणः ॥ २१ ॥ वराहः सूकरे विष्णो मानभेदेऽद्रिमुस्तयोः
 ॥ वाराही मातृभेदे स्याद्विषक्सेनप्रियोषधौ ॥ २२ ॥ राजा ह्येजौ ग
 के क्लीबं राजयोग्येभिर्धेयवत् ॥ विग्रहः कायविस्तारे विभागे तार
 णे स्त्रियाम् ॥ २३ ॥ विदेहः कायभून्ये स्याज्जनकान्वयभूमिपे ॥ वै
 देहीरोचनासीतावणिकूस्त्रीपिप्पलीषु च ॥ २४ ॥ संग्रहो वृहदुदं
 गे ग्रहसंक्षेपयोरपि ॥ स्ववहाशस्त्रक्ये लापणी गोधापदीषु वीणा
 याम् ॥ २५ ॥ रास्नाशे फालिकयोः स्त्रीस्वरवात्वेऽन्यलिंगः स्यात् ॥
 ॥ ॥ हचतुः ॥ ॥ अवग्रहो वृष्टिरोधे प्रतिबं
 धे गजालिके ॥ २६ ॥ अभिग्रहोऽभिग्रहणोऽभियोगेपि च गोरवे ॥
 अवरोहो वतरणे प्यारोहे चलतोद्गमे ॥ २७ ॥ अश्वारोहाऽश्वगंधा
 यां स्त्रियां विष्वक्वाहके ॥ उपनाहो व्रणालेपपिंडे वीणानि बंधने
 ॥ २८ ॥ उपग्रहपुमान्बन्धामुपयोगे लुकूलने ॥ स्याद्गंधवाहानासा
 यां पुल्लिङ्गो मातरि श्वनि ॥ २९ ॥ तनूरुहंतुलोमि स्यात्पत्रे च नपुं
 सकम् ॥ तमोपहः सहस्रांशुमृगांकाजिनवह्निषु ॥ ३० ॥ प्रतिग्रहः
 स्वीकरणे सेन्यपृष्ठे पतद्गुहे ॥ द्विजेभ्यो विधिवद्देयेतद्गुहे च ग्रहांत
 रे ॥ ३१ ॥ परिग्रहः परिजने पत्यां स्वीकारमूलयोः ॥ शापे परिबर्हो
 राजयोग्यद्रव्यपरिच्छदे ॥ ३२ ॥ परीयाहो जलोच्छ्वासे महीमृद्यो-

ग्यवस्तुनि॥ पितामहो विरिंचे स्यात्तातस्य जनकेऽपि च॥ ३३॥ महास
 हासाषपण्यामस्तानेऽपि च योषिति॥ ॥ हंपंच॥ ॥
 प्रपितामह इत्येवंविधोऽपि तृपितामहे॥ ३४॥ ॥ इति ह्यं
 तवर्गः॥ ॥ अथाऽव्ययानि वक्ष्यंते व्यक्तं पूर्वोदितैः क्रमैः
 अकाराद्यंतताचास्मिंस्तस्मादप्यतिरिच्यते॥ १॥ अशब्दः स्यादभावे
 पि स्वल्पार्थप्रतिषेधयोः॥ अनुकंपायांच तथा वास्तु देवत्व न न्वयः॥
 २॥ आः प्रगृह्यं स्मृतौ वाक्येऽनुकंपायांसमुच्चये॥ इभेदे च रूपोक्तौ चा
 पाकरणानु कं पयोः॥ ३॥ ईविवादेऽनु कं पायां लक्ष्यां पुनरनव्ययम्
 ॥ सुसंबंधनरोक्तोऽनु कं पानियोगयोः॥ ४॥ पदपूरणे च पादपूर
 णोऽपि च दृश्यते॥ उवाक्यारंभरक्षाऽनु कं पास्वपि च दृश्यते॥ ५॥ क्र
 शब्दो गार्हणे वाक्ये देवां वायां त्वनव्ययम्॥ क्रवाक्यारंभरक्षायां व
 क्षः स्मृत्योरनव्ययम्॥ ६॥ देवां वायां दनौ चापि भैर वेदनुजे गतौ॥
 लृकारो देवमातायां भुवि कुध्रे च कीर्तितः॥ ७॥ लृकारो देवनाय्यस्या
 न्नाय्यत्वन्यपि मातरि॥ एस्मृतावप्यसूयाऽनु कं पामंत्रणहृतिषु॥ ८
 ऐशब्दो दृश्यते हूतौ स्मृत्यामंत्रणयोरपि॥ ओ संबोधन आह्वाने स्म
 रणे चानु कं पमे॥ ९॥ ओशब्दः कथितो हूतो तथा संबोधनेऽपि च॥ स्त्री
 तु विश्वं भरायां स्यात्पुमांस्तु निस्वने स्मृतः॥ १०॥ ॥ कैकम्॥ ॥
 कुपापे चेषदर्थे च कुत्सायां च निवारणे॥ ॥ कद्भिः॥ ॥
 धिग्भर्त्सने च निंदायां॥ ॥ कत्रिः॥ ॥ मनागप्यस्य
 मंदयोः॥ ११॥ हिंरुक् शब्दो विनार्थे च मध्यार्थेऽपि च दृश्यते॥ ॥
 गद्भिः॥ ॥ अंगसंबोधने हर्षे संगमासूययोरपि॥ १२॥ ॥
 डद्भिः॥ ॥ आद्-सीमायामभिव्यासो क्रियायोगेषु दर्शयोः
 ॥ ॥ चैकम्॥ ॥ चान्वाचये सबाहारेऽप्यन्यो
 न्यार्थेऽसमुच्चये॥ १३॥ पक्षांतरे तथा पादपूरणेऽप्यवधारणे॥ ॥
 चद्भिः॥ ॥ किंचारंभे च साकल्ये प्राक्पूर्वस्मिन्नवांतरे॥
 १४॥ अग्रे प्रभाते तीते च देशोदिकालयोरपि॥ ॥ चत्रिः

तिर्यक्कृतिरोर्थेवक्रेचविहंगादौत्वनव्ययम्॥१५॥ ननुचप्रभदुष्टोक्तोः
 सम्यक्कृदप्रशंसयोः॥ ॥अहिः॥ ॥नअभावे
 निषेधेचस्वरूपार्थेप्यतिक्रमे॥१६॥ ईषदर्थेचसादृश्येतिहिरुद्धतद
 न्ययोः॥ ॥ठहिः॥ ॥सुष्ठुप्रशंसनेपिस्यादत्यर्थेच
 निगद्यते॥१७॥ ॥ठत्रिः॥ ॥अपष्ठुनिरवद्येचशोभ
 नार्थेचदृश्यते॥ ॥णचतुः॥ ॥अंतरेणपदंविद्या
 हिनामध्यार्थयोरपि॥१८॥ ॥तैकम्॥ ॥तुपादपू
 रणेभेदेसमुच्चयेवधारणे॥पक्षांतरेनियोगेचप्रशंसायांविनिग्रहे
 ॥१९॥ ॥तहिः॥ ॥अतिशब्दःप्रशंसायांप्रकर्षेऽलं
 घनेपिच॥नितांतासंप्रतिक्षेपेवाचकोप्येषदर्शितः॥२०॥ अस्तस्या
 दभ्यनुज्ञानेऽप्यसूयापीडयोरपि॥प्रतिक्षेपेप्रशंसायांप्रकर्षेऽलक्षणे
 पिच॥२१॥ असंप्रत्यर्थउद्दिष्टमिति हेतौप्रकाशने॥निदर्शनेप्रकारे
 स्यात्परकृत्यनुकर्षयोः॥२२॥समासौचप्रकरणेऽप्युतात्यर्थेविक
 ल्पयोः॥समुच्चयेवितर्केचप्रभेचपदपूरणे॥२३॥उत्स्यात्प्रभेवित
 र्केचचेतुस्तिस्रप्रशंसयोः॥पक्षांतरेप्यसाकल्येजातुशब्देविगर्हणे
 ॥२४॥कदाचिदर्थेपितथान्येऽविकल्पनिषेधयोः॥प्रतिप्रतिनिधावि
 त्प्रभूतारव्यानाभिसुरव्ययोः॥२५॥मात्रार्थभागवीप्साकलक्षणप्र
 तिदानयोः॥बतामंत्रणसंतोषरवेदानुक्रोशविस्मये॥२६॥स्वस्ति-
 स्यान्गलेपुण्येप्याशंसायामपिक्वचित्॥स्वित्प्रभेचवितर्केचतथे
 वपादपूरणे॥२७॥हंतवाक्यारंभरवेदविषादेहर्षसंभ्रमे॥ ॥
 तत्रिः॥ ॥आरादूरेसमीपेचकञ्चित्कामप्रवेदने॥२८॥
 प्रभेहर्षेमंगलेचकिमुत्प्रभवितर्कयोः॥विकल्पेतिशयेपिस्यात्ताव
 न्मानेवधारणे॥२९॥संभ्रमेचपरिच्छेदेतथाकात्स्न्याधिकारयोः॥
 पश्यतस्यात्प्रशंसायांविस्मयेचनिगद्यते॥३०॥पश्चात्प्रतीच्यांपर
 मेप्यधिकारेपिदृश्यते॥यद्वत्प्रभेवितर्केचयावत्कात्स्न्येवधार
 णे॥३१॥प्रसंसायांपरिच्छेदेमानाधिकारसंभ्रमे॥पक्षांतरेचश

श्वत्स्यादात्मप्रश्नेचमंगले॥३३॥पुणकल्पेसदार्थेचपुनरर्थेचदृश्यते
 ॥सकृत्सहैवकारेस्यात्साक्षात्प्रत्यक्षतुल्ययोः॥३३॥ ॥त
 चतुः॥ ॥अहोबतानुकंपायांस्वेदेसंबोधनेपिच॥पुरस्ता
 त्प्रथमेप्राच्यामग्रतोर्यपुरार्थयोः॥३४॥ ॥अहिः॥ ॥
 अथाथोसंशयेस्यातामधिकारेचमंगले॥विकल्पानंतरप्रश्नका-
 ल्प्यारंभसमुच्चये॥३५॥तथाभ्युपगमेपृष्ठप्रतिवाक्येसमुच्चये॥
 सदृशोनिश्चयेपिस्याद्यथातुल्यार्थमानयोः॥३६॥प्रशंसायां वृथा
 बंधेनिष्कारणे॥ ॥अहिः॥ ॥अन्यथापुनः॥वि
 तथेचापरार्थेचसर्वथाहेतुबादयोः॥३७॥ ॥अहिः॥ ॥
 उत्प्रकाशेविभागेचप्राबल्याऽस्वास्थ्यशक्तिषु॥प्राधान्येबंधनेभा
 वेमोक्षेलाभोर्ध्वकर्मणोः॥३८॥यत्गर्हाहेत्वबधृत्योर्यदिगर्हावि
 कल्पयोः॥ ॥अहिः॥ ॥अधिःस्यादधिकारेचा
 पीश्वरेचनिगद्यते॥३९॥ ॥नैकम्॥ ॥नस्यानिषे
 धोपमयोर्निनिवेशभृशार्थयोः॥नित्यार्थेसंशयक्षेपकोशलोपर
 मेषुच॥४०॥सासीप्याश्रयदानेषुमोक्षांतर्भावबंधने॥राश्यधो
 भावविन्यासेतुवितर्कपमानयोः॥४१॥विकल्पानुनयातीतेप्रश्न
 हेत्वपदेशयोः॥ ॥अहिः॥ ॥अनुहीनेसहार्थे
 चपश्चात्सादृश्ययोरपि॥४२॥लक्षणोत्थंभूतारव्यानभागवीप्सास्व
 लुक्रमे॥आयामेचसमीपेचकित्नुप्रश्नवितर्कयोः॥४३॥चनविस्म
 येसाकल्पेननुशब्दोविनिग्रहे॥अनुप्रश्नेपरकृतावधिकारेचसंभ
 मे॥४४॥आमंत्रणेप्यनुमयेप्रश्नानुज्ञावधारणे॥नानाशब्दोवि
 नार्थेपितथानेकोभयार्थयोः॥४५॥स्थानेतुकरणार्थेस्याद्युक्त-
 सादृश्ययोरपि॥ ॥अहिः॥ ॥अपस्यादप
 रुष्टार्थेवर्जनार्थवियोगयोः॥४६॥विपर्ययेचविकृतौचोर्थेनिर्देश
 हर्षयोः॥अपिसंभाषनाप्रश्नशंकागर्हासमुच्चये॥४७॥तथायु
 क्तपदार्थेपिकामकारक्रियासूच॥उपस्यादधिकार्थेचहीनार्था

(२०६)

मेदिनीकोशः

अव्ययानि

सन्नयोरपि ॥४८॥

॥ भट्टिः ॥

॥ अभीक्ष्णं भूतकथने

चाभिसुरव्याभिलाषयोः ॥

॥ मैकम् ॥

॥ माचारणे

विकल्पे च स्मातीते पादपूरणे ॥४९॥ स्थानांगले परकृता ॥

॥

मट्टिः

वर्मांतिकसहार्थयोः ॥ आम् ज्ञाननिश्चयस्मृत्योरु

मूरोर्बेङ्गीकृतावपि ॥५०॥ प्रभोपि स्याद्वृक्षोक्तौ पृच्छाया मोमुप

क्रमे ॥ प्रणवे चाप्युपगमे चापाकृतौ च मंगले ॥५१॥ कम्पादपूर

णेतोये मस्तके च सरवेऽपि च ॥ किमुकुत्सायां वितर्के च निषेधप्रभ

योरपि ॥५२॥ किमु संभावनायां स्याद्विदर्शे चापि दृश्यते ॥ ना

मकोपेभ्युपगमे विस्मये स्मरणेऽपि च ॥५३॥ संभाव्यकुत्साप्राका

श्यविकल्पेऽपि च दृश्यते ॥ शम् कल्याणे सरवे समुत्तुशोभनार्थ

समर्थयोः ॥५४॥ संगार्थे च प्रहृष्टार्थे सामिनिन्दार्थयोर्मतम् ॥ ह

मूखोक्तावनुनये ह्मस्मृतावप्यपाकृतौ ॥५५॥ अर्थप्रभोऽभ्यनु

ज्ञायां ह्मस्यात्प्रभवितर्कयोः ॥

॥ मन्त्रिः ॥

॥

अलम् भूषणपर्याप्तिवारणेषु निरर्थकं ॥५६॥ शक्तावेवम् प्रका

रे स्यादङ्गीकारे च धारणे ॥ अर्थप्रभो परकृतावपमापृच्छयोरपि

॥५७॥ कथम् हर्षे च गर्हायां प्रकारार्थे च संभ्रमे ॥ प्रभो संभावना

यां च कामम् चानुमतौ स्मृतम् ॥५८॥ प्रकाशे च व्यसूयायां तथा

लुगमनेऽपि च ॥ जोषम् सरवे प्रशंसायां तूष्णीं लंघनयोरपि ॥५९

॥ नूनम् तु निश्चिते तर्के स्मरणे वाक्यपूरणे ॥ परम्नियोगे क्षेमे

च प्राध्वम् नर्मानुकूलयोः ॥६०॥ सत्यम् प्रभोऽभ्युपगमे ॥

मचतुः ॥

॥ वश्यम् नित्यप्रयत्नयोः ॥ अभीक्ष्णम् सुहुर

श्रान्तेशीघ्रप्रकर्षयोरपि ॥६१॥ इदानीम् वाक्यभूषायां संप्रत्यर्थे

च दृश्यते ॥ तद्दिनम् दिनमध्ये स्यात्तथैव प्रतिवासरे ॥६२॥ सां

प्रतन्त्राधुनार्थे स्यादुचितार्थे च दृश्यते ॥

॥ यट्टिः ॥

॥

अयि प्रभानुनययोस्तथा संबोधनेऽपि च ॥६३॥ अये कोऽयि विषा

दे च संभ्रमे स्मरणेऽपि च ॥ दिष्ट्या हर्षमंगले च पश्यशब्दस्तु विस्म

अव्ययानि.

मैदिनीकोशः

(१०७)

ये॥६४॥ प्रशंसायामपितथा यत्रिः समयां
तिकमध्ययोः॥ ॥रैकम्॥ ॥प्रप्रकर्षेगताद्यर्थे
गद्भिः प्यरेप्राकृत्यसूययोः॥६५॥ उर्यूरिचाप्युभौशब्दोवि
स्तारैंगीकृतावपि॥ दुर्निषेधेचदुष्टेचनिर्निर्णयनिषेधयोः॥६६॥ प
रिस्थात्सर्वतोभावेवर्जनेव्याधिशेषयोः॥ इत्थंभूतारव्यानभागवी
प्सालिंगनलक्षणो॥६७॥ दोषारव्यानेनिरसनेपूजाव्याप्त्योश्चभू
षणो॥ पराविमोक्षप्राधान्यप्रातिलोम्येषुधर्षणो॥६८॥ आभिसुरवे
भृशार्थेचविक्रमेचगतौवधे॥ पुरापुराणेनिकटेप्रबंधातीतभाव
िषु॥६९॥ स्वःप्रेत्यव्योम्निनाकेचा॥ ॥रत्रिः॥ ॥
प्यंतःस्वीकारमध्ययोः॥ अंतरापिबिनार्थेस्यान्मध्यार्थनिकटार्थ-
योः॥७०॥ उर्यूर्यूर्यूररिचविस्तारैंगीकृतौत्रयम्॥ नकिर्निषेधो
पमयोःप्रादुःप्राकाश्यइष्यते॥७१॥ संभाव्येचप्रवृत्तौचपुनरप्रथ
मेमतम्॥ अधिकारेचभेदेचतथापक्षांतरेपिच॥७२॥ ॥
लद्भिः॥ ॥किलशब्दस्तुवार्तायांसंभाव्यानुशयार्थयोः॥
रवलुस्याद्वाक्यभूषायांजिज्ञासायांचसांत्वने॥७३॥ वीप्सामाननि
षेधेषु पूरणोपादवाक्ययोः॥ ॥वैकम्॥ ॥वा-
स्याद्विकल्पोपमयोर्वितर्केपादपूरणो॥७४॥ समुच्चयेचविभ्रंभेना
नार्थातीतयोरपि॥ विनिग्रहेनियोगेचतथैवपादपूरणो॥७५॥ नि
श्चयेसहनेहेतावव्याप्तिविनियोगयोः॥ ईषदर्थेपरिभवेऽशब्दाव
लंबनेपिच॥७६॥ विज्ञाने॥ ॥वद्भिः॥ ॥उभेवचौ
पम्येनियोगेवाक्यपूरणो॥ अवधारणेचचारनियोगेचविनिग्रहे
॥७७॥ ॥षद्भिः॥ ॥उषारात्रौमदंतेचदो
षारात्रौचतन्मुरवे॥ मंक्षुशीघ्रेभृशार्थेच॥ ॥षत्रिः॥ ॥
निकषांतिकमध्ययोः॥७८॥ ॥सैकम्॥ ॥स्र-
पूजायांभृशार्थानुमतिरुच्छुसमृद्भिषु॥ ॥सद्भिः॥ ॥
आस्मरणोपाकरणोकोपसंतापयोरपि॥७९॥ ईदुःखभावने

कोपेनिर्निबन्धेचनिश्चये॥ साकल्यातीतयोर्भोस्तु संबोधनविषाद
योः॥८०॥ ॥सविः॥ ॥अंजसाशब्दआख्यात-

स्तत्त्वतूर्णार्थयोरपि॥ तिरोऽतर्होतिर्यगर्थेनाचैस्वेराल्पयोर्मतम्॥

८१॥ पुरोऽग्रेप्रथमेभूयोऽधिकारेचपुनःपुनः॥ मिथोऽन्योन्येर्होर्थे

चशनैःस्वेरेशनैश्चरे॥८२॥ ॥सचतुः॥ ॥अभि

तःशीघ्रसाकल्यसंमुखोभयतोंऽतिके॥ अग्रतःप्रथमेचाग्रेपुर

तःप्रथमाग्रयोः॥८३॥ पूर्वैकःप्रातःकालेस्यान्तथैवगतवासरे॥

॥ ॥हैकम्॥ ॥हःस्यात्संबोधनेपादपूरणेचविनि

ग्रहे॥८४॥ नियोगेचक्षिपायांस्यात्कुत्सायामपिदृश्यते॥ हाविषादे

चशोकेचकुत्सादुःखार्थयोरपि॥८५॥ हिपादपूरणेहेतोर्विशोषेत्

वधारणे॥ प्रश्नहेत्वपदेशेचसंज्ञमासूययोरपि॥८६॥ हीदुःखहे

ताचारव्याताविषादेविस्मयेपिच॥ हेसंबोधनआह्वानेप्यसूया

दौचदृश्यते॥८७॥ हेसंबोधनआह्वानेहोहोशब्दोत्तथैतयोः

॥ ॥हृदिः॥ ॥अहप्रशंसाक्षिपयोर्नियोगे

चविनिग्रहं॥८८॥ अहोधिगर्थेशोकेचकरणार्थविषादयोः

॥संबोधनप्रशंसायांविस्मयेपादपूरणे॥८९॥ असूयायांबितर्के

स्यादाहक्षेपनियोगयोः॥ आहोप्रश्नेविचारेचसहसाकल्य

दृष्यतं॥९०॥ विद्यमानेचसादृश्ययोगपद्यसमृद्धिषु॥ संबन्धे

चतथाहीहीशब्दोविस्मयहास्ययोः॥९१॥ हेहेसंबोधनेहूतौहो

होशब्दस्तथैतयोः॥ ॥हन्तिः॥ ॥अह

हेत्यद्भुतेरवेदेपरिक्लेशप्रकर्षयोः॥९२॥ संबोधनेऽपिचोताहो

प्रतिप्रश्नविचारयोः॥ ॥इत्यव्ययानेकार्थव

र्गः॥ ॥२३७८॥ ॥उत्पलिनीशब्दार्ण

वसंसारवर्तनाममालारव्यान्॥ भागुरिवररुचिशाश्वतबो

पालितरन्तिदेवहरकोषान्॥१॥ अमरशभांकहलायुधगोव

र्धनरभसपालकृतकोषान्॥ रुद्रामरदत्ताजयगंगाधरधर

णिकोषांश्च ॥ हारावत्यभिधानं त्रिकांडशेषं चरत्तमालां च ॥ अपि
बहुदोषं विश्वप्रकाशकोषं च स्तुतिचार्य ॥ ३ ॥ वाग्भटमाधववाच-
स्पतिधर्मव्याहृतारपालारव्यान् ॥ अपि विश्वरूपविक्रमादित्य-
नामलिङ्गानि स्तुतिचार्य ॥ ४ ॥ कात्यायनवामनचंद्रगोमिरचितानि
लिङ्गशास्त्राणि ॥ पाणिनिपदानुशासनपुराणकाव्यादिकं च स्तु-
तिरूप्य ॥ ५ ॥ षट्शतगाथाकोषप्रणयनविरच्यत कौशलेनाय-
म् ॥ मेदिनिकरेण कोषः प्राणकरसूनुनारचितः ॥ ६ ॥
इति मेदिनिहृतानेकार्थकोषः समाप्तः ॥ ॥ शंभो भवतु ॥

॥ इति मेदिनीकोशः समाप्तः ॥

॥ अथ एकाक्षरीकोशः प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अकारो वाक् देवः स्यादाकार-
स्तपिता महः ॥ पूजायामपि मांगल्ये आकारः परिकीर्तितः ॥ १ ॥
इकार उच्यते कामोलक्ष्मीरीकार उच्यते ॥ उकारः शंकरः प्रोक्त-
ऋकारश्चापिलक्षणे ॥ २ ॥ रक्षणे चापि ऋकार ऊकारो ब्रह्मणि
स्मृतः ॥ ऋकारो वेदमाता स्यात् ऋकारो दत्तुजप्रसूः ॥ ३ ॥ लृ-
कारो देवजातीनां माता सद्भिः प्रकीर्तिता ॥ लृकारः स्मर्यते पूर्वैर्ज-
ननीशब्दकोविदैः ॥ ४ ॥ एकार उच्यते विष्णुरेकारः स्यान्महेश्वरः
॥ ओकारस्तभवेद्ब्रह्मा ओंकारो नंत उच्यते ॥ ५ ॥ अं स्याच्च प-
रमं ब्रह्म अः स्याच्चैव महेश्वरः ॥ कः प्रजापतिरुद्दिष्टो कं वाय्व-
नलेषु च ॥ ६ ॥ कश्चात्पनि मयूरे च कः प्रकाश उदाहृतः ॥ कं शिरो-
जलमारव्यातं कं सरवं च प्रकीर्तितम् ॥ ७ ॥ पृथिव्यां कुः समारव्या-
तः कुः शब्देऽपि प्रकीर्तितः ॥ रविर्भोदिये रवमाकाशे रवः स्वर्गेऽपि प्रकी-

र्तितः॥८॥ सामान्ये च तथा शून्ये रवशब्दः परिकीर्तितः॥ गोगणेशः
 समुद्दिष्टो गंधर्धोगः प्रकीर्तितः॥९॥ गंगीतं गा च गाथा स्यात् गो
 श्वधेनुः सरस्वती॥ घा घंटाथ समाख्याता घो घनश्च प्रकीर्तितः॥
 १०॥ घंटी शोहनने धर्मे घुर्धोणा घूर्ध्वनावपि॥ ङः कारो भैरवः ख्या
 तो ङः कारो विषयस्पृहा॥११॥ चश्चंद्रमाः समाख्यातो भास्करे तस्क
 रे मतः॥ निर्मलं छं समाख्यातं तरले छुः प्रकीर्तितः॥१२॥ छेदके
 छः समाख्यातो विद्वद्भिः शब्दकोविदेः॥ जकारो गायने प्रोक्तो ज-
 यने जः प्रकीर्तितः॥१३॥ जेता जश्च प्रकथितः सूरिभिः शब्दशास
 ने॥ रवो झकारः कथितो नष्टे झश्चोच्यते बुधैः॥१४॥ झकारश्च त
 था वायौ ने पथ्ये समुदाहृतः॥ अकारो गायने प्रोक्तो अकारो झझ
 रध्वनौ॥१५॥ टो धरित्र्यां च करके टो ध्वनौ च प्रकीर्तितः॥ ठकारो-
 जनतायां स्यात् टो ध्वनौ च शठेषि च॥१६॥ ठो महेशः समाख्यातो ठ
 श्वशून्ये प्रकीर्तितः॥ ट्टहध्वनौ च ठः प्रोक्तस्तथा चंद्रस्य मंडले॥१७॥
 डकारः शंकरे त्रासे ध्वनौ भीमे निरुच्यते॥ ढकारः कीर्तिता दङ्का
 निर्गुणे निर्धने मतः॥१८॥ णकारः सूकरे ज्ञाने निश्चये निर्णये पि
 च॥ तकारः कीर्तितश्चोरे क्रोडपुच्छप्रकीर्तितः॥१९॥ शिलोच्चये
 थकारः स्यात् थकारो नयरक्षणे॥ दकारो भेकलत्रे च छेदे दाने
 च दातरि॥२०॥ धंधने सधने धः स्यात् द्विधा तरिमनावपि॥ धिषणा
 धीः समाख्याता धुश्चैव भारवित्तयोः॥२१॥ नेता नश्च समाख्याता
 स्तरणौ नः प्रकीर्तितः॥ नकारः सोगते बुद्धौ स्तुतो वृक्षे प्रकीर्तितः
 ॥२२॥ नशब्दः स्वागते बंधौ वृक्षे सूर्ये च कीर्तितः॥ पः कुबेरः समा
 ख्यातः पश्चिमे च प्रकीर्तितः॥२३॥ पवने पः समाख्यातः पः स्यात्पा
 ने च पातरि॥ फफे वाते फकारः स्यात्तथाऽऽह्वाने प्रकीर्तितः॥२४॥ फू
 लकारे पि च फः प्रोक्तस्तथानिष्फलभाषणे॥ बकारो वरुणः प्रोक्तः क
 लशे बः फले पि च॥२५॥ वक्षस्थले च वः प्रोक्तो गदायां समुदाहृ
 तः॥ नक्षत्रे भंबुधाः प्राहुर्भवने भः प्रकीर्तितः॥२६॥ दीप्तिर्भास्या

अभूभूमिर्भीर्भयंकथितंबुधैः॥मःशिवश्चंद्रमावेधामालक्ष्मीचप्र
कीर्तिता॥२७॥माचमातरिमानेचबंधनेमःप्रकीर्तितः॥यशोद्यःक
थितःप्राज्ञैर्यौवायुरितिशब्दितः॥२८॥यानेयातरियस्त्रागेकथितः
शब्दवैदिभिः॥रश्मिरामेऽनिलेवन्हौभूमावपिधनेपिच॥२९॥इंद्रि
येधनरोधेचरुर्भयेचप्रकीर्तितः॥लोदीसौद्यांलश्चभूमौभयेचा
ल्हादनेपिच॥३०॥लोचातेलवणेचस्याल्लीदानेचप्रकीर्तितः॥
लःश्लेषेचाशयेचैवप्रलयेसाधनेपिलः॥३१॥मानसैवरुणेचैवल-
कारःसांत्वनेपिच॥विश्वपक्षीनिगदितोगगनंप्रति कीर्तितं॥३२॥
शंकरंशंकरःश्रेयःशाश्वसीमिनिगद्यते॥शयनेशःसमारब्धातो
हिंसायांशोनिगद्यते॥३३॥षःकीर्तितोबुधैश्चेष्टेष्वगंभीरलोच
ने॥उपसर्गेपशेक्षेचषकारःपरिकीर्तितः॥३४॥स्वःकोपेवरपोस्तः
स्यात्तथाभूलिनीकीर्तितः॥साचलक्ष्मीबुधैःप्रोक्तागोरीसाचसई
श्वरः॥३५॥हूःकोपेवारणेहृश्चतथाभूलीप्रकीर्तितः॥हिःपद्यावर
णेप्रोक्तोहिःस्याद्धेतुवधारणे॥३६॥क्षःक्षेत्रेवक्षसिप्रोक्तोबुधैःक्षः
शब्दशासने॥क्षिःक्षेत्रेक्षत्रक्षेत्रेचनृसिंहेचप्रकीर्तितः॥३७॥आ
गमेभ्योभिधानेभ्योधातुभ्यःशब्दशासनात्॥एवमेकाक्षरेनामा
भिधानंक्रियतेमया॥३८॥

॥३९॥

॥४०॥

इत्येकाक्षरकोशः समाप्तः

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ श्रीवज्रयोगिन्यैनमः॥ भुजगपतिविमुक्त
 स्वच्छनिर्मोकबल्लोविलसितमनुकुर्वन्त्यस्यगंगाप्रवाहः॥ शिरसि
 सरसभास्वन्मालतीदामलक्ष्मीलघयतिहिमगौरःसोस्तुवःसाध्य
 सिध्ये॥१॥ कल्याणसानसमयस्थितयेकवीनां देहांतरं किमपियासु
 जतिप्रसन्ना॥ यस्याः प्रसादपरमाणुरपि प्रतिष्ठाभ्येतिकामपि
 नमामिसरस्वतीताम्॥३॥ निर्मत्सराः स्फुटितमः खलु यं विविच्य
 कर्णे गुणस्य कणमप्यवतंसयंति॥ येषां मनो नरमते परदोषवादे
 ते केचिदेव विरलाभुविसंचरंति॥३॥ मुक्तामयातिमधुरामस्तृणावदा
 तछायाधिरागतरलामलसद्गुणश्रीः॥ साध्वीसतांभजतुकंठमसौ-
 प्रियेव हारावलीविरचितापुरुषोत्तमेन॥४॥ किन्नेव संतिसुधिया
 मभिधानकांशाः किंतु प्रसिद्धविषयव्यवहारभाजः॥ गोष्ठीषु वा
 दपरमो हफलासु कैषां हारावलीनविदधातिविदग्धमानं॥५॥
 एकंतमेव गणयंति परं विदग्धायाच्चां विदग्धमनिमज्जति यस्य
 लोकः॥ गोष्ठीषु यः परमशब्दिकदुर्गमासु दुर्बोधशब्दगतसंशयमु
 च्छिनत्ति॥६॥ आव्याधशब्दतः श्लोकैरर्धैरातलिनात्ततः॥ शब्दाः पादै
 र्विचोद्भूत्याः प्रागनेकार्थतस्ततः॥७॥ ॥ विषमनयनशंकूचंद्र
 मालिर्नगालीदृषभगतिगणेशोरेरिहाणोदृषांकः॥ त्रिपुरदहनशूलि
 स्थाणुरवद्गंगिहिंडिप्रियतमशितिकंठाभर्ग्यकल्याणकंठो॥१६॥ ८
 ॥ शतधामाचतुष्पाणिः पृश्निगर्भो गदाग्रजः॥ गदीकोस्तुभवक्षा
 श्रपांचजन्यधरोच्युत॥८॥ १॥ बैनतेयः पक्षिसिंहः शाल्मली
 हरिचाहनः॥ अमृताहरणस्ताक्ष्यो नागाशनखगेश्वरो॥९॥ १०॥ ख
 गपतंगवियन्मणिभानवो हरिभगेन निदायकराद्रयः॥ किरणमा
 लिविरोचन हेलयोर्दिनमणिस्तरणिश्च दिनप्रणीः॥१५॥११॥ श्रुत
 श्रवांनुजः श्रोत्रो मंदश्छायासुतः शनिः॥ सप्तार्चिर्नलिवसनः पातंगिः

क्रूरलोचनः॥९॥१२॥ दाक्षायणीपतिवलक्षगुपक्षजन्मतुंगीशरात्रि
 मणिदर्शविपत्सुधांगः॥ राजाससुद्रनवनीततमोसुदौमाग्लौरिंदु
 रेणतिलकोहरिरोहिणीशौ॥१६॥१३॥ महामृगःपुष्करदीर्घमारुतो
 विलोमजिह्वोजलकाक्षिसिंधुरौ॥ द्विपायिसूर्पश्रुतिकुम्भिसामजाम
 हामदःपैचकिपद्मिपीलवः॥१४॥१४॥ दर्बीकरोविषधरःश्वसनास
 नोहिश्वर्काफणाभरविषायुधदीर्घपृष्ठाः॥ कुंभीनसद्विरसनोसम
 कोलदंष्ट्रिगोकर्णकुंडलिलतारसनाविषास्यः॥१५॥१५॥ मयास्योप
 कृतंपूर्वमयंचोपकरिष्यति॥ इतियःक्रियतेसंधिःप्रतीहारःस-
 उच्यते॥१॥१६॥ शेषमक्षरमादायप्रतिश्लोकंक्रमेणयत्॥ अन्योन्यं
 पठ्यतेश्लोकःप्रतिमालेतिसामता॥१॥१७॥ नभश्चरोबायुदारु
 र्वनदोगगनध्वजः॥ व्योमधूमोजलमसिःखतमालःपयोधरः॥
 ८॥१८॥ हर्षादुत्सवकालेयदलंकांलंबरादिकम्॥ आकृष्यगृ-
 ह्यतेपूर्णपात्रंपूर्णानकंचतत्॥२॥१९॥ स्मरतेकर्णदेशेषुयच्चदे-
 शीयभाषया॥ दंपत्योर्जल्पितंमंदंमन्मनंतद्विदुर्बुधाः॥१॥२०॥
 यदीयतेतुदेवेभ्योमनोराज्यस्यसिद्धये॥ उपयाचितकंदिव्यदोह-
 दंतद्विदुर्बुधाः॥२॥२१॥ नक्तंनिर्गत्ययत्किंचिच्छुभाशुभकरंवचः
 ॥ श्रूयतेतद्विदुर्धारादैवप्रश्नमुपश्रुतिम्॥२॥२२॥ दृढसूत्रकमि-
 त्माहुरिंदूलंमनीषिणः॥ ग्रीष्महासंवंशकफंवाततूलंमरुध्व-
 जं॥६॥२३॥ दर्शंधनोगृहमणिःस्नेहाशःकज्जलध्वजः॥ जटाज्वालो
 दशाकर्षाकथितोबहुदृश्वभिः॥६॥२४॥ गोमयछत्रिकामाहुर्दिलीरं
 चशिलीध्रकम्॥ उर्व्यंगंचवशारोहंगोलासमपरोविदुः॥६॥२५॥ हि-
 मवान्१ हेमकूटश्च१ निषधो१ मेरु१ रेवच॥ चैत्रः१ कर्णाचि१ शृंगी१ च-
 चंद्रमसः१६॥१३॥ गजस्य१४॥१४॥ सर्पस्य१५॥१५॥ प्रत्युपकारार्थंकृतसमंजसः१॥१६॥
 अंत्याक्षरक्रमेणश्लोकपाठस्य१॥१७॥ मेषस्य८॥१८॥ हर्षेवर्षाद्याकपणस्य२॥१९॥
 दंपत्योःशनेःकथनस्य१॥२०॥ दृष्टार्थदेवेभ्योदीयमानद्रव्यस्य२॥२१॥ आकाशवाण्याः
 २॥२२॥ आकाशउडुयमानसूत्रस्य६॥२३॥ प्रदीपस्य६॥२४॥ गोमयच्छात्रिकायाः६॥२५॥

सतेते वर्षे पर्वताः ॥ २६ ॥ इति श्लोकावधिः ॥ ॥ व्याधो मृगवधा
 जीवो निषादः पुल्कसः पूवः ॥ ५ ॥ बालवायजमिच्छति वैदूर्यमणिमुत्त
 माः ॥ २७ ॥ कालग्रथिः समाः संवत्सासमानोद्युगांसकः ॥ ५ ॥ मासो वर्षा
 शकः श्रामो वर्षागः स्यादहर्गणः ॥ ५ ॥ २८ ॥ सदयोगविधानंतु व्यस्तारं
 १ करिणां विदुः ॥ पृष्ठवंशस्य यन्मांसं तत्पुनः १ तस्य चक्षते ॥ २९ ॥ क
 र्णवेधानिका प्रोक्ता नालिके १ ति विषाणिनाम् ॥ प्रवेष्ट १ मंतः स्वे
 रानां मंदमांसं विदुर्बुधाः ॥ ३० ॥ कुमारभृत्या १ गर्भिण्याः परिचर्या
 भिधीयते ॥ नवोदावस्त्रमानंदपट २ मिच्छति सूरयः ॥ ३१ ॥ कर्णसु
 तो मूलदेवो मूलभद्रः कुलांकुरः ॥ ४ ॥ ज्येष्ठा मूलाय मिच्छति मास
 माषादपूर्वजम् ॥ १ ॥ ३२ ॥ नित्यकर्म समाचारनिष्ठुरत्वे कटुकता १
 बीणानुबंधो धीमद्विरूपनाहो २ ॥ भिधीयते ॥ ३३ ॥ स्यात्पालिका कुंत
 लिका २ दध्यादिच्छेदनीतुया ॥ वैशाखोदधिचारः स्यात्तक्राटः क
 र्षणः ॥ ४ ॥ ३४ ॥ स्यादाषाढभबोभोमो नवार्चिर्गगनोत्सुकः ॥ ४ ॥ पं
 चार्चिश्च विष्ठाजो ज्ञाकांगः प्रहर्षणः ॥ ५ ॥ ३५ ॥ दीदिविर्द्वाशार्चिः
 स्याज्जीवः प्राक्फाल्गुनीभवः ॥ ४ ॥ काव्योदैत्यपुरोधाः स्यात्पोड
 शार्चिर्मयाभवः ॥ ४ ॥ ३६ ॥ उपप्लवो कचः केतुराश्लेषाभव आहिकः
 ॥ ५ ॥ ज्योतीरथोग्रहोधारो ध्रुवउत्तानपादजः ॥ ४ ॥ ३७ ॥ स्वर्भानुग्र
 हकलोलं विदुरभ्रपिशाचकम् ॥ ३ ॥ वनीपकोयाचनकोवसुकीरो
 मुरवंपचः ॥ ४ ॥ ३८ ॥ जायमानविषाणाग्रैकदाहो १ महिषीशिशौ ॥ छेदो
 हस्तेन सस्यानां कटभंग १ उदाहृतः ॥ ३९ ॥ जलत्राजंगमकुटीकावा
 रीमूर्द्धकर्परी ॥ ४ ॥ उष्णवारणमत्कूटश्चक्रांगंचपुटोदजः ॥ ४ ॥ ४० ॥ सुनी
 ससवर्षपर्वतानां प्रत्येकमेकैकं (२६) व्याधस्य ५ वैदूर्यस्य १ (२७) संवत्सरस्य ५ मास
 स्य ५ (३८) करिणां सदयोगविधानस्य १ गजपृष्ठमांसस्य १ (३९) गजकर्णवेधिन्याः १ गज
 दंतमांसस्य १ (३१) गर्भिणीपरिचर्यायाः १ नवोदावस्त्रस्य २ (३२) ग्रामप्रधानदेवतायाः
 ४ ज्येष्ठमासस्य १ (३३) नित्यकर्मशक्ततायाः १ वैशानुबंधस्य २ (३४) दध्यादिच्छेदिन्याः २ द
 धिमंथनदंडस्य ४ (३५) मंगलस्य ४ बुधस्य ५ (३६) बृहस्पतेः ४ शक्रस्य ४ (३७) केतोः ५ ध्रुव
 स्य ४ (३८) राहोः ३ याचकस्य ४ (३९) जानश्रुंगस्य महिषीशिशोः १ हस्तेन सस्यच्छेदस्य १ (३९) ज
 लत्रायाः ४ छत्रस्य ४ (४०)

नीचचिताकुत्सां पर्णादजस होदजौ॥२॥ कारोत्तरश्ववीनाहीप्रहिरंधूर्ज
 लांबिका॥४१॥ जलकूपीजलाहीलीतलकंपुकरिण्यपि॥४॥ असन्ना
 स्तमयः कश्चिदुपधूपित इष्यते॥४२॥ तत्क्षणादित्यमुक्तांतुवदंत्यंगा
 रिणींदिशम्॥ अगारितं१ पलाशानांकलिकानिर्गमोभवेत्॥४३॥ मां
 धारंरक्तचूर्णेतुसिंदूरंरक्तवालुकम्॥४॥ कुसृत्याविभयान्वेषीषा
 र्थिकःसंधिजीविकः॥२॥४४॥ अधश्चरोभवेच्चौरःकुसुमालःकुजंभलः
 ॥४॥ प्रोक्तःकरिकुसंभस्तनागकंसरचूर्णके॥२॥४५॥ वर्बरंवर्बरीकंच
 वर्बरीत्यपिचेष्यते॥३॥ अभावात्स्त्रीपरित्यागस्तरगग्रहचर्यके॥४६॥
 यमिनांयद्रतंगोप्येतत्तवंजनतरंविदुः॥१॥ स्यादाचामनकःप्रोठःकट
 कोलपतद्ब्रह्म॥४॥४७॥ मेलामंदामसिमणिमसिधानीमसिप्रसूः५
 बालोपरीतंलुविदुःपंचावटसुरस्कटं॥३॥४८॥ नारीणांमंडलीनृत्यं
 धाहलीषकंविदुः॥ मारीचोयाजकगजोराजहस्तीमदोत्कटः॥४९॥ अ
 लंकारस्तवर्णयत्तच्छृंगीकनकं१मत्तं॥ रतिलक्षंनिधुवनंसंयोजन३
 मितिसमृतं॥५०॥ जीमूतकुटकुट्टीरकुट्टाराःकंदराकरः॥४॥ उद्देशीगंड
 कूपस्तपर्वतस्थाभिधीयते॥५१॥ वासिताधेनुकाचैववशाचकरिणी
 १मता॥ ब्रह्माग्रभूःकतुपशःसिंहविक्रांतवाजिनौ॥४॥५२॥ समुद्रगा
 निर्झरिणीतलोदाजंवालिनीशैवलिनीतरंगिणी॥ विपाठकादंब
 कपत्रवाहाःपत्रीरवगोवीरतरोस्त्रकंदकः॥७॥५३॥ वर्णदूतःस्वस्तिमुखोले

सुनिचिताकुत्साः२ कूपस्य४(४१) पुकरिण्याः४ आसन्नास्तमयस्य१(४२) तत्क्ष
 णादित्यमुक्तदिशः१ पलाशकलिकायाः१(४३) सिंदूरस्य४ पिशुनस्य२(४४)
 दिवाचौरस्य२ नागकंसरचूर्णस्य२(४५) वर्बरस्य३ अभावात्स्त्रीपरित्यागस्य
 १(४६) यतीनांगोप्यमेथुनस्य१ पतद्ब्रह्मस्य४(४७) मसिधाम्नाः५ बालकपरिधा
 नवस्त्रस्य३(४८) स्त्रीनृत्यस्य१ राजहस्तिनः४(४९) अलंकारस्तवर्णस्य१
 मेथुनस्य३(५०) पर्वतस्य४ पर्वतोच्चस्थलस्य१(५१) हस्तिन्याः४ अश्वस्य
 ४(५२) नद्याः६ शरस्य७(५३)

रवोवाचिकहारकः॥४॥लेखोनिबध्यतेयेनतत्रकाचनकाभिधा॥१॥
 ५४॥क्षाराच्छंमाणिसंथंनविदुःसिंधूपलंबुधाः॥३॥पिशितंपल्लं
 मांसंक्रव्यमाभिषसुह्रुसं॥६॥५५॥पारावारमहाकच्छोमहीप्राची
 रदारदो॥४॥जिह्वादरःकीकशास्यश्चक्षुमत्तरुशायिनो॥४॥५६॥इं
 द्रक्रीडासरःप्राज्ञैर्नदीसरइतिस्मृतम्॥५७॥धूमोर्णापतिरुद्दिष्टोय
 मोमहिषवाहनः॥३॥५८॥पयोधनोमेघकफोयनोफलोमेघास्थिवी
 जोदकतोयहिंसाः॥६॥शंपाचिराभाचपलाछटाभान्हादिन्यधीरा-
 घनवल्लिकाच॥७॥५९॥पादालिंदीतरंडानोस्तरणिस्तारणिस्त
 रिः॥६॥किलाटःशोधितक्षीरपिंडःसूरिभिरिष्यते॥५९॥कालाय
 समयस्तीक्ष्णगिरिसारंचशस्तकम्॥५॥हय्यंगवीनंसरजंमंथजं
 चकलंबुटं॥४॥६०॥एकंशफाग्निकंबंधमाहुर्दामांचलंबुधाः॥वे
 त्तास्त्रीपुंसयोश्चिन्हंसासुद्रिक१उदाहृतः॥६१॥तितिलीकाऽस्थि
 भिर्यूतक्रीडायांचुंचुलिर्भवेत्॥बक्राललाटगास्तिस्त्रोभस्मरेखा
 स्त्रिपुंड्रकम्॥३॥६२॥हालाकामालिकामंडाधीरास्यान्मदनीच
 माध्वीच॥६॥आहुश्चषकंतुपानपात्रंपारीमप्यनुतर्पणंकवी
 द्रोः॥६६॥कुसंभःकरकश्चेत्यसुरवःकमंडलुः४स्मृतः॥असहा
 योनर्तकश्चतालावचर१इष्यते॥६४॥कथितःकौमुदीवृक्षोदीप
 वृक्षःशिरवातरुः॥३॥कोजागरेतथासद्भिःकौमुदीचार२इष्यते६५

तिरवनपत्रस्य ५ पत्रीबंधनस्य १ (५४) सैंधवल्लवणस्य ३ मांसस्य ६
 (५५) समुद्रस्य ४ पक्षिणः ४ (५६) इंद्रक्रीडासरसः १ यमस्य ३ (५७)
 मेघप्रस्तरस्य ६ वियुतः ७ (५८) नौकायाः ६ शोधितक्षीरपिंडस्य
 २ (५९) लोहस्य ५ नचनीतस्य ४ (६०) एकस्वरयुक्तचरणबंधनस्य
 ३ स्त्रीपुरुषचिन्हकेतुः १ (६१) अस्थिसिंघूतक्रीडायाः २ ललाटस्थ
 भस्मरेखायाः ३ (६२) सुरायाः ६ पानपात्रस्य ४ (६३) कमंडलोः ४ अ
 सहायनर्तकस्य १ (६४) दीपवृक्षस्य ३ कोजागरायाः २ (६५)

समुद्रगृहमित्याहुर्जलयंत्रनिकेतनं॥१॥प्रेतादिभिर्गृहीतोयःस
 आविष्टोऽभ्रमन्वहिः॥६६॥हिममिन्द्राग्निधूमश्चरवबाष्पोरजनीज
 लं॥१॥येशिवायतनोत्सृष्टास्तेसंध्यावल्योऽवृषाः॥६७॥विषाक्तास्त्र
 हतस्याहुःपशोर्मोसंतुगृजनं॥१॥धूमिकाधूममहिर्पाहिमश्रुतिःकुहे
 लिका॥१॥६८॥पोताच्छादनमाहुस्तवरकमथवस्त्रकुट्टिमैकैवयः
 तंत्रविमुक्तवासानिष्प्रवणिनिष्प्रवाणि॥६९॥महाघोषक्रयारोहं
 हृदपण्याजिरंश्विदुः॥बहुमानुषसंकीर्णनिर्घटंचकरांगणम्॥१॥७०
 ॥शालभंजीदारुगर्भाकुरंटीदारुपुत्रिका॥१॥कादंबिनीनवोमे
 घःकालीस्यात्कालिका३पिच॥७१॥कोशध्वनिःकोशतालोदक्का-
 विजयमद्वलः॥स्यान्वतिपत्तिःपटहोलंपापटह३इत्यपि॥७२॥कु
 कूलंकायकलनंतनुत्रंदंशनंविदुः॥शिरस्त्रंशीर्षरक्षंश्चशीर्षण्यं
 शीर्षकं४चतत्॥७३॥स्याज्जालिकालोहमयीजालप्रायांगरक्षि
 णी॥२॥पन्नंघ्रीपादविरजाःकोशीपादरथा४भवेत्॥७४॥रुच
 कंलवणंक्षारंतीक्ष्णंजलरसं३विदुः॥ज्योतिर्बीजंचरवद्योतंध्यां
 तोन्वेषंतमोमणिः॥१॥७५॥जलभूकरजलजिह्वोजलकंदकवर्षादौ
 तथानके॥५॥जलनकुलजलविडालौनीराखुजलप्लुवाबुदे॥५॥७६शि
 शुमारोजलकपिश्चपलांगोऽसिपुच्छकः॥ग्राहोजलकिराटश्चनक्राजो
 जलादकः॥१॥७७॥मृतकान्तकश्चभीरुर्हृकधूर्तशयालुवंचकाभरु

जलयंत्रार्थगृहस्य २ प्रेतादिगृहीतस्य १ (६६) हिमस्य ४ शिवालयो-
 त्सृष्टवृषस्य १ (६७) विषाक्तास्त्राहतपशोर्मोसस्य १ कुहेलिकाया
 ४ (३६) पोताच्छादनस्य ३ तंत्रविमुक्तवाससः १ (६९) हृदस्य ४ ब
 हुनरसंकीर्णहृदस्य २ (७०) काष्ठपुत्रलिकायाः ४ नूतनमेघजाल
 स्य ३ (७१) दक्कायाः ४ पटहस्य ३ (७२) वस्त्रांगरक्षिण्याः ४ शिरस्त्रा
 णस्य ४ (७३) लोहवर्मणः २ उपानहः ४ (७४) क्षारलवणस्य ३ रवद्यो
 तस्य ४ (७५) नकस्य ५ उदस्य ५ (७६) शिशुमारस्य ४ ग्राहस्य ४ (७७)

जः॥७॥शालामृगोस्थिभक्षोग्राममृगोमंडलः कपिलः॥५॥७॥उ
ल्कामुखीशृगालायादीसजिह्वेतिसामता॥स्कंधवाहस्तशंकश्चभृ
गीगोरक्षधूर्तिलः॥५॥७॥हरेवः कासरश्चैवरक्षाक्षःसेरिभक्षस्तथा॥
रोमशोबहुरोमास्यादरण्यपृथुदरः॥४॥८॥इडिकुस्तबालवात्या
वनच्छागोतिरोमशः॥४॥वरणोधूमशूकः स्यादुष्टःशृंगवलकस्तथा॥
८॥चक्रमुखः सचिरोमाचराहःस्थूलनासिकः॥४॥कंठीरवस्त
पारीद्रः केसरीगजमाचलः॥४॥८॥नेत्रपिंडोदृषाहारोमेनादः
कुंदमक्षस्मृतः॥गंधाखुर्गंधनकुलशृंगुःपुंष्टपुच्यते॥८॥३॥श्रो
णोरिष्टोनालिजंघआत्मघोषस्तमोद्गलिः॥५॥गोभंडीरःपंककी
रोहापुत्रीराजभट्टिका॥४॥८॥गंगाचिल्लीतुदेवद्वीविश्वकाजल
कुक्कुटी॥४॥बिट्सारिकातुकुणपीगोरादीगोकिराटिका॥४॥८॥
मृगेंद्रचटकोद्यातिपक्षीग्राहकमारको॥कुलालंकुक्कुटं प्राहुःकु
कुभं कुहकस्वरं॥४॥८॥कर्कराक्षः कलाटीनःखंजलरवस्तरवं
जनः॥४॥प्रासादकुक्कुटोद्गलकंठोगृहकपोतकः॥३॥८॥ध्वाक्ष
पुष्टःकलकंठोमधुकंठःकुहमुखः॥४॥झंपाशीमत्सरं कः स्याज्जलम
दुर्मणीचकः॥४॥८॥कलबिंकश्चित्रपृष्ठोगृहनीडोदृषायणः॥४॥
बरंटाचित्रपादाचित्रनेत्राचसारिका॥४॥८॥मयूरचटकोदक्षःरुक
वाकुर्निशाकरः॥४॥शतपत्रःसितापोगःप्रचलाकीचचंद्रकी॥४॥९०

शृगालस्य ७ शूनः ५१७८१ उल्कामुखीशृगाल्याः १ शकटादिवाहक
दृषभस्य ५१७९ महिषस्य ४ मेघस्य ४८०० बृहद्वाहनस्य ४ उष्ट्रस्य
४८०१ वराहस्य ४ सिंहस्य ४८०२ बिडालस्य ४ कुंक्षुंदर्याः ४८०३ द
ग्यकाकस्य ५ हापुत्रारव्यपक्षिणः ४८०४ गंगाचिल्याः ४ बिट्सारिका-
याः ४८०५ श्येनस्य ४ वनकुक्कुटस्य ४८०६ खंजरीटस्य ४ कपोतस्य ३
८०७ कोकिलस्य ४ मत्सरंगस्य ४८०८ कलबिंकस्य ४ सारिकायाः ४
८०९ ग्रामकुक्कुटस्य ४ मयूरस्य ४८१०

किसलयमपितरुरागंविदुर्लतायाचकंप्रवालंच॥४॥कंदकसंज्ञा
 स्तरुनखसिताग्रदलसूचिसंकिलद्रुमराः॥५॥९१॥द्रोणीदलःसूचि
 पुष्पाजंबूलःककचच्छदः॥४॥मंडातिष्यफलाधात्रीवल्यापंचरसा
 शिवा॥६॥९२॥सहस्रवीर्याविरजाभार्गवीमंडलीरुहा॥५॥प्रहर्षिणी
 निशाक्चलसागंधपलाशिका॥४॥९३॥मृदुपुष्पःशूकतरुःशिरीषो
 विषनाशनः॥४॥वराहकालीकथितःसूर्यावर्तस्तृशाब्दिकैः॥९४॥
 वज्रबलस्थिसंहारोहस्तिशंडीवनालिका॥४॥वनतिक्तस्त्रियां
 प्रीष्मातिरीटःपक्षस्कंदरः॥३॥९५॥मधुपुष्पोमधूकश्चगुडपुष्पो
 मधुद्रुमः॥४॥वृत्तपुष्पःप्रावृषेण्योहारिद्रुस्तृहलिप्रियः॥४॥९६॥ए
 लात्तचिसुगंधान्पुटिकाचर्मसंभवा॥४॥कूष्माण्डकःपुष्पफलोघन
 वासश्चवेष्टकः॥४॥९७॥वेषणःकासमर्द्दश्चपत्रोपस्करइत्यपि॥
 ओकोदशालीप्राचीरमोघोलिरवहालिका॥५॥९८॥कल्पवर्तःप्रा
 तराशःप्रातर्भोजनेमिष्यते॥शृगालिकाचडिंबंचडमरंविद्रवो
 पिच॥९९॥स्कंधफलःस्वत्तुंगश्चनारिकेलःपटोदकः॥४॥गुडदा
 रुर्मधुत्वणमसिपत्रोमहारसः॥४॥१००॥आरजाकुलोमहाकंदोमूलको
 हस्तिदंतकः॥४॥क्षुद्ररसातिक्तगुंजासरयाविद्रुपर्कटी॥४॥१०१॥क्षुद्रप
 राचचांगेरीक्षद्राम्लाचाम्ललोणिका॥४॥प्राचीनामलकंरक्तंबदराम
 लकंइत्या॥४॥पिष्टसौरभमेकांगंश्रीरवंडंमालयंविदुः॥मृगनाभि

नूतमपल्लवस्य ४ वृक्षकंदकस्य ६ (९१) केतकस्य ४ धान्याः ६ (९२) दू
 र्वायाः ५ गंधपलाशिकायाः ४ (९३) शिरीषस्य ४ सूर्यावर्तस्य २ (९४) अ
 स्थिसंहारस्य ४ लोध्रस्य ३ (९५) मधूकवृक्षस्य ४ कदंबस्य ४ (९६) ए
 लायाः ४ कूष्माण्डस्य ४ (९७) कासमर्द्दस्य ३ भित्तेः ५ (९८) प्रातर्भो
 जनस्य ३ भीत्यापलायनस्य ४ (९९) नारिकेलस्य ४ इक्षोः ४ (१००)
 मूलस्य ४ करंजस्य ४ (१०१) आम्ललोणिकायाः ४ प्राचीनामलकस्य
 ३ (१०२) श्रीरवंडस्य ४ (१०३)

मृगमदोगंधशेखर ३मित्यपि ॥३॥सिताम्रंतरु सारंच वेरकरस
केसरं ॥४॥कालेयवंशकंजोंगकालीयंवरचंदनं ॥५॥४॥तृणसारामृ
त्फलारंभाचकदली ४भवेत् ॥ऊर्ध्वसितः परारुस्यात्तथाराजपटो
लकः ॥३५॥कुंकुमपीतकावेरंधुसृणंकुसुमात्मकं ॥४॥अरकोजल
केशश्चकावारंशैवलं ४विदुः ॥६॥उन्मत्तः काहलापुष्पो बृहत्पादलि
घांटिकौ ॥४॥किंशुकः करकः पर्णीलाक्षा वृक्षः सुमीरवः ॥४॥७॥अ
मंडपंचांगुलवर्धमानागंधर्वहस्तस्त्रिपुटीफल ५श्च ॥रेणुः सतील
स्त्रुणकेतुमृत्युर्बीजौ किलाटीचततः सपर्व ॥६॥८॥कचमालोम
रुद्राहो धूमोमंभः शिखिध्वजः ॥५॥शाखानगर १ माहुस्तद्यदय
र्णपुरांतरम् ॥९॥आहुर्जलकरं कश्चजलजं सूचिकामुरवं ॥३॥उ
पजिह्विकोत्पादिकाचवदिरुद्देहिकादिवी ॥५॥१०॥शुल्बमोदुंबरं
रक्तं म्लेच्छास्यं ताम्रकं ५विदुः ॥दुर्नामा दीर्घकोषी स्यात्पंकशक्तिः
सितालिका ॥४॥११॥आकाशमूलीकुतृणंकुंभिकाजलबल्कलम् ॥
४॥शंबूकोजलटिंबः स्यादुश्चरः पंकमंडुकः ॥४॥१२॥आटीलकं
१ तर्णकानां स्थलीसक्नीडनं मतम् ॥यष्टिः शब्दवती धीरैः खे
खीरक १ इति स्मृता ॥१३॥लेखात्रयांकितं भालं त्रिपताकं १ विदु
र्बुधाः ॥अर्थचंद्रं कर्करं टं विदुरंगुलितोरणम् ॥३॥१४॥सिद्धजलंच
गृहाम्लमवंतिसोमंतुषोदकं शक्तं ॥५॥नगनाटकनिर्ग्रथकभदंत

कस्तूर्याः ३ (१०३) कर्पूरस्य ४ अगुरु इति ख्यातस्य ५ (४) कदल्याः
४ पटोलस्य ३ (५) कुंकुमस्य ४ शैवलस्य ४ (६) धुस्तरस्य ४ पला
शस्य ४ (७) एरंडस्य ५ वंशस्य ६ (८) धूमस्य ५ नगरांतिकपुरस्य
१ (९) शंखस्य ३ उपजिह्विकायाः ५ (१०) ताम्रस्य ५ पंकशक्तेः
४ (११) कुंभिकायाः ४ शंबूकस्य ४ (१२) तर्णकक्नीडनस्य १ शब्द
वतीयस्याः १ (१३) लेखात्रयांकितभालस्य १ गलेहस्ताधानस्य ३
(१४) कांजिकस्य ५

दिगंबरकानग्ने॥५॥१५॥ करपात्रंजलक्रीडाव्यात्युक्षीकरपत्रिका ४
 शराणांपत्ररचनापत्रणा १परिकीर्तिता॥१६॥ पंचभद्राहया १
 स्तेयेपंचस्वंगेषुपुष्टिताः॥यश्चारकोमुद्रभुजांसस्याहलुभपाल
 कः॥१॥१७॥निगालस्थोयआवर्तःसहिदेवमणिः१स्मृतः॥तथाव
 क्षसिवाहस्यश्रीवृक्षक१उदाहृतः॥१८॥बंधःपलाशपत्राणां-
 शीर्षेपत्रपिशाचिका॥१॥॥सुवसंतक१शब्देनउच्यतेमदनोत्स
 वः॥१९॥ कर्वटं१द्विशतग्राममध्येग्राममनोहरम्॥ तथाचतुःश-
 तग्राममध्येद्रोणसुरवं१विदुः॥२०॥यद्यात्रामंगलंसामतदप्रतिर
 थं१विदुः॥शालाप्रासादशिरवरचंद्रशालेति१कीर्तिता२१॥ ॥
 इत्यर्धश्लोकावधिः॥ ॥तलिनंतुच्छ२मित्याहुर्गृहाम्भागृ
 हकच्छपः॥स्वसंचारिपुरंसौधं१रथ्यापांशुकुली२भवेत्॥एकं
 नटःस्यात्कथको२भंडश्चाटुपटुःस्मृतः॥मक्षिकाभस्मराली२स्या
 त्पांशुरोदंशकः२स्मृतः॥२३॥देवोद्यानंतुवैभ्राजं२दीपालीदी
 पभृंरवला॥२॥सुकुमारपिसोमालं२विषमस्थपुटं२विदुः॥२४
 द्रुणहःखड्गपिधानं२सारिणीचप्रणालिका॥२॥यज्ञस्थानंयज्ञ
 वाद२स्तृष्णाधनपिशाचिका॥२॥२५॥स्मृताबाल्वंगिरिर्वारुः२स्कु

दिगंबरयोगिनः ५(१५) जलक्रीडायाः ४ शरपत्ररचनायाः १(१६) पं
 चकल्याणघोटकस्य १ अश्वचारकस्य १(१७) अश्वगलोद्देशस्था
 वर्तस्य १ अश्ववक्षःस्थावर्तस्य १(१८) पलाशपत्राणांशीर्षेबंधस्य १ म
 दनोत्सवस्य २(१९) द्विशतग्राममध्यग्रामस्य १ चतुःशतग्राममध्यग्रा
 मस्य १(२०) यात्राकालेसामवेदपाठस्य १ प्रासादशिरवरस्थशाला
 याः १(२१) तुच्छस्य २ पेषणशिलायाः २ सौधस्य १ राजमार्गस्य २
 (२२) कथकस्य २ भंडस्य २ मक्षिकायाः २ दंशस्य २(२३) देवोद्यान
 स्य २ दीपावल्याः २ सुकुमारस्य २ विषमस्य २(२४) खड्गपिधानस्य
 २ जलनिर्गममार्गस्य २ यज्ञस्थानस्य २ लोभस्य २(२५) इर्वारोः २(२६)

दिरिर्वीरुशक्तिका ॥२॥ नाटान्मस्तिमिषः सेतुः ३ कोमासिका तुजा
लिका ॥२॥२६॥ पुंजातुकः फलेलांकु २ स्तृणताधनु २ रिष्यते ॥ के
रातो दोर्ग्रहक्षामाः ३ सिंघाणं काचभाजनं ॥२॥२७॥ दर्वदोदंडवा
दी २ स्यात्स्तेनः शंकि कवर्णकः ॥२॥ प्रारब्धिः करिबंध २ स्यात्क
ष्टस्थानं तु वारकम् ॥२॥२८॥ भोगावली बंदिपाठः २ सेतुः पूरणपि
डलो ॥३॥ देवद्रोणी देवयात्रा २ श्रूना धोजिहिका २ मता ॥२९॥ पा-
लिः समुत्थितश्चाशु २ मरुंडोच्चललाटिका ॥२॥ राका १ दृष्टरजाः क
न्यापोटा १ स्त्री पुंसलक्षणा ॥३॥ महत्तरोग्रामकूटो २ मर्मरो १ व्य
क्तनिःस्वनः ॥ शिवालयाः पितृवनं २ चिताकाष्ठमर्थाचितिः ॥१॥३॥ क
र्णवंशो भवेन्नंचः २ श्रीग्रहः शकुनिप्रपा ॥२॥ तांबूलदो वागुलिकः
२ सुरभिः फाल्गुनानुजः ॥२॥३॥ तांबूलरागो मसुर २ स्तरुवारिः कृपा
णकः ॥२॥ स्वागतं कुशलप्रश्न २ समीची वंदनो मता ॥३॥ ससु
द्रुः संपुटो २ ज्ञेयो हयस्कंधो हयच्छदा ॥२॥ पिंडारो महिषीपाल
२ मसूरे च गभोलिकः ॥२॥३४॥ काहली तरुणी २ प्रोक्ता छुरातुक
थितासुधा २ कांपिलिकारोचनिका २ कालिका वस्कराटिका ॥२॥३५॥

स्फुटेः २ नाटान्मस्य ३ जालिकायाः २ (२६) जीवनहृक्षस्य २ धनुषः २
बलवत्पुरुषस्य ३ काचभाजनस्य २ (२७) दंडवादिनः २ चौरस्य २
गजबंधनस्तंभस्य २ कष्टस्थानस्य २ (२८) बंदिपाठस्य २ सेतोः ३ देवया
त्रायाः २ उल्लूखलादिपंचश्रूनायाः २ (२९) सप्तश्रुत्रियाः २ उच्चश्रू-
त्रियाः २ दृष्टरजः कन्यायाः १ पुंसलक्षणायाः १ (३०) महत्तरस्य २
अव्यक्तशब्दस्य १ आशानस्य २ चितायाः ३ (३१) मंचस्य २ पक्षिणः
पानीयशालायाः २ वसंतकालस्य २ तांबूलदातुः २ (३२) तांबूल
रागस्य २ खड्गस्य २ कुशलप्रश्नस्य २ स्तुतेः २ (३३) संपुटस्य २ हय
स्कंधस्य २ महिषीपालस्य २ बृहन्मसूरस्य २ (३४) तरुण्याः २ लेप
नद्रव्यस्य २ रोचनिकायाः २ वृश्चिकायाः २ (३५)

पादावधिः

हारावली.

(२२३)

कालिकाक्षीरकीटः २ स्यात्खंडपालस्तरवांडिकः ॥२॥ पांशुरः पीठस्य
पी २ स्यादुल्लोरोमशः २ स्मृतः ॥३६॥ पूगपात्रेफरुवकं २ कबंधोरुं
२ मुच्यते ॥ तूलिकास्यान्नवतिका २ स्यान्नमालस्य २ मुच्यते ॥३७॥ भा
जनेकमठप्रोक्तं पुण्यश्लोकोनलो २ मतः ॥ गौरवेप्रतिपत्तिः २ स्यान्
हारिः पथिकसंहतिः ॥२३८॥ यामकिन्यपियामिस्त्री २ हाफिकाचो
पपुष्पिका ॥२॥ वातपुत्रेविटधरो ३ निर्माल्यं निर्मलं २ मतं ॥३९॥ इंड्रा
सनेमतायुंजा २ गुलुंचो गच्छको २ मतः ॥ भोगावासोवासगृहं २ मेंठो
हस्तिपकः २ स्मृतः ॥४०॥ मायुः पलाग्निः पललं ३ ज्वरः स्यात्तर्जनी
मंत्रंधमिरामयश्च ॥४॥ तृप्तिश्च सौहित्यसुदंतिका ३ स्यात्सुत्सारि
काभोगपिशाचिका ३ च ॥४१॥ मोगोजलवरंदः २ स्यात्कणाकुंभीरम
क्षिका ॥२॥ बहलं वार्बटः पोत ३ स्तरालुश्चाहिपुत्रकः ॥२॥४२॥ काह
लस्तमहानादो २ मार्दंगं पत्तनं २ विदुः ॥ स्यादरिन्नं नरिरथः २ पात्रपा
लस्तलाधदः ॥२॥४३॥ काकिनीपणतुर्यो १ ज्वलदंगारउल्मु
कम् ॥१॥ अयानंचस्वभावः २ स्यान्मंजिकावारसंदरी ॥२॥४४॥ नील
मणिर्मसारः २ स्यादुंजापाठहिका २ मता ॥ भार्यापाणिगृहीती २ चतुकूलं

क्षीरकीटस्य २ मोदकस्य २ खंजनघोटकस्य २ बहुरोमयुक्तस्य २
(३६) पूगपात्रस्य २ कबंधस्य २ चित्रलेखिन्याः २ आलसस्य २
(३७) पात्रस्य २ नलराज्ञः २ गौरवस्य २ पथिकश्रेण्याः २ (३८) यामि
कस्त्रियाः २ जंभायाः २ महाधूर्तस्य ३ निर्माल्यस्य २ (३९) गांजेतिप्र
सिद्धस्य २ गुलुंचस्य २ वासगृहस्य २ हस्तिपकस्य २ (४०) पित्तस्य
३ अंत्रस्य ४ तृप्तेः ३ क्षुधायाः ३ (४१) जलवसंतरास्य व्रणस्य २ कुं
भीरमक्षिकायाः २ पोतस्य ३ नौकाजलोत्सारकस्य २ (४२) बह
लदंकायाः २ मृदंगस्य २ अरिन्नस्य २ तुलाधदस्य २ (४३) पणान्तुर्यो
शस्य १ ज्वलदंगारस्य १ स्वभावस्य २ वैश्यायाः २ (४४) नीलमणेः
२ गुंजायाः २ भार्यायाः २ (४५)

क्षौम २ मुच्यते ॥ ४५ ॥ ग्रंथस्य निर्मितो शय्या १ वधूटी वधुटीजनी ॥
 २ ॥ वंदिचौरोमाचलः २ स्यात्कुंभिलः संधिहारकः ॥ २ ॥ ४६ ॥ अभ्रसु १
 स्वप्ननागस्य कुसुदस्य तु पिंगला ॥ १ ॥ अनंगा १ वामनस्य स्यादंजन
 स्यांजनाति ॥ १ ॥ ४७ ॥ कपिला पुंडरीकस्यानुपमा १ सुप्रतीकस्या ॥ शेष
 स्यताम्रकणी १ चशुभ्रदंती १ सार्वभौमस्य ४ ॥ ८ ॥ सेवचाटुक्तिरालोके
 २ मठोगंजीरथः २ स्मृतः ॥ चिपिटो धान्यचमसः २ रवानि कौलाजउत्तु
 षो ॥ ४९ ॥ अभ्यासोगुणनीयः २ स्यान्मादिः पत्रशिरा २ मता ॥ भौतो देव
 लकः रघ्यातः रवेटकं वस्तुनंदके ॥ २ ॥ ५० ॥ पुरंदरातु सरला २ कावेरी
 चार्द्धजान्धर्वा ॥ २ ॥ कौमुदः कार्तिकमासः २ सौभिकस्त्विंद्रजालि
 कः ॥ २ ॥ ५१ ॥ प्रहेलकं वाचनकं २ वीष्पापन्नः सविस्मयः ॥ २ ॥ कुटलं
 पटलं नीघ्रं ३ वीथीगृहतटी २ मता ॥ ५२ ॥ सर्ववेशी नटः प्रोक्तो २ मं
 दाक्षेतुनटांतिका ॥ २ ॥ मृत्कली कुठिकः २ प्रोक्तः शालूरो वृष्टिभूः पूवः
 ३ ॥ ५३ ॥ स्वेदः सिप्रस्तनुरस ३ स्त्वक्पुष्पं तु स्वेगं कुरः २ ॥ नबोदानव
 वरिका २ दिक्कुरी नवयौवना ॥ ५४ ॥ सौवर्चले च रुचकं २ हिंगुले रक्त
 पारदम् ॥ २ ॥ ५५ ॥ रक्तोपलंगैरिके च २ पारदे सूतकं २ विदुः ॥ ५५ ॥ साभूकः

पटवस्त्रस्य २ (४५) ग्रंथनिर्माणस्य १ नवीनरुपायाः २ वंदिचौरस्य २
 संधिहारकस्य २ (४६) ऐरावतदिग्गजपत्न्याः १ कुसुददिग्गजपत्न्याः
 १ वामनदिग्गजस्त्रियः १ अंजनदिग्गजस्त्रियः १ (४७) पुंडरीकदिग्गज
 स्त्रियः १ सुप्रतीकदिग्गजस्त्रियः १ पुष्पदंतदिग्गजपत्न्याः १ सौर्वभौम
 दिग्गजपत्न्याः १ (४८) सेवनस्य ३ शकटस्य २ चिपिटस्य २ लाजानो ३
 (४९) अभ्यासस्य २ पत्रभंगस्य २ भूतसेवकस्य २ धनवृद्धिजीवकस्य
 २ (५०) गंगायाः २ कावेरीः २ कार्तिकमासस्य २ इंद्रजालिकस्य २ (५१)
 प्रहेलिकायाः २ विस्मितस्य २ समूहस्य ३ वीष्पाः २ (५२) नटस्य २ लज्जायाः
 २ कुष्ठारज्योषधस्य २ भोक्तस्य ३ (५३) स्वेदस्य ३ रोमांचस्य २ नबोदायाः २
 नवयौवनायाः ३ (५४) सौवर्चललवणस्य २ हिंगुलस्य २ गैरिकस्य २ पारदस्य २ (५५)

पादावधिः

हारावली.

(२२५)

कंबलः १२ व्यात ईमात्सकुंडु रौचणः ॥३॥ कपटः पारिहार्यः स्यात् दीर्घो
लुः कुहनः २ स्मृतः ॥५६॥ ऋणमोक्षो विगणनं २ लग्नके ऋणमार्ग-
णः ॥२॥ भिक्षाशित्वंतुपैशून्यं २ मंडः पिच्छांधसेस्तथा ॥५७॥ वायु
केतुः क्षितिकणः स्यादास्फाले झलज्झला ॥१३॥ नष्टासि सूत्रे लो
त्यं स्याद्याप्ययानं शिबीरथः २ ॥५८॥ मल्लयात्रामाल्लवीस्या २ नि
र्भर्त्सनमलक्तकः ॥२॥ कौशलिकाप्राभृतक २ मट्टकं लासकं २
विदुः ॥५९॥ स्वदोषाच्छादनं मक्ष २ शूलस्यान्मलकारिका ॥२॥
वाताश्वोभूमिपक्षः स्याद्धारुर्विजयकुंजरः ॥२॥६०॥ प्रभाते गोस
गोसर्गो ३ वंजनीलेपकामिनी ॥२॥ उत्कटोगंडकुस्त्रमं २ सिद्धः
सौमेधिको मतः ॥२॥६१॥ वृषाकपिः शिरवीरुष्या ३ भस्मपाधेट
मर्घटम् ॥३॥ उष्ट्रवाहीमीरथोध्युष्ट्रो रंगत्रीलघ्वी द्विवेशरा ३ ६२
कृकणः कृमिरुद्विष्टः २ कृशत्कीटः ३ न्यकारुका ॥३॥ भारवाहो
भारिकः स्यात् २ त्कंधचापीविहंगिका ॥२॥६३॥ उन्नतोऽजगरः २
प्रोक्तो द्विसुरवाहिरहीरणिः ॥२॥ पुरोटिः पुरसंस्कारे २ हट्टी पुरत
टी २ मता ॥६४॥ मृणालिनी पुटकिनी २ स्थासको बुहुदो २ भवेत् ॥ क

कंबलस्य २ वणस्य ३ कटकस्य २ ईर्ष्यायुक्तस्य २ (५६) ऋणमोक्ष
स्य २ लग्नकस्य २ पैशून्यस्य २ मंडस्य २ (५७) धूलैः २ आस्फालस्य
२ चौरनीतद्रव्यस्य किंचित्प्राप्तेः २ शिबीरथस्य २ (५८) मल्लयात्रायाः
२ निर्भर्त्सनस्य २ प्राभृतकस्य २ अट्टालिकायाः २ (५९) स्वदोषाच्छा
दनस्य २ तुल्याः २ वाताश्वस्य २ विजयकुंजरस्य २ (६०) प्रभात
स्य ३ लेप्यकामिन्याः २ संजातमदस्य हस्तिनः २ सिद्धस्य २ (६१) अ
ग्नेः ३ भस्मनः ३ उष्ट्रयुक्तरथस्य २ लघुरथस्य ३ (६२) कृमेः २ वि
ष्टायाः २ भारवाहस्य २ वंशादिनिर्मितशिक्षाधानस्य २ (६३) अ
जगरसर्पस्य २ द्विसुरवसर्पस्य २ पुरसंस्कारस्य २ क्षुद्रहट्टस्य २ (६४)
पुटकिन्याः २ बुहुदस्य २ (६५)

लात्रीतुप्रकोष्ठः स्या २ हस्तपुच्छस्तकन्युषं ॥ २१६५ ॥ उत्साहः स
 त्रतंतुः स्यात्पिंडीरोनीरसः २ स्मृतः ॥ हरिणत्तदयोसीरुः २ संदे
 शोक्तिस्तवाचकं ॥ २१६६ ॥ शालाजिरोबर्द्धमानं २ कुसीदंतुकलांबि
 का ॥ २ ॥ चर्वातलप्रहारः २ स्यात्कर्करं २ मुद्गरं विदुः ॥ २१६७ ॥ गोष्ठागा
 रेऽपिगंजः २ स्याच्चिंतावेश्मनिदार्ढ्यं ॥ २ ॥ मानग्रंथिर्भवेन्मंतु-
 निष्कुटोगृहवाटिका ॥ २१६८ ॥ शैलस्य कटकदंत २ स्तद्धिनं प्रतिधा
 सरे ॥ २ ॥ सूत्रमेवं सूत्रतंतुः २ कृशराऽपितिलौदने ॥ २१६९ ॥ स्यादा
 सवोपिकुरसः २ सरकं मद्यभाजने ॥ २ ॥ निश्वृक्कणं दंतशाणं २
 गोग्रंथिः शकृगोमये ॥ २१७० ॥ अष्टापदं नयपीठी २ नयस्तुजतुपु
 त्रकः ॥ २ ॥ विंदुतं श्रोभवेदक्षः पांचालीशालिशृंखला ॥ २१७१ ॥ प्र
 स्तारस्तलिनं शय्या ३ रोमगुच्छः प्रकीर्णकं ॥ २ ॥ शिवालोपाशिको
 ज्ञेयासरमातुंबरीश्रुनी ॥ २१७२ ॥ पादांगदीहंसकः २ स्यात्प्रतिक
 र्मप्रसाधनं ॥ २ ॥ कर्णपालीतुकर्णाद् २ रंगुलीयकसूर्मिकाः २१७३
 खातभूः प्रतिकूपः २ स्याल्लंभास्याद्वादशृंखला ॥ २ ॥ कंधरातोरणं
 कंठी ३ सूत्रालीगलमेखला ॥ २१७४ ॥ शासनंधर्मकीलः २ स्या

विस्तृतकरस्य २ हस्तपुच्छस्य २ (६५) उत्साहस्य २ रसशून्यस्य २ म
 यशीलस्य २ संदेशवाक्यस्य २ (६६) शरावस्य २ कुसीदस्य २ त
 लप्रहारस्य २ मुद्गरस्य २ (६७) गोष्ठागारस्य २ मंत्रणागृहस्य
 २ अपराधस्य २ गृहवाटिकायाः २ (६८) शैलनितंबस्य २ प्रति
 वासरस्य २ सूत्रस्य २ सतिलौदनस्य २ (६९) मदिराभेदस्य २ म
 द्यभाजनस्य २ दंतशाणस्य २ शकृगोमयस्य २ (७०) शारिकल
 स्य २ गुटिकायाः २ पाशकस्य २ शारिशृंखलायाः २ (७१) शय्या
 याः ३ चामरस्य २ शृंगाल्याः २ कुकुरस्त्रियः २ नूपुरस्य २ (७२) बे
 षस्य २ ताटकस्य २ अंगुलीयकस्य २ (७३) परिरवायाः २ वादशृंख
 लायाः २ कंठ्याः ३ गलसूत्रस्य २ राजशासनस्य २ (७४)

पादावधि:

हारावली.

(२२७)

त्सकृतंभूदशासनं॥२॥पट्टोलिकाकुसुमीला२सिंदुरंरक्तशासनं
२॥७५॥रासस्तगोदुहांक्रीडा२गीतिःपारावती२तथा॥वेणुर्यवफ
लोवंशो३नवीनेनवकालिका॥२॥७६॥सुरषघंटाहुलहुली२
तलाचीनलपट्टिका॥२॥नीपोधराकदंबःस्याहीरभद्रस्तवी
रणं॥२॥७७॥रवदुदस्तवृहत्काशं२कोशांगमित्कटं२विदुः॥गंडी
रस्तसमंठैःस्याद्धीवेरंवारिवालकं॥२॥७८॥शितोत्पलंगंधसोमं
२हरिमंथोतिमुक्तकः॥२॥कर्कारुकस्तकालिगः२शृंगाटोजल
कंदकः॥२॥७९॥हिलमोचीजलब्रह्मी२वायसीकाकमाचिका
२॥पुंतागःकेसरश्चैव२चांपेयोनागकेसरः२॥८०॥स्याद्वोलि
काचहिंदोला२त्यावण्यलवणं२मतं॥स्तरवाशौराजतिमि
षः२कटुकोराजसर्षपः२॥८१॥सितमाषोराजमाषो२मसूरौ
घ्रीहिकाचनः२॥मधुक्षीरस्तरवर्जूरः२शालःशंकुतरु२मंतः
॥८२॥मुस्तोराजकशेरुः२स्याद्रौहिणश्चंदनद्रुमः२॥काकमहु
र्जलरंकः२कोयष्टिर्यलुकुकुभः२॥८३॥वर्तिकाविष्णुलिंगी२
स्याद्वनारुवुःशशकः२स्मृतः॥ताम्रकमिरिंद्रगोपो२गृहगोधागृहा

भूदशासनस्य २ पट्टारव्यपत्रस्य २ रक्तशासनस्य २ (७५) गोप
क्रीडायाः २ गोपशिशुगीतस्य २ वंशविशेषस्य ३ नवीनस्य २
(७६) सुरषवाद्यस्य २ नलिपट्टिकायाः २ धराकदंबस्य २ वीरण
स्य २ (७७) वृहत्काशस्य २ गोशांगस्य २ गंडीरस्य ३ धीवेरस्य २
(७८) शितोत्पलस्य २ अतिमुक्तस्य २ कर्कारुकस्य २ शृंगाटस्य २
(७९) हिलमोच्याः २ काकमाच्याः २ तुलाकस्य २ नागकेसरस्य
२ (८०) हिंदोलिकायाः २ सौंदर्यस्य २ स्तरवाशकस्य २ राजसर्ष
पस्य ३ (८१) सितमाषस्य २ कटुमसूरस्य २ रवर्जूरस्य २ शाल
वृक्षस्य २ (८२) मुस्तस्य २ रक्तचंदनस्य २ जलरंकस्य २ कारंदुवप
क्षिणः २ (८३) वर्तिकायाः २ शशस्य २ ताम्रकमैः २ (८४)

लिका॥२॥८४॥ दिवांधोहरिनेत्रः२स्याद्गोनंदीलक्षणा२मता॥
 कुरंकुरःपुष्कराक्षो२वातुलिस्तरुतुलिका॥२॥८५॥ कोलपुच्छस्तकं
 कःस्याद्गर्गादोयोगनाविकः॥२॥आम्यमदुरिकाशृंगी२राजशृंगस्तुमु
 दुरः॥२॥८६॥ पंकग्राहस्तमकरः२शफरःश्वेतकोलकः॥२॥चिंगट
 स्तमहाशल्कः२पोताधानंजलांडकं॥२॥८७॥ फलकीतुचित्रफली२
 मत्स्यराजस्तरौहितः॥२॥काकोचिकस्तकाकोची२वकाचीवकचिं
 चिका॥२॥८८॥ कवयीककचपृष्ठी२खलेशस्तरवलेशयः॥२॥इह्लि
 शोराजशफर२इंचाकोजलवृश्चिकः॥२॥८९॥ दंडपालोर्द्धशफरः२
 कंकचोटोजलव्यथः॥२॥लयुगर्गस्त्रिकंटःस्यात्सितांकोबालुकाग
 डः॥२॥९०॥ कनकपलःकुरुबिस्तः२करिकबलोविधानं२स्यात्
 ॥ब्राह्मीतुपंकगडकः२शकुलोदंडपालकः॥२॥९१॥ निचोलकंनि
 चुलकं२मंदामणिरलिंजरः॥२॥वेदिःस्थंडिलसितकंपन्याटो-
 निष्कुठः२स्मृतः॥लोपासिकारिवंरिवरीस्यात्पल्याटोनिष्कुठः२स्मृ
 तः॥अंकैषेवांकमंगानि२स्मृतमुत्तानमुत्कटं॥२॥९३॥ स्यान्मार्जिता
 रसाला२चबुक्कारःसिंहनादकः॥२॥कर्णगूथंकर्णमलं२सिंहाणंन

मुशल्याः॥२॥८४॥ पेचकस्य २ सारसयोषितः २ सारसस्य २ बाहुलेः २
 (८५) कंकपक्षिणः २ गर्गाटमत्स्यस्य २ शृंग्याः २ मुद्गरस्य २ (८६) मु
 करस्य २ शफरस्य २ चिंगटस्य २ रोहितादिशिः २ (८७) फलस्याः
 २ रोहितस्य २ काकोचिकस्य २ वकचिंचिकायाः २ (८८) कवयीमत्स्य
 स्य २ खलेशयस्य २ इह्लिशस्य २ जलवृश्चिकस्य २ (८९) अर्धशफ
 रस्य २ जलव्यथस्य २ त्रिकंटस्य २ बालुकागडस्य २ (९०) कनकप
 लस्य २ करिकबलस्य २ पंकगडकस्य २ शकुलस्य २ (९१) निचो
 लस्य २ अलिंजरस्य २ वेद्याः २ उपवनस्य २ (९२) रिवंरिविकायाः
 २ पल्याटस्य २ अंगस्य २ उत्तानशयस्य २ (९३) नक्रस्य २ सिंह
 नादस्य २ कर्णमलस्य २ (९४)

सि कामलं २१९४॥ दंतमलं पुष्पिका २ स्यात्कुलकं रसनामलं २॥ का
 रंधमीधातुवादी २ दरिद्रोदुर्विधः २ स्मृतः ॥ १९५॥ स्यान्मंत्रगंडकोवि
 द्या २ स्पक्षद्वारं रवडक्कि का ॥ २॥ आर्द्रवस्त्रं जलार्द्रः स्यादोषश्चादीन
 वो रमतः ॥ १९६॥ योजनं मार्गधेनुः २ स्यान्नल्वः किक्कुचतुः शतम् २॥
 चोलकोचाणवारः २ स्यात्कूर्पासस्त्वर्धचोलकः २१९७॥ नागोदरमुर
 स्त्राणं २ जंघात्राणंतुमंक्षणं २॥ स्यात्प्रासादो देवकुलं २ तत्तुचैत्यं २
 विनामुरवं ॥ १९८॥ तृणपूलीतुचंचा २ स्याद्यथार्थंतु यथातथं २॥ आ
 घातनं वधस्थानं २ काराबंधनवेश्मनि ॥ २१९९॥ स्कंधाग्निः स्थूलका
 ष्ठाग्निः २ तृणाग्निस्तप्तमवेत्समः २॥ इंगलस्तकरीषाग्निः २ ज्वराग्नि
 स्वाधिमन्यवः २२००॥ श्वशुरः स्वामिजनकः २ साधुधीर्वरवत्सला
 २॥ भगसार्थस्तथाविद्धो २ हेलाबुकोऽश्वविक्रयी २॥ २०१॥ गृहवि
 तो गृहपति २ स्तंबी पुष्पलतां बुजं २॥ लोहिकारवरसोभिः स्यान्नि
 लिंपस्त्रिदशः २ स्मृतः २॥ गंडूषदी भूलता २ स्यान्मंडरी घुर्घुरी २ म
 ता ॥ स्वच्छद्वंगुलिसंदेशो २ लंघनंचापतर्पणं २॥ ३॥ गजदक्का
 मदास्नातः २ शृंगारोगजमंडनं २॥ प्रतिमोरणरंकः २ स्यात्वंटकः

नासिकामलस्य २ (१९४) दंतमलस्य २ जिह्वामलस्य २ स्वर्णकारस्य
 २ दरिद्रस्य २ (१९५) विद्यायाः २ पक्षद्वारस्य २ आर्द्रवस्त्रस्य २ दोष
 स्य २ (१९६) योजनस्य २ नल्वस्य २ कवचस्य २ कूर्पासस्य २ (१९७)
 उरस्त्राणस्य २ जंघात्राणस्य २ देवप्रासादस्य २ यज्ञस्थानभेदस्य
 २ (१९८) तृणपूल्याः २ यथार्थस्य २ वधस्थानस्य २ बंधनवेश्मनः २
 (१९९) काष्ठाग्नेः २ तृणाग्नेः २ करीषाग्नेः २ ज्वराग्नेः २ (२००) श्वश
 रस्य २ श्वश्राः २ कुटिलस्य २ अश्वविक्रयिणः २ (२०१) गृहपतेः २
 तृंबीपुष्पस्य २ लोहपुष्पस्य २ त्रिदशस्य २ (२०२) भूलतायाः २
 घुर्घुर्याः २ अंगुलिधनेः २ लंघनस्य २ (३) गजदक्कायाः २ गज
 शृंगारस्य २ रणकातरस्य २ (४)

कदरःशृणिः३।४॥ बीचीजललतामृदिः३फेणाग्रं बुहुदं२विदुः॥
 जंबालोजलकल्कः२स्यादारणिःकुलहंडकः२॥५॥ विनाकृतं विर
 हितं२गंडूषोसुरवधूरणे२॥ काष्ठमल्लःशवयानं२कषाय१स्तूबरो
 रसः॥६॥ पर्ववधिःपरमंथिः२पिंजोलापत्रकाहला॥ गोहल्लंछ
 गलेगोविट् ३परियोद्धारकंदकः२॥७॥ कर्करंचूर्णरवंडे२स्यात्
 कर्कसारंकरंभकं२॥ स्पर्धायामपिसंहर्षः२कठोरंकर्करं२विदुः
 ८॥ बंदीकवरकी२माहुरासंदीलधुरवट्टिका॥२॥ घटराजःस्यूतः
 कुंभो२गर्गरीकलशिर्मता॥९॥ विदुरंजन्यसुत्यातं२निर्यातेज्यो
 ममुद्रः२पर्यंतिकागुणमंशो२गागेशीकटशर्करा॥१०॥ उक्ताकुल्लुगुंजा२स्या
 त्कुलक्कुस्तालमर्दलः॥२॥ सूत्रकोणोडमरुकं२सूत्रवीणाचला
 बुकी॥११॥ मेलानंदोमसिमणि२लैरवनीवर्णतूलिका॥२॥ धा
 तूपलःकठिनिका२मेलापत्रांजनंमसिः३॥१२॥ तर्कुटीसूत्रला
 तर्कु३श्लोलस्तर्कुलासकः२॥ वर्तुलातर्कुपाटीस्या२त्यंजिका
 तूलनालिका॥२॥१३॥ निर्वेष्टनंनाडिचीरंदग्धेष्टकास्याज्जाव
 कं॥ दोलाप्रेरवापुमान्प्रेरवो३चारासनंवास्तदनम्॥१४॥ पिष्टयतिस्तु

अंकुशस्य २(४) तरंगस्य ३ फेणाग्रस्य २ जलकल्कस्य २ आरणेः
 २(५) विरहितस्य २ गंडूषस्य २ शवयानस्य २ कषायस्य २(६)
 अंगुलिपर्वणः २ पिंजोलायाः २ गोमयस्य ३ द्वारलगुडस्य २(७)
 कर्करस्य २ दधिसत्कोः २ स्पर्धायाः २ कठोरस्य २(८) कवर्याः २ ल
 धुरवट्टायाः २ कुंभस्य २ कलश्याः २(९) उत्पातस्य २ निर्यातस्य २
 गुणमंशस्य २ कटशर्करायाः २(१०) उल्काग्नेः २ करताल्याः १ उ
 मरुकस्य २ सूत्रवीणायाः २(११) मसिमणेः २ कलमस्य २ धातु
 पलस्य २ मसेः ३(१२) तर्कुट्ट्याः ३ तर्कुलासकस्य २ तर्कुपीठ्याः २
 तूलनालिकायाः २(१३) निर्वेष्टनस्य २ दग्धेष्टकायाः २ दोलायाः
 २ जलस्थापितमंचस्य २(१४)

पादावधिः

हारावली.

(२३१)

चमस २ श्वित्रापृषश्चरुघ्नः २॥ म्लेंछितं परभाषायां २ लुटिकाया
असारिणी ॥ २॥ १५॥ श्रृङ्गापृष्टुत्तृणमणि २ श्रृङ्गात्रगंडः पदाद्यवित् ॥
२॥ कोशकारः काष्ठतंतु २ धुणः स्यात्काष्ठलंबकः ॥ २॥ १६॥ विषशृंगीभं
गलारो २ वरालस्तृणषट्पदः ॥ २॥ १७॥ तुटुमोरंध्रबभ्रुः २ स्याद्दीनालिंगा
लिका २ स्मृता ॥ १७॥ विदारुककचपादो २ दुणश्चालिश्चट्श्विकः ॥ ३
॥ पद्माक्षं पद्मबीजं २ चकर्णिकाबीजमातृका ॥ २॥ १८॥ रंगमाताभयं
लाक्षा २ धीलदिर्दुहितो मता ॥ चाटलोलश्चटुल्लोलो २ जंगदो दोहदः
२ स्मृतः ॥ १९॥ धौतांजलीधौतबली २ कज्जकंदुग्धपाचनम् २॥
चित्रोक्तिः पुष्पशकटी २ चासेचनमत्तसिक्तत् ॥ २॥ २०॥ कालरात्रि
र्त्तमरयी २ अस्वाध्यायोनिराकृतिः २॥ ब्रह्मवादः श्रुतादानं २ वि
श्वकडुरस्वेदिकः ॥ २१॥ हिंसालुकः १ स्वादुकः श्वायोगितोः लर्क
२ इष्यते ॥ द्रगडस्तूर्यगंडः २ स्यादादर्शो सुकुरः २ स्मृतः ॥ २२॥ राहूत्सु
ष्टोरसोनः २ स्याद्द्वंगरीकोलनासिका ॥ २३॥ मयटः स्तृणहर्म्यः २ स्यात्कुत्र
गोमंचमंडपः ॥ २४॥ २३॥ स्वचद्वंगः पणग्रंथि २ श्वितिका कटिशृंख
ला ॥ २४॥ विशारदः प्रसिद्धेः २ स्यात्श्रालक्ष्मीरिंदिरा ३ मता ॥ २४॥

॥ इति पादावधिः ॥

यज्ञपात्रविशेषस्य २ चित्रपिष्टकस्य २ अपशब्दस्य २ लुटिकायाः २ (२१५)
तृणमणोः २ पदाद्यवेत्तुः २ कोशकृमेः २ धुणस्य २ (१६) विषशृंगिनः २
तृणषट्पदस्य २ रंध्रबभ्रुः २ दीनायाः २ (१७) ककचपादस्य २ ट्श्वि
कस्य ३ पद्मबीजस्य २ पद्मकोशस्य २ (१८) लाक्षायाः २ दुहितुः २
सुचंचलस्य २ गर्भिण्यभिलाषस्य २ (१९) धौतांजल्याः २ दुग्धपाच
नस्य २ क्षुद्रशकटस्य २ अट्सिक्ततः २ (२०) कालरात्र्याः २ अस्वाध्या
यस्य २ ब्रह्मवादस्य २ मृगयाकुशलशूनः २ (२१) हिंसालुकशूनः २
उन्मत्तशूनः २ सूर्यविशेषस्य २ आदर्शस्य २ (२२) लश्कनस्य २ कोल
नासिकायाः २ तृणयुक्तहर्म्यस्य २ मस्य रक्षार्थकुटीरस्य २ (२३) प
णग्रंथेः २ कटिशृंखलायाः २ प्रसिद्धस्य २ लक्ष्याः २ (२४)

प्राक्शालाहकशब्दादर्थैः पादैरतः परंशब्दाः॥ नानार्थाभिप्रायैर्गज
शब्दात्प्रभृतिविज्ञेयाः॥२२५॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अथनानार्थः

क्षीरक्षारोऽण्डक्षोदेऽण्डेमधुनिचेष्ट्यते॥ कृपीटपानमिच्छंतिकेनिपाते
चचारिधौ॥२६॥ रसालारसनायांस्यान्मथितेदध्निपाणिना॥ पांचलोहे
श्रुतिकटः प्रायंचित्तेसरीसृपे॥२७॥ विटोऽलवणोषिद्धे मूषिकेऽवदिरै
पिच॥ वितंडाकरवीर्यांचदर्विवादप्रभेदयोः॥२८॥ कारंडवेकरंडः स्यान्म
धुकोषेदलादके॥ रवदः श्लेष्मण्यंधकूपे प्रहारांतरदंकयोः॥२९॥ पिच्छा
पूगच्छटाकोषेचोलिकाफणिलालयोः॥ पिच्छलोस्फोटिकावात्यारामावा
ताखुपांशवः॥३०॥ धरांकुरोवायुफलेनासीराशीकरेपिच॥ कोट्टारोना
गरेकूपेपुष्करिण्यांचपादके॥३१॥ नागांजनानागयष्टिः करिसुंदरिकाक्क
चित्॥ पूत्यंडः प्रतिकीटेचगंधकीटेचदृश्यते॥३२॥ कटुकायांकंचतदेक
थिताशकुलादनी॥ कौंचादनस्तथेचुल्यांचिंचोदकमृणालयोः॥३३॥
संतानिकाक्षीरसरेतथासर्कटजालके॥ रवद्गुधैरुफलेफेनेपरांजस्तेल
यंत्रके॥३४॥ भालांकोलोहितेदृष्टः करपत्रेचकच्छपे॥ संकरोग्निचटका
रेसंमार्जन्यपसारिते॥३५॥ गोधाकलंविकादंतिवधूषुचकटंभरा॥ पं
कारः शैबलेसेतोसोपानेजलकुल्लके॥३६॥ पृष्ठभृंगीतिशब्दोयंदंश
भीरौपृथूदरे॥ मेघपुष्पंतुनादेयेपिंडास्त्रेसलिलेविदुः॥३७॥ पित्तज्व
रेकुलालस्यपवनेकूटपालकः॥ स्तनदंतेपिप्पलकंतथासीवनसू
त्रके॥३८॥ पाटलिकान्यमर्मज्ञेच्छात्रेस्यात्कालदेशिनि॥ जिह्वापोद्य
षदंशेचस्यादिंद्रमहकर्मणि॥३९॥ लाभेकामगुणेरूपेआमिषारव्या
तुभोजने॥ छायापथेचदूर्वायांहरितालीध्वनिर्मतिः॥४०॥ मालुधान
श्चित्रसर्पेमहापद्मेपिदृश्यते॥ उन्मत्तेक्षपणेनर्थकरेकार्यपुटध्वनिः
॥४१॥ सांघादिकांविदुर्युग्मेकुट्टन्यांजलकंटके॥ शराहतेचसर्पेचप्र
चलाकंप्रचक्षते॥४२॥ चंद्रिकायामल्लधूलोरक्तांगेहरिचंदने॥ स्त्री
रत्नेचहरिद्रायांलाक्षायांरुचिर्षोनी॥४३॥ कृकलासंचित्रकालेत्

णगोधाध्वनिं विदुः॥ दिंबं भये च कलले कुप्फु से च प्रचक्षते॥ ४४॥
 धुंधुमारः शक्रगोपे गृहधूमे गृहालिके॥ तिक्तपर्वाहिलमोचगुड
 चीमधुयष्टिषु॥ ४५॥ जलबिल्वः कर्कटके पंचांगे जलवल्कले॥ चोलक्री
 नागरंगे च करीरे किष्कुपर्वणि॥ ४६॥ कुलालचक्रे वाहने दंडारः शर
 यंत्रके॥ दिग्जये वरयात्रायां दंडयात्रां विदुर्बुधाः॥ ४७॥ उड्डे दासीस्त
 ते चैव दासे रक इति स्मृतः॥ जलगुल्फो जलावर्ते कच्छपे जलचत्वरे
 ॥ ४८॥ काहला वेणुवीणादिध्वनिना नाध्वनिं विदुः॥ द्योयं कारुंडिका
 यांच जाह्नवध्वनिरिष्यते॥ ४९॥ विद्यादुत्कलिका शब्दमुत्कंठावाचि
 वाचकं॥ दृष्टिर्विषे सूत्रके च हिजिह्वः परिकीर्तितः॥ ५०॥ मदमत्ता वि
 दग्धस्त्री नर्तकीषु च बाणिनी॥ रोमावली मेघमाला करदीपुच का
 लिका॥ ५१॥ मंजुलोमधुरे कुंजे जलरंके जलांचले॥ अनुकंठ्यस्त
 सी स्यात्तपस्वी च धृतव्रतः॥ ५२॥ ॥ इति नानार्थाध्वन्योका व
 धिः॥ ॥ शालावृको कपिश्चानौ निष्ठुरः कठिनेत्रये॥ छुर्द नोलं
 बुषे निंबे व्युष्टं कल्पे तथोषिते॥ ५३॥ इक्षौ करीरे कोपांगे व्रणचिह्नेषु
 णे किणः॥ नर्मटं चंचुके पिंगे लेकः षडंग्रिवक्रयोः॥ ५४॥ धाराद
 श्रातके वाहे लंजः स्यात्पंगुकच्छयोः॥ नर्मटः खर्परं सूर्यगोकीलो
 मुशले हले॥ ५५॥ भुंदिरीरु कूष्मांडौ फाणिर्युंड कलंबयोः॥ तंडकः
 खंजने फेने लद्वाशिन्यां रवगांतरे॥ ५६॥ गजे पिनागमातंगे चिशेषस्ति
 लके पिच॥ निष्पारः सूर्यवाते पि सूत्रकंठो द्विजे पिच॥ ५७॥ विदुष्य
 तिस्रुतो वेधाः पुरंदरे हेपि दृश्यते॥ स्वरेपि कंठ आख्यातः शरत्संवत्स
 रे पिच॥ ५८॥ लाक्षापि जतुका प्रोक्ता लग्नाचार्येपि हिंडिकः॥ नौसे च
 नेपि वारुंडः पादालिंदेपि पंकिलः॥ ५९॥ कचोगीष्पतिपुत्रेपि कुंदपि
 भ्रमरो वटौ॥ भांडं भूषणमात्रेपि रुधिरं कुंकुमेपि च॥ ६०॥ गोमेदके
 पि गंगोलः कटाहो निरयेपि च॥ मरीचेपि भवत्कृष्णः शून्यांगं गुणि
 का भवेत्॥ ६१॥ शर्यामपि रवदुधेनुर्निस्त्रिंशोऽकरुणेपि च॥ स्कं
 धाचारेऽपि कटको विंदुस्तविदुरेपि च॥ ६२॥ जलसूचिर्जलोकापि

वेश्यायामपिपिंगला॥ अहिरप्युदरावर्तनिशाखापिरवनिविकः
 ६३॥ भ्रमरः कामुकपिस्थादंगाकारोपचाक्षिकं॥ महालयपिनीर्थः स्या
 द्भोजनेपितथान्त्रिकं॥ ६४॥ बालिश्रामरदण्डपिपादपीठपिपादः॥
 गोदंतो हरितालेपिचानीरश्चित्रकेपिच॥ ६५॥ आधारेप्याश्रयः प्राक्तो
 गजसंघेप्यवग्रहः॥ कथितासाजरायांचमार्गणोपिमुगः कंचित॥ ६६
 ॥ मूषिकापिभवेद्द्वीनाजटादंकोहरेपिच॥ अश्रमलुर्तपिपादंमृदां
 डेप्युष्टिकाभवेत्॥ ६७॥ अंगसादपिसदनंवनदानेपिद्रिंक्षिमः॥
 दंतमांसपिचेलस्याच्छल्केनारीधनेपिच॥ ६८॥ निंबेपिहिंगुनिर्या
 सोमेलानंदेपिचार्दूलैः॥ लेखन्यांफर्णिकापिस्थात्कर्दित्यामपिच
 णिका॥ ६९॥ पटलेपिकासमदीदिष्टेदेवंपिकीर्तितं॥ दाडिमेपिच
 हिंदीरंवंशोवेणोकुलेपिच॥ ७०॥ ॥ इतिनानार्थः॥ ॥
 काव्यादीनामनंतत्वाच्छब्दादीनांविशेषतः॥ ककदाकेनकिं दृष्ट
 मितिकोवेदितुंक्षमः॥ ७१॥ अतःशब्दः कदृष्टोद्यमर्थतश्चापिकीदृशः॥
 इतिकाव्यमलीकंस्यान्मात्सर्यमलिनात्मनां॥ ७२॥ शब्दार्णवेउत्पलिनी
 संसारावर्तइत्यपि॥ कोषावाचस्पतिव्याडिविक्रमादित्यनिर्मिताः॥ ७३॥ आ
 दायसारमेतेषामन्येषांचविशेषतः॥ हारावलीनिर्मितेयंमयाद्वादशव
 त्सरैः॥ ७४॥ उपास्यसर्वज्ञमनंतमीशंभूत्वातिथिः श्रीधृतिसिंहवाचां॥
 हारावलीद्वादशमासमानैर्बेनिर्मितेयंपुरुषोत्तमेन॥ ७५॥ नानाका-
 व्यपुराणनाटककथाकोवेतिहासस्मृतिज्योतिःशास्त्रगजाश्वमानव
 भियक्तायान्ययत्नादिकं॥ दृष्टान्यानिचशाब्दिकैः सहकृताहारावली
 यन्नतः कर्तव्योन्नतसंशयः सुमनसःशब्दार्थलिंगेद्यपि॥ ७६॥ सुधिया
 जनमेजयेनयत्नाद्भूतिशिंहेनसमनिरूपितेयम्॥ विदितोषदुदृश्व
 भिः कर्वाटैर्भुविकोषानुमतः श्रमोमदीयः॥ ७७॥ हित्वामहाशाब्दिक
 ताभिमानंमात्मर्यमन्यत्रसुहृन्निधाय॥ हारावलीयः प्रकरोतिकंठं
 विदग्धगार्ष्टापुपरंमभानि॥ ७८॥ ॥ ७९८॥ ॥ इतिश्रीमहाम
 हापाध्यायपुरुषोत्तमदेवप्रणीताहारावलीपर्यवसिता॥ समाप्ता-